

AHLAK
BİLGİ
ÜRETİM

18.

Sayı / Issue

2025

Haziran / June

Artuklu Humanities

e-ISSN: 3061-9548

Artuklu Humanities

e-ISSN: 3061-9548

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahu>

Sayı/Issue: 18

(Haziran / June 2025)

Yayıncı / Publisher

Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Adına Sahibi
Owner on Behalf of Mardin Artuklu University Faculty of Letters

Prof. Dr. İbrahim ÖZCOŞAR
Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-0776-4129>

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YALÇINKAYA
Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-4473-0078>
mehmetyalcinkaya@artuklu.edu.tr

Editör Yardımcısı / Assistant Editor

Doç. Dr. Azmi TÜRKAN
Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-2546-5122>
azmiturkan@artuklu.edu.tr

Teknik Editör / Technical Editor

Arş. Gör. Bülent AYANOĞLU
Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0001-6750-9627>
bulentayanoglu@artuklu.edu.tr

Yazım ve Dil Editörleri / Spelling and Language Editors

Dr. Öğr. Üyesi Dilber TAHİROĞLU (Türkçe/Turkish)
Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-6314-1789>
dilbertahiroglu@artuklu.edu.tr

Arş. Gör. Mahsun Atsız (Türkçe/Turkish)
Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-2512-4504>
mahsunatsiz@artuklu.edu.tr

Arş. Gör. Yunus MAVİŞ (İngilizce/English)
Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-0150-6321>
yunusmavis@artuklu.edu.tr

Sekreterlik / Secretariat

Arş. Gör. Leyla ŞEN
Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-6314-1789>
leylasen@artuklu.edu.tr

Arş. Gör. Hasan Remzi EKER
Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-6314-1789>
hasanremzieker@artuklu.edu.tr

Mizanpaj / Layout

Dr. Arş. Gör. Mehmet Ali DOĞAN
Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0001-9566-4595>
malidogan@artuklu.edu.tr

Editör Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Gökben AYHAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi // Muğla Sıtkı Koçman University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-3749-5900>

Prof. Dr. Gökür EGE
İzmir Ege Üniversitesi // İzmir Ege University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-3875-7001>

Prof. Dr. Faysal ÖZDAŞ
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-2261-9504>

Prof. Dr. Haluk SAĞLAMTİMUR
İzmir Ege Üniversitesi // İzmir Ege University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-4732-7006>

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-0637-8760>

Prof. Dr. Zafer DUYGU
İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi // İzmir Dokuz Eylül University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-8762-9850>

Doç. Dr. Ahmet ABDÜLHADİOĞLU
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-4943-5956>

Doç. Dr. Ahmet YEŞİL
Sakarya Üniversitesi // Sakarya University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-0606-5177>

Doç. Dr. Berna KAVAZ KİNDİĞİLİ
Erzurum Atatürk Üniversitesi // Erzurum Atatürk University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-6643-8852>

Doç. Dr. Edith AMBROS
Viyana Üniversitesi // Vienna University | Austria
<https://orcid.org/0000-0002-5747-4309>

Doç. Dr. Emrullah YAKUT
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-1268-1806>

Doç. Dr. Hakan GÜLERCE
Marmara Üniversitesi // Marmara University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-3601-5725>

Doç. Dr. Halil Emre DENİŞ
Hakkâri Üniversitesi // Hakkâri University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-9830-5624>

Doç. Dr. Üyesi Halil KARADAŞ
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-0855-3702>

Doç. Dr. Muhammet Cevat ACAR
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-4222-3101>

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ACAR
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-1327-6378>

Dr. Öğr. Üyesi Bülent ALAN
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-2057-3493>

Dr. Öğr. Üyesi Caner YELBAŞI
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-5234-3959>

Dr. Öğr. Üyesi Deniz IŞIKER BEDİR
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0001-6890-0513>

Dr. Öğr. Üyesi İsa BAYHAN
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi // Bolu Abant İzzet Baysal University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-7109-9584>

Dr. Öğr. Üyesi Sabri MENGİRKAON
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0001-6503-2140>

Dr. Öğr. Üyesi Umut VAR
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-6928-8685>

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Abdurrahman ADAK
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye

Prof. Dr. Abdurrahman EKİNCİ
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye

Prof. Dr. Anila KAMAL
Quaid-i Azam Üniversitesi // Quaid-i Azam University, | Pakistan

Prof. Dr. Aynur ÖZFİRAT
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye

Prof. Dr. Beyhan KANTER
Elazığ Fırat Üniversitesi // Elazığ Fırat University | Türkiye

Prof. Dr. Emin ÇELEBİ,
Malatya İnönü Üniversitesi // Malatya İnönü University | Türkiye

Prof. Dr. Faysal ÖZDAŞ
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ
Ankara Üniversitesi, Türkiye // Ankara University | Türkiye

Prof. Dr. Hayrullah ACAR
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye

Prof. Dr. İbrahim KAVAZ
Elazığ Fırat Üniversitesi -Türkiye // Elazığ Fırat University | -Türkiye

Prof. Dr. Mehmet AKBAŞ
Gaziantep Üniversitesi //Gaziantep University | -Türkiye

Prof. Dr. Mehmet Nesim DORU
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi // Social Sciences University of Ankara |Türkiye

Prof. Dr. Miguel Luis LÓPEZ-GUADALUPE MUÑOZ
Granada Üniversitesi // University of Granada | Spain

Prof. Dr. Musa ÖZTÜRK
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi //Ankara Yıldırım Beyazıt University | Türkiye

Prof. Dr. Mustafa ÖZER
İstanbul Medeniyet Üniversitesi // İstanbul Medeniyet University | Türkiye

Prof. Dr. Mücahit KAÇAR
İstanbul Üniversitesi, Türkiye// İstanbul University | Türkiye

Prof. Dr. Nerin YAYIN
İzmir Ege Üniversitesi, Türkiye // İzmir Ege University | Türkiye

Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK
Denizli Pamukkale Üniversitesi // Denizli Pamukkale University | Türkiye

Prof. Dr. Nurşen ÖZKUL FINDIK
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi // Ankara Hacı Bayram Veli University | Türkiye

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU
Ankara Hacettepe Üniversitesi // Ankara Hacettepe University | Türkiye

Prof. Dr. Ufuk EGE UYGUR
Ankara Üniversitesi, Türkiye // Ankara University | Türkiye

Prof. Dr. Zafer DUYGU
İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi// İzmir Dokuz Eylül University | Türkiye

Prof. Dr. Zülküf KARA
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye

Doç. Dr. Ahmet ABDULHADİOĞLU
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye

Doç. Dr. Andreas SCHACHER
Würzburg Üniversitesi // Universitat Würzburg, Deutschland

Doç. Dr. Eldar HASANOĞLU
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi // İzmir Kâtip Çelebi University | Türkiye

Doç. Dr. Ergül KODAŞ
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye

Doç. Dr. İdris GÖKSU
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | Türkiye

Ass. Prof. Esmail SHAMS
Allameh Tabatabai Üniversitesi // Allameh Tabatabai University, Iran

Dr. Öğr. Üyesi Erdiç BURULDAĞ
Çankırı Karatekin Üniversitesi // Çankırı Karatekin University |, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Halit ALKAN
Mardin Artuklu Üniversitesi // Mardin Artuklu University | -Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Haluk SAĞLAMTİMUR
İzmir Ege Üniversitesi, Türkiye // İzmir Ege University |, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt DEDE
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi -Türkiye // Sivas Cumhuriyet University | -Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Şükran YAŞAR
Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Türkiye// Manisa Celal Bayar University |, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziyaettin TURAN
Uşak Üniversitesi, Türkiye// Uşak University |, Türkiye

Dr. Ahmet İNAM
Diyanet İşleri Türk İslam Birliği Genel Merkezi, Almanya // Religious Affairs Turkish-Islamic Union Headquarters, Germany

Dr. Aslan HABİBOV
Milli İlimler Akademisi // National Academy of Sciences, Azerbaijan

Dr. Miriam Deborah EZZANİ
Kuzey Texas Üniversitesi //University of North Texas, USA

Dr. Serdar ASLAN
FAU EZIRE (Avrupa'da İslam ve Hukuk Araştırma Merkezi) // FAU EZIRE (Research Centre for Islam and Law in Europe), Germany

Artuklu Humanities Hakkında

Artuklu Humanities dergisi **Haziran** ve **Aralık** aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak çıkarılan **uluslararası, hakemli, bilimsel** bir dergidir.¹

Dergimizin eski adı "Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi"dir. Eski **e-ISSN numarası**: 2548-0545. Cilt ve sayı düzeni ile 2023 Aralık ayına kadar toplam 15 sayı çıkarılmıştır. Yeni adı "Artuklu Humanities" ile 16. Sayıdan itibaren cilt düzenini bırakmıştır.

Dergimizde; Edebiyat, Tarih, Sanat Tarihi, Eğitim Bilimleri, Dil Bilimi, Felsefe, Psikoloji, Arkeoloji, Antropoloji ve Sosyoloji alanlarında çalışmalar yayımlanmaktadır.

Dergimize gönderilen makalelerin değerlendirme süreci **çift taraflı kör hakemlik** süreciyle yürütülmektedir. Hakem olarak atanan bilim insanları yazarlar ile doğrudan iletişime geçemez ve yazar bilgileri hiçbir suretle kendileriyle paylaşamaz. Değerlendirme ve hakem raporları dergi yönetim sistemi aracılığıyla iletilir. Bu süreçte değerlendirme formları ve hakem raporları Editör aracılığıyla yazarlara iletilmektedir. Çift taraflı kör hakemlik yöntemiyle Editörlüğümüz yazarlar ile diyalog içerisinde kararlar almaktadır.

Dergiye gönderilen makaleler benzerlik yönü tarandıktan sonra değerlendirmeye alınmaktadır. Kaynakça hariç benzerlik oranı en fazla % 20 olarak kabul edilmektedir.

Artuklu Humanities dergisine gönderilen makalelerde APA sistemi benimsenmiştir. Bu sebeple, dergimize gönderilecek makalelerin yazım kurallarımıza uygun olması gerekmektedir.

Sisteme yazarlar tarafından yüklenecek olan çalışmalar Dergimiz sayfasında hizmete sunulan şablon formatında düzenlendikten sonra gönderilmelidir.

Gönderilecek makaleler için telif hakkı bildirim metnini yüklenmelidir. Dergimizde yayımlanan tüm makalelere DOI numarası atanmaktadır. Dergimizde yayınlanan yazıların telif hakları yazarlarına aittir ve CC-BY-NC açık erişim lisansı ile yayımlanan tüm makalelerimiz açık erişime açıktır.

About Artuklu Humanities

Artuklu Humanities is an **international, peer-reviewed, scientific** journal published twice a year, in **June** and **December**.² The old name of our journal is "Artuklu Human and Social Science Journal". The old e-ISSN number is: 2548-0545. A total of 15 issues have been published with the volume and issue order until December 2023. It has abandoned the volume order with its new name "Artuklu Humanities" starting from the 16th issue.

In our journal; Studies are published in the fields of Literature, History, Art History, Educational Sciences, Linguistics, Philosophy, Psychology, Archaeology, Anthropology and Sociology.

The evaluation process of articles sent to our journal is carried out through a **double-blind referee** process. Scientists appointed as referees cannot contact the authors directly and author information cannot be shared with them under any circumstances. Evaluation and referee reports are transmitted through the journal management system. In this process, evaluation forms and referee reports are sent to the authors through the Editor. With the double-blind referee method, our Editorship makes decisions in dialogue with the authors. Articles sent to the journal are evaluated after scanning for similarities. The similarity rate, excluding bibliography, is accepted as 20% at most.

APA system was adopted in the articles sent to Artuklu Humanities. For this reason, articles to be sent to our journal must comply with our writing rules.

The studies to be uploaded to the system by the authors should be sent after being edited in the template format available on our Journal page. The copyright notice text must be uploaded for the articles to be sent. DOI numbers are assigned to all articles published in our journal.

Starting from this issue, our magazine will be published twice a year in June and December.

The copyrights of the articles published in our journal is belong to their authors and all our articles published with the CC-BY-NC license are open access.

Dizinlenme Bilgileri (Detaylı) // Indexing Information (Detailed)

DİZİNLER // INDEXES

- DOAJ: Directory of Open Access Journals
<https://doaj.org/toc/3061-9548>
- ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities)
<https://kanalregister.hkdr.no/publiseringsskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=506708>
- EBSCO - Central & Eastern European Academic Source (CEEAS)
<https://www.ebsco.com/m/ee/Marketing/titleLists/e5h-coverage.htm>
- ProQuest | Ulrich's Periodicals Directory
<http://ulrichsweb.serialssolutions.com/>
- MLA - Modern Language Association Database
<https://www.mla.org/Publications/MLA-International-Bibliography>
- Linguistic Bibliography
<https://bibliographies.brill.com/LBO/>

VERİ PLATFORMLARI // DATA PLATFORMS

- İdealonline
<https://idealonline.com.tr/IdealOnline/lookAtPublications/journalDetail.xhtml?uld=393>
- ACARINDEX
<https://www.acarindex.com/journals/artuklu-insan-ve-toplum-bilim-dergisi-33>
- İSAM
http://ktp.isam.org.tr/?geldi=ara_mklilh&blm=sonucmklilh&navdil=tr&tarama=Artuklu+%C4%B0nsan+ve+Toplum+Bilim+Dergisi&aratur=yayinlayan?sti=&-max=10&-find=
- Scilit
<https://www.scilit.net/sources/106841>
- Semantic Scholar
<https://www.semanticscholar.org/venue?name=Artuklu%20insan%20ve%20toplum%20bilim%20dergisi>
- BASE (Bielefeld Academic Search Engine)
<https://www.base-search.net/Search/Results?type=all&lookfor=2548-0545&ling=1&oaboost=1&name=&thes=&refid=dcresen&newsearch=1>
- Open Ukrainian Citation Index (OUCI)
<https://ouci.dntb.gov.ua/en/?journal=Artuklu+%C4%B0nsan+ve+Toplum+Bilim+Dergisi>

¹ Dergimiz, bu sayıdan itibaren, Haziran ve Aralık aylarında yılda 2 sayı yayınlanacaktır.

² Starting from this issue, our magazine will be published twice a year in June and December.

Artuklu Humanities

e-ISSN: 3061-9548

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahu>

Sayı/Issue: 18 (Haziran / June 2025)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

****Editör Notu / Editor's Note** I

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

****Ulus Devletlerde Farklı Olmak: Türkiye’de (Y)Ezidilik ve (Y)Ezidi Algısı**

--Being Different In Nation-States: (Y)Azidism And (Y)Azidi Perception In Turkey

Musa Yavuz Alptekin ve Mümin Ayparçası 1-29

****Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem’e Tarihlenen Yeni Yerleşim Yerleri: Şika Rika Yerleşimleri ve Kuzey Habur Vadisi Neolitikleşme Süreci**

--A new settlement dated to the Pre-Pottery Neolithic Period in Southeastern Anatolia: Şika Rika Settlements and The Neolithisation in Northern Khabour Valley

Ergül Kodaş, Bahattin İpek, Mübarek İpek, Rüstem Cin ve Çağdaş Erdem..... 30-51

****Şanlıurfa İli Viranşehir İlçesinde Eğitim Tarihinin İlk Unsurları**

--The First Elements of the History of Education in Viranşehir District of Şanlıurfa Province

Halil Sefa Acıkgöz..... 52-65

****Ahmed Arif’in “Yalnız Değiliz” Şiirinde Marksist Ögeler**

--Marxist Traces In Ahmed Arif’s Poem “We Are Not Alone”

Ahmet Mendes 66-82

****Ortaöğretim Öğrencilerinin Devamsızlık Nedenlerine İlişkin Öğretmen ve Veli Görüşleri**

--Teachers’ and Parents’ Opinions on the Reasons for Absence of Secondary School Students

Emrullah Aldemir ve Ramazan Yirci 83-107

****Tevfik Fikret’in “Sis” ve Abdülbaki Fevzi’nin “Sis’e Nazire” Adlı Şiirleri Üzerine Bir İnceleme**

--An Analysis of Tevfik Fikret’s ‘Sis’ and Abdülbaki Fevzi’s “Sis’e Nazire”

Bedirhan Ünlü..... 108-123

EDİTÖR NOTU

Kıymetli Araştırmacılar,

Artuklu Humanities'in 2025 yılındaki ilk sayısı olan 18. sayısı ile karşınızdayız. Dergimiz yine sosyal bilimler alanını ilgilendirecek nitelikte araştırma makaleleri ve kitap değerlendirme yazılarından oluşan nitelikli bir içeriğe sahip. Tarandığı indekslerde artan atıf oranlarıyla ve okunma/indirilme sayılarındaki artışla birlikte daha çok okura ve araştırmacıya ulaşmış olmak bizleri memnun etmektedir. Ayrıca sosyal medya hesaplarımızdaki paylaşımlara gelen geri dönüşlerle birlikte dergimizin sosyal bilimler alanında anlamlı bir etki uyandırdığını izlemekteyiz.

18. sayımızda yer alan çalışmalardan kısaca bahsetmek isteriz. *“Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e Tarihlenen Yeni Yerleşim Yerleri: Şika Rika Yerleşimleri ve Kuzey Habur Vadisi Neolitikleşme Süreci”* başlıklı araştırma “Kuzeydoğu Habur Vadisi” neolitikleşme sürecine dair literatür için özgün bulgular paylaşmaktadır. *“Ortaöğretim Öğrencilerinin Devamsızlık Nedenlerine İlişkin Öğretmen ve Veli Görüşleri”* başlıklı çalışma öğrencilerin neden devamsızlık yaptığı sorusuna dair nitel araştırma yöntemlerinden durum deseni yöntemi kullanarak anlamlı sonuçlar sunmaktadır. “Ahmed Arif'in "Yalnız Değiliz" Şiirinde Marksist Ögeler” başlıklı çalışmada “Marksist edebiyat eleştirisi” yaklaşımına bağlı kalarak bir inceleme sunulmaktadır. Buna göre, Ahmed Arif'in şiirlerindeki ögelerle Marksist yaklaşımdaki unsurlar arasında uyumlu sonuçlar elde edilmektedir. *“Ulus Devletlerde Farklı Olmak: Türkiye’de (Y)Ezidilik ve (Y)Ezidi Algısı”* adlı çalışmaya göre ülkemizdeki (Y)Ezidi lik ve (Y)Ezidilerle ilgili bazı algı ve imajların tespiti yapılmıştır. *“Tevfik Fikret'in 'Sis' ve Abdülbaki Fevzi'nin 'Sis'e Nazire' Adlı Şiirleri Üzerine Bir İnceleme”* başlıklı çalışmada içerik ve yapı kategorileri bakımından karşılaştırmalı bir şekilde Tevfik Fikret'in "Sis" manzumesiyle Abdülbaki Fevzi'nin "Sis'e Nazire" başlıklı şiiri analiz edilmiştir.

Ulusal ve uluslararası indekslerde taranan dergimiz sosyal bilimler alanı için özgün araştırma makaleleri, derleme makaleler, çeviri makaleleri, konferans bildirileri ve kitap değerlendirme yazılarıyla önemli bir misyonu üstlenmektedir. Dergimizin 18.sayısının hazırlık sürecinde yer alan çalışma arkadaşlarıma, çalışmaları için dergimizi tercih eden değerli araştırmacılara ve bu çalışmaları büyük bir titizlikle değerlendiren alan editörlerine ve hakemlere çok teşekkür ederim.

Bir sonraki sayıda görüşmek dileğiyle...

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YALÇINKAYA

Editör
Mardin Artuklu Üniversitesi
<https://orcid.org/0000-0002-4473-0078>
mehmetyalcinkaya@artuklu.edu.tr

EDITOR'S NOTE

Dear researchers,

We are pleased to present the 18th issue of Artuklu Humanities, our first in 2025. As always, our journal contains high-quality content in the form of research articles and book reviews that will be of interest to those in the social sciences field. We are pleased to have reached more readers and researchers, as evidenced by the increasing citation rates in the indexes and the growing number of reads/downloads. Additionally, the feedback from our social media accounts indicates that our journal is having a meaningful impact in the field of social sciences.

We would now like to briefly mention the studies covered in this issue. The research article *New Settlements Dating to the Pottery-Free Neolithic Period in Southeastern Anatolia: Shika Rika Settlements and the Neolithisation Process in the Northern Habur Valley* presents original findings on the neolithisation process in the 'Northern Habur Valley'. The study *Teacher and Parent Opinions on the Reasons for Absenteeism of Secondary School Students* presents meaningful results on the reasons why students are absent, using a qualitative research case study design. The study titled *Marxist Elements in Ahmed Arif's Poem Yalnız Değiliz* presents an analysis based on the approach of 'Marxist literary criticism'. The results are therefore consistent between the elements in Ahmed Arif's poems and those in the Marxist approach. The study *Being Different in Nation States: (Y)Ezidism and (Y)Ezidi Perception in Turkey* identifies perceptions and images of (Y)Ezidism and (Y)Ezidis in Turkey. The study *A Study on Tevfik Fikret's "Sis" and Abdülbaki Fevzi's "Nazire to Sis"*, comparatively analyses the content and structure of Tevfik Fikret's poem "Sis" and Abdülbaki Fevzi's poem "Nazire to Sis".

Our journal is indexed nationally and internationally, and plays an important role in the social sciences by publishing original research articles, review articles, translated articles, conference proceedings and book reviews. I would like to thank the valuable researchers who contributed to the 18th issue of our journal, the field editors and referees who evaluated these studies with great care, and my colleagues who took part in the preparation process.

We hope to see you in the next issue.

Assos. Prof. Dr. Mehmet YALÇINKAYA

Editor

Mardin Artuklu University

<https://orcid.org/0000-0002-4473-0078>

mehmetyalcinkaya@artuklu.edu.tr

MAÜ
PRESS

Artuklu Humanities

**Ulus Devletlerde Farklı Olmak:
Türkiye’de (Y)Ezidilik ve (Y)Ezidi Algısı**

Musa Yavuz Alptekin | <https://orcid.org/0000-0002-6221-7913> | m.yavuzalptekin@gmail.com
Karadeniz Üniversitesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı, Trabzon, Türkiye | ROR ID

Mümin Ayparçası | <https://orcid.org/0000-0002-0970-1001> | muminayparcasi5234@gmail.com
Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye | ROR ID

Atıf: Alptekin, M. Y., & Ayparçası, M. (2025). Ulus Devletlerde Farklı Olmak: Türkiye’de (Y)Ezidilik ve (Y)Ezidi Algısı. Artuklu Humanities (18), 1-29. <https://doi.org/10.46628/ahu.1624095>

Öz: (Y)Ezidilik, Ortadoğu kökenli bir dindir. Günümüzdeki mensupları bu bölgeden çok, Avrupa ve Amerika’da yaşamaktadır. Yezidilerin, tarihsel olarak yaşadıkları en eski yurtlarından bir kısmı da Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalmaktadır. Hakkâri ve Mardin bu bölgelerin başında gelmektedir. Günümüzde Türkiye’de çok az Yezidi kalmış olsa da, bu bölgelerdeki hatıraları ve Türk toplumunda uyandırdıkları izlenim ve algı hala yaşamaya devam etmektedir. Bu çalışmada Türk toplumunda Yezidi algısı incelenmiştir. Bu amaca ulaşabilmek için Türkiye’de internet ortamında ulusal olarak erişime açık ve güncel tanımlama yapmak suretiyle sözlük oluşturma platformlarında, Yezidilerle ilgili yorumlar incelenmiştir. Araştırma sonucunda, Türkiye’de böylesi üç sözlük bulunduğu tespit edilmiş ve bu üç sözlüğün her birinde ayrı ayrı “(Y)Ezidiler” ve “(Y)Ezidilik” maddeleriyle ilgili toplam 173 tanım ve yorum kendi içinde tasnif edilmek suretiyle çalışmanın verileri elde edilmiştir. Çalışma sonucunda, Türk toplumunda Yezidilik ve Yezidilerle ilgili farklılık arz eden bir dizi algı ve imajın varlığı tespit edilmiştir. En öne çıkanları itibarıyla, Türkiye’de Ezidilerle ilgili stereotipin “şeytana tapanlar” olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte, bunun karşısında ayrı bir kutup olarak, çok güçlü bir hümanist yaklaşımın varlığı da tespit edilmiştir. Türk toplumunun Ezidilik algısı da, nesnesi gibi senkretik, eklektik ve istikrarsızdır.

Anahtar Kelimeler: (Y)Ezidilik, (Y)Ezidiler, Türkiye, (Y)Ezidilik ve (Y)Ezidi algısı.

Makale Bilgileri*Etik Beyan*

Makale verilerinin bir kısmını içeren farklı bir versiyon, daha önce İngilizce olarak bir sempozyumda sunulmuştur. Verilerin tamamını içeren Türkçe metin ilk kez bir dergiye gönderilmektedir.

Değerlendirme

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Geliş Tarihi

21.01.2025

Kabul Tarihi

07.03.2025

Erken Görünüm Tarihi

01.06.2025

Yayın Tarihi

15.06.2025

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Benzerlik Taraması

Yapıldı-ithenticate.com

Yapay Zekâ Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

<i>Etik Bildirim</i>	artukluhumanities@artuklu.edu.tr	
<i>Yazar Katkıları</i>	<i>Araştırmanın Tasarımı</i>	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	<i>Veri Toplanması</i>	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	<i>Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama</i>	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	<i>Makalenin Yazımı</i>	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	<i>Metnin Geliştirilmesi ve Tashihi</i>	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	
<i>Lisans</i>	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır	
<i>Dizinleme Bilgileri</i>	Dergi; ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO/(CEEAS), MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory, Linguistic Bibliography'de taranmaktadır.	

Being Different in Nation-States: (Y)Azidism and (Y)Azidi Perception in Turkey

Musa Yavuz Alptekin | <https://orcid.org/0000-0002-6221-7913> | m.yavuzalptekin@gmail.com
Karadeniz University, Department of General Sociology and Methodology, Trabzon, Türkiye | ROR ID

Mümin Ayparçası | <https://orcid.org/0000-0002-0970-1001> | muminayparcasi5234@gmail.com
Kırıkkale University, Kırıkkale, Türkiye | ROR ID

Cita as: Alptekin, M. Y. ve Ayparçası, M. (2025). “Being Different in Nation-States: (Y)Azidism and (Y)Azidi Perception in Türkiye”. *Artuklu Humanities*, 18, 1-29. <https://doi.org/10.46628/ahu.1624095>

Abstract

(Y)Azidism is a religion with Middle East origins. Today, its followers predominantly live in Europe and America. Historically, some of the oldest homelands of the Yazidis are within the borders of the Republic of Türkiye. Hakkâri and Mardin are among the most important of these regions. In this study, Yazidi's perception of Turkish Society was investigated. In Türkiye, comments about Yazidis were investigated in dictionary creation platforms by making nationally accessible and up-to-date definitions on the internet to achieve this aim. In consequence of the study, it was determined that there are three such dictionaries in Türkiye, and the data of the study were obtained by a total of 173 definitions and interpretations about the items “Yazidis,” and “Yazidism” were classified in itself in each of these three dictionaries. The study determined the existence of a series of perceptions and images differing about Yazidism and Yazidis in Turkish Society. Among the most prominent among these, it was understood that the stereotype of Yazidis in Türkiye is “demonists.” However, the existence of a powerful humanist approach as a separate pole has also been determined. The perception of Yazidism in Turkish Society, like its thing, is syncretic, eclectic, and unsteady.

Keywords: (Y)Azidism, (Y)Azidis, Türkiye, The Perception of (Y)Azidism and (Y)Azidi.

Article Information

<i>Ethical Statement</i>	A different version containing some of the article data was previously presented in English at a symposium. This is the first time the Turkish text containing the full data has been submitted to a journal.
<i>Reviewers</i>	Two external reviewers / Double-blind
<i>Date of Submission</i>	21.01.2025
<i>Date of Acceptance</i>	07.03.2025
<i>Date of Early View</i>	01.06.2025
<i>Date of Publication</i>	15.06.2025
<i>Ethical Statement</i>	Ethical principles were followed during the preparation of this study.
<i>Plagiarism Checks</i>	Done-ithenticate.com
<i>AI Disclosure</i>	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
<i>Ethics Committee Approval</i>	This study does not require ethics committee approval, as it is based on data obtained through literature review and previously published sources. It is hereby declared that all scientific and ethical principles were observed during the preparation of the study, and that all referenced works have been properly cited in the bibliography.
<i>Complaints</i>	artukluhumanities@artuklu.edu.tr

<i>Author Contributions</i>	Conceptualization	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	Data Curation	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	Investigation - Analysis - Validation	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	Writing	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	Writing – Review & Editing	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
<i>Conflict of Interest</i>	No conflict of interest declared.	
<i>License</i>	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.	
<i>Indexing Information</i>	The journal is indexed in: ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO/(CEEAS), MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory and Linguistic Bibliography	

Giriş

Günümüz dünyasında, her ülkede hâkim bir toplum ve hâkim bir kültür vardır. Ulus-devlet, biraz da bununla yani toplumlardan ve kültürlerden birisinin öne çıkması, baskın hale gelmesiyle ilgili bir siyasallıktır. Bu anlamda genellikle “hâkimiyet”i belirleyen iki faktör bulunmaktadır. Bunlardan ilki, nicel çokluk yani belli bir nüfusun diğer gruplara göre kalabalık olması ve çoğunluğu temsil etmesi iken ikincisi de bu toplumun ve kültürünün ülkenin devleti yani müesses siyasetince kurucu, ev sahibi ve her anlamda birinci dereceden geçerli toplum ve kültür olarak görülmesidir.

Hâkim toplumların ve kültürlerin karşısında veya altında ise azınlık toplumlar ve onların kültürleri bulunmaktadır. Bu ikincilerin toplumsal ve bireysel kimlikleri, kültür ve değerleri, ileri demokratik ülkeler ve toplumlar hariç, genellikle ikincil ve aşağı bir muamele görürler. Benzer bir şekilde bu ikincilerin birinciler gözündeki algısı da genellikle olumsuz, ikinci dereceden ve aşağı olur. Bu olumsuz algı çevrede bulunma ve ikincil olma sebebiyle uzun zamanlarda pekala oluşabilmektedir. Diğer yandan bu olumsuz algı, kötü muameleye de yol açabilmektedir.

Yezidilik/Ezidilik¹ Ortadoğu kökenli bir din olarak bilinmekte ve bu dinin inananları da Yezidi (kendi ifadeleriyle “Ezidi”) olarak isimlendirilmektedir. Bazı yorumlarda Yezidiliğin daha önce güneşe tapanlar anlamında *Şemsiler* olarak isimlendirilirken; belli bir tarihten sonra (13. yüzyıl. Yorumcu, 19) Ezidilik olarak anılmaya başlandığı belirtilmiştir. Ne var ki daha önemlisi konunun menşeinin ne olduğu değil, yakın geçmişten günümüze Ezidilerin Ortadoğu’da içerisinde bulundukları toplumlar nezdinde imajlarının ne olduğu ve nasıl bir muamele gördükleridir. Bu çalışmanın temel önermesi Ezidilerin de dünyadaki yüz kadar hâkim kültürün² dışında kalan binlerce azınlık kültür gibi, imajı olumsuz olan ve ikincil bir muamele gören halk olduğu yönündedir. **Bu çalışmada Ezidiliğin teolojisinden, dini metinlerinden ve şeriatından bağımsız olarak** Türkiye vatandaşlarının, Türkiye’nin güney-doğusunda nüfusları sınırlı da olsa, çok köklü bir geçmişe sahip olan Ezidilerle ilgili algı ve yorumları incelenecektir³.

Kavramsal Çerçeve

Ulus Devletler, Etnik Farklılıklar ve Azınlıklar

Ulus Devletin, altı bin yıllık devletin modern versiyonu olduğu söylenebilir. Literatürde Ulus Devlet’in üç temel özelliğinden bahsedilir. Bunlar Ulusçuluk, Egemenlik ve Vatandaşlıktır (Bozkurt, 2011). Egemenlik kadim bir olgu gibi görünse de, yeni ve son haliyle bu unsurların hepsi Modern toplumun ve modernizmin ürünüdür denebilir. Ulus-devletlerde siyasal birliğe son şeklini veren prensipler tekil, sert ve kapsamlı olduğu ölçüde, dışlayıcı ve/veya asimilasyoncu da olabilirler. Benzer şekilde Modernizmin de, tek tipleştirici ve bu yolla ötekileştirici bir yordama sahip olduğu belirtilir (Giddens, 2006, s. 6). Büyük ölçüde modernitenin ürünü olan ulus-devlet de böylece, bütün diğer özelliklerinin yanı sıra aynı zamanda bir tek tipleştirme ve tam da bu yolla bir ötekileştirme aracına dönüşür. Bu durumdan ise en çok etnik, dini farklılıklar ve diğer toplumsal azınlıklar ve dezavantajlı gruplar zarar görür (Brubaker, 1996; Gilbert, 1998; Horowitz, 1985;; Kymlica, 1995; Kymlica, 1998; Macartney, 1934; Miller, 1995; Spinner, 1994; Taylor, 1997;).

¹ Makalenin bundan sonraki bölümünde ikili kullanım değil, tekli kullanım tercih edilecektir. Bu tekli kullanım da Yezidilik ve Yezidiler şeklinde olacaktır. Eğer bu çalışma içerden bir değerlendirme olsaydı bu din ve kültürün üyelerinin tercih ettiği üzere Ezidilik ve Ezidiler ifadeleri kullanılması gerekirdi. Oysa bu çalışma bir algı yani dış değerlendirme olduğu için, Türk toplumunun kullandığı isimlendirmelerin esas alınmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

² Bu sayıya BM’ye üye ulus-devlet sayısından ulaşılmıştır. Araplar, İngilizler, İspanyollar ve Slavlar gibi çoklu devlete sahip olanlar çıkarıldığında geriye kalan sayı yaklaşık olarak budur.

³ Tam da bu sebeple çalışmada Yezidiliğin teolojik ve tarihi kaynaklarına başvurma gerekliliği bulunmamaktadır. Bu çalışmanın maksadı Yezidiliğin kaynaklardaki gerçekliğini ortaya koymak değil, toplumun bakışını ve algısını yansıtmaya çalışmaktadır.

Öteki ve Kimlik

Kimlik bireyin, grubun, topluluğun veya toplumun kendi benliğiyle ilgili algısıdır. Bu algı çok zaman “öteki” üzerinden oluşturulur. Birey ve her boyuttan insan birlikteliği “ben” ve “biz”i oluşturabilmek ve tanımlayabilmek için önce ben ve biz olmayanı yani “ötekini” tasarlar ve oluşturur. Bu noktada “ben” ve “biz”in kimliği öncelikle *ben* ve *biz* olmayandır. Biz olmayan üzerinden toplumlar kendi kimliğini inşa ederler (Brewer, 1999; Silverstein ve Holt, 1989). Böylece birey için benlik ve toplum için kimliğin büyük oranda kurgu ve inşa bir olgu olduğu anlaşılır. Toplumlar kimliği somut olandan ziyade soyut olana ve doğal olandan çok kurgu olana dayandırdıkları sürece ötekiler hakkında olumsuz düşünceler de sıradan bir hale gelebilmektedir. Bunlardan bazıları Önyargılar, Kalıpyargılar, Damgalama, Ayrımcılık, Ötekileştirme ve Nefret Söylemidir.

Önyargı: Önyargı birey, grup veya toplumun diğerleri hakkında bilgiye dayanmayan olumsuz fikirleridir (Allport, 1954; Nelson, 2002; Pettigrew, 1982; Quillian, 2006). “Diğerleri”, toplumsal hayattaki birey, grup veya topluluk olabileceği gibi, bir ulus devlet içerisindeki belli bir etnik grup veya bütün görünüşleriyle belli bir azınlık da olabilir.

Kalıpyargı: Kalıpyargı birey, grup veya toplumların diğerleri hakkında oluşturdukları ve çok zaman somut bir bilgiye dayanmayan toptancı ve çok zaman olumsuz tezahür eden fikir ve yargılarıdır (Farley ve ark., 1994; Smith, 1991).

Ayrımcılık: Ayrımcılık, güçlü ve üstün durumda bulunan kişi, grup veya kurumların, birilerini diğerlerinden üstün tutması, ayrıcalık tanınması veya onlara öncelik vermesidir (Craig, 2005; Heckman, 1998; Kymlica, 1998; Merton, 1970; Petersen ve Saporta, 2004; Quillian, 2006;).

Damgalama: Belli bir grubun, toplum kesiminin veya bir topluluğun olumsuz bir özellik ile nitelendirilmesi ve bu olumsuz özellik ile anılır olması durumudur (Brewer, 1999; Gadd, 2010).

Ötekileştirme: Hakkında olumsuz nitelendirilen bir grubun, toplum kesiminin veya topluluğun gündelik sosyal hayatta ve genelde bütün sorunların, olumsuzlukların ve kötülüklerin sebebi olarak gösterilmesi, dışlanması ve düşman ilan edilmesidir (Horowitz, 1985; Logan ve ark., 2004; Rothschild, 1981).

Nefret Söylemi: Bütün sorunların veya belli özel sorunların sebebi olarak görülen ve toplumdan dışlanan grup, toplum kesimi veya topluluğa hayat hakkı tanımayacak şekilde varlığına yönelik fiillerin sözlü olarak teşvik edilmesi ve özendirilmesidir (Feshbach, 1994; Gadd, 2010; Horowitz, 1985; Jefferson, 2014; Opatow ve Staub, 1992; 2005; Sternberg, 2003;).

Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği

Bu araştırma Sosyal Bilimlerde geçerli beş yöntemden (Neuman, 2012) ikisi olan Yorumlayıcı ve Eleştirel Sosyal Bilim yöntemiyle yapılmıştır. Buna uygun olarak olay ve olgular bağlamı ve arka planı ile birlikte ve eleştirel bir tarzda incelenecektir. Diğer yandan bu çalışmanın verilerinin elde edilme tekniği oldukça az kullanılan ama günden güne de popülerleşen bir tekniktir. Bu çalışmanın verileri Türkiye’de açık erişim üç internet sözlüğündeki Yezidi, Yezidilik, Yezidiler maddelerine yapılan yorumların tasnif edilmesi suretiyle elde edilmiştir. İnternet ortamındaki bu sözlükler⁴ Ekşi Sözlük (URL-1), Uludağ Sözlük (URL-2) ve İnci Sözlük (URL-3)’tür. Bu sözlükler, bu üçünden en eski olan Ekşi Sözlük’ün kurulduğu 1999 yılından beri Türkiye’de *Yeni Medya* kulvarında en öne çıkan siber sayfalarını temsil etmektedirler. Benzer bir şekilde bu sözlükler her türlü konu ve kavram hakkında, kayıtlı yazarların yorumlarını içeren *katılımcı sözlük* tarzında birer

⁴ Bu çalışma, ilgili sayfaların adının her ne kadar “sözlük” olarak geçse de, işlev düzeyinde bir tür sosyal medya platformu oldukları bilinciyle yürütülmüştür.

internet sayfası, hatta bir tür sosyal medya platformudurlar. Nihayet bu üç sözlükte ve yukarıda bahsedilen üç maddeyle ilgili ve en eskisi 2000 yılından başlamak üzere 2023 yılı sonuna kadar tasnife uygun toplamda 173 yorum yapılmıştır. Bu 173 yorumdan 99 tanesi Ekşi Sözlük’te, 63 tanesi Uludağ Sözlük’te ve son olarak 11 tanesi de İnci Sözlük’te yapılmıştır. Benzer bir şekilde bu yorumların 85 tanesi 2000 ile 2013 arasında, 62 tanesi 2014 yılında ve son olarak 26 tanesi de 2015 ve sonrasında yapılmıştır. Tahmin edilebileceği üzere, Ezidilerin Irak’ta IŞİD zulmüne, katliamına ve soykırımına maruz kaldığı 2014 yılında yorumlarda bariz bir artış yaşanmıştır. Yorum olarak yazılan bazı girdiler bir iki kelime veya cümle iken; bazıları da bir iki sayfa, çok azı daha fazladır.

Bu konu için internet ortamındaki açık erişim bir sözlükten veri toplamak her ne kadar popüler olduğu için cazip görülebilirse de, aslında böylesi bir tekniğe yönelmek pratik sebeplerden dolayı, yani zaruri bir yöneliştir. Zira Türkiye’de halkın çoğu Yezidiliği ve Yezidileri bilmemekte ve tanımamaktadırlar. Bu sebeple, ne anket ve ne de mülakat yöntemiyle bu konu için iyi bir veri setine ulaşmak mümkün olabilirdi. Zira inanlar “Yezidiliği bilmiyorum ve/veya Yezidi bir tanıdığım yoktur ve dolayısıyla bir fikir beyan etmem de mümkün değildir!” diyerek anket/mülakatı sonlandırabilecekti. Oysa bu teknikte, sadece bu sitelerin ilgili maddelerine bu konuyu bilen veya en azından gönüllü olarak bu konuda bir fikir beyan etmek isteyenler yönelmekte ve burada buluşmakta, bu konuyu buralarda tartışmakta ve görüşlerini beyan etmektedirler. Toplumun çoğunun hakkında bilgi sahibi olmadığı konular için internet sitelerindeki yorumların incelenmesinin anket ve mülakata göre çok daha verimli olduğu düşünülmektedir. Zira bu konunun ilgili kişiye ulaşmayı kolaylaştırmasının ötesinde, anket ve mülakata nispetle uygun diğer yönü de, yorumu araştırmacının talebi üzerine ve yorum yapmak için yapmayıp, tümüyle kendinden yönelimli ve gönüllü olarak bunu bir ihtiyaç gördüğü için yapmasıdır. Bu tekniğin anket ve mülakata nispetle bir başka avantajlı yönü de, hiçbir yönlendirmenin bulunmuyor olmasıdır. Dolayısıyla veriler tümüyle özgür ortamda ortaya konmuş kişilerin öznel görüşleri olarak kabul edilebilir.

Verilerin Analizi

Veriler, temelde iki açıdan incelemeye tabi tutulmuştur. Bunlardan ilki tematik inceleme olup, 173 yorum konularına göre önce kategorilere ve sonra bunun altında alt başlıklara ayırmak suretiyle gerçekleşmiştir. Bu bölümde 4 kategori ve toplamda 28 alt başlık bulunmaktadır. Beşinci kategori olarak “tekil konular” kategorisindeki üç başlık da ilave edilince alt başlık sayısı 31’e yükselmektedir. 173 yorumcudan 10 tanesi yorumunda birden fazla alt başlıkta yer alabilecek çeşitlilikte yorum yapmıştır. Kategoriler toplam yorum içerisinde sahip olduğu büyüklüğüne göre sıralanmıştır. Benzer şekilde her bir kategori içerisindeki alt başlıklar da böyle dizilmiştir. Verilerin analizinde ikinci bölüm, yorumların Ezidilerle ilgili değer tespiti içerip içermeme durumuna göre oluşmuştur. 173 yorumdan yarısı kadarı yorumuna olumlu veya olumsuz bir değer yüklerken, yorumcuların diğer yarısı kadarı da yorumunda değer içermeyen, yansız bilgi ve betimlemelere yer vermiş veya olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilemeyecek olan spekülasyonlarda bulunmuşlardır.

Tematik Yorumlar

Tablo 1. Tematik yorumlar tablosu

Dinsel-Teolojik Özellikler ve İbadetler	Yorumların Teması	Sayı	%
	Meleke Tavus	27	15.6
	Şeytana Tapma	18	10.4
	Dinsel Senkretizm	6	3.5
	Yaratılış Hikâyeleri	6	3.5
	Reenkarnasyon	5	2.89
	Tamamlanmamış İnsan	1	0.57
	Mistik Yoğunluk	2	1.1
	İlginç İbadetler	2	1.1
	İbadetlerin İslam’a Zıt Olması	1	0.57
	Kategori Toplam:	68	39
Toplumsal Yapılanma, Gelenekler ve Kültür	Endogami	9	5.2
	Ezidi Doğmak	8	4.6
	Kapalı Toplum	7	4
	Kast Yapılanması	6	3.5
	Sözlü Gelenek	6	3.5
	Ataerkil Toplum – Kadının İkincil Konumu	4	2.3
	Çok Eşlilik	3	1.7
	Kirvelik ve Ahret Kardeşliği	3	1.7
	Kategori Toplam:	46	26.5
Dinsel - Geleneksel Semboller, Tabular ve Hurafeler	İlginç Hurafeler	10	5.7
	Ana Sembol: Güneş	7	4
	Kutsal Gün Çarşamba	5	2.89
	Dinsel Semboller	4	2.3
	Tabular: Çember ve Diğerleri	3	1.7
	Mini Semboller: Yılan	3	1.7
	Kara Köpek	2	1.1
	Kategori Toplam	34	19.6
Etnisite, Dil ve Din İlişkisi	Etnik Köken	15	8.6
	Etno Din	4	2.3
	Kürt Dini	3	1.7
	İbadet Dili	1	0.57

Kategori Toplam:		23	13
Tekil Konular	Kimlikte Din Hanesinin Boş Kalması	7	4
	Doğanın Korunması	4	2.3
	Adam Yiyenler Köyü	1	0.57
	Çoklu görüş beyan edenler	10	5.7
Genel Toplam		183 - 10 = 173	100

Dinsel-Teolojik Özellikler ve İbadetler

Düşünce dünyası maddi hayatla ilişkili ve soyut olan lher şey de somut olanla sürekli etkileşim halindedir. Benzer bir şekilde, dinlerin teolojik özellikleri de toplumun sosyolojik özellikleriyle etkileşim ve alış-veriş halindedir. Din teolojisi ile toplumlar arasında tek taraflı bir iletim değil, iki taraflı bir iletişim ve etkileşim süreci söz konusudur. Tek taraflı monoton bir ilişki değil, çift taraflı dinamik bir ilişki söz konusudur. Yezidilik dini de Yezidi toplumu ve çevresi ile böylesi bir dinamik ilişki içerisinde şekillenmiş ve bugüne gelmiş olmalıdır. Teolojik bakış açısının aksine, Feuerbach birey-inanç ve toplum-din ilişkisini, din sosyolojisi açısından şöyle açıklar: “İnsan nasıl düşünür, nasıl davranırsa, Tanrısı da öyledir. Tanrı bilinci, kişinin kendi hakkındaki bilincidir; Tanrı bilgisi, kişinin kendi hakkındaki bilgisidir. İnsanı Tanrı’sı aracılığıyla tanırısın. İki bir’dir...” (Feuerbach, 1957’den akt. Rousseau, 1974, s. 11-12). Özellikle belli dönemlerin ve belli coğrafyaların toplumları için bu tespitin doğru olduğu söylenebilir. Ortadoğu toplumları ve bu arada özellikle Yezidiler de böyledir. Yezidilerin bin yıllar içerisinde ve dünyanın bu orta yerinde yaşadıkları ve tecrübe ettikleri deneyimler onlar ve dinleri üzerinde belirgin bir şekilde iz bırakmışır denebilir. Senkretizm, güneş sembolizmi ve Meleke Tavus figürü bu izlerin en önemlileri gibi görünmektedir.

Meleke Tavus

Yorumcuların 27 tanesi (% 15.6) Yezidilerle ilgili açıklamalarında Meleke Tavus’a yer vermişlerdir. Bu rakam ve yüzdeyle Meleke Tavus yorumcularının en fazla değindikleri konu olma derecesine yükselmiştir. Denebilir ki, ortalama sözlük yazarları ve bu dar anlamıyla ortalama Türk toplumu bireyleri Yezidiliği ve Yezidileri Meleke Tavus ile ilişkilendirmekte, zihinlerinde onunla kodlamakta, onunla hatırlamakta ve onunla açıklamaktadırlar. Bunlardan (Yorumcu.17), (Y.140) ve (Y.151) şeytanı sembolize etmek üzere Meleke Tavus’un kötülüğün, açlığın ve kıtlığın yaratıcısı olarak zararı dokunabilecek bir varlık olduğundan dolayı Yezidilerin bu zarardan korunabilmek üzere ona tapınmayı gerekli gördüklerini anlatır ki, yorumların çoğunda açıklama bu yöndedir. Bununla birlikte, kötü ve zarar verebilecek olan şeytan’ın görünüşte çok güzel, rengârenk ve alımlı bir hayvan ile sembolize edilmesi yine şeytanın hoşuna gitme kaygısıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Ne var ki bazı yorumculara göre Yezidiler için Meleke Tavusun’un icracı melekten öte, tanrının kendisi olduğuna yönelik bir algı da vardır. Mesela (Y.93) bunlardan biridir ve ona göre “Melek Tavus” insanları ve dünyayı yaratma yetkisi bulunan bir güçtür. Aynı şekilde

(Y.107) iyiliğin ve kötülüğün kaynağının “Meleke Tavus” olduğu yorumunu yapmıştır. (Y.96)’ya göre ise, Yezidilerde yedi melek vardır ve bunların başı Meleke Tavus’tur. Üçüncü bir gruba göre ise Meleke Tavus doğrudan şeytanın kendisidir. (Y.116) tam da bu düşüncededir. Ne var ki bu şeytan Semitik dinlerdeki şeytandan çok farklıdır.

Şeytana Tapma

On sekiz yorumcu (% 10.4) Yezidilik ve Yezidiler ile ilgili yorumlarında “şeytana tapma” konusunu öne çıkarmışlardır. Bunlardan (Y.7) “Yezidilerin şeytana taptığı doğrudur ama hikâyesi biraz farklı” demiş devamını getirmiştir ama bu açıklamayı (Y.8) daha kitabi bir dille yapmıştır. Bu açıklamaya göre, “İnançlarının temelinde şeytana duyulan korku yatar. Tanrıya ibadet etmeye gerek yoktur çünkü tanrı iyidir ve asla insanları cezalandırmaz. Oysa şeytan kötü de olabilir iyi de. Önemli olan kötü olanın sevgisini kazanmaktır. Bu yüzden şeytana ibadet edilmelidir”. Benzer bir yorumu (Y.151) yapmıştır. Ona göre şeytana tapmanın sebebi şöyledir: “Melek tavusun kötü olduğu, kötülüğü temsil ettiği ve Tanrı olmadığı ancak, iyi olanın zaten iyi olduğu için teveccühe gerek olmadığına, blakis kötü olanın kötülükten dönmesi için ona teveccühte bulunulması gerektiğine inanılır”. (Y.9) ise şöyle yazmıştır: “Melek tavus olarak adlandırdıkları şeytana inanır ve ibadet ederler. Satanist ve sapkın oldukları gerekçesi ile kimse onlara kız vermek, onlarla evlenmek istemediğinden akraba evliliği yapmak zorunda kalmışlar”dır. (Y.39) ise şeytanı en büyük melek olarak kutsadıklarından dolayı Yezidilerin çevrelerinde “şeytanperestler” olarak bilindiklerini vurgulamıştır. Başka bir yorumcu (Y.140) ise, kendi penceresinden şeytana tapmanın sebebini biraz farklı anlatır. Ona göre Yezidilerin şeytana tapmasının sebebi ona duydukları saygıdan değil, ona duyulan korkudandır.

Dinsel Senkretizm

Yorumculardan altı kişi (% 3.5) Yezidiliğin senkretist bir din olduğu konusunu gündeme getirmiştir. Bunlardan (Y.5)’in yorumu şöyledir: “İnançları maniheizm, mazdeizm, Musevilik, nasturizm ve İslamiyet’in bir karışımıdır.” Bir başka sözlük yorumcusu (Y.10) ise, “bu dinin kurucusunun kim olduğu tam olarak bilinmese de, İran’daki Zerdüştlük dini, manicilik, Hristiyanlık, tasavvuf gibi dinlerin birçok öğesini barındıran bir çeşit senkretizm (bağdaştırmacılık) olarak görülebilir” yorumunu yapmıştır. Yine (Y.24) ise, “...Ortadoğu’nun iç içe geçmiş farklı inançları arasından doğan senkretik bir dindir” cümlesini kurmuştur. Son olarak (Y.136) da, “İnandıkları şey günümüzde kabul görmüş büyük inançların karışımı gibidir...” tanımlamasını yapmıştır.

Yaratılış Hikâyeleri

Yorumculardan altı kişi (% 3.5) yaratılış hikâyeleri ile ilgili yorum ve görüş yazma ihtiyacı duymuştur. Bunların dördünde (Y.113, Y.141, Y.108, Y.93) ilk iki insanın ideal insan konusunda ihtilafa düşüp ruhlarını ve düşüncelerini birer küpün içine koydukları ve 40 gün sonra erkeğinkinden güzel bir genç, kadınınkinden ise sürüngenler, akrepler ve çıyanların çıktığına dair bir efsane aktarılır. Küpten neden güzel bir kız değil de bir erkek çıkmıştır ve neden kadının ki değil de erkeğinki bunu üretmiştir? Bu sorular bu coğrafyanın ataerkil karakteristiğini hatırlatmaktadır. Bu coğrafya önce fiziksel şartların zorluğu ve ardından da *uzun zamanların* bir bakiyesi olarak kültürel alışkanlıklar dolayısıyla kadının her zaman ikincil planda olduğu bir coğrafya olmuştur. Anlatılan bu efsanelerin esin kaynağı da bu coğrafi/fiziki şartlar ve kültürel alışkanlıklarla ilişkili olsa gerektir.

Reenkarnasyon

Yorumculardan beş kişi (% 2.89) Yezidilikte reenkarnasyonun var olduğunu belirtme ihtiyacı hissetmiştir. Bunlardan (Y.15) yorumunda “ölümle birlikte beden toprağa karışır, yok olur. Yalnız ruh ölmez, sonsuzdur” ifadesiyle olabildiğince dolaylı yoldan Yezidilikte reenkarnasyonun

bulunduğunu beyan etmiştir. (Y.11) ise biraz daha doğrudan bir şekilde “ruh göçü inancı ise bu dinin öğretisini tamamlayan öğelerden biridir” demiş bundan önceki paragrafta “şeyh Hadi ruh göçü yoluyla tanrısallığa yükselmiştir” ifadesine yer vermek suretiyle Yezidilikteki reenkarnasyon konusunu gündeme getirmiştir. Oysa (Y.93) ve (Y.161) olabildiğince kısa ve net bir şekilde “reenkarnasyon vardır” ifadesiyle Yezidilikte reenkarnasyonun bulunduğunu yorumlarına açık bir şekilde ilave etmişlerdir. (Y.113) ise Yezidilerin iki kutsal kitabından birisi olan *Kitap el celve*’nin beş bölümden oluştuğunu ve bunlardan ikinci bölümün ödül ve cezanın yanı sıra reenkarnasyon konusunu anlattığını bildirmiştir. Yezidilikteki reenkarnasyonun Hinduizm ile ilişkisi bulunduğu varsayılabilir gibi (Sanders, 2019), teolojik olarak Yezidilikteki “tamamlanmamış insan” akidesi ile de ilişkilendirilmesi mümkündür. Reenkarnasyon inancının bugünkü Türkiye’nin Hatay ilinde yaşayan Arap Alevilerinde de güçlü bir şekilde yaşadığı bilinmektedir.

Tamamlanmamış İnsan

Yorumculardan sadece bir kişi (% 0.57) Yezidiliğin “Gnostisizmde görülen tamamlanmamış, mükemmel olmayan insan anlayışını...” (Y.15) barındırdığını belirtmiştir. Bu yorumda yine dinsel senkretizme işaret edilmiştir.

Mistik Yoğunluk

İki yorumcu (% 1.1) Yezidiliğin mistik yoğunluğuna dikkat çekmiştir. Bunlardan (Y.12) tanımını şöyle yapmıştır: “...mistik yoğunluğu şiddetli ve sarsıcı olan din”. Diğer yorumcu (Y.17) ise, “Yezidilik içinde çok fazla mistik öğe barındıran ve ilahi dinler öncesi dönemden birçok parça taşıyan bir inanış olması itibarıyla ilginçtir, incelenmelidir”. Dünyaya ve maddeye hâkimiyet sağlayamayan veya buna tenezzül etmeyen toplum ve kültürlerin, metafiziğe ve mistisizme yöneldiği söylenebilir.

İlginç İbadetler

Yorumculardan ikisinin (% 1.1) dikkatini Yezidilikteki ibadetlerin ilginç olması çekmiştir. Bunlardan (Y.5) zekâtın yüzde 30’luk kısmının ruhban sınıfına verilmesinin zorunlu olduğunu ve oruç ibadetinin ise halk için Aralık ayında üç gün, şeyhler ve pirler için ise Aralık ve Temmuzda 20 gün olduğunu yazmıştır. (Y.39) ise ibadetlerini gizlice ve tek başlarına yapmalarına vurgu yapmıştır. İslam’da zekâtın fakirlere verilmesi yolundaki emri karşısında din adamlarına zekât verilmesi ilgi çekmiş görünmektedir.

İbadetlerin İslam’a zıt olması

Yorumculardan biri (% 0.57) İslam’da olduğu gibi Yezidilikte de namaz ve orucun bulunduğunu ama namazın İslam’da namaz kılmanın haram sayıldığı vakitlerde kılındığı ve orucun da yine İslam’da haram sayılan şarap ile açıldığını vurgulamaktadır (Y.16). **Yezidi teolojisinde ibadetlerin nasıl yapıldığından bağımsız olarak**, toplumun uygulaması ve çevrenin de gözlemlemesi ve algılaması bağlamında, Yezidi toplumunun kendi kimliğini korumak ve toplumsal sınırlarını çizebilmek için çevredeki baskın toplum olan Müslümanlardan ayrışma adına bu tür yollara başvurduğu düşünülebilir.

Toplumsal Yapılanma, Gelenekler ve Kültür

Endogami

Yorumcuların dokuzu (% 5.2) Yezidilerin endogamik bir toplum olduğu konusunu gündeme getirme ihtiyacı hissetmiş ve Yezidilerin en çok bu özelliklerinin ilgilerini çektiğini göstermişlerdir. (Y.2)’ye göre, iç evlilik Yezidilerin varlıklarını korumalarının bir yoludur. Benzer bir şekilde (Y.119)’a göre Yezidiler kendi içlerinden evlendikleri için “soyları saf kalmıştır.” (Y.9) ise tam aksi

bir görüşle, Yezidilerin iç evlilik yapmalarını, çevrelerindeki toplumların onları “şeytana tapan” bir topluluk olarak görmesi ve bu yüzden onlardan kız alış-verişine girmedikleri ve dolayısıyla da Yezidilerin kendi içlerinden evlenmek “zorunda” kaldıkları yorumunu yapmıştır. (Y.21) ise, iç evliliğin sonucu olarak nüfuslarının günden güne azaldığına vurgu yapma ihtiyacı hissetmiştir.

Bu konuyla ilişkili bir başka alt konu da Yezidi olmayan biriyle evlenen Yezidi kızlarının bizzat aileleri, daha çok erkek kardeşleri tarafından öldürülerek cezalandırıldıkları iddiası/konusudur. Çoğunlukla buna örnek olarak Almanya’daki hadise gösterilmekte ve (Y.31) Yezidileri ve Yezidiliği ilk kez bu olay vesilesiyle öğrendiğini beyan etmektedir. Başka bir yorumcu (Y.35) benzer bir şekilde 2007 yılında Yezidi bir kızın yine Yezidiler tarafından taşlanarak öldürülmesinin ~~bunun~~ sebebi ise, ya kızın Yezidi olmayan bir erkek ile evlenmesi veya Yezidiliği terk edip İslam’ı seçmesi olduğu yorumunu yapmıştır.

Yezidi Doğmak

Yorumcuların sekizi (% 4.6) Yezidi olunamadığına ve ancak Yezidi doğulabildiğine dikkat çekme ihtiyacı duymuşlar ve bu konuyu gündeme getirmişlerdir. Bu özelliği dolayısıyla (Y.69) bu dinin misyonerlik anlayışına sahip olmadığına vurgu yapmıştır. Benzer bir şekilde (Y.21) Museviliğe girmenin yollarının bulunabileceğini ama Yezidiliğe girmenin bulunmadığını söylemek suretiyle bu dinde inancın tümüyle soy esaslı devredildiğini beyan etmiştir. Bu tür katı kastvari uygulamalar ya dışlanmışlığı veya kendini üstün görmeyi anımsatmaktadır. Bu örnekte muhtemelen Yezidilerin diğer Ortadoğu toplumlarınca dışlanmaları onların kendi içlerine kapanmalarına ve inançlarını dahi millileştirmelerine sebep olmuş görünmektedir. Diğer yandan çevredeki toplum için bu içe kapalılık çok ilginç olmalı ki, yorumcuların ilgisini çekmiş bulunmaktadır. Nitekim yorumculardan ikisi için Yezidiliğin en önemli özelliği gizemli uygulamalara sahip olması olarak görünmüştür ve (Y.121) Yezidi inancına sahip olan kişinin bunu asla deklare etmeyeceğini ve dinin çoğunun gizli olduğunu vurgulama ihtiyacı hissetmiştir. Bu özellikleriyle Yezidilik bir etno-din görünümü vermektedir. Belki de dinin soy esaslı ve gizli olması, çevredeki insanlarda dışlanma hissi uyandırmakta ve daha fazla ilginin doğmasına ve belki kıskançlık ve ötekileştirmenin oluşmasına sebep olmaktadır.

Kapalı Toplum

Yorumcuların yedisi (% 4) Yezidilerin kapalı bir toplum olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bunlardan (Y.4)’ün yorumu şöyledir: “Kendileri dışında kimseyle konuşmayan, Almanya göçüyle sayıları iyice azalan, ulaşılamayan topluluğun dini”. (Y.16) ise kısa yoldan “dışa kapalı bir hayat sürerler” cümlesini kurmuştur. Benzer bir şekilde (Y.116) “Mardin’de yaşayan, içe dönük topluluktur” tanımlamasını yapmıştır. Kapalı toplumlar çevrelerinde her zaman merak uyandırmışlardır. Bu kapalılık çeşitli gizli ve gizemli faaliyetlerin yapıldığına dair dedi-koduların ortaya çıkmasına da kaynaklık etmiştir.

Kast Yapısı

Yorumculardan altısı (% 3.5) Yezidilikte kast sisteminin bulunduğunu belirtmiş ve bu konu ile ilgili yorum yazmışlardır. Bunlardan (Y.10), Yezidilikte hiyerarşik bir yapı ve çok katmanlı bir sistem vardır. Üç soylu aile bu sistemi şekillendirir. Bu ailelerden en soylusu Yezidilerin önderi olan *Miri* çıkarır, diğer iki aile de *Baba Şeyh* ve *Pirleri* çıkarır. Benzer bir şekilde (Y.161)’de “şeyhler, pirler ve müritlerden oluşan üç kastlı hiyerarşileri olup ancak kast dahilinde evlenebilirler” yorumu yapmıştır. (Y.39) ise bu konuyla ilgili olarak, “kast sistemi vardır ve her kast kendi içinde evlilik yapabilir” demektedir. (Y.48) ise kısaca “toplum kast sistemi ile yönetilir” demiştir. Son olarak (Y.51) ise “din temelli, hiyerarşik ve kısmen ezoterik bir kast yapısına bağlıdır” yorumunu yapar.

Sözlü Gelenek

Yorumcuların altısı (% 3.5) Yezidilerin dini kültürünün yazılı değil, sözlü olduğunu gündeme getirmiştir. Bunlardan (Y.40), yazılı bir kitapları olmadığını ve dini metinlerin çocuklara ezberletilerek sürdürüldüğünü anlatır. (Y.161) ise, Yezidiliğin “sözlü bir edebi geleneğe” dayanmasından dolayı onun yazılı eserlerinin çok eski olamayacağını iddia eder. Son olarak (Y.168) ise, “halihazırda bir kitabın olmaması sebebiyle Ezidi topluluğu tüm dini ve kültürel anlatılarını sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarmaktadır” yorumu yapmıştır. Mezopotamya bölgesi yazının icadedildiği bölge olmakla birlikte, Mezopotamyalı toplumlar için sözlü gelenek çelişkili bir şekilde genel geçer bir kural olmuştur.

Ataerkil Toplum, Kadının İkincil Konumu

Yorumcuların dördünün (% 2.3) bahsettiği konular onların ataerkil bir toplum olduklarına işaret etmektedir. Bunlardan üçü (Y.108, 113, 141) bu göndermeyi Yezidilerin yaratılış hikâyesi aracılığı ile dolaylı olarak yapar. Buna göre ilk iki insanı oluşturan ilk kadın ve erkeğin örnek insan konusundaki ihtilafı sebebiyle, her ikisi de düşüncelerini bir küpe koymuşlar ve kırk gün sonra erkeğin küpünden güzel bir genç erkek çıkarken; kadının küpünden sadece yılanlar, akrepler ve çıyanlar çıkmıştır. Yorumcuların üçü de ufak tefek farklarla bu efsaneyi uzun uzun anlatmışlardır. Bu efsane Yezidi toplumunun tümüyle feodal, geleneksel ve ataerkil bir toplum olduğunun bir tezahürüdür. Nitekim bu toplumlarda görülen kadının ikincil, geri ve aşağı pozisyonu bu efsanede bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmıştır. Zira küpünden yılan, akrep ve çıyan çıkan neden erkek değil de kadındır. Burada yüceltme tercihi açıkça erkekten yanadır ve kadının aşağılanmasıyla eşdeğerdir. Bu durum ise tümüyle Yezidi toplumsal gerçeklerinin efsaneleştirilmiş, mitleştirilmiş bir tezahürüdür. Yorumculardan dördüncüsü (Y.151) ise daha dolaylı bir yolla aynı gerçekliğe işaret eder. Buna göre, tanrı zaten iyidir ve ondan kimseye zarar gelmez.

Çok Eşlilik

Yorumcuların üçü (% 1.7) çokeşlilik konusuna değinmeyi gerekli görmüş, bu konuda duyduklarını, bildiklerini ve yorumlarını yazmışlardır. Bunlardan (Y.34)’e göre “çokeşliliğe izin vardır. Fakat bu sadece zengin adamlara özgüdür. Evlenilecek eşlerin sayısı 6 ile sınırlıdır.” Din mi çokeşliliği sadece zenginlere has kılmaktadır yoksa sosyal şartlar gereği mi bu sonuç ortaya çıkmaktadır bununla ilgili bir yorum yapılmamıştır. (Y.161) ise “üst kasta mensup olanlar, çok eşli evlenebilirler” ifadesiyle çokeşliliğin zenginlikle değil, kast sistemiyle meşrulaştırıldığını iddia etmiştir. Aslında üst kasttakilerin genellikle zengin olacağı düşünülürse her iki yorum da bir diğeriyle bağdaştırılabilir. Yorumculardan biri (Y.39) ise aksine “evlenmek farzdır ve tek eşlilik esastır” ifadesini kullanmıştır. Zaten bütün dinlerde idealde tek eşlilik esas iken belli şartlarda çok eşliliğe bir ruhsat verilmesi söz konusudur ki, Yezidilikteki durumun da böylesi bir hususla ilişkili olduğu düşünülebilir.

Kirvelik ve Ahret Kardeşliği

Yorumcuların üçü (1.7) Yezidilerle ilgili olarak Kirvelik konusunu gündeme getirmişlerdir. Bunlardan (Y.10) “kirvelik” kurumunu “ahret kardeşliği” kurumu ile birlikte şöyle açıklar: “Kriv (kirvelik) ve braye axrete (ahret kardeşliği) gibi iki kurumdan birincisi Yezidilerin Müslüman olan komşuları ile kız alıp verilmesini engellerken, ikincisi toplumsal denetimi ve keyfi güç kullanılmasının engellenmesini sağlar.” Nitekim başka bir yorumcu (Y.39) Yezidilerde kirvelik kurumunu şöyle açıklamaktadır: “Kirve kardeşten ileridir. Kirve çocukları birbirleriyle evlenemezler. Kirveyi Sünnilerden seçerler ki dar bir toplum oldukları için birbirlerinden kız alış-verişleri engellenmesin”. Bu yorumlardan ikincisinin daha isabetli olduğu anlaşılmaktadır. Zira eğer Sünnilerle evliliği engellemek için kirveyi onlardan seçseydi bütün Sünnilerle buna benzer bir işlem

yapması gerekirdi. Oysa ikinci yorum, zaten dar olan seçim alanını daha da daraltmamak fikrini ortaya atmıştır ki, bu yorum çok daha isabetlidir. Diğer bir ifadeyle Yezidilerde Kirvenin Sünnilerden seçilmesi dışlama için değil aksine kapsama amacına matuftur. Özellikle azınlık toplumlar bu tür ittifaklarla kendilerine sosyal çevre edinmenin yollarını bulurlar. Yezidiler gibi dini bir azınlık için, din ile doğrudan ilişkili olmadıkça bu yollara başvurmak stratejik bir sosyal manevra gibidir. Nitekim (Y.93) kirvelik bağıyla bağlanmış ailelerin tek bir aile gibi olduklarından bahsetmenin yanı sıra, tam da bu konuya dikkat çekmiştir: “Ezidiler, kirvelik kültürü nedeniyle Müslümanlar ve Süryanilerle kalıcı dostluklar kurmuşlardır”.

Dinsel - Geleneksel Semboller, Tabular ve Hurafeler

İlginç Hurafeler

Yorumcuların on tanesi (% 5.7) Yezidilerin ilginç hurafelerine dikkat çekmişlerdir. Bunlardan (Y.36) “çok ilginç hurafelere inanırlar” diyerek bu duruma açıkça vurgu yapmıştır. Bir yorumcu (Y.3) “Yezidilerin duvarlarına çatal astıkları”ndan ve bunun anlamının bilinmediğinden bahsetmiştir. (Y.93) ise, evdeki eşığe basılmadığı, burada dikilmenin yanlış ve uğursuzluk sebebi olduğu zira evi koruyan *Xatuna Ferxa* isimli iyi ruhun kapı eşığında oturup evi cinlerden koruduğuna inandıklarını yazmıştır. Benzer bir şekilde, kesilen kurban kanının kurban sahibinin alnına ve evin eşığına sürüldüğünü belirtmiştir. Bu inançların benzerleri bugün Doğu Anadolu’nun birçok yerinde Sünni Türkler, Kürtler ama özellikle Alevi Kürtler arasında hala devam etmektedir. Özellikle İslam’ın kurban ibadetinde bile bu hurafenin aynen uygulandığı, akan ilk kurban kanının alınıp bebeklerin alnına sürüldüğü bilinmektedir. Aynı yorumcuya göre akşamları ve Çarşamba günleri saç ve tırnak asla kesilmez ki, bu inanış da yine akşamları tırnak kesilmeyeceği şekliyle Anadolu’da özellikle kırsal ve geleneksel kesimde yaşamaya devam etmektedir.

Ana Sembol Güneş: Güneşe en çok saygı duyan ama Güneşin en az ısıttığı toplum

Yedi yorumcu (% 4) Yezidiliği ve bu dine inananları açıklayabilmek için diğer konuların yanı sıra Güneşi kutsamayı ve ona gösterilen saygıyı gündeme getirmişlerdir. Bunlardan (Y.30) Yezidiliği Kuzey Irak bölgesel Kürt yönetiminin bayrağındaki güneşin kaynağı olarak belirlemiştir. Benzer bir şekilde (Y.153) “Kürtlerin milli dini. Bayraklarında dahi bu dini simgelemişlerdir” diyerek güneş figürüne işaret etmiştir. M. Izady (2013: 275-281) de kitabında bu iddiayı bilimsel olarak gündeme getiren Kürt tarihçilerindendir. (Y.44) ise Yezidilerin günde üç defa güneşe dua ettiklerini, bu nedenle bu dinin eski güneş dini ile bağlantılı olduğunun düşünüldüğünü yazmıştır. (Y.113) ise, aynı şekilde günde üç defa güneşe dönülerek ibadet edildiğinden bahsetmiştir. Yine (Y.91) güneşi yeminlerine şahit gösterdiklerini belirtmek yoluyla güneşi kutsal bir varlık olarak gördüklerine işaret etmiştir.

Kutsal Gün Çarşamba

Yorumcuların beşi (% 2.89) Yezidilerde kutsal günün Çarşamba olduğuna ve bu günde çalışmayıp dinlendiklerine dikkat çektikleri görülmüştür. Bunun sebebi melek tavus ve kutsal ata *Şahid bin Car*’ın bu günde yaratılması olarak gösterilir. Toplumsal algının aynı zamanda gündelik hayatın birebir parçası ve tarihsel sürecin kesin bir realitesi olması gerekmesi de, Yezidilerde Çarşamba gününün kutsallığı gündelik ve tarihsel olarak da bilinen bir husustur. Nitekim Şerefname yazarı 1597 yılında kaleme aldığı kitabında Akkoyunlu Türkmenlerinin saldırısı karşısında Hakkâri vilayeti hükümdarı İzzeddin Şer’in Çarşamba günü olmasından mütevellit dinlenme halinde olması sebebiyle memurlarının haber verdiği tehlikeyi küçümseyerek şöyle dediğini aktarmıştır: “Bugün çarşambadır, Çarşamba hareket ve girişim günü değildir” (Şerefhan Bitlisi, 1971: 110). Her ne kadar, Osmanlı kronik ve tarihçilerinin veya diğer Müslüman tarihçilerin Hakkâri yöneticilerinden

ve halkından Yezidi diye bahsettiği bilinmese de, bu tarihi kayıt 15. yy. gibi geç bir tarihte bile Hakkâri bölgesi halkının ama özellikle yöneticilerinin Yezidi olduğunu göstermesi bakımından çarpıcı bir kayıttır.

Dinsel Semboller

Yorumcuların dördü (% 2.3) Yezidilik ve Yezidilerle ilgili olarak dinsel sembolleri gündeme getirmiş ve bu konuya vurgu üzerinden bu din ve topluluğu tanımlama yoluna gitmiştir. Bunlardan (Y.91) Yezidilerin güneşi yeminlerine şahit göstermelerine vurgu yapmıştır. Benzer bir şekilde (Y.113) güneşe dönerek ibadet etmelerini gündeme getirmiştir. (Y.168) ise sembollerinin tavus kuşu olduğunu hatta bu figürün Mardin’in Midyat ilçesinin sembolünde de yer aldığını yazmıştır. Kutsal kabul edilen daha başka semboller de bulunmakta ise de, dinsel olanları içinde en öne çıkanlar ve yorumcuların üzerinde fazlaca durdukları bu iki semboldür. Diğer yandan Midyat ilçe Belediyesinin sembol olarak tavus kuşunu benimsemiş olması da son derece dikkate değerdir. Bu seçim, Midyat’ın geçmişinde Yezidiliğin ve Yezidilerin önemli bir yere sahip olduğunu açık bir delili olarak görülebilir.

Tabular: Çember ve diğerleri

Yorumculardan üçü (% 1.7) Yezidilerin çember tabusuna veya inancına dikkat çekmişlerdir. Bunlardan (Y.25) “tanrının icracısı” veya ikinci dereceden tanrı olan Meleke Tavus atfedildikten sonra Yezidilerin etrafına bir çember çizmiş ve “bunlar benim halkımdır” demiştir. Bu nedenle bugün bütün Yezidler çemberi kutsal saymaktadırlar. Yine (Y.1) ise şöyle yazmıştır: “Yezidi inancına göre eğer bir çember çizilir ve birisi o çemberin içinde kalırsa çemberi çizen silene kadar o kişi o çemberin içinde kalmaya mecburdur” dedikten sonra şu dikkat çeken ilaveyi yapmıştır: “Bu inancı saçma bulan birçok insanın kendilerine başka görünmez çemberler çizip onların içinde hapsediği...” gerçeğini gözden kaçırmaktadırlar. Bu ikinci ifade farklılığa ve inanca saygı bağlamında değerlendirilmesi gereken dikkate değer bir ifadedir. Bir başka yorumcu (Y.34) ise, adını verdiği bir kitaptan kaynak vererek şu tabuları aktarmıştır: “Hiçbir Yezidi, Müslümanların tuvaletine gidemez, onların evinde banyo yapamaz. Müslümanların kaşığıyla yemek yiyemez, bardağıyla su içemez...”. Aynı yorumcu şu tabuları da ilave etmiştir: “Sıradan bir insan Şeyhin ya da Pir’in kızı ile evlenemez. Eğer sade bir insan Pir’in kızı ile evlenirse, o öldürülür.” Bu ifadelerin pratik bir karşılığı var mıdır bilinmez ama toplumun algısında ilgi çeken konular olduğu anlaşılmaktadır. Daha başka tabulardan da bahsedilmiştir. Mesela (Y.93) “fasulye, börülce, bakla, kabak, lahana, horoz, balık (yunus peygambere iman ettikleri için), geyik ve tavşan” eti yemediklerinden bahsetmiştir.

Diğer bazı yorumlarda ise Yezidilerin nisan ayında evlenmedikleri, mavi ve lacivert renkleri kutsal veya tabu kabul ettiklerinden bahsetmişlerdir. Mesela beş yorumcu mavi renkli elbiselerin giyilmediğinden hatta bu rengin “uğursuzluk” getirdiğine inanıldığından, bu nedenle mavi renkten “nefret” edildiğinden bahsetmişlerdir. (Y.39) ise okuma yazma öğrenmelerinin yasak olduğundan, dini mekânlarının olmadığından bahsetmiş ve ibadetlerini gizlice ve tek başlarına yaptıklarına vurgu yapmıştır.

Mini Semboller: Yılan

Yorumcuların üç tanesi (% 1.7) yılan sembolünü gündeme getirmiş ve bu konu dolayısıyla Yezidiliği açıklamaya çalışmıştır. Bunlardan (Y.16) bugün Irak’ta bulunan Laliş kentinde ve eski bir Sabii⁵ tapınağının yıkıntıları üzerine kurulan tapınağın kutsal kabul edildiği ve bu tapınağın ön cephesinde siyah bir yılan resminin bulunduğundan bahsetmektedir. (Y.48) ise “kara yılan onlar için

⁵ Sabiilik ve Sabiiler: Irak merkezli Ortadoğu’da yaşamış, dili Aramice’nin bir diyalekti ve inançları başta güneş olmak üzere, ay ve yıldızlara tapınmayı esas alan, içinde her dinden öğeler bulunduran senkretist ve gnostik bir antik din ve toplumdur.

kutsaldır” diyerek tam da bu kutsal tapınağın cephesinde yer alan figürün işaret ettiği hayvanın Yezidiler için kutsal olduğuna vurgu yapmıştır. (Y.8) ise “kutsal saydıkları yılanları besle...”diklerinden bahsetmektedir. Bazı yorumlarda denk gelinen Yezidiliğin Hinduizmle benzerlik algısı biraz da bu yılan besleme olgusuna dayanıyor olmalıdır. Diğer yandan ilk yorumda yer alan ve Yezidi kutsal tapınağının Sabii tapınağının yıkıntısı üzerine yapılmış olması ifadesi eğer tarihsel bir gerçek ise, Sabiilerin ve Yezidilerin aynı toplum veya bir şekilde aynı coğrafyada yaşayan birbirinin devamı toplumlar olduğu fikrini akıllara getirmektedir.

Kara Köpek

Yorumculardan ikisi (% 1.1) Yezidiler arasında Kara köpeğin kutsal sayıldığını gündeme getirmiştir. Bunlardan (Y.16) Evliya Çelebi’nin Yezidilerin yanlarında kara bir köpekle dolaştıklarını bu yüzden köpeği pis sayan çevredeki Şafii komşuların kendilerine yaklaşmadığını belirten ifadelerini aktarmıştır. Diğer yorumcu (Y.36) ise, Yezidilerin siyah köpeği kutsal saydıklarını ve ona saygı duyduklarını belirttikten sonra şöyle devam etmiştir: “Hatta çok önceleri yeni doğmuş bebekleri önce siyah bir köpeğe emzirtip daha sonra annesine verirlerdi” iddiasında bulunmuştur.

Etnisite, Dil ve Din İlişkisi

Etnik Köken

Yorumcuların on beşi (% 8.6) Yezidileri açıklarken etnik kökenine vurgu yapmıştır. Bunlardan çoğu Yezidilerin Kürt kökenli olduklarını belirtir/iddia ederken, azınlıkta kalan bir kısmı da farklı etnik kökenlere dikkat çekmiştir. Yezidilerin Kürt olduğunu iddia eden yaklaşımlardan (Y.18) “Yezidiler etnik olarak Kürt’tür. Kürtçe dua kitapları vardır. Dünyada Kürtçe ibadet eden tek millet Yezidilerdir” ifadelerini kullanmıştır. Benzer bir şekilde (Y. 21) Yezidiliği “Kürt ırkına özel olan din” diye tanımlamayı tercih etmiştir. Bir başkası (Y.121)’de Yezidiliğin Kürtlerin “asıl” dini olduğunu vurgulamıştır. Yine (Y.90) ise, “Kürt olduğu aşikâr topluluk” yorumu yapmıştır. (Y.131) ise “yaptığım bir kültür araştırması sonucu atalarımın inancı” ifadesiyle muhtemelen Kürt bir yorumcu olarak, Kürtlerin atalarının inancının Yezidilik olduğunu vurgulamak istemiştir. (Y.142) ise “Kürtlerin eski çağlardaki inancıdır” ifadesiyle aynı yoruma katılmıştır. Dinden öte, yorumlarda ırka da vurgu yapılmıştır. Nitekim (Y.132) yorumunda “Kürtlerin asıl ataları olan ırk” ifadesini kullanmıştır. (Y.23) ise, “...inanınlarının çoğunluğunun Kürt ol...” düğünü belirtmekle yetinmiş, farklı etnik kökenlerden Yezidi bulunabileceğini de dolaylı olarak kabul etmiştir. (Y.108.1)’de aynı şekilde “genelde Kürt kökenlilerin inandığı...” ifadesiyle aynı fikri paylaşmıştır. Aynı yoruma (Y.148) “bu inanişâ mensup kişileri oluşturan halkların başında Kürtler gelmektedir” ifadesiyle katılmıştır. (Y.51) ise, “bilge” bir tavırla, “Her ne kadar Kürt olarak bilinseler de Ermenistan’da yaşayan bir grup Yezidi, Kürt bağlarını ve orijinlerini kabul etmez. Kimisi etnik aidiyetten çok dini kimliklerinin dikkate alınmasını, bu anlamda esasta Zerdüştlük üzerinden yapılacak bir tanımın kendilerini ifade edeceğini dile getirir” yorumunu yapmıştır. (Y.105) ise sahiplenmekten çok dışlamak için yazdığı belli olacak şekilde kısaca “Kürt dinidir” demiştir. Daha önce de belirtildiği üzere Izady (2013) de Yezidiliğin Kürtlerin milli dinlerinden biri olduğunu vurgulamıştır.

Etno-Din

Yorumcuların dördü (% 2.3) Yezidiliğin seçimsel bir din olmayıp, doğumdan itibaren insanda var olabileceğini gündeme getiren yorumlar yazmışlardır. (Y.48, 109, 143) bu bağlamda aynı kanaati paylaşmışlardır. (Y.37) ise, Yezidilerin genellikle Kürt bilindiklerini ama Ermenistan’daki bir grubun Kürtlüğü kabul etmediğini bildirerek, aslında bu “doğumla gelen inanç” ön kabulünü bir tür çürütmüştür.

Kürt Dini

Yorumcuların üçü (% 1.7) Yezidiliğin Kürt dini olduğuna vurgu yapmışlardır (Y.131, 132, 153). Bunlardan başka Yezidiliği belli bir etnik grupla ilişkilendirmeye çalışan yorum da mevcut değildir. Sadece (Y.37) Ermenistan’daki Yezidi bir grubun etnik kimlik olarak Kürtlüğü kabul etmediğini beyan eden yorumu müstesnadır. Bunların dışında 173 yorum içinde Yezidilik dinini herhangi bir etnik kimlik ile sınırlandırmaya veya ilişkilendirmeye çalışan yorum da bulunmamaktadır.

İbadet Dili

Yorumculardan sadece biri (% 0.57) kutsal kitaplarının Kürtçe olduğunu belirtmiş ve “dünyada Kürtçe ibadet eden tek millet Yezidilerdir” (Y.18) vurgusu yapma ihtiyacı hissetmiştir.

Tekil Konular

Kimlikte Din Hanesinin Boş Kalması

Yorumculardan yedi tanesi Türkiye’deki Yezidilerin nüfus kâğıtlarına din hanesinde ne Yezidi ne de başka bir din yazılmadığı ve boş bırakıldığı konusuna vurgu yapmışlardır. Bunlardan bazıları bu durumu olumlu bulurken, bazıları da olumsuz olarak değerlendirmişlerdir. Mesela (Y.142) bu insanların din hanesine “satanizm” yazılamayacağına göre elbette boş bırakılacak veya x yazacaktır yorumu yapmıştır. Oysa yorumculardan ikisi bu konuda çok daha toleranslı ve hümanist bir yaklaşım sergilemişlerdir. Mesela (Y.19) bir Türkiye Cumhuriyeti Yezidi vatandaşın nüfus kâğıdındaki din hanesinde yazan İslam ifadesinin Yezidi ile değiştirilmesini talep ettiğini ve nüfus müdürlüğünün bunu reddedip “Ezidilik din değildir” dediğini aktardıktan sonra şu yorumu eklemiştir: “Bu renk körlüğü gibi din körlüğü adında bir hastalık olsa gerek”. (Y.135) aynı duruma dikkat çekmekte ve şu tepkiyi vermektedir: “Resmi ideoloji Yezidiliği tanımamakta ve semavi olmayan inançlara saygısını bu şekilde dile getirmekte beis görmemektedir. Lakin bu din uluslararası ölçekte kabul görmüş durumdadır”. Dolayısıyla yedi durum tespitine ilave olarak bir tanesi bu durumu olumlayıcı yorum yazmakta, buna karşın iki tanesi de eleştiren yorum beyan etmektedir. Kimlik kartlarında din hanesini boş bırakma veya x yazma uygulaması tipik bir üniter ulus-devlet refleksi olup; tek devlet, tek millet, tek dil, tek din türü resmi monist yaklaşımların sosyal boyutu olmayan, kanunun olabildiğince dar yorumlandığı demokrasiyle bağdaştırması güç bir yaklaşımın tezahürüdür.

Doğanın Korunması

Yorumcuların dördü (% 2.3) Yezidiliğin tabiatın korunmasına kutsallık atfetmesini veya bu korumaya dair hassasiyetini dile getirme ihtiyacı hissetmiştir. Bunlardan (Y.49) bu hususu yorumunda şöyle dile getirmiştir “Dünyanın korunması ve ona saygı gösterilmesi esastır”. (Y.113) de benzer ifadeleri kullanır: “Doğanın korunması ve doğaya saygıyı benimserler”. Aynı kutsamayı yanına insanı da ekleyerek (Y.91) kısaca şöyle dile getirir: “Doğayı ve insanı kutsal kabul ederler”. İnsanı Müslümanlar da “en şerefli yaratılmış” kabul etseler de, bu kutsama doğayı, özellikle diğer canlıları, bitkileri ve hayvanları ikinci plâna atan, “her şey insan için” düşüncesini meşrulaştıran ve sonuçta tabiatı araç olarak görmeyi kolaylaştıran bir düşünceye yol vermekle Yezidiliğin kutsal “doğa-insan” ikilisinden ayrıştığı söylenebilir.

Adam Yiyenler Köyü

Yorumculardan biri Yezidilerle ilgili toplumdaki bu algıyı yorumuna taşımıştır. Yorumu şöyledir: “...Van’ın Çatak ilçesi dolaylarında yaşayan topluluk. Köylerinin adı Mirofxar (sıkı durum): adam yiyenler köyü. Çevre halkın dinindenmiş gibi görünmeye dikkat ederlermiş. Yaşam tarzları (adam yeme ritüelleri vs.) Kürtçeye deyim olarak bile girmiştir. Şeytana tapıkları fikri yaygındır” (Y.13). Muhtemelen zaten şeytana tapma ve satanizm algısından dolayı bu “adam yeme” düşüncesi de gelişmiş olmalıdır.

Tablo 2. Tematik yorumlar özet

	Sayı	%
Dinsel-Teolojik Özellikler ve İbadetler	68	39
Toplumsal Yapılanma, Gelenekler ve Kültür	46	26.5
Dinsel, Geleneksel Semboller, Tabular ve Hurafeler	34	19.6
Etnisite, Dil ve Din İlişkisi	23	13
Tekil Konular	12	6.6
Çoklu görüş beyan edenler	10	5.7
Genel Toplam	183-10=173	100

Değer Atfeden Yorumlar

Tablo 3. Değer yüklü yorumlar tablosu

	Yorumların Mahiyeti	Sayı	%
Olumsuz Yaklaşımlar	Ötekileştirme	19	10.9
	Alaya Alma	6	3.5
	Nefret Söylemi	5	2.89
	Nefret-Hınc	1	0.57
	Kürtçü Serzeniş	1	0.57
	Kategori Toplam	32	18.4
Olumlu Yaklaşımlar	Hümanist Yaklaşım	21	12
	Destek ve Övgü	7	4
	Farklılığa Saygı	5	2.89
	Dışlanmışlığa ve Ötekileştirmeye Vurgu	5	2.89
	Ötekileştirmeye İsyen	4	2.3
	Ötekileştirmeye Eleştiri	4	2.3
	Soykırımı İsyen	3	1.7
	Kültürel Motiflere Övgü	2	1.1
	Bilgece Hümanizm	1	0.57
	Hümanizm ve Müslümanlara Eleştiri	1	0.57
	Kategori Toplam	53	30.6
	Yezidilik Hakkında Spekülasyon	13	7.5
	Nötr-Betimleyici Yorumlar	23	13.2
	Değer İçermeyen Bilgi ve Tanımlama	52	30
	Genel Toplam	173	100

Olumsuz Yaklaşımlar

Ötekileştirme

Yorumcuların on dokuzu (% 10.9) yorumlarında Yezidilerle ilgili ötekileştirici ifadeler yer vermişlerdir. Bunlardan (Y.53) “Bir tür satanizm inancına sahip olan kavim” yorumu yapmıştır. (Y.103) “Güneşe müneşe tapıyorlar” yorumunda bulunmuştur. Başka bir yorumcu (Y.105)

Yezidileri şöyle resmetmiştir: “suratları dövmeli büyücü kılıklı yaşlı Kürt karıları görürseniz onlar işte Yezididir”. Benzer başka bir yorumu (Y.120) yapmıştır: “bu yoldan çıkmış inancın mensupları” diye başlamış ve kendince bazı bilgiler vermiştir. Hızını alamayan başka bir yorumcu (Y.121.1) “Satanizmin başka şekli. Yumuşak versiyonu” diyebilmiştir. Yorumcular bir birlerinden etkilenmiş olacaklar ki, bir sonraki yorumcu (Y.122) benzer ifadeler kullanmıştır: “Satanizmin köylü versiyonudur”. Yine başka bir yorumcu (Y.133) “Satanistin başka versiyonu” nitelemesi yapmıştır. (Y.160) ise, “Eski dünya satanizmi” nitelemesi yapmıştır. Daha önce bahsedildiği üzere (Y.142) ise, yorumunda “...pekala nüfus cüzdanlarında X yazacaktır. Neticede satanizmden ne farkı var ki mantalite olarak?” hükmünde bulunmuştur. Görüldüğü gibi son dört yorumcu hemen hemen aynı ifadelerle Yezidiliği ve inananlarını Satanizm veya Satanistlerin bir versiyonu olarak lanse etmişlerdir. Yorumcuların bir kısmı ise Yezidileri ve Yezidiği kavramsal olarak Satanizmle değil, doğrudan şeytanana tapmakla ilişkilendirirler. Yorumcular için her iki kavramın zihinlerdeki algısının farklı olduğu anlaşılmaktadır. (Y.137) “...günde üç defa güneşe dönüp dua ederler, şeytana taparlar” türü çelişkili bir ifade kullanmıştır. Hem güneşe dua edip, hem de şeytana tapmanın nasıl gerçekleştiği ise açıklanmamıştır.

Benzer başka bir yorumu (Y.150) yapmıştır. Ona göre Yezidiler şöyle tanımlanır: “-Tanrı nasılsa iyi, biz iyisi mi şeytana yalakalık yapalım- diyen bir inisiyedir”. (Y.157) ise, “...Yezidiler dolaylı yoldan iblise taparlar” yorumunda bulunmuştur. Benzer bir yorumu (Y.146) yapmış ve “Bu sapkınlar...” diye başladığı sözüne Yezidilerin “güneşe doğru” namaz kıldıklarından bahsedip, kâinattaki her “şeyi” kutsayıp tanılaştırdıklarından bahsetmiştir. Başka bir yorumcu dinsel hatıralar üzerinden ötekileştirme yoluna gitmiştir: “Hz. Ali’yi şehit ettikleri için cezalarını çeken topluluktur. Hem şeytana tap hem Hz. Ali’yi öldür sonra merhamet bekle”. Oysa iddia edildiği gibi Hz. Ali’nin ölümü tümüyle Müslümanlar arasındaki ayrışmanın eseri olduğu bilinmektedir.

Yezidilerin etnik ve dini aidiyetini konu edinerek yorum yapan bir kişi (Y.166)’ye göre Yezidiler “Hem Kürt hem gayrimüslim olmalarına karşın, hem Türk hem Müslüman olan Türkmenlerden daha fazla ilgi görmüş, aydınlarımız daha fazla savunmuş, devletimiz daha fazla korumuştur”. Bir sonraki yorumcu (Y.167) ise, bu yorumdan ilham almış olacak ki “Zaten Müslüman olsalardı ABD savaş uçaklarını kaldırmazdı” iddiasında bulunmuştur. Konuyu siyaset ve terörle ilişkilendirerek yorumlayan (Y.89)’a göre ise, Yezidiler “memleketlerinden İŞİD’den kaçıp, Türkiye’de PKK destekçisi olan bir toplum” olarak tanımlanmıştır. Son olarak başka bir yorumcu da Yezidiliği “heteredoks yapıya sahip bir inanç” olarak tanımlamış ve ötekileştirmeyi Türk toplumunda olumsuz bir anlama sahip olan “heteredoks” sözcüğü üzerinden işlemeyi tercih etmiştir. Bu yorumların hepsinin Yezidiliği ve inananlarını ötekileştiren yorumlar ve tanımlar olduğuna hiç şüphe yoktur. Göreli olumlu durum ise, ötekileştirme yapanların oranının hümanistlerle karşılaştırıldığında azınlıkta kalmalarıdır.

Alaya Alma

Yorumcuların altısı (% 3.5) yorumlarında Yezidiler veya Yezidilikle ilgili alaycı ifadeler kullanmışlardır. Bunlardan (Y.60) Türkçede küçülmek, yüksek sıcaklıkta yıkanan elbisenin çekmesi anlamına gelen “büzülmek” kelimesinin “Ezidi(lik)ler” ismine ses benzerliğinden yola çıkarak Ezidiler için “Büzüdülerin kardeş kavmi” alaylı nitelemesi yapmıştır. Hemen hemen aynı mantıktan yola çıkarak ve daha önceki bir yorumdan (Y.56) esinlendiği düşünülebilecek olan (Y.77) ise yorumunda “Ezidiler/Ezildiler/Ezmediler/Ezidiler diye bir şiire konu olmuşlukları da yoktur” türü bir karalama ile alaylı yorumda bulunmuştur. Benzer başka yorumlar da mevcuttur. Son olarak bir yorumcu (Y.172) da “varlıklarını öğrenmemize yaptığı katkılar için İŞİD’e müteşekkik olması gereken Ortadoğu halkı. Oğlum, bu adamların varlığından haberimiz yoktu lan, oha!” yorumunu yapmıştır. Her ne kadar alaylı ve bir o kadar da ötekileştirici ve değersizleştirici bir yaklaşıma sahip

olsa da, Türkiye'nin ve belki de dünyanın ekseriyetinin bu toplulukla ve daha nice toplulukla ilgili benzer konumda bulunduğuna şüphe yoktur. Bununla birlikte hiçbir etnik topluluk veya azınlık bu şekilde bilinmeyi istemeyecektir. İnsanlık adına bu bilgisizliğin ve bilinmezliğin çok daha tercihi şayan olduğu açıktır. Ne var ki, modernitenin (van der Loo and van Reijen 2006), pozitivist bilimin (Horkheimer 2005) ve özellikle kapitalizmin (Sennet 2015) aynı tercihi yapmayacağı tartışmalıdır. Yorumcunun ifadeleri tam da bu bakış açısıyla daha da manidardır.

Nefret Söylemi

Yorumcuların beşi (% 2.89) Yezidiler veya Yezidilikle ilgili nefret söyleminde bulunmuşlardır. Bunlardan (Y.78)'in yorumu şöyledir: "...çok da kuul bi din ve cemaat değiller. Sanırsam 2003 sonrası bi recm görüntüsünde Müslümana, Kürde kaçtı diye kızlarını bunlar recmediyordu. Aynı .oktan bölgenin mamulü işte". (Y.109.1) ise muhtemelen kendi üstündeki yorumculara tepkiyle şöyle bir nefret söylemi üretmiştir: "niye sonradan Yezidi olunamadığını ve hepsinin Kürt olduğunu yazmadın şeytana tapan bu kahpelerin". Yine başka bir yorumcu (Y.124) da Türkmenlere sunulmadığı iddiasıyla Yezidilere sunulan imkânlarla nispetle şöyle demektedir: "Türkmenler alınmazken bunlar İstanbul'lara akraba ziyaretine gidiyor. İçimdeki nefreti yansıtacak kelime yok". Son olarak (Y.159) da şöyle demiştir: "aklınızdan çıkarmayalım; IŞİD bunlara saldırınca batılı köpekler kudurdu. Sonrasında peşmerge ve pkklıları domaltınca saldırılar başladı. Hep batının oyunu amk!".

Nefret-Hınc

Bir yorumcunun yazdıkları, sadece nefret ve hınc kategorisinde görülebilecek bir yorumdur. 14 Ağustos 2014 tarihinde yani Yezidilerin Irak'ta IŞİD tarafından katledildiği günlerde yazılan bu yorum tek kelimeliktir ve bu tek kelime Yezidilerin ismiyle ses benzerliği arzeden bir kelime ama aynı zamanda olumsuz bir anlam olarak Yezidilerin mağlubiyete uğradığını hoyratça anlatan bir ifadedir. (Y.56)'nın yorumu kısaca "Ezildiler :(" şeklindedir.

Kürtçü Serzeniş

Yorumculardan biri (Y.65) yorumunda şöyle demektedir: "sözlükte ne kadar teolog olduğunu gün yüzüne çıkaran antik din temsilcileridir. İşin ilginç yanı adamlardan Kürt diye bahsedilse konuya ilgi bunun yarısı kadar olmayacak." Bu ifadeler açıkça Kürtçü bir serzeniş hatta isyan niteliğindedir. Kendi iddiasına göre, Sosyal medyanın, Kürt olan bu insanların Kürtlüğüne değil de, özellikle Yezidi oluşuna istinaden onlarla ilgilenmesini içine sindirememekte ve buna isyan etmektedir. Oysa bu yorumcu dinsel farklılıkların çok zaman etnik farklılığı da üretebildiğini, bu insanları artık Kürt olarak tanımlayabilmenin mümkün olmadığını düşünmemektedir.

Olumlu Yaklaşımlar

Hümanist Yaklaşım

Yorumcuların yirmi biri (% 12) Yezidilerle ilgili hümanist bir içeriğe ve gündeme sahip yorumlarda bulunmuşlardır. Bunlardan (Y.51) düşüncelerini "Anadolu ve Arap coğrafyasının mağduriyet "hiyerarşisinin" en tepesinde duran topluluktur. Mağduriyetleri kimlik bağlamında Kürtlerin, Arapların veya Ermenilerinkiyle kıyas kabul etmez. Herkesin bir müdafisi olur Ezidilerin olmaz. Zira tek Tanrılı dinlere göre şeytana, kendilerine göre Meleke Tavus'a taparlar" şeklinde ifade etmiştir. (Y.55) ise 14 Ağustos 2014 tarihli yorumunda sözlük yorumcularının IŞİD'in Yezidileri katlettiği bir zamanda düşene bir tekme de kendilerinin vurduğuna işaret etmekte ve sitemkâr duygularını şöyle dile getirmektedir: "bu kadar mı insanlığınızı yitirdiniz, şu an orada bir katliam oluyor ve bunu konuşmamız, gündeme taşımamız, temel ihtiyaçlar için yardım

göndermemiz gerekirken yok inancı şuymuş da, şeytana tapıyormuş da, şeytanın oğluymuş da bilmem daha ne yorumlar... Tamam, hem Kürt, hem satanist, hem yezidi, hem şeytana tapan olsunlar ama neler yaşadıklarını görmezden gelmeyelim lütfen, kayıplarını, mağduriyetlerini maalesef ötekileştirerek ortadan kaldıramıyoruz. Keşke öyle olsa değil mi? Onlar buna bile razılar, uzun bir süreden beri ötekileştirilmişlerdir zaten, şu an ise ortadan kaldırılmak istenmektedir”. Yorumcuların (Y.59) ise yaşananların vahameti karşısında duygularını “çocuk, yaşlı, kadın hasta... Yirmi birinci yüzyılın ezilen halklarından biridir. Haritalar şekillenirken insanlık ölür” kelimeleriyle ifade eder.

(Y.63)’ün yorumu ise total kimliklerin ve soyutlamaların gayri insanı doğasına isyan eder gibidir: “Annedirler, çocukturlar, gençtirler, yaşlıdır, babadırlar, bebektirler, anne karnındadırlar. İnsandırlar. Ama insanlıktan nasip almamışlar tarafından katledilmektedirler. Allah’ın verdiği canı ondan başkası alamaz büyük günah diyenler tarafından hem de. Öldürmeyin, günah”. Benzer bir şekilde (Y.66) duygularını kısaca “insanlardır. Bugünlerde haklarında bilmemiz gereken tek şey bu” çarpıcı cümlesiyle ifade etmiştir. (Y.66) ise, “...zulüm gören ve yardıma ihtiyacı olan topluluk” ifadesini kullanmış ve yorumunun devamında gönüllülerin nasıl yardım edebileceklerini anlatmıştır. (Y.71) ise, “Mezopotamya ve Ortadoğu’nun sahipsiz milletidir Ezidiler. Daha dün İŞİD 500 Ezidiyi öldürdü. Allah yardımcıları olsun” yorum ve temennisinde bulunmuştur. (Y.76) ise Yezidilerin inançlarıyla ilgili yanlış algının gerçekliğinin olmadığını anlatmaya çalıştıktan sonra “...ama şu an önemli olan neye nasıl inandıkları değildir... şu an önemli olan can güvenliklerinin olmadığı bir bölgede sıkışıp kalmış Ezidilerin açlıkları ve susuzluklarıdır. Bazılarının işkence görerek ölmesi, tecavüze uğramasıdır. Yeterdir... bitmeyecek midir insanın insana ettiği zulüm...”. (Y.94) ise “Huzursuzluk’da Zülfü Livaneli oldukça hüznü hikayelerini anlatana kadar hiçbir fikrim yoktu. İnsanoğlu çok kötü be dostum” yorumunu yapmıştır. (Y.171) ise gözlemlerini, “...insanların inançları, kökenleri yüzünden zalimler tarafından katledildiği ve çıkarlarına uygunsu diğerleri tarafından da alkışlandığı günleri yaşıyoruz” cümlesiyle dile getirmiştir.

Destek-Övgü

Yorumcuların yedisi (% 4) Yezidileri destekleyen ve onlara övgü dile getiren yorumlar yazmışlardır. Bunlardan (Y.38) İsmi yanlış telâffuz edildiği vurgusu ile başlamıştır yorumuna: “Yanlış bir kullanım. ... Yezidilik olmalı veya ezidilik. Bu inanışın ilişkilendirildiği gibi Yezid ile uzaktan yakından alakası yoktur.” (Y.85) Yezidilerin İŞİD’e karşı mücadele vermekle bölgenin “çiğersiz” Müslümanlarından ayrıldığını ve (Y.86) ise, Yezidilerin Ortadoğu’nun “ahlaklı, cesur halkı” olduğunu dile getirmiştir. (Y.144) din ile ilgili kısa bir olumlu yorum yapmıştır: “bildiğim en özgün dindir”. Benzer bir şekilde (Y.155) ise, “dinler içinde en güzel din. Zira sevdiğimin dini. Aşkları bir başka olur Yezidilerin” yorumu yapmıştır. Son olarak (Y.154) de basmakalıp düşüncelere işaretlerle Yezidilerin “şeytana tapma”dığını belirtmiştir.

Farklılığa Saygı

Yorumcuların beşi (% 2.89) doğrudan veya dolaylı olarak yorumlarında Yezidilerle ilgili farklılığa saygı konusunu gündeme getirmişlerdir. Bunlardan (Y.19 ve 93)’ten ilki Türkiye Cumhuriyeti’nin Yezidiliği din olarak kabul etmemesi üzerinden ikincisi de 2014 yılındaki İŞİD zulmü dolayısıyla farklılığa saygıyı vurgulamaktadırlar. Başka bir yorumcu (Y.149) ise, Yezidiliği tanımlama noktasında farklılıklara karşı saygıyı şu şekilde gündeme getirmektedir: “inanana için kutsal olduğu ve inançlara saygılı olmak edebi gereği, kendine has, bana uzak inanış biçimi”.

Dışlanmışlığa Ötekileştirmeye Vurgu

Yorumcuların beşi (% 2.89) yorumlarında Yezidilerin ötekileştirildiklerine vurgu yapmışlardır. Bunlardan (Y.162) Yezidilerin kendileriyle ilgili bir düşüncesini paylaşmıştır. Buna göre Yezidiler kendilerine, isimlerinin başına ‘Y’ harfi eklenerek “Yezidi” denmesini aşağılama

amacına matuf olduğunu düşünüyorlarmış. (Y.119) ise “...ayrıca inançları yüzünden yaşadıkları köylerde Müslüman Kürtler tarafından dışlanmışlardır” yorumu yapmıştır. (Y.55) ise duygularını “uzun bir süreden beri ötekileştirilmişlerdir zaten” ifadeleriyle gündeme getirmiştir. (Y.26) “Yezidiler dönem dönem gördükleri baskı ve zulümlerden her biri bir yana dağılmış, sürgün edilmiş ve dışlanmışlardır” ifadesini kullanmıştır. (Y.93) ise “Ezidiler tarihleri boyunca Arapların, Farsların, Türklerin, Hristiyanların ve hatta Müslüman Kürtlerin katliamlarına uğradılar” vurgusu yapmıştır. Müslüman Kürtlerin Yezidilere büyük katliamlar yaptıklarını kaynaklar doğrulamaktadır. Nitekim W. Jwaideh (2016: 123-155) Kürt milliyetçiliğinin tarihini anlattığı kitabında dindar bir Sünni Müslüman Kürt olan Rewandız Emiri Muhammet Paşa ile Kürtçü ihtirasları bulunan Botan Emiri Bedirhan Bey’in 19.yy.ın ilk yarısında yaptığı eşi ve benzeri görülmemiş Yezidi sürgün ve katliamlarını bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır.

Ötekileştirmeye İsyan

Yorumculardan dördü (% 2.3) Yezidilerin ötekileştirilmesine isyan etmektedir. Bunlardan (Y.93) tarihsel bir perspektifle konuya bakmakta, “Ezidiler, Irak Kürdistan’ında Saddam iktidarı döneminde yaşama geçirilen Enfal operasyonlarına kadar, çoğu Osmanlı İmparatorluğu döneminde olmak üzere 73 kez katliama uğradılar” bilgisini vermekte ve bu duruma isyan etmektedir. Bu arada aynı yorumcu Yezidilere en fazla baskı, katliam ve soykırımı Müslüman Kürtlerin yaptığını beyan etmiştir. Bu bilgi her toplumun ötekisinin yine kendisinden birileri veya bir grup olduğunu gösteren evrensel ilkenin tikel örneği durumundadır (Alptekin, Fidan, Karyelioğlu, 2019: 285). Olaya daha güncel bir yaklaşım sergileyen (Y.73) ise, sözlükteki ötekileştirmeye ve yorumcuların Yezidilerle ilgili cehaletine isyan ettikten sonra tanımını bu ‘cahiller’ tarafından “...satanist diye yaftalanmış topluluk” şeklinde bitirmeyi uygun bulmuştur.

Ötekileştirmeye Eleştiri

Yorumculardan dördü (% 2.3) de Yezidilerle ilgili ötekileştirmeye eleştiri yöneltmiştir. Bunlardan (Y.29) Türkiye’de büyük bir kesimin “Yezidiler Müslüman değil, şeytana tapıyorlar vs.” diye bildikleri kuru ezber ve kandırmacaları tekrarlamaktan ileri gideme...”diklerini söylüyor ve bilgiye dayanmayan bu ötekileştirmeyi eleştiriyor. (Y.74) ise, yorumunda Yezidileri Türkiye’deki “popüler Müslüman topluluk” diye nitelendirdiği bir topluluğun “kafaya taktığı” son insan topluluğu olarak tanımlamakta ve yorumunun devamında “neye inanırlarsa inansınlar sana ne, neden bu kadar batıyor...” diye söz konusu İslamcı topluluğu eleştiriyor. Son olarak (Y.145) ise yorumuna “satanizmle bir tutulmaması gereken din” ifadesiyle başlamış ve devamında satanizmin bilinen ayinlerinin Yezidilikte mevcut olmadığını belirttikten sonra, “...Yezidiler sadece kendilerine zarar vermemesi için şeytana taparlar” ifadesiyle yorumunu bitirmiştir.

Soykırma İsyan

Yorumcuların üçü (% 1.7) 2014 yılında IŞİD’in gerçekleştirdiği Yezidi soykırımına isyan halindedir. Bunlardan biri olan (Y.68)’in yorumu şöyledir: “Allah’a inandığını iddia edip kafa kesen ve kafa kesenleri savunabilen müminlerin bulunduğu bir dünyada kafa kesenlerin ve savunucularının şeytana tapıldığını iddia ettikleri topluluk”. Başka bir yorumcu (Y.72) ise bir cümle ile “yüzyılın Kerbela⁶’sını yaşayan terk edilmiş insanlar” yorumu yapmıştır. Benzer bir şekilde (Y.79) ise, “Filistin’de yaşananlar için herkes olması gerektiği gibi ayağa kalktı, peki bu katliam değil mi, soykırım değil mi?” diye sormakta, sorgulamakta ve adeta isyan etmektedir.

⁶ Kerbela: Peygamber Hz. Muhammed’in torunu Hz. Hüseyin’in 680 yılında maiyetindeki 64 kişiyle birlikte İkinci Emevi Kralı Yezid’in emriyle Irak’ta öldürüldükleri çölün adıdır. Bu sebeple, bu yer ismi daha sonra Müslümanlar arasında derin bir dramın, olumsuzluğun ve uğursuzluğun da adı olmuştur.

Kültürel Motiflere Övgü

Yorumcuların ikisi (% 1.1) Yezidilerin kültürel motiflerine övgü dolu yorumlar yapmışlardır. Bunlardan (Y.127) kısa ve özlü bir şekilde “şeytan betimlemeleri muhteşemdir” ifadesiyle bu övgüsünü dile getirmiştir. (Y.134) ise, Yezidilerin günde üç kere güneşe dönüp, kadın erkek ve büyük küçük herkesin el açıp dua ettiğini belirttikten sonra şöyle devam eder: “belki de insan soyunun şimdiye kadar söylediği en güzel dualar onlardır. Belki de en güzel türküler en güzel şiirler bu dualardan çıkmıştır. Belki de Mezopotamya’nın bütün destanlarının temelinde bu dualar vardır”.

Bilgece Hümanizm

Yorumculardan biri (% 0.57) Yezidilerle ilgili olumsuz yaklaşımlara çok bilinçli bir tepki sergilemiştir. Yorumu şöyledir: “Her yazdığınız kelime, her cümlede bu insanlara ne fayda sağladığınızı düşünmeliyiz. İnanışlarının temeline inmenin kimseye bir faydası yok. İsimlerinin başında Y harfi olup olmadığı da önemli değil. Önemli olan bu insanların gözünü kan bürümüş teröristler tarafından öldürülüyor veya ölüme mahkûm ediliyor olması. Bu durumu değiştirmeye veya mağdur olan insanlara yardım etmeye hizmet etmeyecek hiçbir kelimenin şu anda bir önemi yok. Korkmayın. Yardım edin. Ezidilere, Türklere, Araplara, Kürtlere, Türkmenlere değil, zor durumda olan “insanlara” yardım edin. Kimlikleri, isimleri, milliyetleri, dini, tarafları unutun. Küçük de olsa yardım edin... ‘Yerimizden yurdumuzdan edildik. Kimse gelip yüzümüze bakmadı’ diyecek nesiller yerine, ‘yerimizden yurdumuzdan edildik ama bizi yalnız bırakmadılar, sahip çıktılar’ diyecek nesiller için yardım edin” (Y.75).

Hümanist ve Müslümanlara Eleştiri

Yorumculardan biri (% 0.57) Yezidileri bildiğini, bunlardan biriyle Moskova’da tanıştığını, çok iyi insanlar olduklarını belirttikten sonra şöyle devam etmiştir sözlerine: “şu anda yaşadıkları kabul edilebilir gibi değil. Zaten bir avuç kalmış durumdalar. Afganistan’da Buda heykelini dinamitleyen barış dini de bu zavallıları hedef almış durumda” (Y.82) .

Nötr-Betimleyici Yorumlar

Yorumcuların yirmi üçü (% 13.2) Yezidilik veya Yezidiler ile ilgili olumlu veya olumsuz bir görüş beyan etmeyip tümüyle nötr olan betimlemeler yapmayı tercih etmişlerdir. Bunlardan biri (Y. 112) “Yezidi”lerle ilgili betimlemesini kısa ve özlüce şöyle dile getirmiştir “Yezidilik dinindeki kişi”. Başka bir yorumcunun (Y.69) betimlemesi ise şöyledir: “Kürtlerin dilinde ‘Ezidiler’ olarak bilinir. Türklerin dilinde de ‘Yezidiler’ olarak bilinir. Misyonerlik anlayışına sahip olmayan halktır. Dinlerini ve kültürlerini yayma gibi gelenekleri yoktur. Tamamen içlerinde yaşarlar...”. (Y.118)’in inançlarla ilgili betimlemesi ise şöyledir “sadece Adem’in soyundan geldiklerine inanırlar”. (Y.123)’ün yorumu ise şöyledir “ölüleriyle birlikte kıymetli eşyalarını da gömen grup”. İsimle ilgili konuyu (Y.126) şöyle betimlemektedir “kendi içlerinde Ezidi demektedirler”. (Y.128)’in betimlemesi ise şöyledir “Almanya’da oldukça sık rastladığımız Yezidilik dini görüşüne inanan. Oldukça dindar insanlardır”. (Y.148) ise Yezidi inancını şöyle betimler “tarihi çok eskilere dayanan kurucusu tam olarak bilinmeyen bir dini inanış biçimi”.

Yezidilik Hakkında Spekülasyon

Yorumcuların on üçü (% 7.5) Yezidilikle ilgili spekülasyon yapmayı tercih etmişlerdir. Bunlardan biri olan (Y.27)’nin spekülasyonu son derece karakteristiktir “Satanizmin ve deizmin karıştığı benzersiz bir inanç”. Oysa başka dinler ve inançlarla karışmışsa nasıl benzersiz olabilmektedir? Tümüyle spekülatif ifadelerdir. İlgili bir başka (Y.42) yorum şöyledir “Hinduizm ile pek çok ortak yönü olduğu iddia edilen inanç”. Bir başka (Y.43) spekülasyon örneği de şöyledir: “Prometheus hiyâkesinin vardığı en manalı yer. Ateşe tapma işi zaten direkt aynı o da ateşi insanlara

veriyor”. Yezidilikte ateşe tapma çok merkezi bir kült değilken; Yunan mitolojisi ile ilişki kurulabilmesi tümüyle spekülasyona işaret etmektedir. (Y.102)’nin yorumu ise şöyledir “Kürtler Yezidi ve Alevi. Türkler ve Acemler ise Sünni ve şii. Bu ikisi hak mezhep. 4 hak mezhep var. Diğerleri uydurma”. Oysa Sünni akidede, Şiiler Müslüman olarak görülmekle birlikte, Şiilik hak mezhep olarak görülmez. Dolayısıyla yorum neresinden tutulursa tutulsun spekülatiftir. (Y.158) ise yorumunu kısa tutar ve şöyle der: “Ayrı bir din değildir. Zerdüştlüğün ayrı bir koludur”. Son olarak (Y.105) ise şöyle bir spekülasyonda bulunmaktan kendini alamaz: “Kürt dinidir. ... Aleviliğin Yezidilikten türemiş olması kişisel görüşümdür”.

Tablo 4. Değer yüklü yorumlar-özet

Yorumların Kategorileri	Sayı	%
Olumsuz Yorumlar	32	18.4
Olumlu Yorumlar	53	30.6
Nötr Girdiler, Bilgi, Betimleme, Spekülasyon ve Diğerleri	88	50.7
Genel Toplam	173	100

Tartışma

Türkiye gibi toprakları 20 milyon kilometre kareye yayılan ve bu yayılım içinde 50’den fazla etnik grubun yan yana yaşadığı Osmanlı Devleti gibi geniş ve büyük bir ülkenin varisi konumunda olan ama bütün bu toprakları ve hâkimiyetini kısa bir süre içinde kaybetmenin travmasını taşıyan bir devlet ve ülkede farklı ve azınlık olmak ne demektir? Benzer bir şekilde, altı asırlık bir imparatorluk örgütlenmesinden sonra, Türkiye gibi üniter bir ulus-devlette farklı bir etnik grup olmak nasıl bir durumdur? Bu çalışmanın verileri, Yezidilerle ilgili yapılan algı ölçümü üzerinden bu soruların cevabını büyük oranda vermeye kabiliyetlidir.

Toplamda 173’ü bulan ve çoğunluğu 2014 yılındaki olaylar öncesi, sonrası ve sonrasında yazılan yorumlara tematik olarak bakıldığında, yorumların yüzde 39’unun Yezidiğin dinsel, teolojik özellikleriyle ve ibadetleriyle ilgili olduğu görülür. Bu kategori içerisinde Türk toplumunun en çok ilgisini çeken ve üzerinde en çok yorum yapılan ilk üç başlığın Meleke Tavus, Şeytana Tapma ve Dinsel Senkretizm olduğu görülmüştür. Her ne kadar bir kuşa tapmak Müslümanlar için ilginç görünmüş olabilese de, Tavus kuşunun göz alıcı güzelliğinin de bu ilgede rolü olduğu düşünülebilir. Benzer bir şekilde Şeytanı taşlamaya alışmış bir dinin müntesipleri için “Şeytana tapma” veya “Şeytanı kutsama” da çok ilginç gelmiş görünmektedir. Son olarak, Müslümanların sırf başka dinlere ve müntesiplerine benzememek için belli yol ve yöntemleri tutturmaları, Yezidilğin Senkretizmini onların gözünde son derece ilgi çekici yapmıştır.

Tematik yorum kategorilerinin ikinci en önemlisi 26.5’lik yüzdesiyle *Toplumsal Yapılanma, Gelenekler ve Kültür* kategorisi olmuştur. Bu kategoride en öne çıkan ilk üç başlık Endogami, Yezidi Doğmak ve Kapalı Toplum başlıklarıdır. Müslümanların ne dini prensiplerinde ve ne de Türk kültür ve geleneğinde, yerleşik hayata geçildiği, aşiret ve kabile yapılanması çoktan aşıldığı için olsa gerek, iç evlilik artık bir kural olarak bulunmamaktadır. Bu sebeple olsa gerek, iç evlilik ilginç görünmüş gibi durmaktadır. Genelde de, azınlıkların her türlü iç faaliyetinin ilgi uyandırıcı olduğu söylenebilir. Bu merakın ulus devletlerde daha da yüksek olması beklenebilir.

Tematik yorum kategorilerinin üçüncü en büyük öbeğini, 19.6’lık yüzdesiyle *Dinsel-Geleneksel Semboller, Tabular ve Hurafeler* kategorisi temsil etmiştir. Bu kategoride en öne çıkan ilk üç başlık, İlginç Hurafeler, Ana Sembol: Güneş ve Kutsal Gün Çarşamba başlıklarıdır.

Azınlıkların ve özellikle kapalı toplumların tabuları ve hurafeleri her zaman ilgi uyandırmıştır. Güneş sembolizminin ilgi çekmesi, pekâlâ ilginç bulmanın ötesinde kendine yakın bulma ile de ilgili olabilir. Türkiye gibi ılıman kuşakta yer alan bir coğrafyanın insanların güneşle ve güneş sembolüyle ilgilenmesi beklenebilecek bir eğilimdir. Son olarak, kutsal günü Cuma olan bir toplum için, Çarşamba’nın kutsal gün sayılması, bilinen diğer örneklerin hepsinden de farklı olarak büyük ilgi çekmiştir.

Tematik yorumların en küçük öbeğini ise, yüzde 13’lük oranıyla *Etnisite, Dil ve Din İlişkisini* içeren kategori temsil etmiştir. Bu kategori içinde en öne çıkan başlıklar ise, Etnik Köken, Etno Din ve Kürt Dini başlıkları yer almaktadır. Yorumculardan Türk kökenli olanları muhtemelen daha çok dışlama anlamında Yezidileri Kürt olarak nitelerken; Kürt yorumcular da, sahiplenme duygusuyla etnik kökene vurgu yapmış olabilirler. Diğer yandan, Yezidiğilin bir etnik grubun özel dini olduğu ve bu etnik grubun da Kürtler olduğu düşüncesi Kürtçü düşüncede oldukça yaygındır. Benzer bir şekilde, ibadet dilinin İslam’da Arapça olması Kürtçü yaklaşımda milliyetçiliğin önünde bir barikat işlevi gördüğü kanaatinden dolayı, Kürt yorumcular ve Kürtçüler için Yezidiliğin ibadet dilinin Kürtçe olduğu hususu milliyetçi duyguları onure etmiş görünmektedir.

Yorumlara değer yükleme ve değer tespiti yapma açısından bakıldığında bir o kadar ilginç bir manzara söz konusudur. Yezidilerle ilgili üç internet sayfasında yazılan 173 yorumdan yüzde 50.7’si herhangi bir değer tespiti içermeyen, nötr bilgi, betimleme veya olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilemeyecek spekülasyonlardan ibarettir. Geriye kalan yorumlar değer yüklüdür ve bunlardan yüzde 18.4’ü olumsuz iken, yüzde 30.6’sı da olumludur. Olumsuz yorumların çoğu şeytana tapma ile ilgilidir ve daha önce de belirtildiği üzere, şeytanı taşlamaya almış ve onu kelimenin her anlamıyla “şeytanlaştırmış” bir toplumun, şeytanı kutsama hususu üzerinden bir etno-dinsel azınlığı dışlaması ve ötekileştirmesi daha kolay anlaşılabilir.

Görüldüğü üzere, olumsuz yorumlar toplamda yüzde 18.4 ve geriye kalan kabaca yüzde 80’lik yorum da ya bir değer atfetmeyen nötr yorumlar veya da doğrudan olumlu yorumlardır. Bununla birlikte, kabul edilecektir ki, olumsuz görüşler ya hiç olmamalı veya yüzde 1 gibi istisnai bir düzeyde bulunmalıydı. Dağılıma böyle bakılması gerektiği düşünülürse, verilerin ve durumun nezaketi çok daha iyi anlaşılabilir. Dolayısıyla yüzde 18.4’lük olumsuz yorumun son derece fazla olduğu ve tolere edilemeyecek, görmezden gelinemeyecek bir oran olduğu açıktır. Bu durumun genel olarak Türk toplumunda Osmanlı Cihan Devleti’nin dağılmasına sebep olan veya böyle olduğu düşünülen etnik farklılıklara ve milliyetçiliklere karşı travmatik bir tepkisellik ve hoşgörüsüzlükten kaynaklanan kabaca yüz yıllık bir toplumsal psikoloji kaynaklı geliştiği ileri sürülebilir.

Türkiye’de son zamanlarda etnik gruplar ve azınlıklarla ilgili yapılan algı çalışmaları bu konuda karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Mesela Alp (2016) tarafından Türkiye’deki Çingenelerle ilgili ve tümüyle Ekşi Sözlük’teki yorumlara istinaden yapılan çalışmada, yazılan 633 yorumdan 340’ına tekabül eden % 55’i olumsuz, 140’ına denk gelen % 21’i olumlu ve 153’üne karşılık gelen % 24’ü de nötr yorumlardır.

Bu veriler karşılaştırıldığında Yezidilerle ilgili % 18.4’lük olumsuzlama eğiliminin, Çingenelerle ilgili % 55’lik olumsuzlama eğilimine göre ve görece olarak çok daha iyi durumda olduğu düşünülebilir. Ne var ki, bu sonucun Türk toplumunun Yezidilere Çingenelerden daha toleranslı baktığı şeklinde yorumlamak fazla iyimser, yüzeysel ve yanıltıcı olabilir. Zira bu sonuçta Çingenelerin çok bilinen bir grup olmaları, seyyal hayat tarzları, gündelik sosyal hayatta fazlasıyla görünür olmalarına karşın; Yezidilerin Türk toplumunca bilinirliklerinin çok daha düşük olması, yerleşik olmaları ve toplum içinde görünürlüklerinin çok daha sınırlı kalmasının etkili olduğu söylenebilir.

Benzer durum Yaşa ve Öksüz (2020)'ün Suriyelilerle ilgili çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Ekşi Sözlük'teki 320 ilgili yorumun dahil edildiği bu çalışmada, yorumların 304'üne karşılık gelen % 95'i olumsuz, 16'sına denk gelen % 5'i nötr olup, olumlu hiçbir yorum bulunmamaktadır. Yezidilerle ilgili oranların Suriyelilerle ilgili olanlara göre çok daha iyi durumda olduğu görülmektedir. Bunun büyük oranda Suriyelilerin aşırı nüfusları sebebiyle ve diğer yandan Yezidilerin de IŞID tarafından açık bir katliama maruz kalmalarından kaynaklandığı iddia edilebilir.

Dolayısıyla Türkiye'deki etnik, dinsel farklılıklardan ve göçmenlerden Yezidilerin toplumsal dışlanma ve ötekileştirilme bakımından Çingeneler ve Suriyeliler kadar kötü durumda olmadığı düşünülebilse de, idealde herhangi bir ülkede herhangi bir etnik, dinsel grubun, göçmenlerin veya herhangi bir azınlığın yüzde 18.4 düzeyinde olumsuzlanması hiç de olumlu karşılanabilecek bir manzara değildir.

Sonuç

Bu çalışmadaki Yezidilerle ilgili veriler dışsal değil, içseldir. Yani bu veriler Türkiye'deki Yezidilerin gerçek ve somut durumunu yansıtan veriler değil, aksine Türkiye vatandaşlarının Yezidilerle ilgili şahsi görüşleri, onlarla ilgili fikirleri ve nihayet onlarla ilgili toplumsal algılarıdır. Bu fikir ve algı, bir yandan tümüyle içsel ve şahsi ise de, bir yönüyle de dışsal ve sosyolojiktir. Zira bu şahsi görüşler, bireylerin Yezidileri bireysel olarak deneyimlemesinin sonucu değil, aksine toplumsal etkileşimin, toplumsal bakışın bireye aktarılmasının sonucudur. Son tahlilde bu görüşler, Yezidilerin somut durumunu, yaşamını ve kültürünü yansıtan ifadeler olmamakla onların dışında gelişen görüş ve düşüncelerdir.

Çalışmanın verileri gözden geçirildiğinde, yorumcuların Yezidilerle ilgili bir takım stereotiplere sahip olduğu anlaşılabacaktır. Bu stereotiplerden en öne çıkanı “Şeytana tapıyorlar” etiketidir. Yorumların çoğunda bu fiil bir betimleme, tanımlama veya nötr bir bilgi sunumu şeklinde aktarılmış olsa bile, bu hususun bu şekilde öne çıkarılması başlı başına bir toplumsal ötekileştirme işlemidir. Yezidilerin birçok başka özelliği bulunurken ve daha da önemlisi, bu fiil kendilerince çok farklı açıklanırken, bu konunun kısaca ve doğrudan “şeytana tapma” gibi algılanması ve anlatılması toplumsal bir ötekileştirme eğiliminin eseri olabilir. Türk toplumunun Yezidilerle ilgili diğer öne çıkan kalıpyargıları “ilginç hurafelere sahip olmaları”, “çok eşli olmaları” ve etnik kökenlerinin Türk değil, Kürt olması şeklindedir.

Bu verilere bakıldığında, Türk toplumunda öteki olmanın büyük oranda farklı olmakla eşanlamı olduğu anlaşılmaktadır. Farklı bir etnik kökene sahip olmak, farklı bir inanç sistemine sahip olmak ve farklı bir kültüre sahip olmak büyük oranda öteki olmak ve ötekileştirilmek için yeterli bir sebep olarak görülebilmektedir. Bütün bu tek tipçi yaklaşımlarda ve çeşitliliğe karşı ihtiyatlı hatta olumsuz yaklaşımlarda Osmanlı'dan Cumhuriyete devreden tek tipçi uygulamaları, eğitimi ve yetiştirme tarzını görmek mümkündür. Osmanlı Şeyhülislamılık kurumuyla ve Türkiye Cumhuriyeti de Diyanet kurumuyla uzun zamanlarda belki uluslaşmaya önemli bir katkı yapmışsa da aynı zamanda dini konularda tektipleşmeyi ve özellikle dinsel azınlıklara karşı tektipleştirici bir yaklaşımı ve nihayet ötekileştirici bir bakışı da üretmiştir.

Bütün bunlara karşın, Türkiye'de Yezidilerin şahsında farklılıklara ve azınlıklara yönelik çok güçlü bir Hümanist damarın da güçlenmekte olduğu tespit edilmiştir. Bu yaklaşımın gelişimini de çoklu bir gerekçelendirmeyle, Türk toplumunun Osmanlı yüzyıllarından devraldığı çokkültürlü geleneğiyle ve özellikle son asırda gelişen eğitim düzeyinin yükselmesi, internet imkânları ve dünyanın ileri demokratik bloklarından birisi olan Avrupa Birliği ve Avrupa kültürü ile kurulan yakın temas ve etkileşimle ilişkilendirmek mümkündür.

Kaynaklar

- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Doubleday Anchor Books.
- Alp, H. (2016). The reproduction of hate speech against gypsies in ekşi sözlük. *Journal of İlef*, 3(2), 143-172. <https://doi.org/10.24955/ilef.305520>.
- Alptekin, M. Y., S. Fidan, S. Karyelioğlu (2019). *Yerel ve ulusal boyutlarıyla teoride ve pratikte vatanseverlik: Trabzon merkezli doğu karadeniz araştırması*. Gece Academy.
- Bozkurt, V. (2011). *Değişen dünyada sosyoloji*. Ekin Basım Yayın.
- Brewer, M. B. (1999). The psychology of prejudice: Ingroup love or outgroup hate? *Journal of Social Issue*, 55: 429–444. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00126>.
- Brubaker, R. (1996). *Nationalism reframed: nationhood and the national question in the new europe*. Cambridge University Press.
- Craig, R. (2005). *Systemic discrimination in employment and the promotion of ethnic equality*. University of Oslo.
- Farley R, Steeh C, Krysan M, Jackson T, Reeves K. (1994). Stereotypes and segregation: Neighborhoods in the Detroit area. *American Journal of Sociology*, 100(3), 750–80.
- Feshbach, S. (1994). Nationalism, patriotism, and aggression: A clarification of functional differences. L. R. Huesmann (Ed.), *Aggressive behavior: Current perspectives* (ss.. 275–291) Plenum.
- Feuerbach, L. (1957). *The essence of Christianity*. (G. Eliot, Çev.) Harper&Row.
- Gadd, D. (2010). Racial hatred and unmourned loss. *Sociological Research Online*, 15(3), doi: 10.5153/sro.2208.
- Giddens, A. (2006). *Modernity and self-identity* (14. Baskı). Polity Press.
- Gilbert, P. (1998). *Philosophy of Nationalism*. Boulder: Westview.
- Heckman J. (1998). Detecting discrimination. *Journal of Economic Perspectives*, 12, 101–16. doi: 10.1257/jep.12.2.101.
- Horkeimer, M. (2005). *Akıl Tutulması*. (Orhan Koçak, Çev.) Metis Yayınları, (Orijinal eserin basım tarihi 1947).
- Horowitz, D. (1985). *Ethnic groups in conflict*. University of California Press.
- Izady, M. R. (2013). *Bir el kitabı Kürtler*. (C. Atila, Çev.) Doz Yayınları.
- Jefferson, T. (2014). Racial hatred and racial prejudice: A difference that makes a difference. Chancer, L. and Andrews, J. (Eds), *The Unhappy Divorce of Sociology and Psychoanalysis: Diverse Perspectives on the Psychosocial*, (s. 359-379) içinde. Palgrave Macmillan.
- Jwaideh, W. (2016). *The Kurdish nationalist movement: Its origins and development*. (İ. Çekem ve A. Duman, Çev.), İletişim Publications.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, W. (1998). Human Rights and Ethnocultural Justice. *In Review of Constitutional Studies*, 4(2), 213–238.

- Logan JR, Stults B, Farley R. (2004). Segregation of minorities in the metropolis: Two decades of change. *Demography*, 41(1), 1–22. doi: 10.1353/dem.2004.0007.
- Macartney, C. A. (1934). *National states and national minorities*. London: Oxford University Press.
- Merton R. K. (1970). Discrimination and the American creed. P. Rose (Ed.), *The Study of Society*. (s. 449–57) içinde, Random House.
- Miller, D. (1995). *On nationality*. Oxford: Oxford University Press.
- Nelson, T. D. (2002). *The psychology of prejudice*. Boston: Allyn & Bacon.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar (Cilt I-II)*. (S. Özge, Çev.) Yayın Odası.
- Opatow, S. (2005). Hate, conflict, and moral exclusion. R. J. Sternberg (Ed.), *The psychology of hate* (s. 121–153) içinde. American Psychological Association.
- Petersen T. ve Saporta I. (2004). The opportunity structure for discrimination. *American Journal of Sociology*, 109(4), 852–901. doi.org/10.1086/378536.
- Pettigrew T. F. (1982). Prejudice.. S Thernstrom, A Orlov, O Handlin (Ed),. *Dimensions of ethnicity* (ss.1–29) içinde. MA: Belknap.
- Quillian L. (2006). New approaches to understanding racial prejudice and discrimination. *Annual Review Sociology*, 32, 299–328. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.32.061604.123132>.
- Rex, J. (1996). *Ethnic minorities in the modern nation state*. Macmillan.
- Rothschild, J. (1981). *Ethnopolitics: a conceptual framework*. New York: Columbia University Press.
- Rousseau, H. (1974). *History of religions*. (S. Kocapınar, Çev.) Gelişim Yayınları
- Sanders, M. (2019). Yezidis in ancient India, or Indians in ancient Mesopotamia?: Re-imagining Ancient Yezidi Origins. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 6(2), 68–82.
- Sennet, R. (2015). *The Culture of the new capitalism*. (A. Onocak, Çev.), Ayrıntı Yayınları.
- Silverstein, B., ve Holt, R. R. (1989). Research on enemy images: Present status and future prospects. *Journal of Social Issues*, 45(2), 159–175. <https://doi.org/10.1111/j.15404560.1989.tb01547.x>
- Smith T. W. (1991). *Ethnic images: GSS topical report*, No. 19. Chicago: National Opinion Research Center, University of Chicago.
- Spinner, J. (1994). *The boundaries of citizenship: Race, ethnicity and nationality in the liberal state*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Staub, E. (1992). *The roots of evil: The origins of genocide and other group violence*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Sternberg, R. J. (2003). A duplex theory of hate: Development and application to terrorism, massacres, and genocide. *Review of General Psychology*, 7, 299–328. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.7.3.299>.
- Şeref Han (1971). *Şerefname Kurdish history*. (M. E. Bozarslan, Çev.), Ant Publications.
- Taylor, C. (1997). Nationalism and modernity. McMahan, J. and R. McKim (Ed.), *The Morality of Nationalism*. New içinde. Oxford University Press.

Van der Loo, H. ve Van Reijen, W. (2006). *Modernisierung: Projekt und paradox] Modernitenin Paradoksları*. (K. Canatan, Çev.), İnsan Yayınları.

Yaşa, H. ve Öksüz, O. (2020). The role of social media in the construction of hate speech: Case of ekşi sözlük, *Journal of Erciyes Communication*, 7(2), 1383-1408. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.713467>.

İnternet Kaynakları

URL-1: <https://eksisozluk.com/>

URL-2: <https://www.uludagsozluk.com/>

URL-3: <http://www.incisozluk.com.tr/>

Artuklu Humanities

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e Tarihlenen Yeni Yerleşim Yerleri: Şika Rika Yerleşimleri ve Kuzey Habur Vadisi Neolitikleşme Süreci

Ergül Kodaş | <https://orcid.org/0000-0001-8340-5828> | ergulkodas@gmail.com
Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mardin, Türkiye | ROR ID

Bahattin İpek | <https://orcid.org/0000-0003-4380-9283> | bahattinipek@artuklu.edu.tr
Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mardin, Türkiye | ROR ID

Mübarek İpek | <https://orcid.org/0000-0001-7184-1681> | mubarekipek@hotmail.com
Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mardin, Türkiye | ROR ID

Rüstem Cin | <https://orcid.org/0000-0003-2911-4477> | rustemcin3@gmail.com
Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Diyarbakır, Türkiye | ROR ID

Çağdaş Erdem | <https://orcid.org/0000-0003-3587-1116> | cagdas.erdem@hotmail.com
Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mardin, Türkiye | ROR ID

Atıf: Kodaş, E., İpek, B., İpek, M., Cin, R. ve Erdem, Ç. (2025). "Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e Tarihlenen Yeni Yerleşim Yerleri: Şika Rika Yerleşimleri ve Kuzey Habur Vadisi Neolitikleşme Süreci". Artuklu Humanities, (18), 30-51. <https://doi.org/10.46628/ahu.1625493>

Öz: Güneydoğu Anadolu Neolitikleşme süreci üzerine son yıllarda çok önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların uzun yıllar boyunca Fırat Havzası ve Dicle Vadisi gibi nehir kenarları üzerine yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Bu duruma ek olarak son yıllarda Şanlıurfa Bölgesi'nde yapılan çalışmalar iki nehir ortasında kalan dağlık bölgenin Neolitikleşme süreci üzerine önemli bilgiler vermektedir. Mardin ili Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin ilçeleri Pleistosen ve Erken Holosen Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi kapsamında 2022-2024 yılları arasında yürütülen çalışmalarda Kuzey Habur Bölgesi'nde Neolitik Çağ'a tarihlenen çok sayıda yerleşim yeri tespit edilmiştir. Mardin ili Artuklu ilçesinde bulunan Bekçiler Mevkii'nde tespit edilen yerleşim yerleri de bu bağlamda Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Mezopotamya Bölgesi'nin önemli bir parçası olan Kuzeydoğu Habur Vadisi Neolitikleşme süreci üzerine yeni bilgiler vermektedir. Bölgede tespit edilen Şika Rika ve diğer yerleşim yerleri Şanlıurfa Bölgesi'nde başlatılan Taş Tepeler Projesi'nde olduğu gibi nehir kenarlarından uzak olan karstik alanlar üzerinden yeniden incelenmesine olanak sağlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem, Kuzey Habur, Güneydoğu Anadolu, Şika Rika, Mardin

Makale Bilgileri

Etik Beyan

Söz konusu çalışma T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile yürütülen yüzey araştırması sonrası yapılmıştır. (YA014703 (2023))

Değerlendirme

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Geliş Tarihi

23.01.2025

Kabul Tarihi

13.03.2025

Erken Görünüm Tarihi

13.06.2025

Yayın Tarihi

17.06.2025

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Benzerlik Taraması

Yapıldı-ithenticate.com

Yapay Zekâ Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim

Yazar Katkıları

artukluhumanities@artuklu.edu.tr

Araştırmanın Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%15) - Yazar 3 (%15) - Yazar 4 (%15) –

Tasarımı Yazar 5 (%15) –

Veri Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%15) - Yazar 3 (%15) - Yazar 4 (%15) –

Toplanması Yazar 5 (%15) –

Araştırma - Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%15) - Yazar 3 (%15) - Yazar 4 (%15) –

Veri Analizi - Yazar 5 (%15) –

Doğrulama

Makalenin Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%15) - Yazar 3 (%15) - Yazar 4 (%15) –

Yazımı Yazar 5 (%15) –

Metnin Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%15) - Yazar 3 (%15) - Yazar 4 (%15) –

Geliştirilmesi Yazar 5 (%15) –

ve Tashihi

Çıkar Çatışması

Lisans

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Dizinleme Bilgileri

Dergi; ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO/(CEEAS), MLA, ProQuest | Ulrich's Periodicals Directory, Linguistic Bibliography'de taranmaktadır.

A New Settlement Dated to The Pre-Pottery Neolithic Period in Southeastern Anatolia: Şika Rika Settlements and The Neolithisation in Northern Khabour Valley

Ergül Kodaş | <https://orcid.org/0000-0001-8340-5828> | ergulkodas@gmail.com
Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Mardin, Türkiye, ROR ID

Bahattin İpek | <https://orcid.org/0000-0003-4380-9283> | bahattinipek@artuklu.edu.tr
Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Mardin, Türkiye | ROR ID

Mübarek İpek | <https://orcid.org/0000-0001-7184-1681> | mubarekipek@hotmail.com
Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Mardin, Türkiye | ROR ID

Rüstem Cin | <https://orcid.org/0000-0003-2911-4477> | rustemcin3@gmail.com
Dicle Üniversitesi, Faculty of Letters, Diyarbakır, Türkiye | ROR ID

Çağdaş Erdem | <https://orcid.org/0000-0003-3587-1116> | cagdas.erdem@hotmail.com
Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Mardin, Türkiye | ROR ID

Cita as: Kodaş, E., İpek, B., İpek, M., Cin, R. and Erdem, Ç. (2025). (2025). “A new settlement dated to the Pre-Pottery Neolithic Period in Southeastern Anatolia: Şika Rika Settlements and The Neolithisation in Northern Khabour Valley”. *Artuklu Humanities*, (18), 30-51.
<https://doi.org/10.46628/ahu.1625493>

Abstract: Very important studies have recently been carried out on the Southeastern Anatolian neolithization process. However, it is seen that these studies have been concentrated around the Euphrates Basin and Tigris Valley for many years. Having been conducted during recent years, a number of studies concentrating on the Şanlıurfa region provide important information for the neolithization process of the mountainous region in the middle of two rivers. During the Pleistocene and Early Holocene period archaeological Survey of the Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli and Nusaybin districts of Mardin province, many settlements dating to the Neolithic period were identified in the Northern Habur Region during the 2022-2024 season. Identified in Bekçiler Mevkii in the Artuklu district of Mardin province, these settlements also provide new information on the neolithization process of the Northeast Habur Valley, which is an important part of the Southeastern Anatolia and Northern Mesopotamia regions in this context. Şika Rica and other settlements, which are identified within the scope of this new project, undoubtedly allow the Southeast Anatolian neolithization process to be re-examined through karstic areas that are far from the river shores, similarly to the Stone Hills Project.

Keywords: Pre-Pottery Neolithic Period, Northern Khabur, Southeast Anatolia, Şika Rika, Mardin

Article Information

<i>Ethical Statement</i>	The study was carried out after the surface survey carried out with the permission of the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey (YA014703 (2023)).
<i>Reviewers</i>	Two external reviewers / Double-blind
<i>Date of Submission</i>	23.01.2025
<i>Date of Acceptance</i>	13.03.2025
<i>Date of Early View</i>	13.06.2025
<i>Date of Publication</i>	17.06.2025
<i>Ethical Statement</i>	Ethical principles were followed during the preparation of this study.
<i>Plagiarism Checks</i>	Done-ithenticate.com

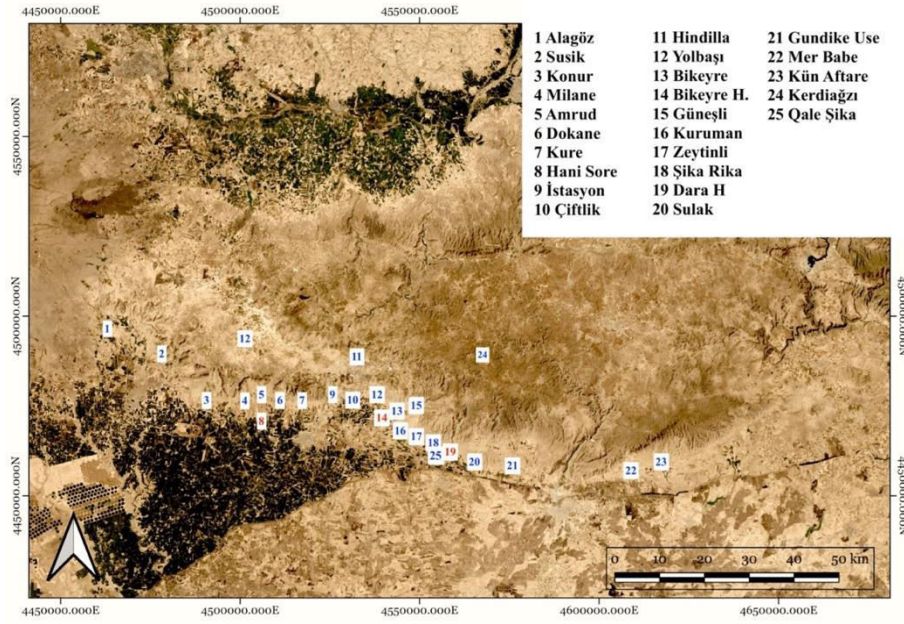
<i>AI Disclosure</i>	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.										
<i>Ethics Committee Approval</i>	This study does not require ethics committee approval, as it is based on data obtained through literature review and previously published sources. It is hereby declared that all scientific and ethical principles were observed during the preparation of the study, and that all referenced works have been properly cited in the bibliography.										
<i>Complaints</i>	artukluhumanities@artuklu.edu.tr										
<i>Author Contributions</i>	<table><tr><td>Conceptualization</td><td>Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -</td></tr><tr><td>Data Curation</td><td>Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -</td></tr><tr><td>Investigation - Analysis - Validation</td><td>Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -</td></tr><tr><td>Writing</td><td>Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -</td></tr><tr><td>Writing – Review & Editing</td><td>Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -</td></tr></table>	Conceptualization	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -	Data Curation	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -	Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -	Writing	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -	Writing – Review & Editing	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -
Conceptualization	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -										
Data Curation	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -										
Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -										
Writing	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -										
Writing – Review & Editing	Author-1 (%40) - Author-2 (%15) - Author 3 (%15) - Author 4 (%15) – Author 5 (%15) -										
<i>Conflict of Interest License</i>	No conflict of interest declared. The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.										
<i>Indexing Information</i>	The journal is indexed in: ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO/(CEEAS), MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory and Linguistic Bibliography										

Giriş

Güneydoğu Anadolu Bölgesi coğrafik bir tanımlama olmakla birlikte bu bölge aynı zamanda Kuzey Mezopotamya'nın en önemli parçasıdır. Bölgede yürütülen arkeolojik araştırmalar söz konusu bölgenin Yakınoğu Neolitikleşme süreci üzerine yapılan çalışmalar için de ayrı bir öneme sahip olduğunu düşödürmektedir (Özdoğan, 2022). Araştırma tarihçesi açısından bakıldığında Kuzey Mezopotamya Neolitikleşme süreci üzerine yapılan araştırmaların bilhassa Dicle ve Fırat nehirleri kıyısında yürütölen çalışmalar üzerinden tanımlanmış olduğu görölmektedir (Karul, 2022). Fakat son yıllarda Şanlıurfa Bölgesi'nde başlatılan Taş Tepeler Projesi kapsamında yürütölen çalışmalar bölgenin Neolitikleşme sürecinin sadece nehir kenarları üzerinden değıl daha geniş ve farklı bir coğrafya üzerinden çalışılmasına olanak sağlamaktadır (Schmidt, 2012; Çelik, 2014; Karul, 2022a; Şahin ve ark. 2023). Fakat söz konusu iki nehir arasında bulunan Habur Vadisi'nde yürütölen çalışmalar Şanlıurfa Bölgesine nazaran göreceli olarak daha az sayıdadır (Nishiaki, 2000; Kodaş, 2023b). Bu bölgenin Suriye'de kalan parçası üzerinde önemli yüzey araştırmaları yürütölmüş olmakla birlikte Türkiye sınırlarında kalan parçası hiç araştırılmamıştır (Nishiaki, 1992; Nishiaki, 2000; Aurenche ve Kozłowski 2010; Kodaş, 2015; Kodaş, 2023b). Özellikle Kuzey Mezopotamya'nın geneline bakıldığında ise bölgede Fırat Havzası, Yukarı Dicle Vadisi, Doğı Cezire Bölgesi, Kuzey Suriye gibi farklı bölgelerde birtakım bölgesel Neolitikleşme süreçlerinin yaşandığı düşünölmektedir (Aurenche ve Kozłowski, 2010; Goring ve ark. 2014; Molist ve ark. 2020; Özdoğan, 2022). Başka bir ifadeyle, Kuzey Mezopotamya Neolitikleşme süreci aslında nehir kenarları etrafında bulunan yerleşim yerleri merkeze alınarak tanımlanmaktadır (Kodaş, 2015).

Bilhassa Kuzey Mezopotamya Bölgesi Neolitikleşme süreci Nemrik 9, El-khiam, Mureybet gibi yerleşimler üzerinden tanımlanmış bir takım kalıplaşmış terimler üzerinden tanımlanmaya veya anlamlandırılmaya devam etmektedir. Kuşkusuz arkeolojik araştırma tarihçesine bağılı olarak öne sürölmüş olan söz konusu tanımlamalara ek olarak son dönemlerde yer yer '*Göbekli Tepe Kültürü*' yeni bir tanımlama olarak kullanılmaktadır (Özdoğan 2024, bireysel görüşme). Söz konusu tanımlama Şanlıurfa Bölgesi için daha anlamlı bir durum teşkil etmektedir. Fakat aynı bölgede başlatılan Taş Tepeler Projesi '*Göbekli Tepe Kültürü*' tanımlamasının incelenmesi adına önem teşkil etmektedir (Karul, 2022a). Daha genel bir çerçeveden bakıldığında ise mevcut çalışmaların Kuzey Mezopotamya'da Şanlıurfa Bölgesi, Fırat Havzası, Yukarı Dicle Vadisi, Cezire Bölgesi ve Kuzey Suriye Bölgesi gibi çok sayıda bölgesel gelişim gösteren Neolitikleşme süreçlerine işaret ettiğı söylenebilir (Aurenche ve Kozłowski 2010; Molist ve ark. 2020). Ancak bu tanımlamalarda Kuzey Habur Bölgesi çok kısıtlı bir veri ile temsil edilmektedir. Özellikle Kuzeydoğı Habur Bölgesi olarak da tanımlayabileceğimiz, Dicle Nehri ve Fırat Nehri arasında bulunan, Mardin Eşiğı veya Tur Abdin/Mardin Bölgesi'nde 2022-2024 yılları arasında yürütölen çalışmalarda tarih öncesi dönemlere tarihlenen çok sayıda yerleşim tespit edilmiştir¹. Bunların önemli bir bölümü Tur Abdin Dağı sırası önünde bulunan kireçtaşı eteklerindeki yamaçlar ve küçük tepeler üzerinde bulunan yerleşim yerleri ile temsil edilmektedir (50 adet). Ayrıca ovada höyük formatında olan 3 yerleşim (Dara Höyük, Hani Sore ve Bikeyre Höyük) ve daha kuzeydeki vadiler içerisinde de Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen yerleşimler tespit edilmiştir (Kerdiağızı, Hz. Ali Mağarası, Hingdilla, Kerdiağızı, 13 Mart gibi, **Figür 1**). Ayrıca 3 noktada da tuzak alanı olabilecek kalıntılara rastlanmıştır (Bikeyre, Hindilla ve 13 Mart). Sadece kısa bir süre içerisinde elde edilen bu veriler bölgenin Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'de yoğun iskân gördüğüne işaret etmektedir.

¹ Mardin ili Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin ilçeleri Pleistosen ve Erken Holosen Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması

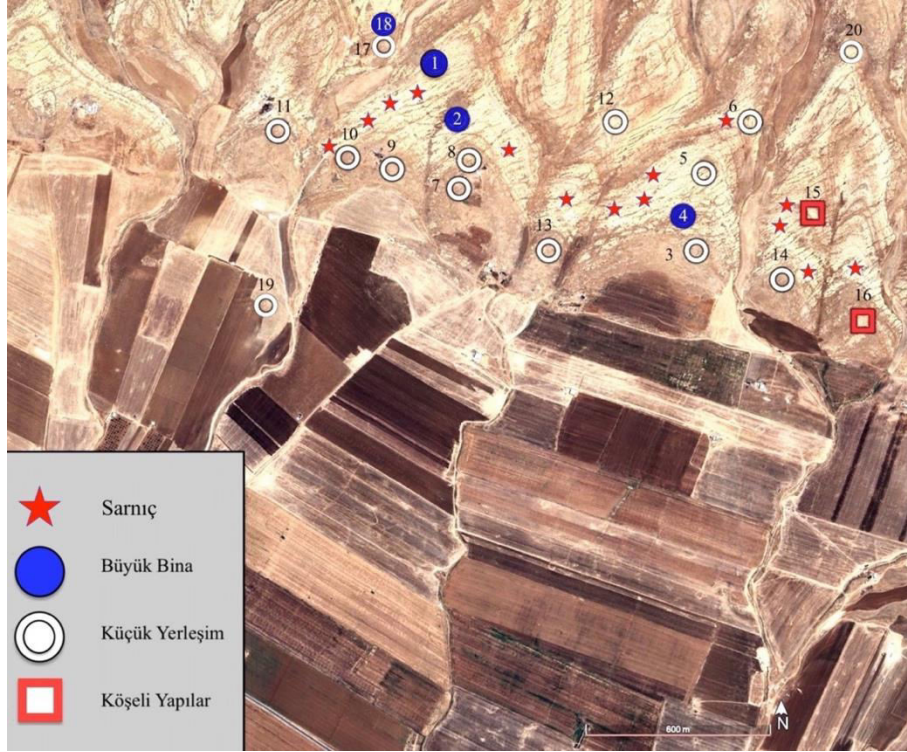
Figür 1 : Mardin iline bağlı Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin ilçelerinde 2023 yılı yüzey araştırması kapsamında tespit edilen Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşim yerleri (mavi renkliler yamaç yerleşimleri, kırmızı renkliler höyükler, Harita : E. Kodaş 2025).

Bu bölgede tespit edilen yerleşim yerleri Taş Tepeler Projesi kapsamında çalışmalar yürütülen Şanlıurfa Bölgesi'nde olduğu gibi Fırat ve Dicle nehirlerinden uzak olan tepelik/dağlık alanların (iç bölgelerin) Neolitikleşme sürecinin söz konusu bölgeden farklı bir alanda da incelenmesini olanaklı kılmaktadır. Bu bağlamda 2023 yılında bölgede tespit edilen Şika Rika yerleşim yerleri de konu üzerine yeni bilgiler vermesi ve bölgenin genel özelliklerini yansıtmaları açısından ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle Şika Rika mevkiinde tespit edilen yerleşim yerlerinin sayısal olarak fazla olması ve kronolojik bazı değişimlere işaret etmesi söz konusu bölgenin Neolitikleşme süreci üzerine yeni bilgiler vermektedir.

Habur Vadisi Araştırmaları ve Şika Rika Yerleşimi

Habur Vadisi'nin güneyinde kalan (Suriye'de) alanda çok sayıda yüzey araştırması yapılmış olmakla birlikte Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen az sayıda yerleşim tespit edilmiştir (Nishiaki, 2000). Fakat yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu vadinin Türkiye sınırlarında kalan bölümünde ise son yıllarda Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen çok sayıda yerleşim tespit edilmiştir (Kodaş, 2023b). Mardin ili Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin ilçeleri Pleistosen ve Erken Holosen Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması projesi kapsamında Mardin ili Artuklu ilçesine bağlı Akıncı Mahallesi'nde bulunan Bekçiler Mevkii'nde tespit edilen Şika Rika yerleşim yeri de bunlardan biridir. Söz konusu yerleşim yerinde tespit edilen ve Epi-Paleolitik Dönem ve Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen lokaliteler bu noktada bölgenin yerleşik yaşama geçiş ve Neolitikleşme süreci üzerine yeni bilgiler vermektedir. Özellikle küçük bir bölge üzerinde söz konusu dönemlere tarihlenen çok sayıda yerleşimin bulunması tarih öncesi dönem topluluklarının alan kullanımı ve yerleşimlerin kronolojik değişimleri gibi birçok konu hakkında yeni bilgiler vermektedir. Bu sorunsal üzerinden Şika Rika yerleşimi detaylı olarak birçok defa ziyaret edilmiş ve tüm yerleşimler tek tek incelenerek dökümantasyonları yapılmıştır. Ayrıca erozyon nedeniyle alanda yüzeyden görülen mimari kalıntılar, sarnıçlar, toplanan veya toplanmayan küçük buluntular da detaylı olarak incelenmiş ve yerleşimlerin kronolojik konumları anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma kapsamında da Epi-Paleolitik Dönem veya Çanak-

Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen Şika Rika yerleşim yerlerinin detaylı bir tanıtımının yapılması amaçlanmaktadır. Mardin ili Artuklu ilçesi sınırlarında bulunan ve bölge halkı tarafından Şika Rika olarak isimlendirilen alandaki yerleşim yerleri birbirinden farklı boyutlara sahip 20 adet yerleşim ile temsil edilmektedir (**Figür 2**).

Figür 2 : Mardin ili Artuklu ilçesi Akıncı Mahallesi Bekçiler mevkiinde tespit edilen Şika Rika yerleşim yerleri (Harita : E. Kodaş 2025).

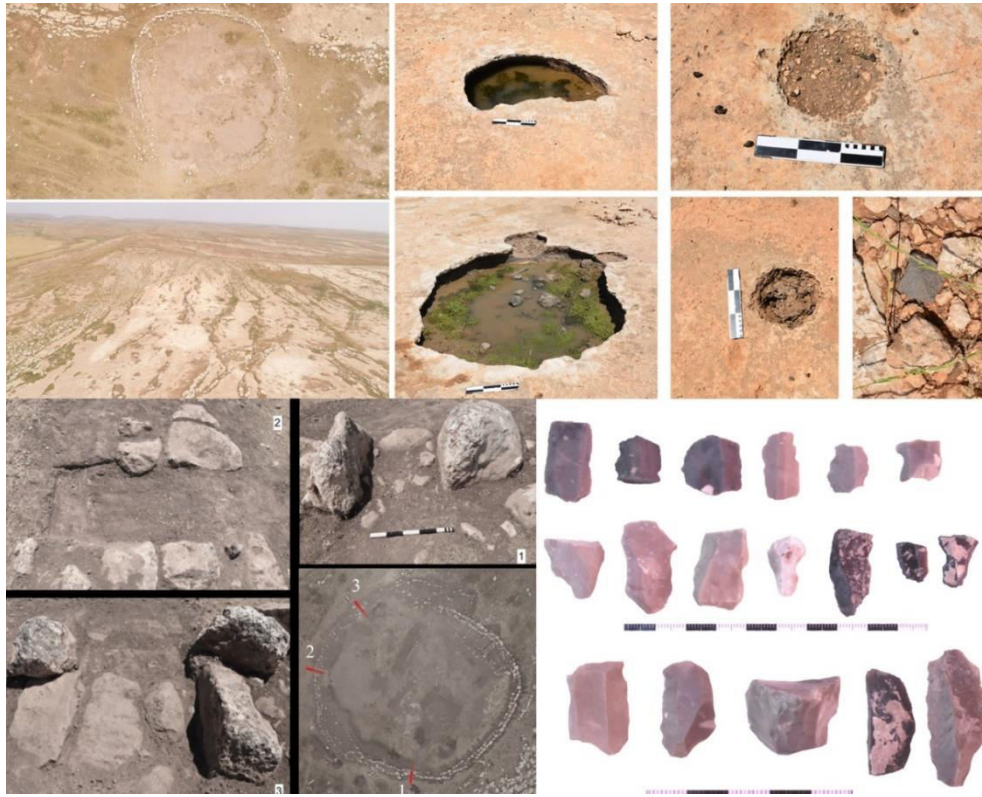
Söz konusu yerleşim yerleri Artuklu ilçesine bağlı Akıncı mahallesinin yaklaşık 2 km kuzeydoğusundaki Bekçiler mevki Şika Rika otlak alanında bulunmaktadır². Kireçtaşı ana kaya üzerinde bulunan yerleşim yerleri arasında 300-500 metre gibi kısa mesafeler bulunmaktadır. Alanın birçok yerinde Neolitik Çağ'a tarihlenen çok sayıda sarnıç ve taş ocağı tespit edilmiştir. Ayrıca alanda bu dönemlere ait çok sayıda sürtmetaş ve yontma taş alet ve parçaları ele geçmiştir. Alanda tespit edilen taş ocakları, sarnıçlar ve çömlek parçaları söz konusu alanın Roma Dönem'inde de kullanıldığına işaret etmektedir. Şika Rika tarih öncesi dönem yerleşim yerlerine, alan seçimi açısından, bulundukları coğrafik konum açısından bakıldığında Kızıltepe-Nusaybin ovasının kuzeyinde bulunan dağlık alanın ova ile birleştiği noktalara yakın bir konumda, dağ eteklerinde, oldukları görülmektedir. Bu durum özellikle beslenme için bu toplulukların hem ova hem de dağlık bölgeye hâkim olma kaygısı ile ilişkili olabilir. Söz konusu eteklerin kuzeyinde ise 900-950 m yükseklikte olan dağ sırası yer almaktadır. Ayrıca yerleşim yerlerinin etrafında mevsimlik olarak akan dereler bulunmaktadır. Günümüzde hayvan otlak alanı olarak kullanılan bu alanda yapılan çalışmalar sonrasında en az üç farklı forma sahip yerleşimlerin bulunduğu tespit edilmiştir: büyük boyutlu yuvarlak planlı yerleşimler, köşeli plana sahip yerleşimler ve küçük boyutlu yuvarlak planlı yapıların bulunduğu yerleşimler. Büyük boyutlu yuvarlak planlı yerleşimler Şika Rika 1, 2, 4 ve 18 numaralı alanlarda tespit edilmiştir. Şika Rika 15 ve 16 numaralı alanlar köşeli plana sahip yapıların

² Şika Rika, Türkçeye taşlı tepeler olarak tercüme edilebilir.

olduğu yerleşimlerdir. Farklı boyutlarda olan Şika Rika 3, 5-14 ve 17, 19-20 numaralı alanlarda ise sadece küçük boyutlu yuvarlak planlı yapıların bulunduğu görülmektedir.

Şika Rika 1

Şika Rika 1 yerleşim yeri yaklaşık 39x41 m boyutlarında, yuvarlak planlı, bir alanı kaplamaktadır (**Figür 3**). Söz konusu alan çift sıra taş duvar örgüsüne sahiptir. Alan maalesef kaçak kazılar sonrası önemli bir tahribata uğramıştır. Bu yapının içinde dış duvara eklenerek inşa edilmiş küçük bölmeler, 10-12 metrekare boyutlarında başka yapılar tespit edilmiştir. Bu iç yapılar ise genellikle tek sıra taş duvar örgüsüne sahiptir. Etrafı duvarlarla çevrili alanın içinde yaklaşık 1 m yükseklikte arkeolojik tabakalanma (dolgu) kaçak kazı kesitlerinden görülmektedir. Ayrıca bu büyük alanın etrafında birisi 4,5 m çapında bir diğeri ise 6 m çapında iki adet yapı ve izole duvarlar tespit edilmiştir.

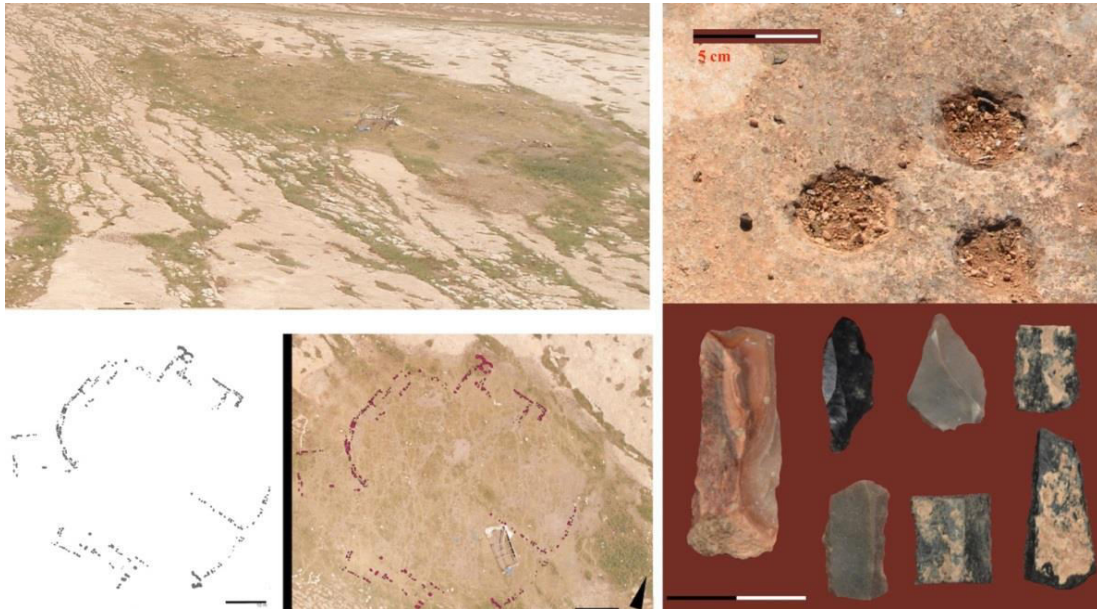

Figür 3 : Şika Rika 1 yerleşim yerinde tespit edilen mimari kalıntılar, yontmataş aletler, sarnıçlar ve ana kaya içerisine açılmış öğütme taşları (Fotoğraf ve çizim: E. Kodaş).

Yaklaşık 39x41 m boyutlarındaki yuvarlak planlı alana girişi sağlayan en az 3 farklı 'giriş' tespit edilmiştir. Bunlardan biri güneydedir ve iki büyük yassı taş ile sınırlandırılmıştır. Diğeri kuzeybatıda bulunmaktadır. Sonuncusu ise yapının batısında bulunmaktadır. Ayrıca alanda ana kayaya açılmış sarnıçlar ve havan oyukları/çukurları (*bedrock mortar*) tespit edilmiştir. Yontmataş aletler açısından bakıldığında ise alanda çok sayıda çakmaktaşı ve obsidiyen parça bulunduğu görülmektedir. Bunların önemli bir bölümü üretim atığı yongalarla temsil edilmektedir. Fakat alanda ele geçen düzeltili yongalar, dilgiler, mikrodilgi ve mikrodilgi çekirdekleri Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'in erken evrelerine işaret etmektedir (Kartal ve ark. 2018).

Şika Rika 2

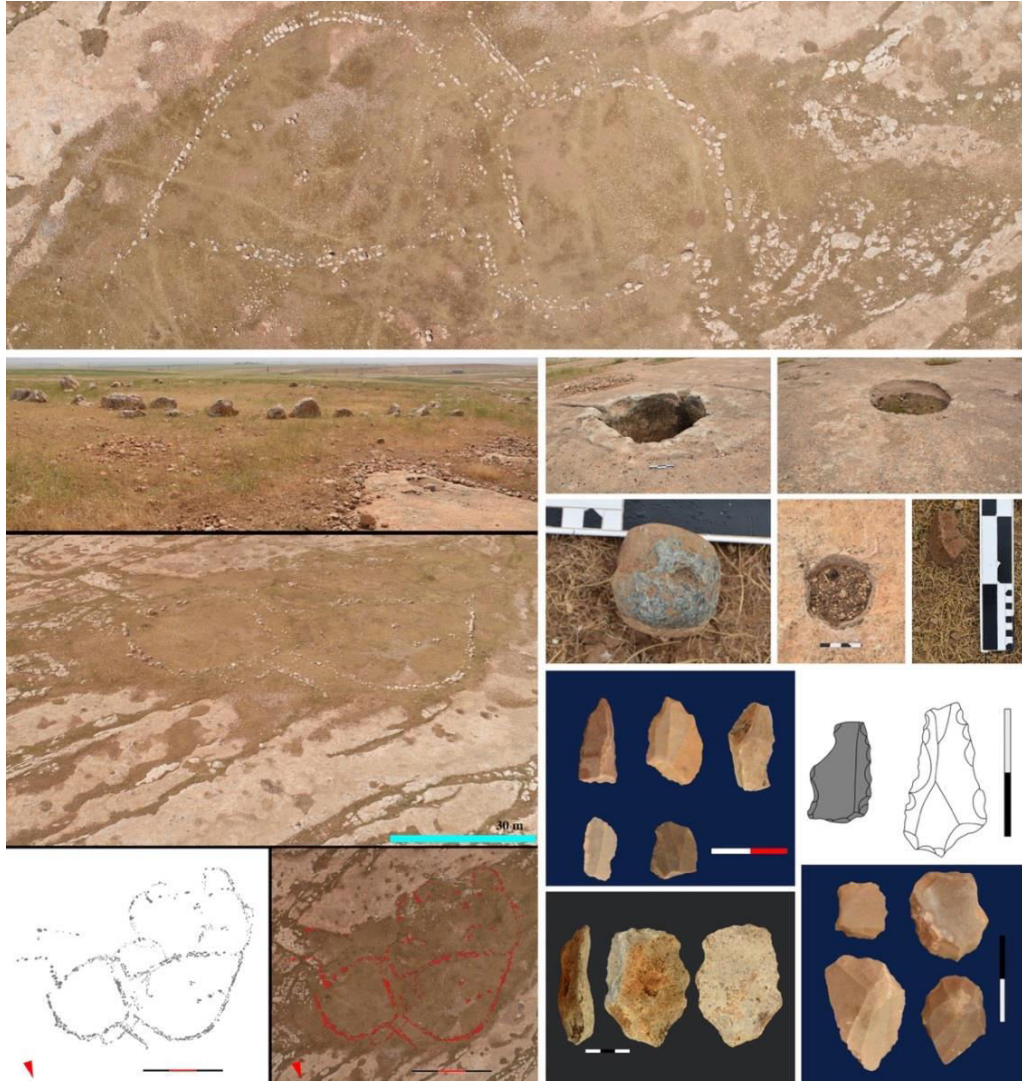
Şika Rika 1 yerleşiminin yaklaşık 700 m kadar güneydoğusundadır. Bu alan 70x80 m boyutlarında bir yamaç yerleşimi olarak tanımlanabilir. (**Figür 4**). Alanda çok sayıda dağınık duvar yüzeyden görülebilmektedir. Bu alanın merkezinde yine Şika Rika 1 alanında olduğu gibi büyük boyutlu bir yapı bulunmaktadır. Yaklaşık 60 m çapında olan yuvarlak planlı bu ana yapı alanı ve ona eklenmiş olan daha küçük boyutlu ve kare planlı bir yapı kompleksinden bahsetmek mümkündür. Bu alan daha iyi korunmuştur fakat erezyona bağlı olarak bazı duvarlar yer yer yüzeyden görülebilmektedir. Şika Rika 1 yerleşiminde olduğu gibi kayaya oyulmuş havan oyukları/çukurları (*bedrock mortar*) ve sarnıçlar, bazalt öğütme taşları ve havan eli parçaları bu alanda da tespit edilmiştir. Yontmataş aletler açısından bakıldığında düzeltili ince yongalar baskın olmakla birlikte alanda tespit edilen dilgiler, mikrodilgiler, düzeltili mikrodilgiler, deliciler ve çekirdekler yine Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'in erken evrelerine işaret etmektedir (Kartal ve ark. 2018; Kodaş, 2023a).

Figür 3 : Şika Rika 2 yerleşim yerinde tespit edilen mimari kalıntılar, yontmataş aletler ve ana kaya içerisine açılmış öğütme taşları (Fotoğraf ve çizim: E. Kodaş 2025).

Şika Rika 4

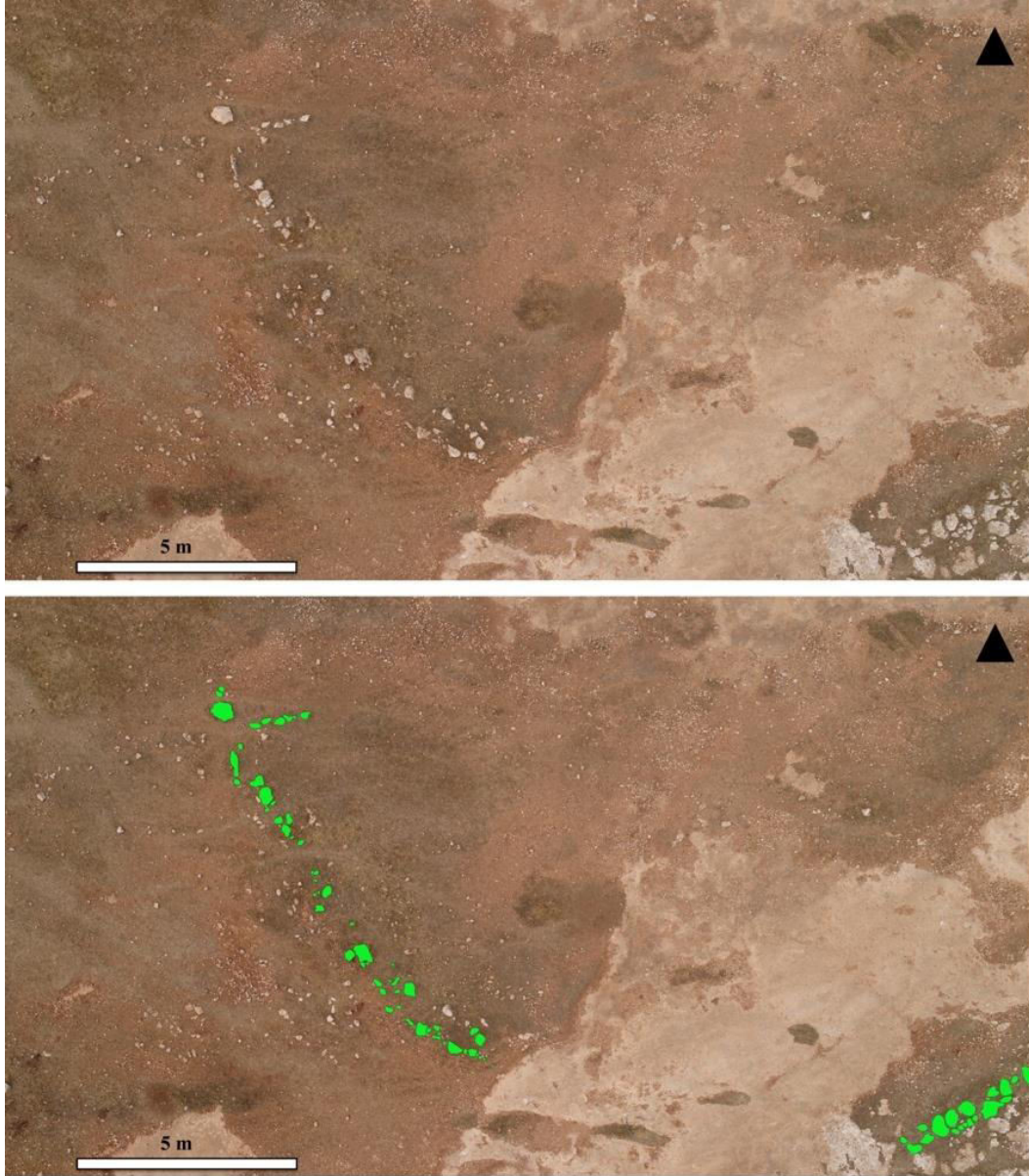
Şika Rika 2'nin 1200 m kadar doğusunda, Şika Rika 3 ve 5 yerleşimleri arasında bulunmaktadır. Alanda birbirine bitişik çok sayıda yapı tespit edilmiştir (**Figür 4**). Çift sıra üzerine örülmüş taş duvarlı olan yapılar, yuvarlak veya köşeleri yuvarlatılmış planlara sahiptir. Söz konusu yapılar 30-40 m çapındadır. Bu bağlamda yine büyük bir yapı kompleksi niteliğinde olan bir alandan söz edilebilir (Şika Rika 1 ve 2 gibi)). Alanda ayrıca çok sayıda büyük boyutlu sarnıç, ana kaya içerisine açılmış havan oyukları/çukurları (*bedrock mortar*) ve çok sayıda bazalt havaneli parçası tespit edilmiştir. Yontmataş buluntular açısından bakıldığında yongaların yine baskın olduğu görülmektedir. Fakat ele geçen parçalar arasında düzeltili mikrodilgiler, düzeltili dilgiler, trapezoidler, ön kazıyıcılar ve kıyıcılar gibi farklı aletler de bulunmaktadır. Bu parçalar daha çok çakmaktaşı örneklerle temsil edilmektedir, ama obsidiyen parçalar da ele geçmiştir.

Figür 4 : Şika Rika 2 yerleşim yerinde tespit edilen mimari kalıntılar, yontmataş aletler, sürtmetaş aletler ve ana kaya içerisine açılmış öğütme taşları (Fotoğraf ve çizimler : E. Kodaş 2025).

Şika Rika 18

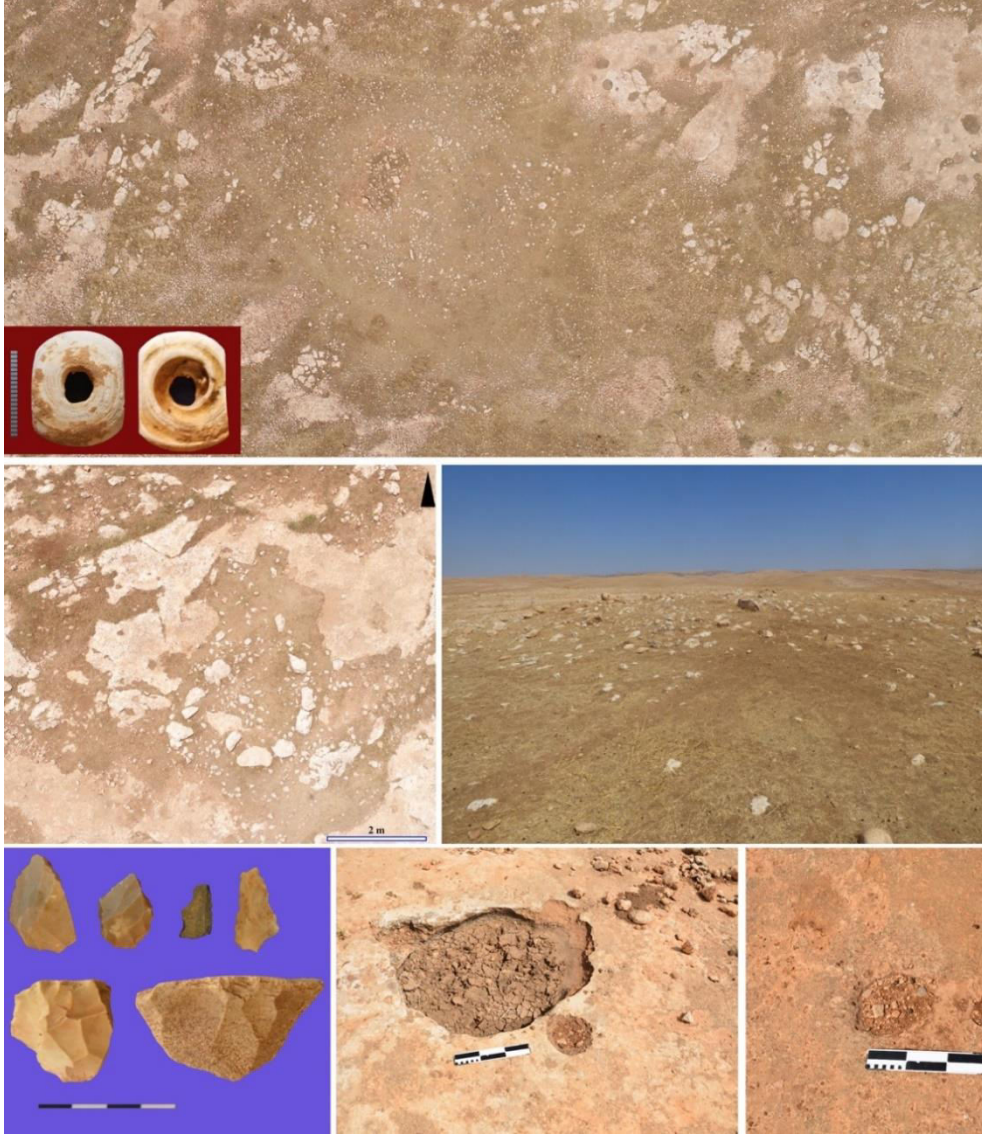
Söz konusu alan yerleşimin kuzeybatı sınırında bulunmaktadır (**Figür 5**). Kötü korunmuş olmakla birlikte yuvarlak plana sahip büyük boyutlu bir duvarın içerisinde bulunan küçük yapı birimlerinin bulunduğu gözlemlenmiştir. Alanın yaklaşık 20 m çapında olduğu düşünülmekle beraber net bir şey söylemek güçtür. Fakat yapının tabanının kireçtaşı ana kaya üzerinde olduğu görülmektedir. Alanda yapılan çalışmalar sırasında çok sayıda yontmataş alet parçası tespit edilmiştir. Fakat bu parçaların Epi-Paleolitik Dönem'e mi yoksa Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e mi tarihlenebileceklerini söylemek şimdilik güçtür.

Figür 5: Şika Rika 18 yerleşim yerinde tespit edilen mimari kalıntılar (Fotoğraf ve çizim : E. Kodaş 2025).

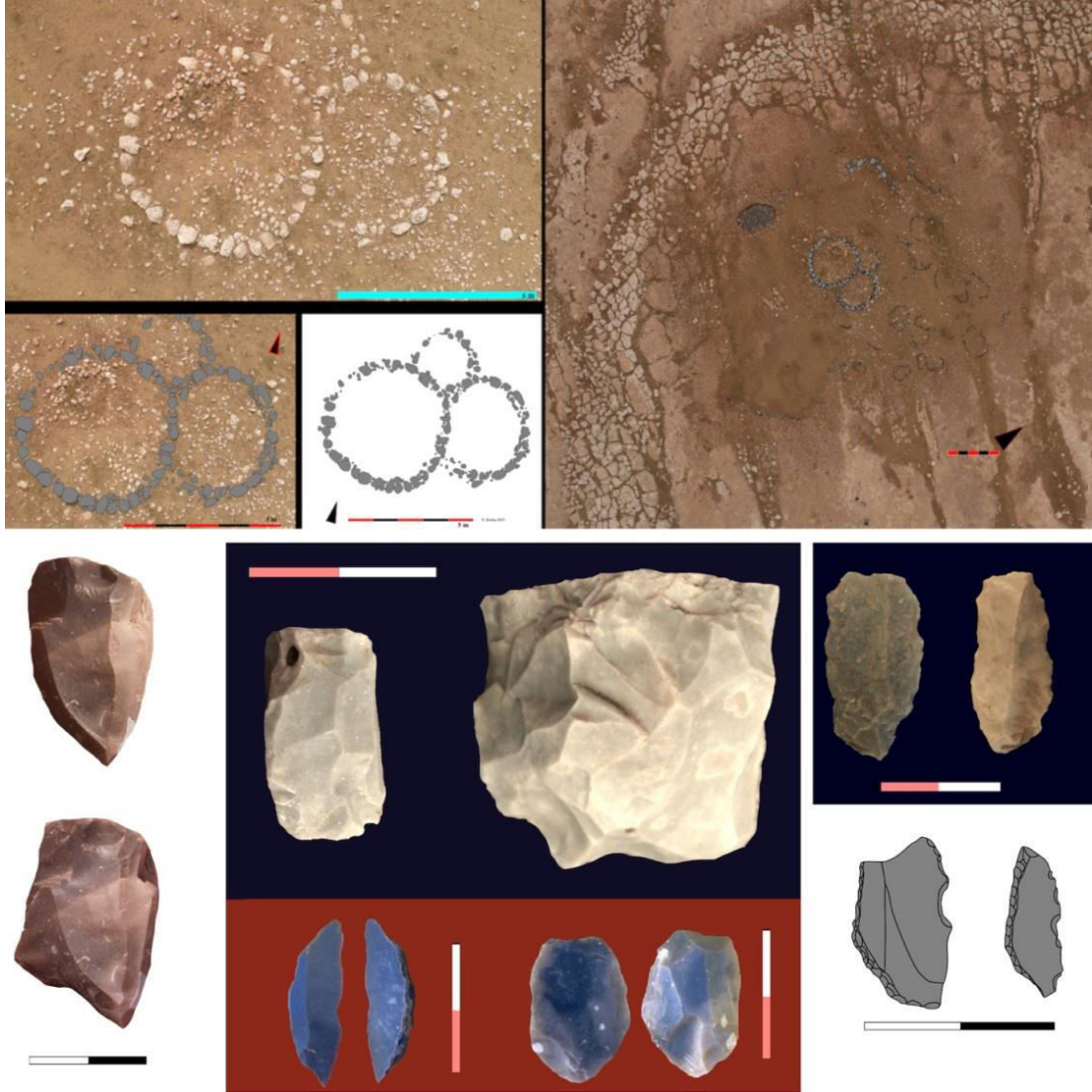
Şika Rika 3, 5-14 ve 17, 19-20

Söz konusu alanlar küçük boyutlu yerleşim yerlerine işaret etmektedir. Tamamı küçük boyutlu yapılara sahiptir ve çevrelerinde bulunan yontmataş ve sürtme taş objeler benzer özellikler taşımaktadır. Bunlar arasında bulunan Şika Rika 3 ve 5 yerleşimi göreceli olarak daha büyüktür. Şika Rika 3 yerleşim yeri Şika Rika 4'nin hemen güneyinde bulunmaktadır (**Figür 6**). Bu alan küçük bir höyük ve etrafında yer alan düz kireçtaşı ana kaya üzerindeki işlik ve sarnıçlarla temsil edilmektedir. Alanda çok sayıda öğütme taşı parçası, ana kayaya oyulmuş havan oyukları/çukurları (*bedrock mortar*) ve sarnıçlar tespit edilmiştir. Alanda az sayıda yontmataş parça tespit edilmiştir. Bunların tamamı çakmaktaşındandır ve parçalar arasında kıyıcılar, deliciler, mikrodilgiler, mikrolitler ve çekirdekler de bulunmaktadır. Ayrıca Şika Rika 3 yerleşiminde bir adet taş boncuk tespit edilmiştir.

Figür 6 : Şika Rika 3 yerleşim yerinde tespit edilen mimari kalıntılar, yontmataş aletler, sarnıçlar ve ana kaya içerisine açılmış öğütme taşları (Fotoğraf : E. Kodaş 2025).

Şika Rika 5 yerleşimi Şika Rika 3'ün 400 m kadar kuzeyinde bulunmaktadır (Figür 7). Bu yerleşim küçük boyutlu yerleşimler arasında en büyük boyutlara sahip olmakla beraber en fazla tahrip olanıdır. Yerleşim yerinde yapılan araştırmalarda çok sayıda yuvarlak planlı yapı tespit edilmiştir. Yerleşimin merkezinde bulunan ve birbirine bitişik oldukları gözlemlenen üç ayrı yapı diğerlerine oranla (yaklaşık 3-7 m çapında olan) daha büyük boyutludur. Bu yapıların çevrelerinde ise daha ufak boyutlu yuvarlak planlı yapılar bulunmaktadır. Merkezde bulunan bu yapılar birbirine bitişik inşa edilmiş olmakla birlikte çevrelerindeki yapıların bağımsız inşa edilmiş oldukları görülmektedir. Alanda ayrıca ana kayaya açılmış havan oyukları/çukurları (*bedrock mortar*) ve bazalt havan eli parçaları tespit edilmiştir. Yontmataş aletler açısından bakıldığında, mikrolit aletler, mikrodilgi çekirdekleri, yonga çekirdekleri, ön kazıyıcılar ve deliciler bulunmaktadır. Ayrıca çok sayıda obsidiyen alet de tespit edilmiştir.

Figür 7 : Şika Rika 3 yerleşim yerinde tespit edilen mimari kalıntılar ve yontmataş aletler (Fotoğraf ve çizimler : E. Kodaş 2025).

Bekçiler mevkiinin değişik yerlerinde bulunan Şika Rika 6-14, 17 ve 19-20 numaralı yerleşimler de Şika Rika 3 ve 5 ile benzer özellikler sergilemektedir. Söz konusu yerleşimler de küçük boyutlara sahiptir ve mimari unsurlar yüzeyden görülmektedir (**Figür 8**). Çoğunda kaçak kazılar tespit edilmiştir. Söz konusu yerleşimlerin çevresinde de çok sayıda sarnıç, ana kaya içerisine açılmış öğütme taşları ve bazalt alet parçalarının bulunduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca tamamında yontmataş aletler toplanmış ve incelenmiştir. Bu aletler arasında mikrolitler ve düzeltili mikrodilgiler baskındır. Genel olarak bakıldığında Şika Rika 3 ve Şika Rika 5 yerleşimine oranla diğer küçük boyutlu yerleşimlerin daha küçük boyutlu oldukları görülmektedir. Fakat tamamının ortak özelliği büyük duvarlarla çevrili yapıların etrafında bulunmalarıdır (Şika Rika 1, 2, 4 ve 18 gibi).

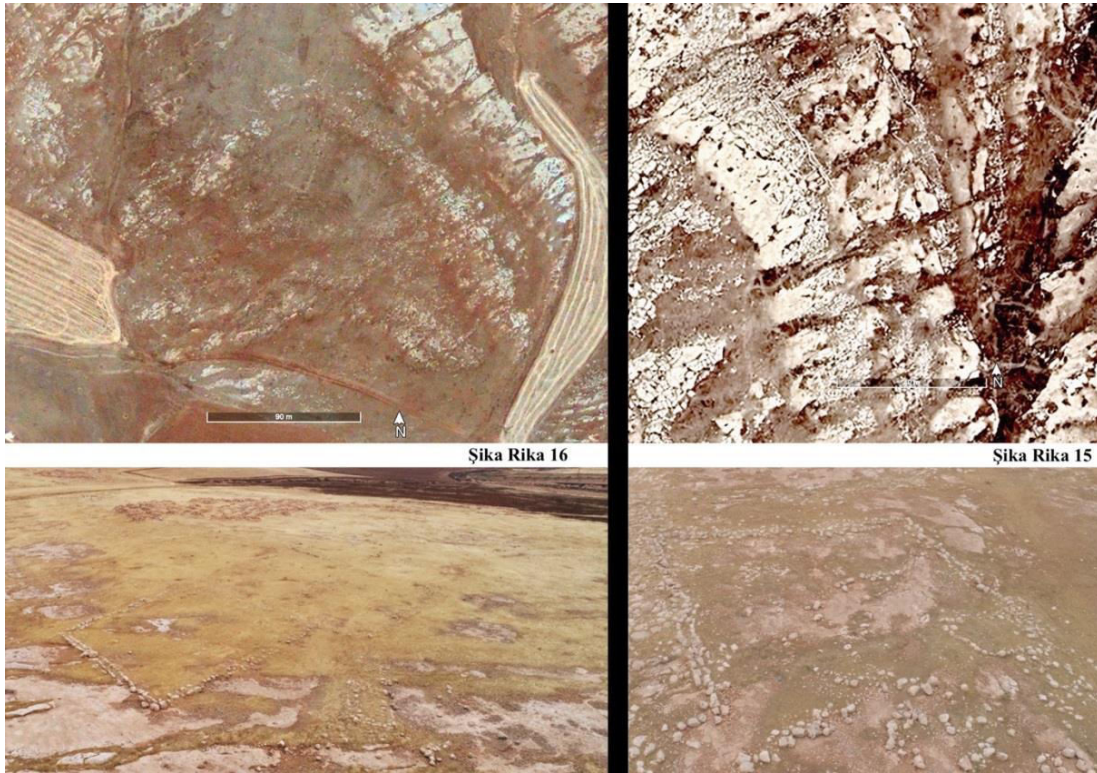

Figür 8 : Şika Rika 7-9 ve 20 numaralı yerleşim yerleri (Fotoğraf : E. Kodaş 2025).

Şika Rika 15-16

Bu iki yerleşim diğer tüm yerleşimlerin tersine köşeli yapılarla temsil edilmektedir. Şika Rika 15 dikdörtgen plana sahip büyük boyutlu bir yapı ile temsil edilmektedir. Şika Rika 16 ise köşeli plana sahip çok sayıda yapı ile temsil edilmektedir (**Figür 9**). Söz konusu alanlarda çakmaktaşı ve obsidiyen dilgiler veya yongalar ve çakmaktaşı çekirdek parçaları bulunmuş olmakla birlikte bunlar arasında dilgi ve dilgi parçaları ağırlıktadır. Ayrıca Şika Rika 16 yerleşiminde ele geçen bir adet saplı ok parçası naviform teknolojisine işaret etmektedir. Çalışmalar sırasında tespit edilen mimari kalıntılar ve diğer buluntular bu yerleşim yerlerinin Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'in geç evrelerinde iskan gördüğüne işaret etmektedir. Fakat burada da asıl sorunsallardan birinin daha karmaşık ve çok sayıda yapı ile temsil edilen Şika Rika 16'nın yanında bulunan Şika Rika 15 numaralı yerleşimin sadece büyük boyutlu bir bina ile temsil edilmesidir (**Figür 9**). Bu bina içerisinde ise daha küçük boyutlu yapı birimleri bulunmaktadır. Bu bağlamda söz konusu

yerleşimler Şika Rika 1, 2, 4 ve 18 numaralı yerleşimlerle benzer özellikler taşımaktadır. Fakat Şika Rika 15 diğerlerinden farklı olarak köşeli plana sahiptir. Bu durum büyük boyutlu duvarlarla sınırlandırılmış olan yerleşimlerin sadece Çanak-Çömlekli Neolitik Dönem'in erken evrelerinde değil ileri evrelerinde de inşa edilmiş olabileceklerini düşündürmektedir. Bu tür köşeli plana sahip büyük yapılarla temsil edilen yerleşimlerin yine Mardin Bölgesi'nde bulunan Kure, Milane ve Dokane mevkielelerinde de tespit edilmiş olduğunu düşündüğümüzde Çanak-Çömlekli Neolitik Dönem'in geç evrelerinde söz konusu modelin bölgede devam ettiğini söyleyebiliriz (Kodaş, 2023b). Son olarak söz konusu iki yerleşimin etrafında da kireçtaşı ana kaya içersine açılmış çok sayıda sarnıç ve havan oyuğu/çukuru (*bedrock mortar*) tespit edilmiştir.

Figür 9 : Şika Rika 15 ve 16 yerleşim yerleri (Fotoğraf : E. Kodaş 2025).

Sonuç ve Tartışma

Yakın Doğu'da Younger Dryas ve Erken Holosen Dönem'in getirmiş olduğu iklim koşulları ile birlikte bölgede bulunan bazı toplulukların yarı yerleşik ve yerleşik yaşama geçiş yaşadıkları görülmektedir (Aurenche ve Kozłowski, 2010; Goring ve ark. 2014; Molist ve Gómez-Bach, 2020). Younger Dryas ile başaldığı düşünülen bu dönem Levant hattında Natufian kültür evresi ile tanımlanmaktayken Zagros-Toros hattında Zarziyan kültür evresi ile tanımlanmaktadır (Bar-Yosef ve Valla 2013; Olszewski, 2012). Holosen Dönem'de ise daha ılıman iklim koşullarına bağlı olarak Yakın Doğu'da yaşayan Epi-Paleolitik Dönem göçebe veya yarı göçebe topluluklarının kalıcı köyler kurmaya başladıkları gözlemlenmektedir (Sanlaville, 1997; Kuzucuoglu, 2007). Yakınoğu Neolitikleşme sürecinin kesintisi bir şekilde takip edildiği merkez bölgelerden birisi olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de Geç Epi-Paleolitik Dönem ve Çanak-Çömleksiz Neolitik dönem erken evleri ile beraber yarı yerleşik ve yerleşik yaşam modelinin başlamış olduğu gözlemlenmektedir (Özdoğan, 2022; Benz ve ark. 2015; Kodaş, 2023b). Özellikle son yıllarda Körtik Tepe, Çemka Höyük ve Boncuklu Tarla kazılarında tespit edilen Holosen Dönem öncesi

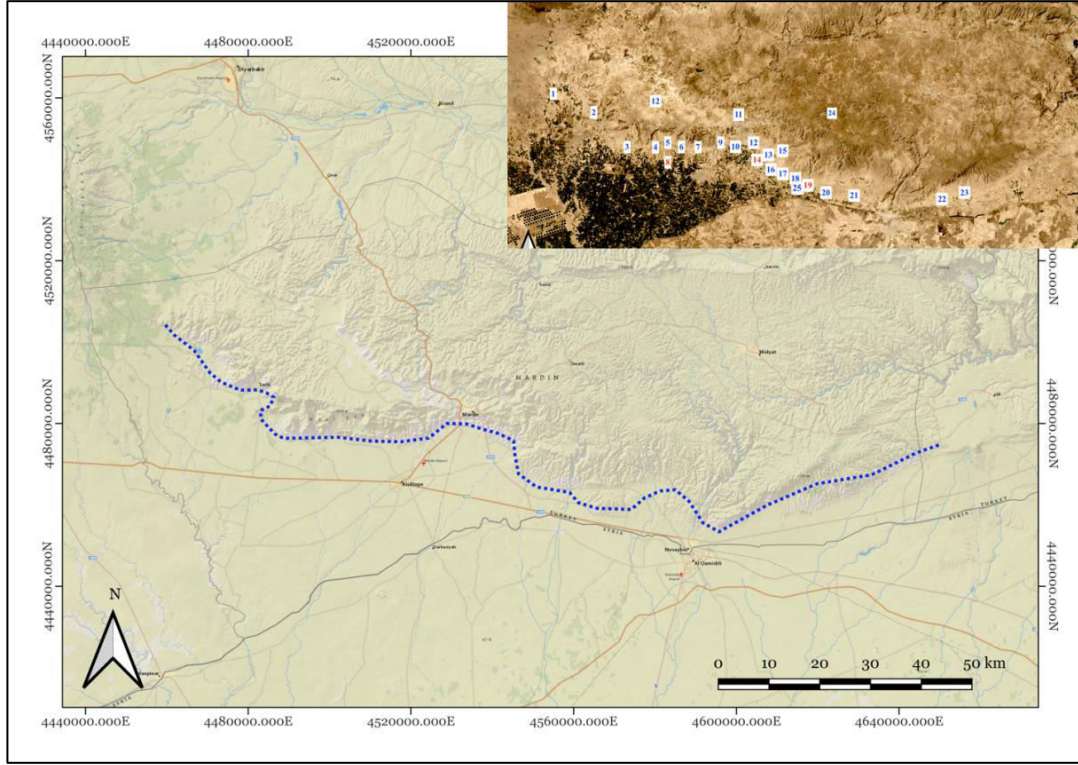
tabakalar bölgenin yerleşik yaşama geçiş sürecinin Youngers Dyras'ta başladığını göstermesi açısından ayrı bir öneme sahiptir (Benz ve ark. 2015; Kartal ve ark. 2018; Kodaş, 2022; Kodaş, 2023b). Fakat genelde Dicle Vadisi'nde açığa çıkarılan söz konusu döneme ait veriler Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin geneli için hem sayısal hem de bölgesel bağlamda çok kısıtlı bilgiler vermektedir. Ayrıca nehirlerden uzak iç bölgelerin yerleşik yaşama geçiş süreci için elimizde maalesef çok kısıtlı veriler bulunmaktadır.

Figür 10 : Yakın Doğu'da yaşanmış olduğu düşünülen Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem bölgesel kültür evreleri (Harita : E. Kodaş 2025).

Bu noktada Kuzey Mezopotamya Neolitikleşme sürecine genel olarak bakıldığında Güneydoğu Anadolu'da Çayönü, Çemka Höyük, Boncuklu Tarla, Demirköy, Körük Tepe, Hallan Çemi, Karahantepe, Hasankeyf Höyük, Gre Filla, Gusir Höyük, Karahantepe, Sayburç, Çakmaktepe ve Göbeklitepe (Erim ve Özdoğan, 2011; Kodaş, 2022; Kodaş, 2023a; Rosenberg, 2011b; Rosenberg, 2011a; Özkaya ve Coşkun, 2011; Miyake ve ark. 2012; Ökse, 2021; Karul, 2020; Karul, 2022a; Özdoğan ve Uludağ, 2022; Şahin ve Uludağ, 2023; Schmidt 2012). Doğu Cezire'de Qermez Dere, Nemrik 9 (Watkins, 1987; Kozłowski ve Kempisty, 1990), Kuzey Suriye'de Jerf el-Ahmar, Mureybet, Tell Abr 3 ve Dja'de (Stordeur, 2014; Cauvin, 1997; Yartah, 2013; Coqueugniot, 2009) gibi yerleşim yerlerinde elde edilen veriler bölgenin Neolitikleşme sürecinde yerel olan farklı kültürel dinamiklerin yaşandığına işaret etmektedir.

Bu durum bölgesel gelişimler ve yerel kültürel gelişim süreçleri üzerinden yorumlanmaktadır (Figür 10, Cauvin 1997, Aurenche ve Kozłowski 2010). Bu noktada özellikle Dicle Vadisi ve Fırat Havzası kültür bölgelerine ek olarak Şanlıurfa Bölgesi dağlık alanları Göbeklitepe kültür bölgesi olarak isimlendirilmeye başlanmıştır (Karul, 2022b; Özdoğan, 2022). Fakat Habur Vadisi Neolitikleşme süreci üzerine olan bilgilerimiz hala çok kısıtlıdır (Nishiaki, 1992; Nishiaki, 2000), ve sadece yüze araştırmaları ile elde edilen bilgilerle sınırlıdır. Bilhassa Kuzeydoğu Habur Bölgesi'nde daha önceden herhangi kazının yapılmamış olması bölgenin yerel dinamiklerinin anlaşılmasına/ anlamlandırılmasına neden olmuştur (Kodaş, 2023b).

Figür 11 : Mardin iline bağlı Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin ilçelerinde 2023 yılı yüzey araştırması kapsamında dağ eteklerinde tespit edilen Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşim yerlerinin dağ ile ova arasındaki konumları (Harita : E. Kodaş 2025)

Bu noktada söz konusu açığı da kapatmak amacıyla 2022 yılında başlatılan Mardin İli Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin İlçeleri Pleistosen ve Erken Holosen Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması kapsamında Mardin veya Tur Abdin dağları olarak bilinen (Mazıdağı, Bagok Dağı ve Ömerli-Yeşilli Dağ sırasının güney yamaçları üzerinde) çok sayıda yerleşimin tespit edilmiş olması önemlidir. Söz konusu araştırma sırasında özellikle vadi ile ova arasında bulunan yüksek dağ sıralarının uzantısı olan karstik tepelik alanlar sistematik olarak araştırılmış ve Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e ve Epi-Paleolitik Dönem'e tarihlenen çok sayıda yerleşim yeri tespit edilmiştir (**Figür 11**). Bu eteklerin kuzeyinde bulunan dağlık alanda da az sayıda da olsa bu dönemlere tarihlenen yerleşim yerleri tespit edilmiştir. Fakat bu süreçte asıl iskân bölgesinin dağ eteklerinde ova ile birleşme noktalarının olduğu gözlemlenmektedir.

Kronolojik açıdan bakıldığında ise yapmış olduğumuz çalışmalar sonrası tespit edilen yerleşimlerin birçoğu Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e işaret etmektedir. Fakat Şika Rika 3 ve 5, Kün Aftare 1-3, Mer Babe 1-5, Bikeyre 1, Dokane 1 ve 2 ve Milane 3 gibi birçok yerleşim yerinde ele geçen yontmataş kalıntıları ve yüzeyden görülebilen mimari kalıntılar bunların Geç Epiapleolitik Dönem'de de iskân görmüş olabileceklerini düşündürmektedir. Fakat daha erken bir evreye tarihlenebilecek olan söz konusu yerleşimlerin de ortak özelliği yine dağ ile ova arasında bulunan etekler üzerinde bulunmalarıdır. Bu durum Geç Epi-Paleolitik Dönem ve Erken Neolitik Dönem'de bataklık olabilecek ovalık alanın iskân için çok fazla tercih edilmediğini buna karşın dağ eteklerinin daha fazla iskân gördüğünü düşündürmektedir. Söz konusu yerleşim yerleri bir nebze Şanlıurfa Bölgesi dağlık alanlarındaki yerleşim modelleri ile benzer bir duruma işaret etmektedir (Karul, 2022b). Bu sorunsal üzerinden ova ile dağ sırası arasında bulunan kireçtaşı (karstik) bir alan üzerinde bulunan (Karadoğan ve Coşkunsu, 2013) Şika Rika yerleşim yerlerine genel olarak

bakıldığında söz konusu yerleşim birbirinden farklı özellikler taşıyan ve yer yer kronolojik değişimlerle ilişkili olabilecek çok sayıda yerleşim yeri ile temsil edildiği görülmektedir. Bunlardan 4 tanesi çapları 35-60 metre arasında yuvarlak planlı olan büyük yapılarla temsil edilmektedir. Bu alandaki 14 yerleşim yeri üzerinde ise daha küçük boyutlu yapı kalıntıları yüzeyden dahi görülebilmektedir. Diğer 2 tanesi üzerinde ise köşeli yapılara ait mimari kalıntılar tespit edilmiştir. Söz konusu yerleşimlerin bazıları üzerinde 2024 yılında yapılması planlanan kazı çalışmaları kuşkusuz birçok soruya cevap bulacaktır. Fakat şimdiden söz konusu yerleşim yerleri Kuzeydoğu Habur Bölgesi Neolitikleşme süreci üzerine ilk bilgiler olarak da düşünülebilir. Bu bağlamda Şika Rika yerleşim yerlerinin bulunduğu bölgeye ve bu bölgede son yıllarda yapılan araştırmalara genel olarak bakıldığında Yukarı Habur'un dağlık bölgesi olarak da isimlendirilebilecek ve biri dağlık diğeri ise ova olan iki ayrı coğrafik yapıya sahip olan Mardin Bölgesi'nde (Karadoğan ve Coşkunsoy, 2013) ortalama 500-700 m arasındaki dağ eteklerinde aralarında 300-400 metre gibi kısa mesafeler bulunan çok sayıda yerleşim tespit edilmiştir. Benzer şekilde olan bir yerleşim yoğunluğun son yıllarda Şanlıurfa bölgesinde yapılan araştırmalar sırasında da tespit edildiği bilinmektedir (Şahin ve ark. 2023; Karul, 2022b). Fakat söz konusu yerleşimler Şanlıurfa Bölgesi için karakteristik değildir. Tersine bu model Mardin Bölgesi'nde daha fazla sayıda yerleşim yeri ile temsil edilmektedir.

Yerleşim yeri seçimi için bakıldığında ise dağ eteklerinin olasılıkla bataklık olan ovaya nazaran beslenme ve güvenlik açısından daha uygun olmasından dolayı tercih edilmiş olabileceği düşünülebilir bir olasılıktır. Ayrıca Habur Vadisi'nin güneyinde bulunan alanda Geç Epi-Paleolitik Dönem ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in erken evresine tarihlenen bir yerleşimin tespit edilememiş olması ovanın bu dönemde bataklık olma ihtimalini ve dağ eteklerinin daha fazla tercih edilmiş olmasını destekler niteliktedir (Kuzucuoğlu, 2007). Fakat bu durum erezyona bağlı bir dolgu dolayısı ile ovada yerleşimlerin tespit edilememesi ile de ilişkili olabilir.

Şika Rika mevkiinde tespit edilen alanlara yerleşim modeli için bakıldığında ise yaklaşık 2 kilometrelik bir alan içinde kalan Şika Rika yerleşmelerinin kendi aralarındaki yerleşme modelleri hala sorundur. Zira söz konusu alanda tespit edilen Şika Rika 1, 2, 4 ve 18 gibi yerleşimler büyük duvarlarla çevrili yapıların içerisinde bulunan bir yerleşim sistemine işaret etmektedir. Fakat Şika Rika 3, 5-14 ve 17, 19-20 gibi yerleşimler küçük boyutlu yapıların bulunduğu daha dağınık bir modele işaret etmektedir. Bu durum ilk bakışta büyük boyutlu yapılar ile küçük boyutlu yapılar arasında bir ilişkinin olabileceğini düşündürmekle birlikte kronolojik bir değişime bağlı da olabilir. Zira küçük boyutlu olan yerleşim yerlerinde makro uçlar bulunmamaktadır ve mikrodilgiler ile mikrolit aletler daha yoğun olarak ele geçmektedir. Bu nedenle Şika Rika 3, 5-14 ve 17, 19-20 gibi yerleşimlerin Geç Epi-Paleolitik Dönem sonu veya Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'in erken evrelerine tarihlenme olasılıkları daha yüksektir. Büyük boyutlu yuvarlak plana sahip yerleşimler ise Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'in ilerleyen evrelerinde ortaya çıkan yeni bir model olabilir. Köşeli plana sahip olan Şika Rika 15 ve 16 ise Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'in geç evrelerine işaret etmektedir. Sayısal fazlalık ise yatay höyükleşme ve sık sık yer değiştirme ile ilişkili olabilir. Bu noktada bir yerleşim modelinden çok yatay gelişen ve sık sık yer değiştiren bir yerleşme modelinden bahsetmek daha olası görülmektedir. Şika Rika mevki bu bağlamda tek bir alan üzerinde aynı döneme ait olabilecek yerleşimler olarak düşünülmemelidir. Ayrıca Dokane, Kure, Milane, Bikeyre ve Mer Babe gibi çok sayıda mevkide de benzer şekilde birbirinden farklı dönemlerde iskân görmüş çok sayıda yerleşim tespit edilmiştir. Söz konusu veriler Geç Epi-Paleolitik Dönem ve Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'de Mardin Bölgesi'nde yatay höyükleşme ile ilişkili olabilecek farklı bir yerleşme modelinin, aynı alanda çok sayıda yerleşimin olması üzerinden, bölge için karakteristik olduğunu düşündürmektedir. Şanlıurfa Bölgesi'nde de benzer buluntular tespit edilmiş olmakla birlikte Mardin Bölgesi'nde bu yerleşme modelinin daha baskın ve karakteristik olduğu görülmektedir (bilhassa Gotik Tepe mevki, Şahin ve ark. 2024).

Şika Rika yerleşim yerlerine Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde bakıldığında ise söz konusu yerleşim yerlerinin (yontmataş ve mimari) Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem ve Geç Epi-Paleolitik Dönem'e işaret ettiği söylenebilir. Örneğin yuvarlak plana sahip küçük boyutlu yapıların bulunduğu yerleşimler Güneydoğu Anadolu'da bulunan Körtik Tepe, Hasankeyf Höyük, Çayönü, Hallan Çemi, Çakmaktepe ve Çemka Höyük gibi yerleşimlerle benzerlikler sergilemektedir (Erim ve Özdoğan, 2011; Özkaya ve Coşkun, 2011, Rosenberg, 2011a; Kodaş ve ark. 2020; Şahin ve ark. 2022). Büyük Boyutlu yapılar ise, yer yer Şanlıurfa'da bulunan bazı yerleşim yerleri ile benzer özellikler sergilemekle birlikte, daha lokal özellikler sergilemektedir. Şika Rika yerleşimine yontmataş aletler açısından bakıldığında mikrolit endüstrisinin baskın olduğu görülmektedir ve az sayıda ok ucu parçası ele geçmiştir. Fakat Mardin Bölgesi'nde tespit etmiş olduğumuz diğer yerleşimlerde ele geçen az sayıdaki Nemrik uç da yine PPNA Dönem'e işaret etmektedir. Fakat bazı yerleşim yerlerinde naviform teknolojisi ile ilişkili olan ve PPNB Dönem'e ait olabilecek ok uçları ve dilgiler de tespit edilmiştir. Bu döneme işaret eden en net veri kuşkusuz köşeli yapıların bulunmasıdır. Diğerleri ise bu tür köşeli yapıların bulunduğu alanlarda ele geçen Byblos ve Amuq tipi büyük boyutlu saplı ok uçlarıdır. Fakat genel olarak bakıldığında Şika Rika yerleşiminde mikrolit endüstrisinin daha baskın olduğu görülmektedir ve özellikle bu alandaki küçük boyutlu yerleşimlerde herhangi bir makro ok ucu ele geçmemiştir. Bu durum söz konusu küçük boyutlu yerleşimlerin Epi-Paleolitik Dönem'de de iskân görmüş olabileceklerine işaret etmektedir (Kartal ve ark. 2018; Kodaş, 2023a). Ayrıca geometrik olan mikrolit endüstrisinin daha baskın olduğu, ok uçlarının daha çok mikro uçlarla temsil edildiği ve stellerin mevcut olmadığı görülmektedir. Söz konusu bulgular Mardin Bölgesi Neolitikleşme sürecinin Şanlıurfa Bölgesi veya Yukarı Dicle Vadisi'nden tamamen farklı birtakım özellikler taşıdığına işaret etmektedir.

Sonuç olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi Neolitikleşme sürecinin Dicle ve Fırat nehirleri kıyısında yürütülen kurtarma kazıları üzerinden tanımlanmış olduğunu düşündüğümüzde Şanlıurfa Bölgesi ve Mardin Bölgesi'nde yapılan araştırmalar sonrası tespit edilen yerleşimlerin bölgesel veya yerel kültür dinamiklerini tanımlamak adına ayrı bir öneme sahip oldukları söylenebilir. Bu noktada nehir kenarlarından uzak bir bölgede bulunan Şanlıurfa Bölgesi'nde başlatılan 'Taş Tepeler Projesi' ile bölgenin Neolitikleşme süreci hakkındaki bilgilerimiz kuşkusuz yeni bir boyut kazanmıştır (Karul, 2022b). Bu araştırma projesi kapsamında Dicle ve Fırat nehir yataklarından farklı dağlık bir plato üzerinden yürütülen bu çalışmalar Kuzey Mezopotamya dağlık bölgesinin Neolitikleşme sürecinin düşünülenden daha zengin olduğunu ve daha karmaşık bir yapı sergilediğini göstermektedir (Karul, 2022b; Özdoğan, 2022). Bu noktada nehir kenarlarından uzak olan Mardin Bölgesi'nde bulunan Şika Rika yerleşimleri (ve bölgedeki diğer yerleşimler, **Figür 1**) üzerine yapmakta olduğumuz araştırmaların Güneydoğu Anadolu Bölgesi Neolitikleşme sürecinin yeni verilerle tanımlanması adına yeni bir boyut katacağı kuşkusuzdur. Ayrıca bölgede yürüttüğümüz Mardin ili Artuklu, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin ilçeleri Pleistosen ve Erken Holosen Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması isimli araştırma kapsamında tespit edilen diğer yerleşimler üzerine çalışmalarımız devam etmektedir. Bu verilerin incelenmesi ve hala devam etmekte olan proje kapsamında yeni yerlerin bulunması bölgenin Neolitikleşme süreci hakkında kuşkusuz daha detaylı bilgiler verecektir. Ayrıca 2024 yılında Şika Rika yerleşimleri üzerinde yapılan kurtarma kazılarında elde edilen veriler inceleme aşamasındadır. Bu noktada söz konusu kazı çalışmaları özellikle büyük yapıli yerleşimler ile daha küçük boyutlu yerleşimler arasında bağlantıların olup olmadığı ya da bunun kronolojik bir değişimle mi ilişkili olabileceği gibi farklı sorunsalların daha detaylı bir şekilde incelenmesine olanak sağlayacaktır. Daha da genel bir coğrafik lokalizasyon üzerinden bakıldığında ise Zagros-Toros dağ sıralarının Yukarı Dicle Vadisi ile birleştiği bir noktada bulunan Kuzeydoğu Habur Bölgesi Neolitikleşme süreci üzerine yürütülen bu çalışma kuşkusuz bölgeler arası benzerlikler ve farklılıklar üzerine yeni verilerin elde edilmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aurenche, O. ve Kozłowski, S.K. (2010). *Territories, Boundaries and Cultures in The Neolithic Near East*. Oxford. Bar International Series 1362. Archaeopress.
- Bar-Yosef, O. ve Valla, F.R. (2013). *Natufian Foragers in the Levant. Terminal Pleistocene Social Changes in Western Asia*. Ann Arbor, Mich: International Monographs in Prehistory.
- Benz, M. K., Deckers-Rossner, C., Alexandrovskiy A., Pustovoytov, K., Scheeres, M., A. Fecher. A., Coskun, A., Riehl, S., Alt, K.W. ve Özkaya, V. (2015). Prelude to Village Life. Environmental data and traditions of the Epipalaeolithic settlement at Körtik Tepe, Southeastern Turkey. *Paléorient* 41/2, 9-30.
- Cauvin, J. (1997) *Naissance des divinités. Naissance de l'agriculture*. Paris. CNRS Éditions.
- Coqueugniot, E. (2009). Dja'de el Mughara (Syrie), Rapport Scientifique 2007. Lyon.Archeorient, Maison de l'Orient et de la Méditerranée.
- Çelik, B. (2014). Difference and Similarities between the settlements in Şanlıurfa region where T shaped pillars are discovered. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi* 17, 9-23.
- Erim-Özdoğan, A., (2011). Çayönü. In Özdoğan M., Başgelen N., Kuniholm P. (Edt.). *The Neolithic in Turkey*, Volume 1 (s. 185- 269) içinde. İstanbul. Archaeology & Art Publications.
- Goring-Morris, N. and Belfer-Cohen, A. (2014). The Neolithic in Southern Levant: Yet another 'unique' phenomenon. Manen - T. Perrin and J. Guilaine (Ed). *Transition Néolithique en Méditerranée* (s. 59-75) içinde. Errance.
- Karadoğan, S. ve Coşkunsu G. (2013). Karst Kenar Ovalarının Oluşumuna Bir Örnek: Mardin Kuzeyi Büyükdere Depresyonu ve Jeoarkeolojik Özellikleri In H. Korkmaz ve A. Karataş (Ed.) *Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu* (130-144). Hatay.
- Kartal, M., Kartal, G., Coşkun, A., Carter, T., Şahin, F. S. ve Özkaya V. (2018). Chipped Stone Assemblages of Körtik Tepe (Turkey). *Journal of Archaeological Science: Reports* 19, 92-99.
- Karul, N. (2020). The Beginning of the Neolithic in Southeast Anatolia Upper Tigris Basin. *Documenta Praehistorica XLVII*, 76-95.
- Karul, N. (2022a) Karahantepe Çalışmalarına Genel Bir Bakış. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 169, 8-21.
- Karul N. (2022b). Şanlıurfa Neolitik Çağ Araştırmaları Projesi: Taş Tepeler. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 169, 1-7.
- Kodaş, E. (2015) Diversités, Interactions et Contacts Culturels dans les régions montagneuses de la Mésopotamie: Un autre scénario de la déolithisation proche-orientale. *Presses Académiques Francophones*.
- Kodaş, E. (2022). Techno-Typological Analysis of the Late Epipaleolithic/ Proto-Neolithic Chipped Stone Tools at Çemka Höyük. *Journal Of The Turkish Institute Of Archaeology And Cultural Heritage*, 2, 97-130.
- Kodaş, E. (2023a). The younger Dryas layer at Boncuklu Tarla and the beginning of village life in the upper Tigris Basin. *Archaeological Research in Asia*, 35, 2-25.
- Kodaş, E. (2023b) Kuzeydoğu Habur Bölgesi Neolitikleşme Süreci Üzerine Bazı Gözlemler: Mardin/Türkiye. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*. 174.

- Kodaş, E., Genç, B., Çiftçi, Y., Labendan-Kodaş, C., ve Erdem, Ç. (2020). Çemka Höyük: A Late Epipalaeolithic and Pre-Pottery Neolithic Site on the Upper Tigris, Southeast Anatolia. *Neo-Lithic* 20, 40-46.
- Kozłowski, S.K. ve Kempisty, A. (1990). Architecture of the Pre-Pottery Neolithic settlement in Nemrik, Iraq. *World Archaeology* 21/3, 348-362.
- Kuzucuoğlu, C. (2007). Climatic and environmental trends during the third millennium B.C. in Upper Mesopotamia. *Varia Anatolica* 19, 459-480.
- Miyake, Y., Maeda, O., Tanno, K., Hongo, H. and Gündem, C.Y. (2012). New excavations at Hasankeyf Höyük: A 10th millennium cal BC site on the Upper Tigris, Southeast Anatolia., *Neo-Lithics* 12/1, 3-7.
- Molist M. and Gómez-Bach A.. 2020. Le Pre-Pottery neolithic. Atlas historique du Proche-orient ancien, sous la direction de M. Sauvage. Paris. *Les Belles Lettres*, p. 22-23.
- Nishiaki, Y. (1992). Preliminary results of the Prehistoric Survey in the Khabur Basin, Syria: 1990-91 Seasons. *Paléorient*, 18 (1), 97-102.
- Nishiaki, Y. (2000). The Palaeolithic and Neolithic industries from the prehistoric survey in the Khabur basin. In: B. Lyonnet, (Ed.), *Prospection Archéologique du Haut-Khabur Occidental (Syrie du N.E.)*, Volume I, (77-124). Bibliothèque Archéologique et Historique, Beyrouth.
- Olszewski, D.I. (2012). The Zarzian in the Context of the Epipaleolithic Middle East. *Humanities* 19/3, 1-20.
- Ökse, T. (2021). Ambar Dam Salvage Excavations 2018-2020: Ambar Höyük, Gre Filla ans Kendale Hecala. *The Arceaology of Anatolia*, Volum IV, 4-20.
- Özdoğan, M. (1999). The Transition from Sedentary Hunter Gatherers to Agricultural Villages in Anatolia. Some Considerations. A. Dinçol (Ed.) *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu* (311-19) içinde. İstanbul. Ege Yayınları.
- Özdoğan, M. (2022). Reconsidering the Early Neolithic of Anatolia. Recent recoveries, some excerpts and generalities. *Antropologie* 126/3, 20-42.
- Özdoğan E. ve Karul N. (2020). Neolitik Teriminin Kavramsal Değişimi ve Güneydoğu Anadolu'da Neolitik Araştırmalarının Dünü-Bugünü". *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 163, 1-28.
- Özdoğan, E. ve Uludağ, C. (2022). Sayburç. Şanlıurfa'da Yeni Bir Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem Yerleşimi. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 169, 9-24.
- Özkaya, V. ve Coşkun, A., (2011). Körtik Tepe. In Özdoğan M., Başgelen N., Kuniholm P. (Ed.). *The Neolithic in Turkey*, Volume 1 (89-127). İstanbul. Archaeology & Art Publications.
- Rosenberg, M. (2011a). Hallan Çemi. In Özdoğan M., Başgelen N., Kuniholm P. (Ed.). *The Neolithic in Turkey*, Volume 1 (61-78) içinde. İstanbul. Archaeology & Art Publications, İstanbul.
- Rosenberg, M. (2011b). Demirköy. In Özdoğan M., Başgelen N., Kuniholm P. (Ed.). *The Neolithic in Turkey*, Volume 1 (79-87). İstanbul. Archaeology & Art Publications.
- Sanlaville, P. (1997). Les Changements dans l'environnement au Moyen-Orient de 20 000 BP à 6 000 BP. *Paléorient*, 23/2, 249-262.
- Schmidt, K. (2012). *Göbekli Tepe a Stone Age sanctuary in South-Eastern Anatolia*. Berlin. First Edition edition. ArchaeoNova.

- Stordeur, D. (2014). Jerf el Ahmar entre 9500 et 8700 av. J.-C. Un village des débuts de l'agriculture. Une société complexe. In Manen C. Perrin T. ve Guilaine J. (Ed.). *La Transition Neolithique en Méditerranée, ou comment des chasseurs devinrent agriculteurs* (27-41) içinde. Paris. Errance.
- Şahin, F., Uludağ, C., Özçelik, K., Sevindik Y. E. (2023). Şanlıurfa Merkez ve Çevresi Tarihöncesi Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması (Şaya) 2021 Yılı İlk Sezon Sonuçları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 38 (1), 477-497.
- Şahin F. ve Uludağ C. (2023). Çakmaktepe Kazısı 2021 yılı Sezon Çalışmaları. 42. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 339-356.
- Şahin F., Özçelik, K. ve Uludağ, C. Şanlıurfa Merkez ve Çevresi Tarih Öncesi Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması (ŞAYA) 2022 Yılı Çalışmaları. 2024, 39. *Araştırmas Sonuçları Toplantısı* (2), 9-42.
- Watkins, T. (1987). *Qermez Dere, Tell Afar, Interim Report No 1*, Project Paper 2. Edinburgh, University of Edinburgh, Department of Archaeology.
- Yartah, T. 2013. *Vie quotidienne, vie communautaire et symbolique a Tell Abr 3 – Syrie du Nord. Données et Nouvelles reflétions sur l'horizon PPNA au Nord du Levant 10 000-9 000 BP*. Thèse de Doctorat, non publiée. Université de Lyon.

MAÜ
PRESS

Artuklu Humanities

Şanlıurfa İli Viranşehir İlçesinde Eğitim Tarihinin İlk Unsurları

Halil Sefa Açığöz | <https://orcid.org/0009-0005-8392-8895> | halilsefaackgz@gmail.com |
T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara, Türkiye | RORID

Atıf: Açığöz, H. S. (2025). “Şanlıurfa ili Viranşehir ilçesinde eğitim tarihinin ilk unsurları”. Artuklu Humanities, (18), 52-65. <https://doi.org/10.46628/ahu.1583995>

Öz: Çeşitli milletlerin zaman içerisinde hüküm sürdüğü tarihî İpek yolu günümüzde de pek çok yerleşim yerinin ana güzergâh noktalarından birisidir. Çeşitli kavimler, devletler, imparatorluklar tarafından ele geçirilmek istenilen tarihî İpek Yolunda yüzyıllar boyunca bir çekişme yaşanmıştır. Devletler ve milletler arası bu çekişmeler sonucu tarihî önemi ile birlikte kültürel ve sosyal açıdan da tarihî İpek Yolunun önemi belirginleşmiştir. Anadolu coğrafyasında cumhuriyetin ilanı ile birlikte vilayetler ve kazalar kurulmuştur. Güneydoğu Anadolu bölgesinin önemli kısımlarından geçen tarihî İpek Yolunun etkisiyle Şanlıurfa şehri ve Viranşehir ilçesi tarihin önemli dönemlerinde kritik roller üstlenmiştir. Savaşlar, doğal afetler, yağmalanmalar vb. durumlarla karşılaşan Viranşehir isminden de belli olduğu üzere tarih boyunca yıkıma uğrayarak her defasında ayağa kalkmış fakat ismi sürekli yıkılmasına izafe edilerek Viranşehir olarak kalmıştır. Kültürel olarak çeşitli kavimlerin etkisi altında kalan Viranşehir eğitim konusunda çok eski dönemlerden itibaren bir ilim merkezi konumundaydı. Yıkımlar ve savaşlar neticesinde kurumların birçoğu tarih sahnesinden silindi. Bu araştırmanın en önemli amaçlarından bir tanesi daha önce eğitim tarihi hakkında akademik araştırma yapılmamış bir yer olan Viranşehir ilçesinin eğitim tarihi incelenerek, ilkokulların nerelerde olabileceği hakkında kaynaklara ulaşılmaya çalışılmış, Viranşehir ilçesi hakkında eğitim tarihi ile alakalı önemli bilgilere ulaşılmıştır. Diğer amaçlardan biri de elde edilmesi güç bilgilere arşivler veya detaylı arama yoluyla ulaşarak şehir bilincine katkıda bulunmaktır. İlk ve en eski ulaşılabilen bir kaynak olarak Osmanlı döneminde 16. yüzyılda bir eğitim öğretim faaliyetinin yapıldığı yer bilgisine ulaşılmakla birlikte, daha eski dönemlerde de Viranşehir’de eğitim unsurunun işlendiğine olan kayıtlar ortaya çıkacaktır. Bu araştırma ile birlikte şehir bilincinin oluşması ve kent belleğinin tazelenmesi adına araştırmacılara önemli kolaylıklar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Viranşehir, Şanlıurfa, Eğitim, Okul, İpek Yolu.

Makale Bilgileri

Etik Beyan

Değerlendirme

Geliş Tarihi

Kabul Tarihi

Erken Görünüm Tarihi

Yayın Tarihi

Etik Beyan

Benzerlik Taraması

Makale verilerinin bir kısmını içeren farklı bir versiyon, daha önce İngilizce olarak bir sempozyumda sunulmuştur. Verilerin tamamını içeren Türkçe metin ilk kez bir dergiye gönderilmektedir.

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

12.11.2024

07.01.2025

13.06.2025

17.06.2025

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Yapıldı-ithenticate.com

<i>Yapay Zekâ Beyanı</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.										
<i>Etik Kurul İzni</i>	Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.										
<i>Etik Bildirim</i>	artukluhumanities@artuklu.edu.tr										
<i>Yazar Katkıları</i>	<table> <tr> <td><i>Araştırmanın Tasarımı</i></td><td>Yazar-(%100)</td></tr> <tr> <td><i>Veri Toplanması</i></td><td>Yazar-(%100)</td></tr> <tr> <td><i>Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama</i></td><td>Yazar-(%100)</td></tr> <tr> <td><i>Makalenin Yazımı</i></td><td>Yazar-(%100)</td></tr> <tr> <td><i>Metnin Geliştirilmesi ve Tashihi</i></td><td>Yazar-(%100)</td></tr> </table>	<i>Araştırmanın Tasarımı</i>	Yazar-(%100)	<i>Veri Toplanması</i>	Yazar-(%100)	<i>Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama</i>	Yazar-(%100)	<i>Makalenin Yazımı</i>	Yazar-(%100)	<i>Metnin Geliştirilmesi ve Tashihi</i>	Yazar-(%100)
<i>Araştırmanın Tasarımı</i>	Yazar-(%100)										
<i>Veri Toplanması</i>	Yazar-(%100)										
<i>Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama</i>	Yazar-(%100)										
<i>Makalenin Yazımı</i>	Yazar-(%100)										
<i>Metnin Geliştirilmesi ve Tashihi</i>	Yazar-(%100)										
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.										
<i>Lisans</i>	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır										
<i>Dizinleme Bilgileri</i>	Dergi; ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO/(CEEAS), MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory, Linguistic Bibliography'de taranmaktadır.										

The First Elements of the History of Education in Viranşehir District of Şanlıurfa Province

Halil Sefa Açıkgöz | <https://orcid.org/0009-0005-8392-8895> | halilsefaackgz@gmail.com |
Republic of Turkey Ministry of National Education, Ankara, Türkiye | RORID

Cite as: Açıkgöz, H. S. (2025). “The first elements of the history of education in Viranşehir district of Şanlıurfa province”, *Artuklu Humanities*, (18), 52-65. <https://doi.org/10.46628/ahu.1583995>

Abstract: The historical Silk Road, ruled by various nations over time, remains a major route for many settlements today. For centuries, various tribes, states, and empires competed over this route. These conflicts highlighted the Silk Road’s importance not only historically but also culturally and socially. With the Republic’s proclamation, provinces and districts were established across Anatolia. The historical Silk Road, passing through significant parts of Southeastern Anatolia, made the city of Şanlıurfa and the district of Viranşehir critical during important historical periods. As its name suggests, Viranşehir, having faced wars, natural disasters, and plundering, has repeatedly been destroyed and rebuilt, yet its name persists due to its association with destruction. Culturally influenced by various tribes, Viranşehir was a center of knowledge from ancient times. However, many institutions vanished due to wars and destruction. This research aims to explore the educational history of Viranşehir, a field previously unexamined academically, and to discover sources indicating where the first schools might have been. Additionally, it seeks to contribute to urban awareness by accessing hard-to-reach information through archives and detailed research. Records show that educational activities existed as early as the 16th century during the Ottoman period, and findings from even earlier periods are expected. This study intends to provide valuable insights for researchers in enhancing urban consciousness and preserving the city’s collective memory.

Keywords: Viranşehir, Şanlıurfa, Education, School, Silk Road.

Article Information

<i>Ethical Statement</i>	A different version containing some of the article data was previously presented in English at a symposium. This is the first time the Turkish text containing the full data has been submitted to a journal.
<i>Reviewers</i>	Two external reviewers / Double-blind
<i>Date of Submission</i>	12.11.2024
<i>Date of Acceptance</i>	07.01.2025
<i>Date of Early View</i>	13.06.2025
<i>Date of Publication</i>	17.06.2025
<i>Ethical Statement</i>	Ethical principles were followed during the preparation of this study.
<i>Plagiarism Checks</i>	Done-ithenticate.com

<i>AI Disclosure</i>	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.										
<i>Ethics Committee Approval</i>	This study does not require ethics committee approval, as it is based on data obtained through literature review and previously published sources. It is hereby declared that all scientific and ethical principles were observed during the preparation of the study, and that all referenced works have been properly cited in the bibliography.										
<i>Complaints</i>	artukluhumanities@artuklu.edu.tr										
<i>Author Contributions</i>	<table> <tr> <td>Conceptualization</td><td>Author-1 (%100)</td></tr> <tr> <td>Data Curation</td><td>Author-1 (%100)</td></tr> <tr> <td>Investigation - Analysis - Validation</td><td>Author-1 (%100)</td></tr> <tr> <td>Writing</td><td>Author-1 (%100)</td></tr> <tr> <td>Writing – Review & Editing</td><td>Author-1 (%100)</td></tr> </table>	Conceptualization	Author-1 (%100)	Data Curation	Author-1 (%100)	Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (%100)	Writing	Author-1 (%100)	Writing – Review & Editing	Author-1 (%100)
Conceptualization	Author-1 (%100)										
Data Curation	Author-1 (%100)										
Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (%100)										
Writing	Author-1 (%100)										
Writing – Review & Editing	Author-1 (%100)										
<i>Conflict of Interest</i>	No conflict of interest declared.										
<i>License</i>	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.										
<i>Indexing Information</i>	The journal is indexed in: ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO/(CEEAS), MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory and Linguistic Bibliography										

Giriş

İnsanlık şehirlileşme ile birlikte büyük bir ivme kazanmıştır. İnsanlığın bu gelişmesinde şehirlerin kurulduğu yerler, bulunduğu coğrafyadaki doğan unsurlar vb. özellikler şehirlerin gelişmesini etkilemiştir. İlk kentlerin ne zaman kurulduğu konusunda kesin bir bilgi olmamakla birlikte; inceleyeceğimiz Urfa yöresine ait şehirlerin Anadolu'da kurulan en eski kentlerin kurulduğu yerler olan Fırat ve Dicle nehirleri arasında yer alması eski yerleşim yerlerinden olduğu tezini güçlü şekilde ifade etmektedir (Şanda, 2021). Günümüzde bölge olarak Güneydoğu bölgesi olarak adlandırılan köklü bir tarihî geçmişi ile muhtelif medeniyetlere ev sahipliği yapan Şanlıurfa, Osmanlı devletinin Urfa'yı topraklarına katmasıyla ilim ve kültür alanında büyük bir atılım gerçekleştirmiştir (Akgündüz, 2008). Yirmi birinci yüzyıla ulaşıncaya kadar çeşitli kültürlerin etkisi altında bulunan Şanlıurfa, günümüz ekseninde bu kültürlenmeyi şehirde yaşamaktadır. Şanlıurfa'nın kültürel çeşitliğinde kendi il sınırları dâhilinde bulunan ilçelerinin de etkisi bulunmaktadır.

Günümüzde her devletin kendi anayasası ve kanunları vardır. Yeni kurulan her devletin başta hukuk problemleri yaşadığı genel görüş olarak dile getirilen bir konu olarak bilinmektedir. Özellikle kırsal bölge yoğunluğu fazla olan Şanlıurfa'da örfi kanunların, örfi hukukun etkisinin fazla olduğu yadsınamaz. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde aşiret ve akrabalık yapılarının gelişmiş olmasıyla birlikte örfi hukuk çok etkilidir. Bölgede modernite ile birlikte kurallarının katılığı azalan örfi hukuka rağmen aşiret düzeninin etkisi ve geleneksel kapalı toplumlardaki hâkim hukuk anlayışının etkisiyle modern hukuk ile birlikte örfi hukuk anlayışı bir şekilde yaşamaya devam etmektedir (Almas ve Tekin, 2024). Örfi hukuk anlayışının çok eski tarihlerden beri uygulandığı bölgelerde geleneksel anlayış kendisini daha fazla belirgin kılmaktadır.

Şanlıurfa ve Viranşehir özelinde inceleyeceğimiz belgelerde halkın kendi çabasıyla bir şeyler yapma arzusu bariz olarak görünmektedir. Halkın kendisi ilim ile meşgul olmaktadır. İlim ile uğraşırken kendi coğrafyalarındaki diğer insanlara da yardımcı olmakla birlikte bağlı oldukları devletlerin ya da beyliklerin de etkisi altında kalmaktadırlar. Anadolu'da hüküm süren devletlerin pek çoğu halkın ilim ve irfan ile meşgul olmasını istemiştir. Halk için çeşitli tekke ve zaviyelerle birlikte okul işlevini yerine getiren medreseler açmışlardır.

Tekke ve zaviyelerin Anadolu topraklarında ilk teşekkülünün 10. yüzyılda bölgeye yapılan akınlar ve ilk Türk-İslâm devletlerinin kurulması ile gerçekleştiği bilinmektedir. Horasan ve Türkistan tarafından gelen erenler ve dervişler beylikler tarafından kendi bünyelerindeki tekke ve zaviyelere yönlendirilmiş, halka ve çocuklara eğitim vermeleri için medreselere yönlendirilmişlerdir (Kozan, 2023). Günümüzde Şanlıurfa il sınırlarına bir dönem hâkim olan Eyyübiler ve Memlûklüler de bu gelenek çerçevesinde tekke, zaviye ve medrese açmışlardır. Devam eden yıllarda Osmanlı İmparatorluğu ise aynı geleneği devam ettirerek halkı ilim yoluna yönlendirmiştir. Çeşitli devletler ve yerli halkın kendi arasındaki anlaşmazlıkları kurulu yapıların zamanla yıkılıp yıpranmasına sebebiyet vermiştir. Bu yüzden kalıcı eserlerin azlığı ortaya çıkmaktadır. Elde edilen belgelerdeki bu unsurlar net bir şekilde göze çarpmaktadır.

Tarih boyunca pek çok millet ve çeşitli uygarlıkların hüküm sürdüğü Urfa şehri 1517 yılında Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in Ridaniye Savaşı ile Osmanlı topraklarının hâkimiyeti altına girmiştir. Urfa Osmanlı Devleti döneminde Diyarbakır, Halep, Rakka eyaletlerine bağlı bir sancakken 1910 yılında Halep eyaletinden ayrılarak liva statüsüne ulaşır. 1910 yılında Urfa sancağında dört adet kaza bulunmaktadır. Bunlar Rumkale, Birecik, Suruç ve Urfa merkez kazalarıdır (Şanda, 2021). Bizim inceleyeceğimiz Viranşehir ilçesinde ise daha önce bu konu kapsamında hiçbir çalışmaya rastlanmamıştır. Tarihî olarak çok eski bir yerleşim yeri olan Viranşehir'de eğitimin ilk unsurlarına ulaşmak için ilk inceleme olması sebebiyle bu çalışmanın önemi diğer araştırmacılara da ilham kaynağı olabilir. Viranşehir hakkında yapılması gereken pek çok tarihî, ilmî, eğitime dair araştırmanın arşiv kayıtları çok az olmakla birlikte, elde olan kayda

geçen matbu eserlerin sayısı ise çok azdır. Viranşehir ilçesi günümüzde Şanlıurfa iline bağlı bir ilçedir. Eski isimlerinden pek çok ismi tarih boyunca barındıran ve pek çok işgale, yıkıma maruz bırakılarak yerleşim yerleri sürekli değişen Viranşehir ilçesinin ismi günümüzdeki hâlini almıştır.

Şanlıurfa cumhuriyet ile birlikte bir eğitim kalkınması yaşamıştır. Halkevleri Türkiye'nin diğer birçok kentinde olduğu gibi, Urfa'da da 23 Şubat 1934 tarihinde açılmış ve bu kurum bünyesinde, diğer kültürel alanlarındaki çalışmaların yanı sıra kültürel etkinlikler kapsamında pek çok ders verilmeye başlamıştır (Toprak, 2019). Açılan halkevlerinde erken cumhuriyet döneminde nüfusun büyük bir kısmının köylerde yaşamasıyla birlikte; halkevlerindeki milli bilinç ile Türkçe okuma yazma bilen kişi sayısının artırılmasına yönelik faaliyetlerle oldukça ısrarlı bir durum söz konusudur (Şahin, 2023). Şanlıurfa'nın ilçeleri arasındaki farkı anlayabilmemiz için bir araştırmadaki sonucu sizinle paylaşmak istiyorum. 1927 yılındaki nüfus sayımında Urfa'nın ilçelerinin nüfus yoğunluğu da hesaplanmaya çalışılmıştır. Urfa'nın en batısındaki ilçe olan Birecik'te 46,2 olan nüfus yoğunluğu en doğusunda yer alan Viranşehir'de 4 çıkmıştır (Öğüt ve Ekici, 2011). Bunun sebebi olarak ise daha varlıklı olan ailelerin şehrini batısında yaşamaları ve Viranşehir'de yer alan küçük yerleşim yerlerinin fazlalığıdır. Bu faktörler ile birlikte Şanlıurfa ilinde yer alan Viranşehir ilçesinde pek çok fark ortaya çıkmaktadır. Şehirleşme alanlarının azlığı, sosyo-kültürel etkenler, aşiret ve aile yapılanmalarının fazlalığı gibi durumlar Viranşehir hakkında bilgi sahibi olmamızı engelleyen durumlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Viranşehir hakkında eğitimin ilk unsurlarının araştırıldığı ve derlendiği ilk inceleme ve araştırma çalışması olması sebebiyle, daha sonra araştırma yapacak araştırmacılara kolaylık sağlaması beklenmektedir. Tarihî ve eğitime dair pek çok unsurun bulunduğu Viranşehir'de ileriki yıllarda bu konulardaki çalışmaların artmasının, akademi çevrelerinde uyandırması beklenen ilgi merak ile birleştiği zaman, geniş bir kültür birikiminin bu sahaya dönmesi beklenmektedir.

Viranşehir ilçesi hakkında daha önce arşivlerde eğitim tarihine dair araştırmaya rastlanılmadığı için bu araştırma eğitim tarihinin incelenmesi konusunda ilk kaynak çalışma olacaktır. Araştırmanın sonuçları neticesinde çalışmanın amacı olarak daha sonra yapılacak çalışmalara ve alan yazına etkisinin olacağı düşünülmektedir. Viranşehir ilçesinin eğitim tarihi hakkında ilk unsurların neler olabileceği düşüncesinin araştırmacı ve bu konularda ilgili kişilerde merak uyandırması sebebiyle araştırmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Viranşehir ilçesi hakkında, ilçede eğitim ve öğretim hizmet sınıfında görevli memur ve yöneticilerin bilinçlenmesi ve bu bilinç neticesinde kültürün etkisinin daha eski tarihlerden günümüze yansıtılması etkili olacaktır.

Yöntem

Bu araştırma nitel bir çalışmadır. Nitel araştırmada ana amaç veri toplama ve verileri incelemektir. Veri toplama tekniği olarak literatür tarama tekniğinden detaylı bir şekilde yararlanılmıştır. Literatür taraması, araştırma konusuyla ilgili kaynak, belge ya da materyallerin analizini kapsamaktadır (Köroğlu, 2015). Literatür taraması bir başka ifade ile ulaşılabilen kaynakları ve belgeleri inceleyerek ortaya bir sonuç çıkarmak ve bu konular hakkında veri toplamaktır. Bu kapsamda belirlenen konu veya içerikler belirli gruplara ayrılır, incelenir ve sonuca ulaşılması için kayda geçirilir.

Bulgular

Bu bölümde Viranşehir ilçesi ile Şanlıurfa ili hakkında daha önce eğitime dair araştırılmış veya araştırmaya rastlanmamış konular üzerindeki bilimsel ifadeler yer verilecektir. Daha önce Viranşehir ilçesinin eğitim tarihi hakkında kaynaklarda araştırma yapılmamış olması sebebiyle Şanlıurfa ili ile birlikte dikkatli bir şekilde incelenmesi, incelenmesinden sonra ise değerlendirilmesi

gerekmektedir. Viranşehir ilçesi ve Şanlıurfa ilinin bazı ortak sorunlarıyla alakalı eğitim tarihi incelemeleri hakkında çeşitli bulgulara yer verilecektir.

Şanlıurfa

Tarih zaman dilimi olarak esas alınır, bu zaman diliminin önemli bir bölümü günümüz Şanlıurfa ilinin sınırları dâhilinde geçmiştir denilebilir. Medeniyet havzası olarak bilinen Mezopotamya bölgesinde yer alan Şanlıurfa ili medeniyetler kuşağını kapsamaktadır. Şanlıurfa ili ve günümüzdeki ilçeleri tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmışlardır. Bu medeniyetin etkilerini geçmişte yapılan kültürel olgularla birlikte değerlendirilmelidir. Kurulan imparatorluklar, devletler, beylikler Şanlıurfa'nın kent belleğinin oluşmasına hizmet etmişlerdir.

Şanlıurfa ili dâhilinde yer alan tepelerde arkeolojik çalışmalar yapılmaktadır. Bu arkeolojik çalışmaların başlamasında ve etkili olmasında Göbeklitepe'nin önemi yadsınmaz. Dünyanın pek çok ülkesinden insanın ziyaretine geldiği Göbeklitepe insanlık için çok önemli bir kültür mirasıdır. Bu kültür mirasının Şanlıurfa'dan çıkması ise hiç şaşırtmamıştır. Tarih boyunca medeniyetlerin hem kültürleşme hem de çatışma alanı olan bu topraklarda her medeniyetin izine rastlanmaktadır. Tarihi binlerce yıl öncesine dayanan eserleri bulmak ise hem vakit olarak zorlayıcı aşamaları kapsar hem de bulunacak olan ürünlerin konum tespitlerinin doğruluğu önemli bir noktayı arz etmektedir.

Urfa ile ilgili en eski kayıtlar MÖ. 2000'nin ikinci yarısına aittir. Hitit çivi yazılı metinlerde "Hur Memleketleri" isminin Urfa yöresinin en eski adı olduğu düşünülmekle birlikte, Urfa kenti için Araplar "er-Ruha", Ermeniler "Orhai" isimlerini kullanırken bu şehrin ismi Grekçe "Edessa", Süryanice ise "Urhay" isimleri kullanılmıştır. (Bozkuş ve Güler, 2022). Farklı kavimlerin yüzyıllar boyunca yaşadığı yer olan Urfa'da kültürel mozaik halkası çok genişlemiştir. Farklı kavimlerin kendi kültürlerini dayatmaları amacıyla düşüncelerini kavramsallaştırma isteği, farklı devletler tarafından sürekli el değiştiren Urfa için bir kültürel farklılaşma ortaya çıkarmıştır. Bu kültürel farklılık halkın düşüncelerine, seyahat yazılarına, şiir ve düzyazı örneklerine sirayet etmiştir.

Mütefekkir ve şair Sezai Karakoç ise gençliğinde Maliye Bakanlığında müfettiş muavini olarak çalışmıştır. Çalışma süresi boyunca kış aylarında İstanbul'da, yaz aylarında ise Anadolu'nun çeşitli illerinde bulunacaktır. 1964 yılında ise yolu Kilis'teki görevi sebebiyle Urfa'ya uğrar. Urfa'ya gelmişken Viranşehir ilçesine de uğrar. Viranşehir ilçesi hakkında "zamanın durduğunu hissettiren sakin bir şehirdir." ifadesini kullanır (Karakas, 2022). Şanlıurfa ili özelinde önemli ilim halkaları kurulur. Halkın çok eski dönemlerden beri uzun kış akşamları evlerinde söyledikleri şarkılar, türküler ve yerel havalar zamanla il dışından gelen misafirlerin ağırlanmasıyla bir taraftan sıra gecesi kültürü şekillenirken diğer taraftan bu kültürün Urfa'nın dışına çıkması da sağlanmıştır.

Osmanlı devletinde ilk rüştiyeler 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren açılmıştır. Anadolu coğrafyasının pek çok yerinde bu rüştiyelerin açıldığını görmektediriz. Urfa sancağı ve Urfa sancağına bağlı kazalarda ise 4 adet rüştiye mektebi isimleriyle; Urfa Rüşdiye Mektebi, Birecik Rüşdiye Mektebi, Rumkale (Halfeti) Rüşdiye Mektebi ve Nizip Rüşdiye Mektebi olarak kurulmuştur (Yıldız, 2020). Kurulması planlanan rüştiye mekteplerinin aynı tarihlerde açıldığı tahmin edilmektedir. O tarihlerde Viranşehir'de herhangi bir rüştiye kurulmasına dair bir bilgiye ulaşılamamaktadır.

Şanlıurfa ili 1914 yılında bağımsız müstakil bir sancak hâline getirilmiştir. Cumhuriyet kurulana kadar kendisine bağlı kazalarla idari bir merkez konumundadır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte vilayet statüsüne kavuşan Urfa şehrine valiler atanmaya başlanmıştır. Urfa ili özelinde ve Viranşehir ilçesi bağlamında, şehrin ikinci valisi olarak göreve başlayan Ahmed Fuad Baturay önemli bir isimdir. Ahmed Fuad Baturay valilik dönemi olan 1924-1928 yılları arasında Şanlıurfa ilindeki kaza sayısı sekiz olmuştur. Bu sekiz kazadan birisi ise Viranşehir'dir. Ahmed Fuad Baturay döneminde hazırlanan devlet salnamesin göre Viranşehir kazasında 118 köy olduğunu görmektedir;

Ahmed Fuad Baturay döneminin önemli özelliği olarak arşiv niteliğindeki belgeler bunun en önemli kanıtlarından birisidir (Bilgi, 2022).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Anadolu'nun pek çok vilayetinde yeni okullar açılmaya başlanmıştır. Açılan bu okulların temel niteliği öncelikle köy ve köy civarı yerleşimlere eğitim-öğretim faaliyeti sunmaktır denilebilir. 1925 ve 1926 yıllarında Anadolu'da açılmaya başlayan köy yatı mekteplerinden Urfa'da da açılmış, Urfa'daki köy yatı mektebinde kâğır bir binada eğitim öğretim faaliyeti yürütülmekle birlikte 100 öğrencisinin olduğunu öğrenmekteyiz (Yücel, 2023). Çeşitli devletlerin açmış olduğu misyonerlik okullarını Urfa vilayetinde de görmekteyiz. Amerikan Bord misyonerleri, Amerikan Board teşkilatının çalışma stratejilerinin oluşturduğu faaliyetlerle azınlıkların özellikle de Ermeni nüfusun yoğun olduğu şehirlerden birisi olan Urfa şehrinde 19. yüzyılda okullarını açmaya başlamışlardır (Turgut, 2015).

Viranşehir

Tarih boyunca İpek Yolunun ana güzergâhında bulunan Viranşehir pek çok devlet ve imparatorluk tarafından ele geçirilmek istenmiştir. Tarihi İpek Yolunun önemli noktasında bulunan Viranşehir pek çok şehir merkezine yakın olmakla birlikte, kendi sınırları içerisinde bulunan su kaynaklarının varlığı neticesinde zengin bir şehirdir. Su kaynakları açısından ilçe merkezine çok yakın mesafede bulunan dere ve nehirler sayesinde Viranşehir pek çok yıkıma uğrayarak günümüze kadar gelmiştir.

Viranşehir Mezopotamya havzası içerisinde yer almaktadır. Karacadağ'ın güneyinde yer alan hafif dalgalı düzlüklü bazaltik aşınım platosu üzerine kurulmuş olan Viranşehir; ilk kültür dönemlerinde avcı toplayıcı kültür, ikinci aşamada göçebe hayvancılık, üçüncü aşamada ise kuru tarımın yapılmaya başladığı kadim bir yerleşme hâline gelmiştir (Kaplan, 2020). Bulunan bölgedeki iklim şartları, yazın hava sıcaklığının çok fazla olmasıyla birlikte göçerlik ilçede yüzyıllar boyunca yapılmış. Konar-göçerlik ve aşiret kültürünün etkisiyle insanlar yerleşik hayata geç geçmişlerdir. Karacadağ bölgesine yazın çıkarak, kışın ise dağın eteklerinde ovaya yerleşen halk kültürel olarak çeşitli milletler ile kültürlenmiştir. Konar-göçerlik kültürünün etkisiyle yerleşik hayata geç geçen Viranşehir'de tarihi değerlerde mukim eserlerin sayısı, yüzyıllar boyunca çeşitli milletler tarafından el değiştirmenin de etkisiyle birlikte günümüze ulaşamamıştır.

Osmanlı devleti zamanında Ermeni, Ezidi, Arap ve Kürtlerin yoğun olarak iç içe yaşadığı bilinmektedir. Tarihte bir zamanlar Roma İmparatorluğu'nun etkisi altında kaldığı bilinmektedir. Roma İmparatorluğu zamanında ilçenin ismi 'Tella' olarak adlandırılmaktaydı. İlçede yerel halk tarafından 'Dikmeler' ismiyle anılan sütunlar Roma döneminde kalma sütun başlıklarıdır. Roma İmparatorluğu zamanından sonra tarih boyunca Emeviler, Abbasiler, Eyyübiler, Timurlular ve son olarak Osmanlı İmparatorluğu tarafından yönetilmiştir. Çeşitli milletler tarafından sürekli güzergâh üstü bir konumda olan Viranşehir'de pek çok topluluk zamanla çeşitli nedenlerden ötürü göç etmiş ya da başka milletler ile karışarak tarih sahnesinden silinmiştir.

1926 yılında Şanlıurfa vilayetine bağlanarak kaza hüviyetine kavuşan Viranşehir, Şanlıurfa-Mardin güzergâhına bağlı olarak kurulan tarihi Roma İmparatorluğu dönemine dek uzanan bir şehirdir (Güzel, 2012). Günümüzde Şanlıurfa ilinin 95 kilometre doğusunda yer alan Viranşehir; tarihi İpek Yolu güzergâhında olması, her geçen gün artan nüfusunun fazlalığı, çeşitli milletler tarafından kültürel etkilenmenin yaşanması, farklı aşiretler ve farklı etnik kökene sahip vatandaşların bir arada yaşadığı, tarım ve hayvancılığa dair üretim ve sanayileşmenin oransal olarak fazla olduğu bir ilçedir. Nüfusunun her geçen gün arttığı, sığınmacı veya geçici koruma kapsamında farklı ülkelerden gelen insanların yoğun olarak yaşaması sebebiyle eğitim konusunda özel ilgi gösterilmesi beklenen bir yerleşim yeridir. Tarih boyunca farklı milletler tarafından sürekli işgale

uğrayan, farklı aşiretler tarafından güzergâh noktası olması hasebiyle sürekli kuşatma altında zaman geçiren Viranşehirde eğitim faaliyetleri kalıcı gerçekleştirilememiştir.

Yapılan bir araştırmada Ezidi nüfusun tarih boyunca nüfus olarak fazla olduğu yerler sıralamasında Viranşehir gelmektedir. Günümüzde birkaç köy olarak yerleşimlerine devam eden Ezidiler, Avrupa'ya çok fazla göç vermişlerdir. Esas yerleşim bölgeleri ve kutsal mekânları Irak ve Suriye'nin kuzeyi ile Türkiye'nin güneydoğusundadır. Dünyadaki toplam Ezidi nüfusunun 700 bin ile 1 milyon arasında olduğu bilinmekle birlikte; Ezidilerin Türkiye'deki ana yerleşim merkezleri olarak Batman'ın Beşiri ilçesi Şanlıurfa'nın Viranşehir, Mardin'in Midyat ilçeleri ön plana çıkmaktadır (Samur ve Öztürk, 2022).

Viranşehirde yerleşik hayatın sürekli göçler ve savaşlar yüzünden yer değiştirmesi, tarih boyunca aşiretlerin kendi aralarındaki ihtilaflar, yerel halkın önemli bir bölümünün konar-göçer olması sebebiyle eğitim ve öğretime fazla önem verilememiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte nüfus sayımı gerçekleştirmiş ve Viranşehir hakkında ilk resmi ilk bulgular ortaya çıkmaya başlamıştır. Yapılan bir araştırmada 1935 yılındaki Nüfus sayımına dair Viranşehir hakkında bazı bilgilere ulaşabiliyoruz. Toplam nüfusun 15.249 olduğu, okuma ve yazma bilen kişi sayısının toplam 738 olduğu, yalnız okuma bilen kişi sayısının 2 olduğu; okuma ve yazma bilen kişi sayısının toplam nüfusa göre oranının %4,83 olduğu, okuma yazma bilen ile yalnız okuma bilen kişi oranının toplanarak %4,84 olduğu tespiti ulaşabiliyoruz (Kaplan, 2017). İlk sayımın yapıldığı 1935 yılındaki bu karşılaştırma Viranşehir'in eğitim durumu hakkında bize çok ciddi ipuçları vermektedir. Alfabenin yeni kabulünün etkisi, halkın sosyo-ekonomik durumu, ilçedeki konar-göçerlik durumunun fazla olması eğitim durumu hakkında düşüklüğü ifade edebilir.

18. ve 19. yüzyıllarda bölgede en etkili iki aşiret yapılanması bulunmaktaydı. Siverek'te mukim Karakeçililer, Viranşehir'de mukim Milli aşireti. Bu iki aşiret sürekli birbirleriyle çatışma hâlinde bulunmaktaydı. Bazı zamanlar Karakeçili aşireti güçlü olmaktaydı, bazı zamanlar Milli aşireti güçlü olmaktaydı. Bu iki aşiret yapılanmasının arasındaki anlaşmazlıklardan ötürü yerel halk, tüccarlar vb. diğer etnik gruplar zorluklar yaşamaktaydı. 1900'lü yıllarda Milli Aşireti reisi İbrahim Paşanın Hamidiye Alaylarındaki nüfuzunun artmasıyla birlikte, diğer aşiretler hep birlikte Viranşehir'i kuşatmışlar fakat başarı gösteremeyerek ve de devlet tarafından gönderilecek askerlerle çatışma yaşanmaması adına geri çekilmişlerdir (Benzer, 2022). Bu etkenler ile birlikte Milli aşiretinin gücü daha da artmıştır. Burada bizim için önemli olan husus, şehirde bir kargaşa durumu hâlinde eğitim faaliyetlerinin askıya alındığı durumunu ortaya koymaktadır. 18. ve 19. yüzyıllarda aşiretlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklarından dolayı sürekli diken üstünde bulunan halk, can korkusuyla çocuklarının eğitime önem vermede geri durdukları anlaşılmaktadır.

Viranşehir Hakkında İlk Eğitim-Öğretimin Yapıldığı veya İrşadın Yapıldığı Yerler Hakkında İlk İnceleme ve Değerlendirmeler

Viranşehir’e bağlı eski bir belde olan Eyüp Nebi beldesi ilçedeki önemli makamlardan birisidir. Burada medfun olarak Hz. Eyüp peygamber ve eşi Rahime’nin türbeleri bulunur. Eyüp Nebi köyü hakkında ilk kayda ise Osmanlı döneminde 1518 tarihli vakıf defterinden ulaşıyoruz. Kayda göre Vakf-ı Türbe-i Hz. Eyyüb en-Nebî adında bir vakıf bulunmakta; köyün o dönemdeki adı Cafer Bey ismiyle bilinmekle birlikte Siverek Sancağının Çıbıkdan Nahiyesi’ne bağlı, türbede şeyh, imam, ferrâş, nâzır ve câbî’den oluşan toplam beş görevlinin olduğu kaydına ulaşılabilmektedir (Sabuncu ve Gündüz, 2021). Ulaşılan bu kayıt Viranşehir hakkında çok önemli bir bulguyu ifade etmektedir. Çünkü tarihî olarak binlerce yıl öncesine dayanan Viranşehir hakkında ilk defa bu kadar eski bir tarihli bilgiye ulaşabiliyoruz. Eyüp Nebi köyündeki görevlilerden ferrâş imaret, medrese ve cami gibi temizlik işleri ile uğraşan kimse, nazır vakıfları görüp gözetan kimse, cabi vakıf gelirlerini toplayan tahsildar manasına gelmektedir. Bu kayıt sebebiyle vakıf köyü olan bu bölgede mukim insanların olduğu anlaşılmaktadır. Civardaki arazilerin büyüklüğü, şu an ilçe merkezi olan eski tarihî Viranşehir’e uzaklığı, o tarihlerde önemli insan yoğunluğunun olduğu, o zamanki şartlar göz önünde bulundurulursa sürekli Viranşehir’e ulaşım problemi yaşanılacağı için ayrı bir eğitim kurumunun var olduğu vakıf bünyesinde açıldığı tahmin edilebilir. Bu sebeplere göre Vakf-ı Türbe-i Hz. Eyyüb en-Nebî isimli vakfın çevresinde eğitim ile ilgili bir alanın olduğu tahmin edilebilmektedir.

Bir araştırmada 19. Yüzyılda Urfa’da mukim bulunan ve etkisinin de hissedildiği yer olan Viranşehir’deki Milli aşiretidir. 19. Yüzyılda Zor Sancağında bağlı Viranşehir’de, ‘‘Eyyüb en-Nebi Vakfı’’ kurulduğu ifade edilir, bu vakfın arazisine ait arşivdeki 1876 tarihli bir belgeden hareketle Milli aşireti mensubu Salih Ağa isimli bir zatın zarar verdiği belirtilmektedir (Şanda, 2023). Tarihteki bu vakıf kaynağı belgesi bize birkaç ipucu sunabilir. Vakıflar yerleşik olduğu, etkisinin gözüktüğü yerlerde genelde eğitim ve imaret işleri ile ilgilenebilir oldukları söylenmektedir. Viranşehir’de ise Eyüp Nebi ismiyle anılan bir bölgede tarihte bir medrese kurulup kurulmadığı bilgisine ulaşamamakla birlikte, var olduğu tahmin edilebilir.

Bir diğer araştırmada ise Osmanlı devleti zamanında yaşamış, büyümüş ve vefat etmiş bir zat olan Şeyh Ahmed Çapakçurî’dir. Bu zat memleketi Harput vilayeti olup orta yaşlarından itibaren çeşitli yerlere hicret etmiştir. Bizim için önemli olan konu ise 1913 ile 1915 yılları arasında Viranşehir’e hicret ettiği ve burada iki yıl boyunca yaşadığıdır. İki yıl burada kalmış ve bu süre içerisinde halkı irşad etmekle meşgul olmuş ve Birinci Dünya savaşı çıkınca, Rusların Bingöl’e kadar gelmesi üzerine Bolşevik ihtilalinin gerçekleşmesi ile Rusların geri çekilmesinin sonucu olarak Harput’a geri dönmüştür (Ayış, 2016). Şeyh Ahmed Çapakçurî’nin iki yıllık zaman zarfında nerede kaldığı ve tam olarak ne yaptığı bilinmemektedir. Şeyh Ahmed Çapakçurî hakkında bilinen bir şey ise iki yıl boyunca halkı irşad ettiği, sürekli dini vecibelerini ifa ederek öğrenci yetiştirdiğidir. Bu yüzden Viranşehir kazasında iki yıl yaşayan Şeyh Ahmed Çapakçurî’nin eğitim verdiği medrese ya da başka bir eğitim alanının olduğu tahmin edilebilir.

Osmanlı’nın son dönemlerinde tahta çıkan Sultan Abdülhamid Han’ın maarif konusunda Diyarbakır Vilayeti genelinde çok ciddi emekler olmuştur. Başbakanlık Osmanlı arşivlerindeki kayıtlara yönelik bir araştırmada (Yıldız, 2012) Viranşehir Diyarbakır dâhilinde gösterilerek, bu kazalara bağlı 83 köyde ibtidai mekteplerinin yeniden inşası ve yeniden tesisi için bütçeye tahsis konulduğunu öğrenmekteyiz. Tahsis ayrılmasından daha sonra bu okulların açılıp açılmadığı, açık olanlar varsa ise isimlerinin neler olduğu ve nerelerde bulunduğu dair herhangi bir bilgiye ulaşamamaktadır. Viranşehir’in isminin geçmesi ve Diyarbakır vilayetine bağlı bir kaza olması, burada kurulmuş bir okulun varlığının delili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan bir araştırmaya göre Şanlıurfa Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yüz okul vardır. Cumhuriyetin ilanından sonra okulların sayısı azalmış, 1943 yılında il genelinde altmış dört ilkokulun varlığı bilinmekle birlikte, bizim için önemli olan Şanlıurfa ilinde 1938 sonunda beş yatılı bölge okulunun var olması ve bu okullardan birisinin ise Viranşehir ilçesinde yer almasıdır (Kaştan, 2021). Viranşehir ilçesinde 1938 yılında yatılı bölge okulunun nerede eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürüttüğü bilinmemektedir.

Cumhuriyet kurulduktan sonra ise Şanlıurfa'da ve diğer illerde halkevi açılımına büyük bir önem gösterilmiştir. Şanlıurfa Halkevi 23 Şubat 1934'te açılmıştır. Urfa'da açılan bu halkevlerinden sonra Urfa'ya bağlı ilçelerde de halkevi açılmaya başlanmıştır. Urfa'da açılan halkevinden iki yıl sonra ilçelerde de açılmaya başlamıştır. Yapılan bir araştırmaya göre 1945 yılındaki veriler Şanlıurfa'da beş halkevinin olduğunu göstermektedir, bu halkevlerinden bir tanesi ise Viranşehir Halkevidir (Özdurğun, 2017). Viranşehir Halkevi hakkında pek fazla bilgi olmamakla birlikte açılmış olduğuna dair bilgiler mevcuttur. 1940 yılında Viranşehir'i ziyaret eden CHP Elazığ Bölgesi Müfettişi Münir Soykam bir rapor düzenlemiştir. Bu rapora göre Viranşehir halkevi hakkında bazı bilgileri öğrenebiliyoruz;

- Rapora göre 3717 olan ilçe nüfusuna kıyasla okul sayısı çok azdır, sadece bir ilkokul vardır.
- Viranşehir Halkevi; Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Köycülük şubesi ismini taşıyan dört şube olarak faaliyet göstermektedir.
- Üye sayısı 100 olan ilçe halkevinin hiç bayan üyesi yoktur.
- Rapordaki tarihe göre son altı ayda sıtma, lozan, paraşüt ve iktisat gibi alanlarda konferans ve eğitimler verilmiştir.
- 1940 yılı içerisinde Türkçe okuma yazma kursunun açılması planlanmıştır.

Cumhuriyet tarihinde ilk açılmış olan okul kaydını bu rapor vesilesi ile görmekteyiz. Bu hazırlanan rapor sayesinde ilçe halkevinin bir nevi okul rolü üstlendiği, çeşitli alanlarda halkı bilinçlendirmek ve aydınlatma amacı güttüğü düşünülmektedir.

Urfa halkevi başkanlığına Urfalı öğretmen İhsan Özdemir 1947 yılında atanmıştır. Halkevlerinde 1947 yılında Türkçe okuma yazma kurslarının açılması ile alakalı, Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreterliğinin Urfa Milli Eğitim Müdürlüğüne 1948 yılı 10 Aralık tarihinde gönderdiği yazıda açılan kurslar ile alakalı değerlendirme yapılmasından öğrenmekteyiz (Yıldırım, 2017). Bu belgede geçen Viranşehir halkevinde de Türkçe okuma yazma kursu açıldığı ve kurs sonucunda başarılı olduğu ibaresinin kayıtlara geçmesidir.

Tartışma ve Sonuç

Tarihin başladığı yer olarak bilinen Göbekli Tepe havzası ve bu coğrafyanın etkisi altında bulunan Viranşehir ilçesi ve bağlı olduğu Şanlıurfa ili; medeniyet geçmişi ve tarihî birikimleri açısından önemi yadsınamayacak derecede bölgelerdir. Zamanın hızlı akması, çeşitli coğrafik olaylar, savaşlar, göçler, kültürel değişimler vb. durumlar sebebiyle ayrıca halkın göçebe bir hayat yaşaması, hayvancılık faaliyetinden dolayı yazlık ve kışlak olarak yer değiştirmesi, sosyo-ekonomik etkenler bu coğrafyada kalıcı eserlerin günümüze ulaşması zorlaşmıştır. Bu coğrafyada yaşayan insanların kültürel özelliklerinin de etkisiyle Viranşehir ilçesinde tarihî dönemlerden kalma eser sayısının azlığı ve var olan eserler hakkında bilgi yokluğu araştırma açısından zor bir durum olmuştur.

Viranşehir geçmişten gelen bu birikim eksikliği sebebiyle arşiv ve kaynaklar konusunda maddi kültürün örneklerinin az olduğu bir yerleşim yeridir. Edebi ve öğretime dayalı okul, medrese, tekke vb. kurumların da günümüze ulaşmamasında bu etkenler belirleyici olmuştur. Halkın göç

etmesi, 19. ve 20. asırlarda bölgedeki aile gruplaşmalarının sürekli savaş hâlinde olması mevcut bilgilerin de yok olmasına sebebiyet vermiştir.

Hakkında mevcut araştırmalara ulaşılamayan Viranşehir'in eğitim tarihinin ilk unsurlarının neler olabileceğine dair bu araştırma için YÖK tezdeki Viranşehir maddesi tüm etkileşimleri ile incelenmiş, Viranşehir hakkında yayımlanmış makalelere ulaşılmıştır. Viranşehir'de eğitime dair ilk unsurların tespiti için arşiv belgelerinden yararlanılmış ve bu belgeler eğitimin tarihî gelişimine ışık tutmuştur. Mevcutta yer alan bilgilerin etkisinin incelendiği bu araştırmada Viranşehir hakkında eğitim ve öğretim faaliyetlerinin nerelerde yapıldığı konusunda ilk unsurların belirlenmesi amaçlanmıştır.

Viranşehir ilçesinin coğrafi hareket noktasında kilit noktada olması, her geçen gün gelişen ve nüfusu artan genç bir kitlenin ilçede yaşaması, gelişmekte olan eğitime bakış açısının toplumun tüm kesimleri tarafından sahiplenmesi vb. bileşenler ilçenin gelişmesinde etkili olacağı düşünülen unsurlardır. Viranşehir hakkında tarihî olguların eski yüzyıllara dayandığının ortaya çıkmasının incelendiği bu araştırma Viranşehir konusunu çalışacak çalışmacılara, araştırmacılara, eğitim camiasına bir farkındalık kazandıracaktır. Viranşehir'in eğitim tarihi üzerine daha fazla saha çalışması yapılması veya arşiv kaynaklarının sistematik bir şekilde incelenmesi daha eski tarihlerde ilçede var olmuş olan eğitim binalarının neler olduğu ve nerelerde olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Daha önce var olan araştırmalardaki atıflar ve bilgiler sayesinde, diğer alanlardaki eğitime dair bilgiler neticesinde Viranşehir ilçesi hakkında ilk bilgilere ulaşılmış olduk. En eski ulaşılabilen tarih olarak 1518 yılında günümüzdeki ismiyle Eyüp Nebi köyüyle alakalı kaynak olmuştur. Sıverek sancağına bağlı Çıbıkdan Nahiyesinde yer alan o zamanki ismiyle Cafer Bey isimli vakıf köyü olan Eyüp Nebi köyünde yerleşim çok eski zamanlara ulaşmaktadır. Vakıftaki görevlilerin hangi iş ile ilgilendiklerinin isimlerinin yer aldığı bu kaynak neticesinde o bölgede halkın yaşadığı, yaşayan bu halkın çocuklarının da o bölgedeki vakıf olarak bilinen yerde eğitim-öğretim faaliyeti aldıkları düşünülmektedir. Bu arşiv kaynağı neticesinde Viranşehir ilçesinde eğitim faaliyetleri hakkında tarihî olgu olarak 16. yüzyıla dair belgelendirme yapılmıştır denilebilir.

Tarihî olarak çok eski devirlerden itibaren yerleşim merkezi olan Viranşehir hakkında bu araştırmanın önemi ile birlikte ileriki süreçlerde çalışmak isteyen araştırmacılara ilham kaynağı olması beklenmektedir.

Kaynakça

- Akgündüz, M. (2008). Osmanlı dönemi urfa medreseleri ve tedrisat hayatı. *İstem*, (11), 113-121.
- Almas, D., ve Tekin, F. (2024). Modern hukuk karşısında örfî hukukun varlığını sürdürme nedenleri üzerine sosyolojik bir araştırma: şanlıurfa örneği. *İçtimaiyat*, 8(1), 29-44.
- Ayiş, M. Ş. (2016). Şeyh ahmed çapakçuri ve mektupla irşad örneği. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 11-35.
- Benzer, Z. (2022). XVIII. ve XIX. yüzyıllarda urfa bölgesindeki aşiretlerin eşkıyalık hareketleri üzerine bazı tespitler. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 273-298.
- Bilgi, N. (2022). Ahmed fuad baturay ve urfa valiliği (1924-1928). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 37(1), 53-72.
- Bozkuş, Y. D., ve Güler, S. E. (2022). Urfa tarihçesi ve urfa’da bulunmuş ermenice yazıtlar. *Kültür Araştırmaları Dergisi*(12), 63-88.
- Güzel, A. (2012). 1927 tarihli urfa salnamesinin tarihi coğrafya özellikleri bakımından değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 231-262.
- Kaplan, F. (2017). Viranşehir ilçesinin nüfus gelişimi ve özellikleri (1927-2015). (Yüksek Lisans Tezi). Şanlıurfa Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kaplan, F. (2020). Viranşehirin (şanlıurfa) kuruluş ve gelişmesinde etkili olan coğrafi faktörler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*(106), 432-456.
- Karakaş, E. (2022). Sezai karakoçun anılarında hafızanın mekanı olarak diyarbakır ve çevresi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(31), 37-66.
- Kaştan, Y. (2021). Osmanlı devleti ve türkiye cumhuriyeti’nde urfa’da eğitimin tarihî gelişimi. *International Social Sciences Studies Journa*, 7(89), 4327-4337.
- Kozan, A. (2023). Urfa’da memlûk ve eyyûbilerden osmanlı’ya intikal eden zaviyeler ve vakıfları. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (Ekim, 2023), 139-148.
- Köroğlu, S. A. (2015). Literatür taraması üzerine notlar ve bir tarama tekniği. *Gidb Dergi*, (1), 61-69.
- Öğüt, T., ve Ekici, S. (2011). Cumhuriyet dönemine geçiş aşamasında urfanın iktisadi ve sosyal yapısı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 175-192.
- Özdurğun, Y. (2017). Urfadaki ilçe halkevi teşkilatları (1936-1951). *Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(35), 457-472.
- Sabuncu, Ö., ve Gündüz, A. (2021). Şanlıurfa ile ilişkilendirilen peygamberler. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 260-288.
- Samur, H., ve Öztürk, M. (2022). Türkiye’nin diasporadaki ezidileri: anavatanla bağların yeniden güçlendirilmesi ve muhtemel etkileri. *Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 6(2), 79-92.
- Şahin, G. (2023). Türk vatandaşı kimliğinin oluşumunda halkevlerinin rolü: doğu ve güneydoğu anadolu örnekleri. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, (Ekim-2023), 203-221.
- Şanda, M. N. (2021). Osmanlı arşivinde urfa tarihi ile ilgili kaynaklar. *Osmanite Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 32-56.
- Şanda, M. N. (2023). Osmanlı devleti’nde vakıf- toplum ilişkileri ve aşiretler. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 343-360.

- Toprak, S. (2019). Urfa mahallî ressamlık geleneği: tabelacılıktan ressamlığa. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(2), 185-205.
- Turgut, B. (2015). Tanzimat'tan cumhuriyet'e amerikan b0rd misyonerlerinin urfa'daki faaliyetleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 191-220.
- Yıldırım, Y. (2017). Geleneksel eğitim sürecinde urfa'da çağdaş bir öğretmen: ihsan özdemir (1926-1956). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*(61), 437-466.
- Yıldız, H. (2012). Osmanlı yenileşme döneminde cizrede eğitim. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*(198), 177-194.
- Yıldız, H. (2020). Osmanlı modernleşme döneminde urfa sancağında açılan müslüman rüşdiye mektepleri. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 6(2), 243-269.
- Yücel, M. S. (2023). Cumhuriyetin ilk yıllarında köy yatı mektepleri. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, (Ekim,2023), 293-313.

MAÜ
PRESS

Artuklu Humanities

Ahmed Arif'in "Yalnız Değiliz" Şiirinde Marksist Ögeler

Ahmet Mendeş | <https://orcid.org/0009-0000-7284-047X> | a1903m@hotmail.com
TC. Millî Eğitim Bakanlığı, Diyarbakır, Türkiye | RORID

Atıf: Mendeş, A. (2025). "Ahmed Arif'in "Yalnız Değiliz" Şiirinde Marksist Ögeler". Artuklu Humanities, (18), 66-82. <https://doi.org/10.46628/ahu.1648553>

Öz: Marksizm ekonomik koşulları, toplumsal eşitsizlikleri ve sınıf çatışmalarını ele alan ideolojik bir anlayıştır. Bu anlayışa göre sosyalist ve komünist bir sistemin kurulmasıyla birlikte sınıfsal farklılıklar, eşitsizlikler ve zıt ideolojiler ortadan kalkacak; işçi ve emekçi sınıf yaşamak için iş gücünü ve emeğini satmak zorunda kalmayacaktır. Bu anlayışı benimseyen yazar ve şairlere göre bir eser tema, konu, olay ve kişiler bakımından sömürgeci ve yönetici sınıfın çıkarlarına değil, ezilen ve sömürülen sınıfların çıkarlarına hizmet etmeli ve onların çıkarlarına göre şekillenmelidir. Bu anlayışı benimseyen şairlerden biri de yerel ağızlardan ve halk söyleyişlerinden faydalanarak modern bir şiir anlayışı oluşturan, yerelden evrenselliğe uzanan, güncel ve özgün bir çizgiye ulaşan Ahmed Arif'tir. Diyarbakır'ın yetiştirdiği önemli şairlerden biri olan Ahmed Arif, şiirlerinde çoğunlukla ezilen, sömürülen Anadolu insanı ile Doğu'nun yaşam zorluklarını konu edinmiş, bu zorlukları ve gerçekleri sıra dışı bağdaştırmalarla, Anadolu'ya ait yerel ifadelerle, ezgili dize yapısıyla, estetik ve özgün bir şekilde vermiştir. Bu çalışmada Ahmed Arif ve "Yalnız Değiliz" şiiri Marksist Edebiyat Eleştirisi bakış açısıyla irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın giriş kısmında sosyal sınıf ayrımına, Marksist eleştiri kuramına ve toplumcu gerçekçiliğin Türk şiirine yansımalarına yer verilirken sentez kısmında ise Ahmed Arif'in sanat ve dünya görüşüne, "Yalnız Değiliz" şiirindeki Marksist öğelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Marksist Kuram, Ahmed Arif, Yalnız Değiliz.

Makale Bilgileri

Etik Beyan	Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Geliş Tarihi	28.02.2025
Kabul Tarihi	21.03.2025
Erken Görünüm Tarihi	13.06.2025
Yayın Tarihi	17.06.2025
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı-ithenticate.com
Yapay Zekâ Beyanı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

<i>Etik Kurul İzni</i>	Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	
<i>Etik Bildirim</i>	artukluhumanities@artuklu.edu.tr	
<i>Yazar Katkıları</i>	<i>Araştırmanın Tasarımı</i>	Yazar-1 (%100)
	<i>Veri Toplanması</i>	Yazar-1 (%100)
	<i>Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama</i>	Yazar-1 (%100)
	<i>Makalenin Yazımı</i>	Yazar-1 (%100)
	<i>Metnin Geliştirilmesi ve Tashihi</i>	Yazar-1 (%100)
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	
<i>Lisans</i>	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır	
<i>Dizinleme Bilgileri</i>	Dergi; ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO/(CEEAS), MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory, Linguistic Bibliography'de taranmaktadır.	

Marxist Traces in Ahmed Arif's Poem "We Are Not Alone"

Ahmet Mendes | <https://orcid.org/0009-0000-7284-047X> | a1903m@hotmail.com
 Republic of Turkey Ministry of National Education, Diyarbakır, Türkiye | RORID

Cite as: Mendes, A. (2025). "Marxist Traces in Ahmed Arif's Poem "We Are Not Alone"". *Artuklu Humanities*, (18), 66-82. <https://doi.org/10.46628/ahu.1648553>

Abstract: Marxism is a political view that addresses economic conditions, social inequalities, and social class conflict. According to this view, with the foundation of a socialist and communist system, social class differences, inequalities, and conflicting ideologies would disappear; the working class would no longer need to sell their labor and effort to survive. Authors and poets who is this political view claim that a literary work should serve and be shaped by the interests of the oppressed and exploited social classes, rather than those of the exploitative and exploitative classes. One of the poets who adopted this position Ahmed Arif, who formed a modern poetic style that draws upon local dialects and folk expressions, bridging the local with the universal, and achieving a unique and contemporary voice. Ahmed Arif, one of the prominent poets raised by Diyarbakır, often focuses on the struggles of the oppressed and exploited people of Anatolia, particularly in the East. He conveys these realities through extraordinary metaphors, local expressions specific to Anatolia, lyrical structures, and a unique and aesthetic manner. This study explores Ahmed Arif and his poem "We Are Not Alone" from the perspective of Marxist theory. In the introductions section of this study, discussions on social class distinctions, Marxist literary criticism, and the reflections of social realism in Turkish poetry are covered. On the other hand, the synthesis section, focuses on Ahmed Arif's artistic perspective and worldview along with the Marxist elements present in his poem "We Are Not Alone".

Keywords: Marxist Theory, Ahmed Arif, We Are Not Alone, .

Article Information

<i>Ethical Statement</i>	It is hereby declared that all scientific and ethical principles were observed during the preparation of the study, and that all referenced works have been properly cited in the bibliography
<i>Reviewers</i>	Two external reviewers / Double-blind
<i>Date of Submission</i>	28.02.2025
<i>Date of Acceptance</i>	21.03.2025
<i>Date of Early View</i>	13.06.2025
<i>Date of Publication</i>	17.06.2025
<i>Ethical Statement</i>	Ethical principles were followed during the preparation of this study.
<i>Plagiarism Checks</i>	Done-ithenticate.com
<i>AI Disclosure</i>	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

<i>Ethics Committee Approval</i>	This study does not require ethics committee approval, as it is based on data obtained through literature review and previously published sources..	
<i>Complaints</i>	artukluhumanities@artuklu.edu.tr	
<i>Author Contributions</i>	<i>Conceptualization</i>	Author-1 (%100)
	<i>Data Curation</i>	Author-1 (%100)
	<i>Investigation - Analysis - Validation</i>	Author-1 (%100)
	<i>Writing</i>	Author-1 (%100)
	<i>Writing – Review & Editing</i>	Author-1 (%100)
<i>Conflict of Interest</i>	No conflict of interest declared.	
<i>License</i>	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.	
<i>Indexing Information</i>	The journal is indexed in: ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO/(CEEAS), MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory and Linguistic Bibliography	

Giriş

Platon, "*Devlet*" (2010) adlı eserinde "İdeal Devlet" için öngörüsünü cesaretle karşılık gelen koruyucular sınıfı, akla karşılık gelen yöneticiler kısmı ve içgüdülere karşılık gelen çalışanlar sınıfı olmak üzere toplumu üç sınıfa ayırmıştır (Ruhi, 2005, s. 254). Ayrıca Platon, toplumdaki sınıfsal farklılıkları, "...sizi yaratan Tanrı, önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı olarak yarattıkların mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasına demir ve tunç katmıştır" (Platon, 2010, s. 111) diyerek yöneticileri altın, koruyucuları gümüş, işçileri demir ve tunca benzeterek sınıfsal farklılığı değer olarak ortaya koymuştur. Platon'un asırlar önceki bu öngörüsü ve benzetmesi yüzyıllar sonra gelişen rönesans, reform, sanayi inkılabı ve Fransız İhtilali ile birlikte toplumda birçok soruna ve çatışmaya sebep olmuştur. Fransız İhtilali, insanların yönetimlerde söz sahibi olmasını, hak, hukuk, adalet, eşitlik gibi kavramların ortaya çıkmasını sağlarken; sanayi inkılabıyla birlikte makine insan hayatına girmiş, üretim, şehirleşme, fabrikalaşma artmıştır. Toplumu derinden etkileyen bu felsefi, ekonomik ve toplumsal olaylar halk-burjuva, yöneten-yönetilen, köylü-şehirli, zengin-fakir, güçlü-güçsüz, işçi-patron, köylü-ağa gibi ikilikleri doğurarak sınıfsal farklılıkları derinleştirmiştir. Bu derinleşen sınıfsal farklılıklar yeni ideolojilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bir çeşit sosyalist yorum olan Marksizm, sınıfsal farklılıkların derinleştiği ve işçi sınıfı sorunlarının zirve yaptığı bir ortamda toplumu eğitmek, bilinçlendirmek ve yönlendirmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Karşılaşılan sorunları tarihsel ve ekonomik nedenlerle açıklamaya çalışmıştır. Friedrich Engels ve Karl Marx öncülüğünde gelişen bu felsefi ve siyasi akımın hedefi toplumdaki sınıfsal çatışmaları, eşitsizlikleri ve ekonomik uçurumları ortadan kaldırmaktır. Hedefini eşitsizlikleri ortadan kaldırarak eşit bir yaşam olarak belirleyen Marksizmin hedef kitlesi insan ve toplumdur.

Henri Lefebvre'ye göre, "Marksizm, modern dünyanın çelişkilerini, sorunlarını dile getiren bu sorunlara rasyonel çözümler üreten bir dünya görüşü olarak ileri sürülmüştür" (Lefebvre, 2018, ss. 12-13). Mevcut sistemde toplum üst sınıf ve alt sınıf olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Üst sınıf ideolojiyi belirlerken alt sınıf ise üretici yani üst sınıfın hizmetini gören yüklenici konumundadır. Marksizme göre bu sistem değişmeli ve toplumun iş yükünü üstlenen, üreten alt sınıf, üst sınıfın koşullarını belirlemelidir. Bu sistem değişikliği gerçekleştiği takdirde sınıfsal farklılıklar ortadan kalkacak ve herkes istediği yaşam koşullarına kavuşmuş olacaktır.

Toplumdaki bu gelişmeler, çatışmalar ve sorunlar sadece siyaset biliminin değil, tarihin, sosyolojinin, felsefenin, psikolojinin ve diğer bilimlerin de sorunu ve konusu hâline gelmiştir. Bilimlerin konusu hâline gelen bu durum edebiyatta da karşılık bulmuş ve edebiyata da ister istemez yansımaları olmuştur. Hem toplumun hem de edebiyatın temelini oluşturan insan, toplumu etkilediği gibi toplumda yaşanan olumlu veya olumsuz gelişmelerden ve olaylardan da etkilenmiştir. Felsefe, psikoloji, sosyoloji, kültür, ekonomi, ahlâk vb. özelliklerle donatılmış ve kuşatılmış bir varlık olan insan, ayrıca edebiyatın da yaratıcısıdır. İnsan, bu bilimlerin ortaya koyduğu sonuçlardan faydalanarak elde aldığı konuya estetik bir derinlik kazandırarak edebî bir şekilde ifade eder. Bu edebî anlayış ve yaratı sadece yazar ve şairler için değil, düşünürler için de önemlidir. Nitekim "Jasper, Heidegger, Husserl, Kierkegaard ve birçok çağdaş düşünür, edebiyatı insanoğlunun düşünmeye başladığı günden beri kullandığı etkili bir araç olarak görmüşlerdir" (Yalçın, 2004, s. 23). Tam da bu noktada Marksizmin sanat eserleri hakkındaki görüşü önem kazanır. Çünkü Marksizme göre bir sanat eseri insana yararlılığı oranda değerlidir. Edebiyatı; halkı bilinçlendirmek, aydınlatmak ve eğitmek için bir araç olarak gören Marksistler, bu görüş doğrultusunda insanlara yararlı eserler ortaya koymaya çalışmışlardır.

Marksist Eleştiri Kuramı

Marksizm, siyasi bir felsefi akımdır. Bu siyasal felsefik akıma göre sosyalizm ve onun hemen arkasından inşa edilecek olan komünist cemiyetle birlikte sınıfsal farklılıklar, zıt ideolojiler ve zıt menfaatler ortadan kalkacak ve böylece sınıf kavgaları sona erecektir. İnsanın insanı istismar etmesi bitecek, işçi ve emekçi kesim yaşamak için işgücünü ve emeğini satmaya mecbur kalmayacaktır. Aksine işçi ve emekçi kesim emeğini istediği alanda kullanabilecek ve böylece kıymete binerek önem kazanacaktır (Ersöz, 1974, s. 73). Bu siyasal felsefik akımın öncüleri Friedrich Engels ve Karl Marx'tır. Siyasi bir ideolojinin öncüleri olan Friedrich Engels ve Karl Marx'ın estetik ya da edebiyat üzerine herhangi bir eseri bulunmamaktadır. Marksist eleştiri kuramı, Marksist estetikçilerin, Marx ve Engels'in başka eserlerde veya kendi mektuplarında edebiyatla ilgili ifade ettikleri düşüncelere, daha sonra Lenin'in eklediklerine dayanarak temel ilkeleri belirlenen bir kuramdır. Her ne kadar Marx ve Engels edebiyatla ilgili düşüncelerini direkt ifade eden bir eserle dile getirmemiş olsalar da sanatı ekonomik alt yapıya bağlayarak Marksist estetiğin temel ilkesini belirlemişlerdir (Moran, 2021, s. 42). Marx ve Engels'in felsefesini benimseyenler bu temel ilkeyi baz alarak bu felsefik düşüncüyü sistemsel bir yapıya dönüştürmeye çalışmışlardır.

1844 yılında Karl Marx'ın kaleme aldığı "*Ekonomik-Felsefi Elyazmaları*" isimli eseri onun diğer yazılarıyla birlikte insanın tarihsel gelişimine ve hümanizme dayanan sosyalizm düşüncesini ifade eder (Russ, 2012, s. 325). Marx kalın duvarları yıkmayı, öğretileri dar sınırlardan kurtarmayı, onları en derindeki devinimleri içinde kavramayı bilmiştir. Marx ve Engels, ekonomik olayların taşıdığı önemin kesin ve açık bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Kapitalist ekonominin çelişik yapısını gün yüzüne çıkaran, ücreti ve artı-değer üretimi gibi önemli bir olayı inceleyen Marx'tır. Proletaryanın tarihsel rolünün, burjuvazi karşısında işçi sınıfının bağımsız bir politika ihtimalinin ve bu bağımsız politika yoluyla toplumsal ilişkilerin değişebileceğinin keşfi de yine Marx'a özgüdür (Lefebvre, 2018, ss. 18-19).

Friedrich Engels ve Karl Marx'ın düşünceleri üzerine inşa edilmiş olan Marksist estetiği incelerken 1934'e kadar olan kısmı birinci safha, 1934'ten sonraki "toplumcu gerçekçilik" olarak kabul edildiği kısmı ikinci safha olarak incelemek gerekir (Moran, 2021, ss. 41-42). Birinci dönemde Karl Marx ve Friedrich Engels'in düşünceleri derlenmeye, toparlanmaya çalışılmış; ikinci dönemde ise bu düşünceler bir sistem hâline dönüştürülmeye çalışılmıştır. Toplumcu gerçekçiliğin bir sisteme dönüşmesine öncülük eden Maksim Gorki olmuştur (Oktay, 2003, s. 75). Engels, Plehanov ve Marx gibi düşünürlerin ekonomik yapı ile sanat eseri arasındaki ilişkiyi araştırdıkları birinci safhada parti tarafından belirlenmiş net bir görüş yoktur. Ancak ikinci safha olarak adlandırılan evrede sanat anlayışı Sovyetler'de resmî bir boyut kazanarak "Toplumcu Gerçekçilik" adını almıştır (Moran, 2021, s. 42). Sovyet Yazarlar Birliği 1934'te toplanarak "Sovyet Yazarlar Birliği'nin Birinci Kongresi"nde toplumcu gerçekçiliğin ana ilkeleri belirlenmiştir. Karl Radek, N. J. Buharin, Maksim Gorki gibi yazar ve düşünürlerin konuştuğu kongrenin açılış konuşmasını Jdanov yapmıştır. Bu kongrede toplumcu gerçekçiliğin ne olup ne olmadığı üzerinde durulmuş, Sovyetler Birliği'ndeki sanatçıların nasıl bir tavır takınmaları gerektiği açıklığa kavuşturulmuştur.

Toplumcu gerçekçilik, daha çok sanatın ne olması gerektiği sorusuna cevap bulmaya çalışır. Sanatın ne olduğuyla pek ilgilenmez (Moran, 2021, s. 53). Nitekim Yazarlar Birliği Birinci Kongresi'nde Maksim Gorki, toplumcu gerçekçiliğin ne olduğu ve ne olmadığı, sanatçıların nasıl bir anlayış benimsemeleri gerektiği yönünde yaptığı bu önemli konuşmada edebiyatın üstlenmesi gereken rolü açıkça dile getirmiştir. Maksim Gorki'ye göre, emeğin kitaplardaki en önemli unsur olması gerekir. Maksim Gorki, teknolojinin sağladığı imkânlarla donanmış ve emeği, daha kolay ve daha üretken yapan örgütlü insanların kitaplarda anlatılması gerektiğini belirtmiştir (Oktay, 2003, s. 81). Bu gerçekleştigi takdirde merceğini emekçi ve işçi sınıfına odaklayan bir anlayış benimsenmiş,

insani değerler ön plana çıkarılmış ve böylece üretken işçi sınıfının özneye dönüştüğü eserler verilmiş olacaktır.

Lenin, "Edebiyat, Parti edebiyatı olmalıdır. Kahrolsun partizan olmayan yazarlar! Kahrolsun edebiyatın üstün adamı! Edebiyat proletaryanın genel davranışının bir parçası olmalıdır" (Aktaran: Moran, 2021, s. 72) diyerek sanatı, görüşlerini yansıtmak için bir propaganda aracı yapar. Edebiyatı partinin düşüncelerini ve işçilerin sorunlarını anlatmak için bir araç olarak görür. İster Friedrich Engels gibi düşünenler olsun ister Lenin'in düşüncelerini benimseyerek onun izinden gidenler olsun iki taraf da edebiyatın reformlara hizmet etmesi gerektiği noktasında birleşir. Ancak ayrıldıkları nokta Engels gibi düşünüp onun izinden gidenler için edebiyat daha çok bilgisel olup içinde yaşanan toplum hakkındaki bilgileri derinleştirerek reformlara hizmet ederken Lenin gibi düşünüp onun izinden gidenler için edebiyatın asıl görevi insanları dürterek eyleme geçirmeye hizmet eder (Moran, 2021, s. 73). Engels ve Lenin'in savunduğu görüşlerde bazı ayrılıklar olsa da temelde iki düşüncenin odağında hayata tutunmaya çalışan insanların sorunlarını dile getiren bir edebiyat anlayışını inşa etmek vardır.

Marksist eleştiri toplumdaki sınıf çatışmalarını ve ekonomik koşulları temel alır. Olayı sınıf çatışmaları ve ekonomik koşullar üzerinden açıklar. Sanat türlerinin, sanatın, akımların, üslupların, ekonomik altyapı ve sınıf çatışmalarıyla ilişkilerini tespit ederek bunların sebeplerini ortaya koyar. Çatışan güçler, sosyal yapı, sınıf farklılıkları Marksist eleştirinin değer ölçütleridir. Marksist eleştiri her şeyden önce içeriğin yani konunun eleştirisiidir. Eserin kahramanları, kişileri, olayları, konusu, yönetici ve sömürücü sınıfın çıkarlarını sürdürmesine hizmet etmemeli, ezilen sınıfların yararına ve çıkarlarına ters düşmemelidir (Moran, 2021, ss. 87-88). Eserlere sosyal içerikli mesaj verme misyonu yüklenirken bu misyon heyecanlı ve yüksek tonlu bir söylemle ifade edilmeye çalışılır.

Batı'da Maksim Gorki, Vlademir Korolenko, İvan Bunin, Aleksi Nikolayeviç, Andrey Bely, Vlademir Mayakovski, Muhtar Avezoz gibi isimler Marksizm ile ilgili eserler ortaya koyarken Türk edebiyatında bu anlayış 1930'lu yıllardan sonra toplumcu gerçekçi şemsiyesi altında kendini göstermeye başlamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nin başında filizlenen bu anlayış günümüze kadar devam etmiştir. Şiir alanında Nazım Hikmet ile kendini hissettiren bu anlayış, 1940'lı yıllarda daha geniş bir şair kitlesi tarafından savunulmaya başlanmıştır. "Kırk Kuşağı" olarak adlandırılan bu kuşak, toplumcu gerçekçi anlayış ile ön plana çıkar. "Kırk Kuşağı'nın şairleri işledikleri tema, ele aldıkları konu ve kullandıkları anlatım özellikleri ile kendilerine özgü bir toplumcu şairler kuşağı oluşturmuşlardır. "Toplumcu Gerçekçi Şairler" olarak da anılan bu kuşak Marksist düşünceler çerçevesinde eserlerini kaleme almıştır (Altun, 2020, ss. 4-5). Ahmed Arif, Mehmet Başaran, Abdülkadir Meriçboyu, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Rıfat Ilgaz, Niyazi Akıncıoğlu, Nevzat Üstün, Gülten Akin, Şükran Kurdakul, Cahit Irgat, Ömer Faruk Toprak, Can Yücel, Suat Taşer, Enver Gökçe, Arif Damar, Ceyhun Atıf Kansu, Talip Apaydın, Mehmet Kemal 1940 kuşağının başlıca önemli toplumcu gerçekçileridir (Paşaoğlu, 2019, ss. 16-17).

Toplumsal Gerçekçiliğin "Gizli Şair"i: Ahmed Arif

Cemal Süreya'nın döneminin "gizli kalmış şairi" (Süreya, 1969, s. 72) olarak adlandırdığı Ahmed Arif (1925-1993), şiire 1940'lı yıllarda lisedeyken başlamıştır. 1940 kuşağı içerisinde anılsa da esas 1950'li yıllardan sonra toplumcu gerçekçi çizgiye gerçek manada yönelmiştir. Lise yıllarında kaleme aldığı şiirleri taklit ve denemeden öteye geçmez (Yaşar, 2023, s. 86). İlk dönem şiirlerinde daha çok Cahit Sıtkı, Ahmet Haşım, Faruk Nafiz Çamlıbel, Behçet Necatigil, Ahmet Hamdi Tanpınar'dan etkilendiği görülmektedir. Taklit ve denemeden öteye geçmeyen bu şiir örnekleri 1968'de yayımlanan "Hasretinden Prangalar Eskittim" isimli tek şiir kitabına alınmamıştır. Şairin Ankara Üniversitesi Felsefe Bölümüne yerleştikten sonra hem sanat anlayışının hem de düşünce dünyasının tamamen toplumcu gerçekçi düşünceyle şekillendiği görülür. Toplumcu gerçekçi anlayışı benimsemesinde Rıfat Ilgaz ve Nazım Hikmet'in büyük tesiri olmuştur. İçerik olarak

Marksist anlayışı yansıtan şiirler yazan şair, dili kullanma biçimi, yerel ağızlardan beslenmesi, alışılmamış bağdaştırmalar kullanması, halk söyleyişlerine yer vermesi ve bunları modern şiir anlayışıyla birleştirmesi onun başarılı bir şair olmasını sağlamıştır. Geleneksel unsurları modern şiirin içinde eritmesi; güncel ve özgün bir şair olmasını sağlamış, onu yerelden evrenselliğe taşımıştır (Aydoğdu, 2020, s. 1308). O, Türk edebiyatının "tek kitaplı şairi"dir.

Ahmed Arif, 1950-1960 yılları arasında savunduğu sol görüş nedeniyle tutuklanmış ve hapis yatmıştır (Paşaoğlu, 2019, s. 31). Şiirleri pek çok dile çevrilmiş (İspanyolca, Almanca, Çekçe, Fransızca, Kurmancca, Zazaca, Felemenkçe, İsveççe) ve şiirlerinin pek çoğu bestelenmiştir (Paşaoğlu, 2019, s. 40-42). Mısraları çok anlamlı bir yapıya sahip olan Ahmed Arif, kılı kırk yaran bir kurgu ustalığı, titiz bir dil işçiliği, destansı bir lirizmle insanı ve insanın yaşadıklarını ele alan şiirler kaleme almıştır. Çile çeken, derdi bilen insanı kendine dert edinen şair, herhangi bir topluluğa ya da edebi akıma dahil olmayan bir şairdir. Ahmed Arif şiirleri Marksist ve toplumcu gerçekçi şiirlerin ortak değerlerini yansıtan ve halk söyleyişlerinden beslenen bir anlayışla yazılmış (Gülendam, 2010, s. 246) ve yüzyılların şiir emeğinden yararlanarak özgün bir şekilde ortaya çıkmıştır (Binyazar, 2003, s. 42). Bu da bu çalışmanın dayanağını oluşturmaktadır.

Toplumcu gerçekçilik akımı Marksist düşünce yapısının edebiyata yansımasıdır. "Sosyalist gerçeklik" olarak da bilinen bu akım sosyal gerçeklik, Marksist gerçekçilik, toplumcu gerçekçilik, sosyalist gerçekçilikle büyük ölçüde aynı anlayışı ve aynı düşünce yapısını ifade (Çetişli, 2004, s. 86). "Kırk Kuşağı"ndan olan ve kendisini "Halkın sıradan ve gariban bir ozanıyım" (Durbaş, 2009, s. 63) şeklinde tanımlayan Ahmed Arif, şiirlerinde çoğunlukla altyapıyı, ezilen ve sömürülen insanları, Doğu'nun yaşam zorluklarını konu edinen toplumcu gerçekçi bir şairdir. Onun şiirlerinde, "Toplumcu şiirin temel beslenme kaynağı olan halka yönelme, somut olanın şiire yansıtılması, yaşanan coğrafyanın tarih-kültür-toplum bağlamında şiir yoluyla aktarılması başat öge olarak karşımıza çıkmaktadır" (Aydoğdu, 2020, s. 1308). Nitekim "Yalnız Değiliz" şiiri de bu bağlamda kaleme alınmış bir şiirdir. "Yalnız Değiliz" şiiri Ahmed Arif'in 1953 yılında "İstanbul Harbiye Askeri Cezaevi"nde hapis yattığı yıllarda yazdığı şiirlerden biridir (Altun, 2020, s. 43). Şiir sekiz bentten oluşmaktadır. Birinci bentte hapis hane koşulları; ikinci bentte dışarda çalışan, işe giden işçilerle empati kuran; üçüncü bentte fiziksek olarak hapis hane, düşünsel olarak özgür olan; geri kalan bentlerde işçi sınıfının koşullarını, yaşanan zorlukları Anadolu'nun üç farklı bölgesi (Karacadağ, Çukurova ve Cibali) üzerinden dile getiren, Doğu ve Batı'yı harmanlayan bir Ahmed Arif vardır. Her ne kadar her bent kendi içinde ayrı bir yapı gibi görünse de aslında bentlerin hepsi içerik olarak birbirine bağlı ve bütüncül olarak işlenmiştir. Tarım işçileri üzerinden bütüncül proleterya seslenen şair, daha şiirin başlığında "Yalnız Değiliz" diyerek birliktelik vurgusu yapar. Şiirin tamamına bakıldığı zaman Marksist estetiğin birçok unsurunu bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Şiirde bir yanda yoksulluk, fakirlik, zulüm ve zor koşullar yer alırken; diğer yanda umut, direnç, dayanıklılık ve övgü dikkat çeker.

Bir ufka vardık ki artık

Yalnız değiliz sevgilim.

Gerçi gece uzun,

Gece karanlık,

Ama bütün korkulardan uzak.

Bir sevdadır böylesine yaşamak,

Tek başına

Ölüme bir soluk kala,

Tek başına

Zindanda yatarken bile,

Asla yalnız kalmamak

(Arif, 2022, s. 20)

Ahmed Arif, sözcükleri, "Acıyı ifade etmek kurtarıcıdır, ama insanların en az bildiği sözcükler, en derin acılarını anlatabilenlerdir" (Malraux, 2003, s. 200) bilinci ve edasıyla kullanır. Seveda, barış, özgürlük, zulüm, tutsaklık, birliktelik gibi sözcükler yüksek sesli ve çağrışımları bol olan sözcüklerdir. Şairin sinirini, öfkesini, öz düşüncelerini ve ifadelerini ortaya koyar. Ahmet Arif için "Şiir sevdadır, zulümdür, özgürlüktür" (Oral, 1988, s. 8). Bu bentte hapishanedeki fiziki duruma, düşünsel özgürlüğe ve birlikteliğe vurgu yapılmıştır. Ahmed Arif, otoriteye başkaldırmaktan, devrin akışına, akımına ters hareket etmekten hiçbir zaman vazgeçmemiş, hayatının sonuna dek bu anlayışından taviz vermemiştir. Bu mücadele esnasından sık sık fiziki özgürlüğü elinden alınmış ve hapse atılmıştır. Nitekim bu "hapis, zindan" hayatı vurgusu şiirlerinde sık sık geçer. Hapiste yattığı "Tek başına", "Zindanda yatarken bile" dizeleriyle; hapis gecelerinin uzunluğu ve karanlığı "Gerçi gece uzun", "Gece karanlık" dizeleriyle; fiziki yalnızlık "Tek başına", "Ölüme bir soluk kala" dizileriyle dile getirilmiştir. Ancak o böyle zamanlarda ve koşullarda bile korkmayan, zindan yaşamını verdiği mücadelenin bir nişanesi olarak gören, "Bir sevdadır böylesine yaşamak" diyerek ve yalnız olmadığını "Bir ufka vardık ki artık", "Yalnız değiliz sevgilim" diyerek dile getirir. Ahmed Arif'e göre bir şair sadece kendi yaşadıklarını değil, acıları, türküler, ağrıları, yaşama kavgası ve sevdasıyla "bir yanı geçmiş yüzyılların karanlığına bir yanı geleceğin aydın sonsuzluğuna uzanan halkının ta kendisi" (Öngören, 1970, s. 50) olarak yazmalıdır.

Şafakları ben balığa çıkarım

Akan akmayan sular da

Benim, bütün tezgâhlarda paydosa giden

Bir bahar akşamı dünyada.

(Arif, 2022, s. 21)

Cahit Irgat'ın, "İnsanı içine alan şiir toplumdur" (Cengiz, 2015, s. 41) söylemi Ahmed Arif şiirinin tam karşılığıdır. İşçilerin sorunlarını ele alan Ahmed Arif, hapiste fiziki tutsaktır. Ancak düşünce olarak özgür ve işçilerin yanındadır. Onlarla "şafakta balığa çıkan", bahar akşamlarında "tütün tezgâhlarında paydos" edendir. Şiirine taşıdığı sözcüklerle acı çekenlerin, susturulmuş olanların uğultulu sesleri yankılanır (Benjamin, 2009, s. 38). Onun için dünya hep bir bahardır. Şiirlerinde sık sık "bahar"a yer verir. Hapishane günlerinde hep bahara özlem duyar. Onun memleketinin dağlarına hep bahar gelir.

Ben dört duvar arasında değilim

Pirinçte, pamukta ve tütünde yim,

Karacadağ, Çukurova ve Cibali'de.

(Arif, 2022, s. 21)

Lunaçarski'ye göre bir edebiyat eserinin güçlü ve etkili olabilmesi için o esrin içerik olarak güçlü ve etkili olmasına, ayrıca coşkun tutarlı ve kuvvetli olmasına bağlıdır (Lunaçarski, 1998, s. 39). Pirinç, pamuk ve tütün işçilerinin yaşadıkları sıkıntıları üretim araçları ve üretim ilişkileri arasındaki mücadeleyle sınıf çatışmasına kapı aralar. Proleter sınıfın durumu aktarılırken yaşadıkları coğrafya olan Güneydoğu, Akdeniz ve Ege bölgeleri içerisinde yer verilir. Buradaki üretim aracı Karacadağ'da pirinçte, Çukurova'da pamukta, Cibali'de tütünde çalışan işçi sınıfının emegidir. O,

"dört duvar arasında" tutsak bir Ahmed Arif değildir. O, "Karacadağ, Çukurova ve Cibali'de", "Pirinçte, pamukta ve tütünde"dir. Nihat Behram,

Ahmed Arif'te yaşantıyla şiir ince bir telde korkusuzluk ve umutla birleşir. Ve ses böyle bir telin böyle bir birleşimden gelen olunca, dört duvar demir kapı dinlemez, hayatı bir uçtan bir uca dolanır, kendisi ranza dibinde volta vururken sesi memleketin bahar gelmiş dağlarında yiğitlerin donatım ve pusatları arasında yer yerler. Çukurova'da eser, Ege'de meyva verir (Aktaran: Beysanoğlu ve Timuroğlu, 1992, ss. 149-150)

der. Ahmed Arif, tutsaklıktan özgürlüğe gitmeyi özdeşim kurarak gerçekleştirir. İşçilik, yoksulluk "Pirinçte, pamukta ve tütündeyim", "Karacadağ, Çukurova ve Cibali'de" dizeleriyle vurgulamakta, Anaolu'nun farklı bölgelerine değinerek bu sosyal gerçekliği ortaya koymaktadır. Karacadağ'da geçim kaynağı pirinç, Çukurova'da pamuk, Cibali'de tütündür. Dört duvar arasındaki yalnızlığını; aidiyet ve empati yeteneğiyle kapatır. O, fiziki tutsaklıktan düşünsel özgürlüğü çıkarabilen usta bir şairdir. Nitekim bu özellik onun nev-i şahsına münhasır bir özelliktir. Ahmed Arif'in şiirlerinde işçi sorunu sıklıkla dile getirilir. Nitekim Veysel Öngören'in kendisi ile şiir üzerine yaptığı konuşmada, şiirin "ucuz bir espri, alay ve gıdıklamadan ibaret olamayacağını" (Öngören, 1970, s. 49) vurgular. İnsanların hüznüyle ağlayan, sevinci ve mutluluğuyla gülen, coşan şair, tüm insanların acısını, sustuklarını kalemiyle konuşuran, hor görülenlerin yanında, hor gören zihniyetin karşısında yer alır. Yorulmaz'a göre Ahmed Arif,

Hepimiz insanız. İnsan olduğumuz için de onur ve haysiyetimizle yaraşır bir şekilde yaşamalıyız. Edirne'den Hakkari'ye dek tüm ülkenin insanları mutlu olsalar bile, ben kendimi mutlu olarak göremem. Çünkü bu kez gönlüm insanca yaşamının kavgasını veren Kızıldereli ve zencilerin yanında olur. Kendimi bu kez onlardan biri olarak görürüm (Aktaran: Paşaoğlu, 2019, s. 52)

diyerek sanat anlayışını dünyadaki tüm inanlar için endişelenen evrensel bir görüşle halkın sorunlarını ve acılarını dile getirmek olarak ortaya koyar.

Zehirli kör yılanları

Ve sıtmasıyla

Gün yirmi dört saat insan avında

Karacadağ'da çeltikler.

Bir kız çocuğunun gözyaşı gibi

—Ayak bileğinde bir dizi boncuk,

Sol omzunda bir nazarlık,

Dağ başında unutulmuş, üşümüş,

Minicik bir aşiretin kızının,

Damla-damla, berrak olur pirinci.

Kamyonlarla, katır kervanlarıyla

Beyler sofrasına gider...

(Arif, 2022, s. 22)

Ahmed Arif kendisini ve şiir anlayışını, "Oysa ben doğuluydum. 'Az gelişmiş' değil, sömürülmek için kasıtlı olarak geri bırakılmış bir ülkenin aşiret töreleri ile yetişmiş bir çocuğuydum. Sömürgeci Fransız toplumunun, bohemi, serseriliği ve gerçekten kaçma çabalarını kutsayan şairleri,

elbette beni ırgılamazdı" (Öngören, 1970, s. 49) diyerek tanımlarken Batı toplumunu sömürgeci, tasasız, alın teri dökmeyen, tüketici, Doğu toplumunu ise geri bırakılan, sömürülen, alın teri döken, üreten, yoksul olarak ifade eder. Şairin kendisini bir aşiret çocuğu olarak tanıtmayı ve buna övünülecek bir anlam yüklemesi onun hayat ve şiir anlayışına ters düşen çelişkili bir durum yaratır. Ahmed Arif'i diğer Marksist şairlerden ayıran en önemli yönü şehir yaşamı yerine dağ ve köy yaşamını konu edinmesidir. Nitekim Cemal Süreya; Ahmed Arif ile Nazım Hikmet'i kıyaslarken Nazım Hikmet'in insanlara oviden ve büyük düzlüklerden seslenen, bereketli ve büyük bir ırmak gibi akan şehirlerin uygar şairi olduğunu; Ahmed Arif şiirinin deniz görmemiş çocuklara adandığını, tek ve uzun bir kâğıt gibi uyukluk tanımayan, yaşsız asi dağları dile getiren bir yapıya ve içeriğe sahip olduğunu söyler (Süreya, 1969, s. 67). Bu bentte de "Zehirli kör yılanları", "Ve sıtmasıyla", "Gün yirmi dört saat insan avında" olan "Karacadağ'da çeltikler"i ele alır Ahmed Arif. Zor koşullarda yaşayan, ekmek kavgası uğruna pirinç yetiştirirken sıtma hastalığına yakalanan işçilerin sözcülüğünü yapar. İnsan hayatının tehlikede olduğunu "Zehirli kör yılanları", "Ve sıtmasıyla", "Gün yirmi dört saat insan avında", "Karacadağ'da çeltikler" dizeleriyle sıtma hastalığıyla ve yılanların tehlikeli olmasıyla ortaya koyar. Yılanları ve sıtmayı kastederek insanların can güvenliğinin olmadığını, onları bir avcıya benzeterek "insan avında" sözleriyle belirtir. Doğulu ve sömürülmek için bilinçli olarak geri bırakılmış bir ülkenin aşiret töreleriyle büyüyen Ahmed Arif, pirinci tarif ederken "Bir kız çocuğunun gözyaşı gibi", "Damla-damla, berrak olur pirinci" dizeleriyle pirinci bir küçük kız çocuğunun saf, tane tane akan, berrak gözyaşlarına benzetir. "Ayak bileğinde bir dizi boncuk", "Sol omzunda bir nazarlık" dizeleriyle gelenek ve görenek ve inanışları; "Dağ başında unutulmuş, üşümüş" dizesiyle kimsesizliği, yoksulluğu, çaresizliği, fakirliği; "Minicik bir aşiretin kızının" dizesiyle de aşiret düzenine göndermede bulunur. Nitekim bunda kendisinin Doğulu olmasının ve aşiret töresiyle yetişmiş olmasının payı vardır. Nitekim Cemal Süreya onun için "korkusuz bir lirizmle Doğu Anadolu insanının müthiş malzemesini insanların önüne serdiğini ve bunu bütün Anadolu'ya yaydığını" (Süreya, 1969, s. 68) söyler. Bin bir zorlukla yetiştirilen pirincin "Kamyonlarla, katır kervanlarıyla", "Beyler sofrasına" gittiğini söyleyen şair, sömürü olayını sınıf düzleminde vurgular (Oktay, 1990, s. 60). Zor şartlarla elde edilen pirincin Beyler sofrasına gittiğini dile getirerek altyapı ile üstyapının çatışmasına göndermede bulunur. Büyük bir emekle, işçilerin sıtma hastalığına yakalanma riskini göze alarak canları pahasına ürettikleri pirinç; kamyonlarla, katır kervanlarıyla üstyapıyı oluşturan Beylerin sofrasına gider. İşçiler sömürülen kesimken, "beyler" onları sömüren kesimdir. İşçi sınıfı Marksizmin dayanağıyken; "bey, ağa, patron" sermayenin yani kapitalizmin temelidir. Ahmed Arif; törelere, gelenek ve göreneklere, inanışlara, işçilerin yaşam koşullarına, hastalıklara, insanların geçim derdine, yoksulluğuna, üretilen pirincin kimlere gittiğine zengin-yoksul ikilemi üzerinden göndermelerde bulunur. Böylece alt sınıfın ekonomik ve yaşamsal güçsüzlüğünü tasvir ederek güçlü ve zengin erkin yani üst sınıfın temsilcileri olan beylerin karşısına koyar.

Çukurovam,

Kundağımız, kefen bezimiz.

Kanı esmer, yüzü ak.

Sıcağında sabır taşları çatlar,

Çatlamaz ırgatın yüreği.

Dilerse buluttan ak,

Köpükten yumuşak verir pamuğu.

Külhan, kavgacıdır delikanlısı,

Ünlü mahpusânelerinde Anadolunun

*En çok Çukurovalılar mahpustur,
Dostuna yarasını gösterir gibi,
Öyle içten,
Öyle derin,
Türkü söylemek, küfretmek,
Çukurova yiğidine mahsustur...*

(Arif, 2022, s. 23)

Mehmet Kaplan'a göre Ahmed Arif, "Doğulu, Marksist ve gerilla"dır (Kaplan, 2021, s. 572). Ancak o sadece Doğunun sorunlarını dile getirmez. O, "Çukurovam, Anadolum, vatanım" diyerek tüm yurdu sahiplenir. Zayıflıklar karşısında yılmayan, hayatla savaşan, mücadele eden bir anlayışla Marksist ideolojiyi benimser. "Buluttan ak", "köpükten yumuşak" olan Çukurova pamuğunun "Kanı esmer, yüzü ak" işçilerin "Kundağımız, kefen bezimiz" diyerek canları pahasına yetiştirildiğini dile getirir. O yumuşak ve beyaz pamuğu toplamanın zor şartlarını "Sıcağında sabır taşları çatlar" dizesiyle dile getirirken, "Çatlamaz ırgatın yüreği" dizesiyle bu zor şartlara direnen pamuk işçilerini yüreklerinin sağlamlığıyla över. Çukurova bir yandan insanları sahiplenen, koruyan "kundak" iken, diğer yandan insanların ölümüne sebep olan "kefen bezi"dir. Üretilen pamuğun işçilerin kefen bezine dönüşmesine ironi yoluyla göndermede bulunur. Şair için Çukurova işçileri külhan, kavgacı ve delikanlıdır. Çünkü onlar burjuvazinin, işbirlikçinin, kompradorun çürütüp bozamadığı, zulme ve sömürüye karşı sessiz kalmayan, boyun eğmeyen, isyan eden, doğduğu topraklara ve aşiretine bağlı dürüst bilinçli Çukurova yiğitleridir (Erdost, 2004, s. 82). Ondan dolayı Anadolu'nun ünlü hapishanelerinde en çok onlar yatar. Umut ve direniş Marksizmin temel öğelerinden biridir. Şair, Çukurova yiğidinin diline hem türkülerini hem de küfrü yakıştırarak onlara duyduğu yakınlığı belli eder. Çünkü ona göre,

'Umutsuzluğa düşmek' ise bir devrimciye yasaktır. Cellat elinde işkencede ölüme bir soluk kalmışken bile! Yalnız yasak değil, ayıptır da. Çünkü devrimcinin kendisi, insanlığın yarını ve umududur. Bir kural, bir ilkedir bu. Namussuzluğun, alçaklığın egemen olmadığı, soylu, güzel ve onurlu bir dünya, bu temel ilke üzerinde kurulur (Öngören, 1970, s. 50).

Hapishaneler ise; kolluk kuvvetlerini, üst sınıfın otoritesini temsil eder. Alt sınıfı temsil eden, "(...) almanın vermek olduğunu söyleyen felsefe, işkencededir, zindandadır" (Erdost, 2004, s. 82).

*Tütünü bilir misin?
"Kız saçı" demiş zeybekler,
Su içmez her damardan,
Yerini kolay beğenmez,
Üşür
Naz eder,
Darılır,
İki yaprak arasında kıyılmış
Bir parçası var kalbimin
İncecik, ak kâğıtlara sarılır,*

Dar vakit yanar da verir kendini,

Dostun susan dudağına...

(Arif, 2022, s. 24)

Mücadelesinin amacını "Kimsenin karnında açlığı, ayağında yalınlığı ve sırtında çıplaklığı kalmasın diye ömrümüzden bir parça vermek. Hepsi bu" (Arif, 2013, s. 73) diyen Ahmed Arif bu bentte ve sonraki bentlerde Cibali'deki tütün işçilerini ele alır. "Tütünü bilir misin?" sorusuyla bir soru sorarak başlar. Bilmezliğe vurur. "*Su içmez her damardan*", "*Yerini kolay beğenmez*", "*Üşür*", "*Naz eder*", "*Darılır*" dizeleriyle tütün yetiştirmenin zorluğuna değinir. Ayrıca dizelerin alışılmış, günlük dilde kullanılan birkaç sözcükten oluştuğu göze çarpmaktadır. Cemal Süreya onun için,

İmge onda sınırlı bir öge değil. Bir bakıma şiirin kendisi, bütünü. Öyle ki bütünüyle vardır onun şiiri. Kelimeler ilişkin oldukları kavramları aşan ve daha geniş durumları kavrayan bir nitelik gösteriyor. Şiirin bütünü içinde kullanılmış bazı düz sözler inanılmaz bir çarpıcılık, bir imge yeteneği kazanmaktadır Ahmed Arif'te (Süreya, 1969, s. 69)

der. Tütünü zeybeklerin söylemiyle "kız saç"na benzetir. Şair, kendisini bir tütün işçisi, emeği beyaz bir kâğıda sarılan ve yanan olarak görür. Tütünün yetiştirilmesi o kadar zorken tüketilmesi bir o kadar kolaydır. İncecik beyaz kâğıda sarılarak, iki dudak arasında kül olur gider. Şair, emeğin bu kadar çabuk tüketilmesine göndermede bulunur.

Sokaklardan,

Kıyılardan,

Gök mavisinden,

Ekmeğinden,

Canevinden ayrı düşmeye

Yani bütün hasretlerin kahrına

Ve zehrine çaresiz kalmaların,

İlk nefesi Hızır gibi yetişir

Cibali'de sarılan cıgaranın

(Arif, 2022, s. 25)

"(...) o, mavzerini, yeni düzenin ikiyüzlülüğüne, yüreği 'para' olan zulme çevirir" (Erdost, 2004, s. 84). Şiiri sevdâ, sinir, kültür, isyan olarak gören, bu sinirini, öfkesini, isyanını toplumun belli hâline bağlayan, bir şairin toplumun yaşadığı sorunlardan etkilenmemesinin mümkün olmadığını söyleyen Ahmed Arif (Şeker, 1997, s. 148) için sigara vazgeçilmezdir. Karanfil kokar onun sigarası. Bütün yalnızlıkların, dertlerin çaresi, dostudur. Şaire göre sokaklardan, kıyılardan, gökyüzünden, sevdiklerinden, özgürlükten ayrı kalındığı mahpus günlerinde hasret kahrına, zehrine ve çaresizliğine katlanmanın tek yolu sarılan Cibali sigarasıdır. Sigaranın ilk nefesini acil ihtiyaç duyulduğunda ortaya çıkan "Hızır"na benzetir. Hızır'a tarihi göndermede bulunarak hem işin acilliğini belirtmeye hem de inandırıcılığını artırmaya çalışmıştır. Marksizm, bünyesinde tarihi öğeleri barındırır. Böylece geçmiş öğrenerek geleceğe ışık tutmayı amaçlar. Yeni kuşağa inanç ve ruh aşılamaya çalışır.

Tütün işçileri yoksul,

Tütün işçileri yorgun,

Ama yiğit,

Pırıl-pırıl namuslu.

Namı gitmiş deryaların ardına

Vatanımın bir umudu...

(Arif, 2022, s. 25)

Ahmed Arif'in şiirlerinde umutsuzluk baskın gibi görünse de asıl bu umutsuzluğun altında her zaman filizlenen ve yeşeren bir umut vardır. Şair, şiirlerinde umutsuzluğun karamsar tablosunu dağıtan ve umutsuzluk zırhını delip geçen umut ışığına yer verir (Bulak, 2016, s. 286). Tütün işçileri yorgun ve yoksuldur. Ancak onlar "namı" uzaklara gitmiş "yiğit" ve "namuslu" kişilerdir. Onlar "vatanın umudu"dur. Şair, vatanın kurtuluşunu yoksul işçilerde görür. Marksizm anlayışına göndermede bulunur. Çünkü Marksizm, toplum düzeninin değişmesinin ve işçi sorunlarının ortadan kalkmasının ancak işçi sınıfının güçlenmesi ve yöneten konuma geçmesiyle mümkün olacağına inanır.

Adnan Binyazar'a göre iyi bir şairin beslendiği ana kaynağı, kendi yaşadığı ülkenin şiiri olduğu kadar dünya şiirinden beslenmesi ve ona yabancı kalmamasıdır (Binyazar, 2003, s. 42). Adnan Binyazar'ın bu tespiti Ahmed Arif'in şairliğini ve şiirini tarif eder gibidir. Çünkü o, şiirinde yerel unsurlarla modern şiiri bütünleştiren, ritmi söz ile gerçekleştiren, sözün gücüne, sesin gücünden daha çok inanan bir şairdir. "Mahpus", "cigara", "aşiret" gibi yerelde kullanılan ve bilinen kavramlarla ve deyimlerle bir ritim oluşturur. Onun mısraları bir veya birkaç kelimeden oluşur. Bu ritim işlenen temayla paralellik gösterir. Nitekim Mehmet Emin Uludağ, Ahmed Arif'in şiirindeki sözcüklerin seçiminin "Şair konuşma dilinde kullanılan kelime veya deyimlerden hareketle şiirinde bir ritim tutturur. Bu ritim temalara akışkan bir sıvı gibi nüfuz eder" (Uludağ, 2013, s. 207) sözleriyle nasıl ritim oluşturduğunu ve ritmin temayla nasıl bütünlük gösterdiğini açıkça ortaya koyar. Cemal Süreya ise "Şiirin içinde birer ikişer kelimelik mısralar halinde akan bu sözler biçim yönünden de önem kazanmaktadır. Öyle ki, kendiliğinden doğan ve yalnız Ahmed Arif'e özgü gizli bir aruz gibi bu sözlerden bütün şiire bir müzik yayılmakta ya da bütün şiir çekidüzenini onlarda bulmaktadır" (Süreya, 1969, s. 70) diyerek onun şiirde meydana getirdiği ahenge ve ritme dikkat çeker. Memur bir babanın çocuğu olan Ahmed Arif, şiirlerinde tanık olduklarını ve halkı dile getirir. Ahmed Arif kendisini "Ben halkımın mazlum ve gariban bir ozanıyım. Böyle olmak da yüce bir onurdur" (Durbaş, 2009, s. 27) sözleriyle tanıtır. Kendisini halka adayan bir şair olarak gören Ahmed Arif, "İçerde" şiirinde kendi hayat serüvenine yer verirken "Uy Havar!" ve "Sevdan Beni" şiirlerinde aşka ve sevgiye yer verir. Bu da Ahmed Arif'in sadece toplumcu gerçekçi anlayışla şiirler yazmadığını bireysel konularda da şiirler yazdığını gösterir.

Sonuç

Sınıfsal farklılıklar insanların toplumsallaşmaya başladığı ilk dönemlerden itibaren başlamıştır. Zamanla bir soruna dönüşen bu sınıfsal farklılıklar yeni ideolojilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Böyle bir ortamda ortaya çıkan Platon'un "ideal devlet" anlayışı reform, rönesans, sanayi inkılabı ve Fransız İhtilâli'yle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Hak, adalet, özgürlük, eşitlik gibi düşünsel gelişmeler ve bunların yaygınlaşmasını sağlayan teknolojik gelişmeler işçi sınıfının bilinçlenmesine ve örgütlü bir şekilde hareket etmesine olanak sağlamıştır. İşçi sınıfının yaşanan gelişmelerle birlikte bilinçlenmesi ve birlikte hareket etmesi, burjuvazi anlayışını olumsuz yönde etkileyerek çıkarlarına ters düşmüş ve bu da sınıfsal çatışmaya sebep olmuştur.

Karl Marx ve Friedrich Engels'ın öncülük ettiği Marksizm böyle bir ortamda ortaya çıkmıştır. Temel hedefi sınıf çatışmasını, zıt ideolojileri, sınıfsal farklılıkları ve ekonomik uçurumları ortadan kaldırmak olan Marksizm, Sovyetler Birliği'nin resmî ideolojisi hâline dönüşmüştür. 1934'ten sonra "Toplumcu Gerçekçi" adını alan Marksizm, Lenin ile birlikte sanat alanında yeni bir boyut kazanmıştır. Lenin sanata, Marksizm ideolojisini yansıtan bir propaganda

aracı misyonunu yüklemiştir. Batı'da Maksim Gorki, Vlademir Kordenko, Vlademir Mayakovski gibi sanatçılar bu anlayışı yansıtan eserler ortaya koyarken, bu anlayış 1930'lu yıllardan itibaren Türk edebiyatında da karşılık bulmaya başlamıştır. Nazım Hikmet'in öncülük ettiği bu anlayışın vücut bulduğu şairlerden biri de Ahmed Arif'tir.

Ahmed Arif, hem yaşam felsefesi olarak hem de sanat anlayışı olarak Marksizmi benimsemiş bir şairdir. Ahmed Arif, bu görüşlerinden dolayı hapis yatmış ve bu hapislik durumuna şiirlerinde sık sık dile getirmiştir. Şiirleri memleket ve insan sevgisinin portrelerini, hapishane hayatını, Doğu insanını, işçilerin durumunu okuyucusuna sunar. Bunu çıplak imgelerle ortaya koyarken maruz kaldığı otoritenin sert gücüne ve karşılaştığı zorluklara da yer verir. İçerik olarak Marksist anlayışı yansıtan şiirler yazan şair, dili kullanma biçimi, yerel ağızlardan beslenmesi, alışılmamış bağdaştırmalar kullanması, halk söyleyişlerine yer vermesi ve bunları modern şiir anlayışıyla birleştirmesi onun başarılı, özgün, güncel bir şair olmasını sağlamış; onu yerelden evrenselliğe taşımıştır. Birleştirici bir üslup kullanan, şiirlerinde Marksist öğeleri bolca barındıran şair, kendini ezilmiş sınıfın bir temsilcisi olarak görür.

1968'de ilk basımı yapılan "Hasretinden Prangalar Eskittim" isimli tek kitabında yer alan "Yalnız Değiliz" onun Marksist dünya görüşünü yansıtan şiirlerinden biridir. Şair şiirlerinde, yoksulluğu, işçi sınıfının durumunu, Anadolu'yu, memleket ve insan sevgisini anlatır. Bu şiiriyle işçi sınıfının birlikteliğini, ezilmişliğini, yığılmasını, umudunu ortaya koyar. Dile gelmemiş olanı dile getirerek, karanlıkta kalmış kişilere varlık alanı açar. Sözcükleri yol gösterici, acıları ve yalnızlığı haykırış, umutsuzlara umut olarak kullanır. Şiirde, kendisinin fiziki tutsaklığından başlayarak, düşünsel özgürlüğe ve empatiye varan, üç farklı bölgenin Karacadağ, Çukurova ve Cibali'nin çeltik, pamuk ve tütün işçilerinin sorunlarını, ezilmişliğini dile getirme başarısını gösterir. İşçilerin yanında yer alarak, "Yalnız Değiliz" birliktelik mesajı verir. Bütün insanların üzerine kara bir bulut gibi çöken acı, keder, zulüm ve yoksulluğu dağıtmaya çalışır. Aydınlatan bir ışık, açacak bir güneş umudu aşılar. Toplumdaki yoksul-zengin ikilemine yer verilir. Bu verilirken de yerel söylemlerden, bağdaştırmalardan ve çağrışımlardan yararlanır. Onun şiiri imge, dil, üslup, ahenk, yayılımcı işleyiş ve içerik bakımından bütünlük gösterir. Onun şiiri yaşsız bir şiirdir. Günün, çağın değil, çağların gerçekliğiyle dolu, konuşmasından alınmış bir parça gibi güncel bir şiirdir.

Kaynakça

- Altun, B. (2020). *Ahmed Arif'in şiirlerinde üslup*. [Yüksek lisans tezi, Siirt üniversitesi]. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/104821/yokAcikBilim_10260606.pdf?sequence=-1
- Arif, A. (2013). *Leylim leylim-Leyla Erbil'e mektuplar*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Arif, A. (2022). *Hasretinden prangalar eskittim*. Metis Yayınları.
- Aydoğdu, Y. (2020). Ahmed Arif'in şiir anlayışı ve gelenekle ilişkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(4), 1305-1313.
- Benjamin, W. (2009). *Tarih kavramı üzerine pasajlar*. (A. Cemal, Çev.). Yapı Kredi Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi ve baskısı belirtilmemiştir).
- Beysanoğlu, Ş. ve Timuroğlu, V. (1992). *Ahmed Arif: Hayatı, sanatı, şiirleri*. Diyarbakır Vakfı.
- Binyazar, A. (2003). Öfkenin ve inceliklerin şairi. *Varlık*, 1153, 41-44.
- Bulak, Ş. (2016). Bir mikro üslup inceleme denemesi: Ahmed Arif'in "merhaba, içerde, ay karanlık" şiirlerinde üslup. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 55, 277-304.
- Cengiz, M. (2015). *Toplumcu gerçekçi şiir 1923-1953*. Şiirden Yayınları.
- Çetişli, İ. (2004). *Batı edebiyatında edebi akımlar*. Akçağ Yayınları.
- Durbaş, R. (2009). *Kalbim dinamit kuyusu*. Cumhuriyet Yayınları.
- Erdost, M. İ. (2004). *Üç şair: Nazım Hikmet, Cemal Süreya, Ahmed Arif*. Onur Yayınları.
- Ersöz, M. (1974). *Marksizm, leninizm ve tenkidi*. İrfan Matbaası Yayınları.
- Gülendam, R. (2010). Siyaseti şiirde yaşamak: Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında sosyalist şiir. *Turkish Studies*, 5(2), 212-280.
- Kaplan, M. (2021). *Şiir tahlilleri-2 cumhuriyet dönemi Türk şiiri*. Dergâh Yayınları.
- Lefebvre, H. (2018). *Marksizm*. (V. Günyol, Çev.). SEL Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi ve baskısı belirtilmemiştir).
- Lunaçarski, A. V. (1998). *Sosyalizm ve edebiyat*. (A. Bezirci, Çev.). Evrensel Kültür Kitaplığı (Orijinal eserin basım tarihi ve baskısı belirtilmemiştir).
- Malraux, A. (2003). *İnsanlık durumu*. (A. Berkay, Çev.). İletişim Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi ve baskısı belirtilmemiştir).
- Moran, B. (2021). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İletişim Yayınları.
- Oktay, A. (1990). *Karanfil ve pranga: Ahmed Arif'in şiiri üzerine eleştirel bir çalışma*. Metis Yayınları.
- Oktay, A. (2003). *Toplumcu gerçekçiliğin kaynakları*. Everest Yayınları.
- Oral, Z. (1988). Ahmed Arif. *Milliyet Sanat*, 192, 1-8.
- Öngören, V. (1970). Ahmed Arif'le bir konuşma. *Ankara Birliği Dergisi*, 2, 48-50.
- Paşaoğlu, N. (2019). *Ahmed Arif'i okumak (hayatı-edebi şahsiyeti-eserleri)*. [Yüksek lisans tezi, Düzce üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Platon. (2010). *Devlet*. (S. Eyyüpoğlu ve M. A. Cimcoz, Çev.). Türkiye İş Bankası Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi ve baskısı belirtilmemiştir).

- Ruhi, M. E. (2005). Platon'un devletin kökenine İlişkin görüşü ve yansımaları. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1-2), 241-278.
- Russ, J. (2012). *Avrupa düşüncesinin serüveni*. (Ö. Doğan, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Süreya, C. (1969). Ahmed Arif. *Papirüs*, 31, 66-72.
- Şeker, Z. (1997). *Ahmed Arif ve şiirini besleyen kaynaklar*. Ürün Yayınları.
- Uludağ, M. E. (2013). Ahmet Arif'in şiirlerinde Anadolu sevgisinin yansımaları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 49, 203-210.
- Yalçın, A. (2004). *Çağdaş insan ve edebiyat*. Akçağ Yayınları.
- Yaşar, F. G. (2023). *Edebiyat sosyolojisi bağlamında toplumsal değerler ve değerler çatışması: Ahmed Arif, Faik Baysal ve Tarık Buğra örneği*. [Yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Artuklu Humanities

Ortaöğretim Öğrencilerinin Devamsızlık Nedenlerine İlişkin Öğretmen ve Veli Görüşleri

Emrullah Aldemir | <https://orcid.org/0009-0000-0889-1387> | emrullahaldemir1@gmail.com
T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Ankara, Türkiye | RORID

Ramazan Yirci | <https://orcid.org/0000-0003-4696-7420> | ramazanyirci@gmail.com
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, Türkiye | ROR ID

Atıf: Aldemir, E. ve Yirci, R. (2025). “Ortaöğretim Öğrencilerinin Devamsızlık Nedenlerine İlişkin Öğretmen ve Veli Görüşleri”. Artuklu Humanities, (18), 83-107.
<https://doi.org/10.46628/ahu.1680487>

Öz: Bu araştırmanın amacı, öğretmenler ve velilerin görüşleri çerçevesinde, öğrencilerin devamsızlık yapma nedenlerini incelemektir. Bu çalışma nitel araştırma yöntemiyle tasarlanmış olup durum deseni kullanılarak hazırlanmıştır. 2023-2024 eğitim öğretim yılında gerçekleştirilen araştırmanın katılımcıları Mardin ili Artuklu ve Kızıltepe ilçelerinde bulunan 10 öğretmen ve 10 veliden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen “Öğretmen Görüşme Formu” ve “Veli Görüşme Formu” kullanılarak yüz yüze görüşme yoluyla elde edilmiştir. Verilerin analizi sonucunda öğrencilerin devamsızlık yapma nedenleri; bireysel nedenler, aile kaynaklı nedenler, öğretmen kaynaklı nedenler, okul ve okul yöneticisi kaynaklı nedenler, çevresel kaynaklı nedenler ve eğitim sistemi ve milli eğitim politikaları kaynaklı nedenler alt başlıkları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alt başlıklardan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin devamsızlık sorununda ailelerin yeterli çaba göstermemesi, sağlık ve ulaşım sorunları, okulun öğrencilere cazip gelmemesi, kötü arkadaş ortamı, akran zorbalığı, aile içi şiddet, ailenin ekonomik durumunun kötü olması, eğitim-öğretimin ekonomik sorunların çözümüne olumlu anlamda etki etmeyeceğine inanılması, üniversite mezunu olunsu bile işsiz kalabileceği düşüncesi, aile ile okul arasındaki iletişimin zayıf olması, okul yöneticisi ve öğretmenlerin öğrencilerle uygun dilde iletişim kuramaması gibi faktörlerin devamsızlığa sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Devamsızlık, devamsızlık nedenleri, öğrenci devamsızlığı, ortaöğretim öğrencileri.

Makale Bilgileri

<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalında hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
<i>Değerlendirme</i>	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
<i>Geliş Tarihi</i>	20.04.2025
<i>Kabul Tarihi</i>	20.05.2025
<i>Erken Görünüm Tarihi</i>	13.06.2025
<i>Yayın Tarihi</i>	17.06.2025
<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı-ithenticate.com	
<i>Yapay Zekâ Beyanı</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.	
<i>Etik Kurul İzni</i>	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü- Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulunun 05.04.2024 tarihli ve 7 nolu kararı ile çalışmanın uygulanması uygun görülmüştür.	
<i>Etik Bildirim</i>	artukluhumanities@artuklu.edu.tr	
<i>Yazar Katkıları</i>	<i>Araştırmanın Tasarımı</i>	Yazar -1 (%50) - Yazar -2 (%50)
	<i>Veri Toplanması</i>	Yazar -1 (%50) - Yazar -2 (%50)
	<i>Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama</i>	Yazar -1 (%50) - Yazar -2 (%50)
	<i>Makalenin Yazımı</i>	Yazar -1 (%50) - Yazar -2 (%50)
	<i>Metnin Geliştirilmesi ve Tashihi</i>	Yazar -1 (%50) - Yazar -2 (%50)
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	
<i>Lisans</i>	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır	
<i>Dizinleme Bilgileri</i>	Dergi; ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO/(CEEAS), MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory, Linguistic Bibliography'de taranmaktadır.	

Teachers' and Parents' Opinions on the Reasons for Absence of Secondary School Students

Emrullah Aldemir | <https://orcid.org/0009-0000-0889-1387> | emrullahaldemir1@gmail.com |
Millî Eğitim Bakanlığı Ankara Türkiye | RORID

Ramazan Yirci | <https://orcid.org/0000-0003-4696-7420> | ramazanyirci@gmail.com
Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Kahramanmaraş, Türkiye | ROR ID

Cite as: Aldemir, E. ve Yirci, R. (2025). "Teachers' and Parents' Opinions on the Reasons for Absence of Secondary School Students". Artuklu Humanities, (18), 83-107.
<https://doi.org/10.46628/ahu.1680487>

Abstract: This research aims to examine the reasons for students' absenteeism within the framework of teachers' and parents' opinions. The study was designed with a qualitative research method and was prepared using a case study design. The participants of the research, which was conducted in the 2023-2024 academic year, consisted of 10 teachers and 10 parents in the Artuklu and Kızıltepe districts of Mardin province. The data of the research were obtained through face-to-face interviews using the "Teacher Interview Form" and "Parent Interview Form" developed by the researcher. As a result of the analysis of the data, the reasons for students' absenteeism emerge as individual reasons, family-related reasons, teacher-related reasons, school and school administrator-related reasons, environmental reasons, and reasons related to the education system and national education policies. According to the findings obtained from these sub-headings; factors such as insufficient effort of families, health and transportation problems, school not being attractive to students, bad friends, peer bullying, domestic violence, poor economic situation of the family, belief that education will not have a positive effect on the solution of economic problems, the idea that one can be unemployed even if one graduates from university, poor communication between the family and the school, school administrators' and teachers' inability to communicate with students in the appropriate language play a role in students' absenteeism.

Key words: Absenteeism, reasons for absenteeism, student absenteeism, secondary school students.

Article Information

Ethical Statement

This study was produced from the master's thesis prepared by the first author under the supervision of the second author in the Department of Educational Sciences of the KSÜ Social Sciences Institute. It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of the study and all studies used were indicated in the bibliography.

Reviewers

Two external reviewers / Double-blind

Date of Submission

20.04.2025

Date of Acceptance

20.05.2025

Date of Early View

13.06.2025

Date of Publication

17.06.2025

Ethical Statement

Ethical principles were followed during the preparation of this study.

<i>Plagiarism Checks</i>	Done-ithenticate.com
<i>AI Disclosure</i>	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
<i>Ethics Committee Approval</i>	The study was deemed appropriate by the decision numbered 7 and dated 05.04.2024 of the Kahramanmaraş Sütçü İmam University Rectorate- Social and Human Sciences Ethics Committee.
<i>Complaints</i>	artukluhumanities@artuklu.edu.tr
<i>Author Contributions</i>	Conceptualization Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Data Curation Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Investigation - Analysis - Validation Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Writing Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Writing – Review & Editing Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
<i>Conflict of Interest</i>	No conflict of interest declared.
<i>License</i>	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.
<i>Indexing Information</i>	The journal is indexed in: ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO/(CEEAS), MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory and Linguistic Bibliography

Giriş

Eğitim, yaşam boyu devam edip insan hayatının her alanında formal ya da informal şekilde bireylere istendik özellikleri öğrenme yoluyla kazandırmaya çalışan bir süreçtir. Eğitim, bireyin potansiyel yeteneklerini keşfetmesini ve geliştirmesini sağlayan, bireysel ve toplumsal gelişimi hedefleyen sistematik bir süreçtir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve öğrencilere sunduğu imkanlar artıkça eğitimin kalitesi de artmış olup o ülkenin bireyleri geleceğin dünyasına daha donanımlı bir şekilde hazırlanırlar. Eğitim toplumların gelişmişlik seviyelerini belirleyen en önemli etkenlerden olup bireysel faydaların yanında ülkelerin ekonomik, sosyal, sanatsal ve kültürel gibi alanlarda kalkınmalarında en büyük görevi üstlenmektedir. Bir toplumun ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş olduğunun en büyük göstergesi eğitim politikalarının doğru uygulanmasıdır (Şişman, 2016). Bu sebeple bir ülkenin başta kendi toplumunda ekonomik ve sosyal refaha erişmesi sonra dünyada söz sahibi olması için öğrencilerin çağdaş eğitim hedefleri gerçekleştirme doğrultusunda okula devam etmeleri büyük önem teşkil etmektedir.

Devamsızlık kavramı birçok şekilde tanımlanabilmektedir. Stoll (1990) devamsızlığı, öğrencinin özürsüz bir şekilde okula gitmemesi olarak tanımlamaktadır. Kearney'e (2008) göre devamsızlık, öğrencilerin özürsüz veya özürsüz bir şekilde okula gitmemesidir (Öztekin, 2013, s. 5). Tanımların ortak noktasında öğrencilerin eğitim faaliyetine bir şekilde katılmama ya da katılamama durumu söz konusudur. Genel tabiriyle devamsızlık, okullarda eğitim görmekte olan öğrencilerin okula gitmeme durumudur. Bu durum ya aralıklı gitmeme ya da hiç gitmeme şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Sakınç, 2013).

Devamsızlık sorununun ortaya çıkmasının birden çok nedeni olabilir. Bu nedenler bazen tek başına karşımıza çıktığı gibi bazen de başka nedenlerle birleşip devamsızlık sorunun başlamasına ve devam etmesine ortam hazırlar. Bu nedenlerin başında genel olarak öğrencinin okulla arasının pekiyi olmamasının geldiği söylenilebilir. Aileden kaynaklı sorunlar, çevrenin eğitime fazla önem vermemesi ve kötü çevre, okul ortamının öğrenciyi cezp etmemesi, ulaşım problemleri, sağlık problemleri, bireysel nedenler, akran zorbalığı gibi daha sayabileceğimiz birçok etken devamsızlığın ortaya çıkmasına sebep olabilir (Teasley, 2004).

Öğrencinin ailesini, arkadaş çevresini ve okul ortamını iyi tanıması onun neden devamsızlık yaptığını gösterir bize. Devamsızlığı etkileyen en önemli nedenler arasında ailelerin çocuklarının eğitimi ile ilgili konularda ilgisiz olmaları, ekonomik durumlarının kötü olması, çocukları yetiştirme tarzları, ailenin içinde olduğu sosyal ve kültürel çevreleri, aile içi şiddet ve aile bireyleri arasında sağlıklı ilişkiler yer almaktadır (Ulusoy ve ark, 2005).

Yapılan devamsızlıklar kontrol altına alınamazsa önüne geçilemeyecek sorunlar ortaya çıkabilir. Öğrencilerin okuldan uzak kalmaları derslerinden geri kalmalarına, okul ortamından soğumalarına neden olmaktadır. Bu durum bazı öğrencilerde okul terkine kadar gitmektedir (Sakınç, 2013).

Lisede öğrenci devamsızlık seviyesi diğer okul kademelerine oranla çok daha yüksektir. Özellikle sahip olduğu bilgi ve beceriler doğrultusunda kendini geliştirme, ülkenin bilim ve ekonomisine katkıda bulunma, meslek sahibi olma gibi bireysel ve toplumsal yaşam kalitesini artıracak hedeflere ulaşmanın en büyük şartı üst kulvar olan yüksek öğretime geçiş aşamasının olmazsa olmazı olan ortaöğretimden mezun olmaktır. Bunu gerçekleştirmenin yolu belli bir düzen çerçevesinde eğitim-öğretime devam etmektir (Demirtaş ve Güneş, 2002).

İlgili literatür incelendiğinde genelde öğrencilerin devamsızlık sebepleri ile ilgili öğrencilerin görüşleri ele alınmış olup sonuçlar elde edilmiştir. Ancak eğitim ve öğretimin en önemli neferleri olan öğretmenler ve eğitimin mihenk taşı hükmünde olan velilerin öğrencilerin devamsızlık yapma nedenlerine yönelik görüşleri bağlamında çalışmaların alan yazında istenilen seviyede olmadığı

görülmektedir. Bu çalışma, devamsızlık yapan öğrencilerin devamsızlık yapma nedenlerini belirleme, eğitim hayatlarının bundan nasıl etkilendiği ve bunun sosyal hayatlarına nasıl yansıdığını ortaya çıkarmak adına büyük bir önem arz etmektedir. Yapılacak çalışma ile devamsızlığın nedenlerini bulma noktasında, eğitim camiasına ve eğitime yön veren eğitim üst kurullarına farklı bir bakış açısı kazandırmak istemekteyiz ve bu alanda yapılacak sonraki araştırmalara kaynak olacağını düşünmekteyiz.

Öğrencilerin devamsızlık yapma nedenleri ve devamsızlık sorununun çözümlerinin belirlenmesi için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1.Öğretmen ve velilerin ortaöğretimde öğrencilerin devamsızlık yapma nedenlerine ilişkin görüşleri nelerdir?

2.Öğretmen ve velilerin ortaöğretimde öğrencilerin devamsızlık yapmalarına verilen tepkilere ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada devamsızlık yapan öğrencilerin neden devamsızlık yaptıklarını öğretmen ve velilerden dinleyip betimlemek amacıyla nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Yapılacak olan birebir görüşme yöntemiyle görüşme formları hazırlanıp çıkan sonuçlar daha sağlıklı bir şekilde ele alınıp analiz yapılmıştır. Bu şekilde elde edilen verilerle devamsızlığın nedenlerine ulaşmakta kolaylık sağlanması hedeflenmiştir.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu 2023-2024 eğitim-öğretim yılı Mardin ili Artuklu ve Kızıltepe ilçelerinde MEB'e bağlı liselerde görev yapmakta olan 10 öğretmen ve 10 veliden oluşmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Veli çalışma grubunun belirlenmesindeki ölçüt en az 10 gün devamsızlık yapan öğrencilerin velisi olmaktır. Ölçüt örneklemede temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi kriteri karşılayan bütün durumları incelemektir. Bu kriterler araştırmacı tarafından özel oluşturulabileceği gibi daha önceden hazırlanmış olan kriter listesinden de faydalanılabilir. Kartopu örnekleme yönteminde ise başta konu hakkında bilgisi olan birisine ulaşılır. Konu hakkında kim ya da kimlerle görüşüldüğünde daha çok bilgi sahibi olunabileceğinin sorulmasıyla başlayan süreç, probleme ilişkin ön plana çıkan bireylere ulaşmaya olanak tanıdığından çok zengin bilgi kaynaklarına erişim imkânı verir (Yıldırım ve Şimsek, 2018: 122). Katılımcıların kimlik bilgilerinin gizli tutulması amacıyla öğretmenler Ö1, Ö2, ..., Ö10 ve veliler V1, V2, ..., V10 şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 1: Öğretmenlere İlişkin Demografik Bilgiler

Kod	Cinsiyet K/E	Eğitim Durumu	Kıdem	Kariyer Basamağı
Ö1	E	Lisans	22	Başöğretmen
Ö2	E	Lisans	8	Öğretmen
Ö3	K	Lisans	10	Öğretmen
Ö4	E	Lisans	22	Uzman Öğretmen

Ö5	K	Lisans	13	Uzman Öğretmen
Ö6	E	Lisans	25	Uzman Öğretmen
Ö7	K	Lisans	10	Uzman Öğretmen
Ö8	E	Yüksek Lisans	32	Uzman Öğretmen
Ö9	E	Yüksek Lisans	11	Uzman Öğretmen
Ö10	E	Yüksek Lisans	2	Öğretmen

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan 10 öğretmenden 7'si (%70) erkek, 3'ü (%30) kadındır. Katılımcıların 7'si (%70) lisans, 3'ü (%30) yüksek lisans mezunudur. Mesleki kıdemleri incelendiğinde 0-5 yıl görev yapan 1 (%10), 6-10 yıl görev yapan 3 (%30), 11- 15 yıl görev yapan 2 (%20), 16 yıl ve üzeri görev yapan 4 (%40) öğretmenin olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Velilere İlişkin Demografik Bilgiler

Kod	Anne/Baba	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı
V1	B	Ortaokul	4
V2	B	Ortaokul	6
V3	B	Ortaokul	3
V4	A	Okula gitmemiş	3
V5	A	İlkokul	1
V6	A	Lise	3
V7	A	Ortaokul	5
V8	A	İlkokul	2
V9	A	İlkokul	7
V10	A	Okula gitmemiş	6

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan velilerin 7'sinin (%70) anne, 3'nün (%30) baba olduğu görülmektedir. Velilerin 2'si (%20) okula gitmemiş, 3'ü (%30) ilkokul mezunu, 4'ü (%40) ortaokul mezunu ve 1'i (%10) lise mezunudur. Velilerden 6'sının (%60) 1-4 çocuğu olduğu ve 4'ünde (%40) 5-7 çocuğu olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Çalışmanın hedeflerine yönelik olarak öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması sonucunda elde edilen verilerden yola çıkılarak veri toplama formu olarak geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formları Eğitim Bilimleri bölümünden 2, Türkçe Eğitimi bölümünden 1 ve Psikoloji bölümünden 1 olmak üzere 4 uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri sonucunda

görüşme formlarına son şekli verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği yapılandırılmış görüşme tekniğine göre daha esnek bir yapıya sahiptir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı, katılımcı ile görüşme başlamadan önce çalışmanın amacına yönelik sormayı planladığı soruları içeren bir görüşme formu hazırlar, görüşmenin akışına göre başka sorularla veya alt sorularla görüşmenin akışını değiştirebilmektedir (Özden, 2007). Araştırmacı görüştüğü katılımcıdan yanıtlarını açmasını ve daha çok ayrıntı vermesini isteyebilir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği esnek olması sayesinde araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır (Türnüklü, 2000). Araştırmada öğretmenler ve veliler için 2 ayrı yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Amaçlı örneklem yoluyla seçilen veliler ve öğretmenler ile liselerde eğitim gören öğrencilerin devamsızlık yapma nedenlerini incelemek amacıyla yarı yapılandırılmış bu görüşme formları kullanılmıştır. Görüşme formlarında yer alan sorular araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Soruların hazırlanmasında alan yazında yer alan çalışmalarda kullanılan görüşme soruları incelenmiş ve uzmanın görüşlerine başvurulmuştur. Bu araştırmada, katılımcıların 20'si ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Katılımcıların onayı ile görüşmeler ses kaydı ve not tutma ile kaydedilmiştir. Kayıt edilen görüşmelerin transkripti çıkarılmıştır. Metinler katılımcılara gösterilerek eksik kalan bölümler yapılandırılmıştır.

Verilerin Analizi

İçerik analizi kullanılarak elde edilen nitel veriler incelenmiştir. İçerik analizinin amacı elde edilen verilerin yorumlanmasına ve ilişkilendirilmesine yardımcı olmaktır. Temelde yapılan uygulama birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirip bunları okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenleyip yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada katılımcılarla birebir görüşülüp ve yapılan görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşme yapılırken araştırmanın amacı hakkında katılımcılara bilgi verilmiş, hazırlanan sorular sorulmuş ve gerektiğinde ek sorular eklenmiştir. Araştırmacı görüşmeler sonucunda elde etmiş olduğu ses kayıtlarını Microsoft Word programı kullanarak bilgisayar ortamına aktarmış ve analizlerini yapmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenler Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5... şeklinde ve veliler ise V1, V2, V3, V4, V5... şeklinde kodlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan 10 öğretmen ve 10 veliye yöneltilen sorular doğrultusunda elde edilen veriler sunulmuştur. Öğretmen ve velilerin görüşlerinden alıntılar yapılarak ortaöğretim öğrencilerinin devamsızlık yapma nedenleri ile ilgili verilere yer verilip yorumlanmıştır.

Ortaöğretim Öğrencilerinin Devamsızlık Yapma Nedenlerine İlişkin Öğretmen ve Veli Görüşleri

Ortaöğretimde çalışan öğretmenler ve velilerle yapılan görüşmeler sonucunda öğrencilerin okula devamsızlık yapma nedenleri 6 alt temaya ayrılmıştır. Bu temalar; öğrenci kaynaklı nedenler, okul kaynaklı nedenler, aile kaynaklı nedenler, öğretmen kaynaklı nedenler, arkadaş çevresi kaynaklı nedenler ve çevresel faktör kaynaklı nedenler olarak ortaya çıkar.

Tablo 3: Devamsızlık Nedenleri Hakkında Öğretmen ve Veli Görüşleri

Tema	Öğretmen (f)	Veli (f)	Toplam (f)
Öğrenci Kaynaklı Nedenler	8	7	15
Okul Kaynaklı Nedenler	8	8	16
Aile Kaynaklı Nedenler	7	6	13

Öğretmen Kaynaklı Nedenler	4	1	5
Arkadaş Çevresi Kaynaklı Nedenler	2	2	4
Çevresel Faktör Kaynaklı Nedenler	3	2	5

Tablo 3 incelendiğinde öğrenci devamsızlığının temel kaynağının okul kaynaklı nedenler olduğu görülmektedir. Öğrenci devamsızlığını en az etkileyen faktörün ise arkadaş çevresi olduğu anlaşılmaktadır.

Öğrenci Kaynaklı Nedenler

Bu başlıkta devamsızlıkların öğrenci kaynaklı nedenlerinin alt temaları hakkında öğretmen ve velilerin görüşlerine dair bulgular sunulmuştur.

Tablo 4: Öğrenci Kaynaklı Devamsızlık Nedenlerine İlişkin Öğretmen ve Veli Görüşleri

Alt Temalar	Öğretmen (f)	Veli (f)	Toplam (f)
Sağlık Sorunları	4	4	8
Okulu Sevmeme	2	2	4
Dersleri Sevmeme	2	2	4
Akademik Yetersizlik	2	1	3
Okula Aidiyet Duygusunun Olmaması	1	-	1
Bağımlılık	2	-	2
Kahve, Oyun Salonları Gibi Alışkanlıklar	1	-	1
Gelecek Kaygısının Olmaması	2	-	2
Şiddet Eğilimi	1	-	1
Okul Okumanın Bir İşe Yaramayacağı Düşüncesi	1	-	1
İş Hayatına Erken Atılma İsteği	1	1	2
Ortaokuldan Gelen Alışkanlık	1	-	1
Sebepsiz Gitmeme	-	1	1

Tablo 4'e göre araştırmaya katılan öğretmenler, öğrencilerin devamsızlık yapmalarında öğrenci kaynaklı nedenler arasında en büyük etkenin sağlık durumu olduğunu belirtmektedirler. Bunun yanında öğretmenler akademik anlamda öğrencilerin yetersiz olması, okulu sevmeme, derslere karşı isteksiz olma, önceki eğitim kurumundan alışkın olması, şiddet eğilimi, bağımlılık, gelecek kaygısının olmaması ve üniversiteye gidilse bile boşta kalacağı, meslek sahibi olamayacağı

düşüncesi gibi faktörleri öğrencilerin devamsızlık yapmalarının bireysel nedenleri arasında göstermektedirler. Öğrenci kaynaklı nedenler teması altında sağlık sorunlarını devamsızlık faktörleri arasında gören bazı öğretmenlerin paylaşımları şu şekilde olmuştur:

“Sağlık sorunlarını öğrencilerin devamsızlık yapmalarındaki en büyük neden olarak görüyorum” (Ö5)

“... hastalık da bazen devamsızlık yapmalarına sebep olabiliyor.” (Ö7)

“Derslerle ilgisi olan öğrenciler hasta olduklarında pek gelmiyorlar.” (Ö8)

Akademik anlamda öğrencilerin yetersiz olması, okulu sevmeme ve derslere karşı isteksiz olmalarından dolayı öğrencilerin devamsızlık yaptığını düşünen bazı öğretmenlerin ifadeleri şu şekilde olmuştur:

“... hastalık dışında devamsızlık yapan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu dersle ilgisi olmayan tembel diyebileceğimiz öğrenciler.” (Ö4)

“İlgisiz derse ilgisiz, okula ilgisiz kısacası her şeye ilgisiz bence temelinde ilgisizlik yatıyor.” (Ö7)

Önceki eğitim kurumunda devamsızlığa alışkın olması, şiddet eğilimi ve bağımlılığın da öğrencilerin devamsızlık yapmasında etkili olduğunu düşünen öğretmenler görüşlerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Son zamanlarda dikkatimi bir iki çocuk çekti. Bunların başta devamsızlık sorunları yoktu. Birkaç hafta üst üste özellikle ilk derslere gelmemeye başladılar. Yanıma çağırdım nedenini sorduğumda hiç beklemediğim bir cevap aldım. Meğerse biri oyun müptelası olmuş gece geç saatlere kadar oyun oynuyormuş. Diğer ise sosyal medya da zaman geçiriyormuş geç saatlere kadar. O yüzden sabahları uyanma problemi yaşıyorlarmış.” (Ö2)

“genelde devamsızlık yapan öğrenciler önce ki okullarında da bunu yapıyorlar. Bir nevi alışkanlık olmuş.” (Ö5)

“...belli bir mazereti olmayıp okula gelmeyen öğrenciler genelde akademik olarak yetersiz olan, olumsuz davranışları olan, şiddete meyilli olan, tütün ürünleri başta olmak üzere birçok maddeye bağımlı olan çocuklardır ve bunların eğitimle okulla pek bağları yoktur.” (Ö8)

Gelecek beklentilerinin olmaması ve üniversite mezunu olunsu bile meslek sahibi olamayacağını düşündüklerinden dolayı bazı öğrencilerin devamsızlık yapabildiğini düşünen öğretmenler düşüncelerini şu şekilde paylaşmışlardır:

“Geleceğe yönelik beklentilerinin düşmesi. Son zamanlarda akademik durumu çok kötü olmayıp da okuldan soğuyan öğrenci sayısı da artmaktadır. Öyle bir öğrencim vardı. Aldım karşıma normalde çalışkan çocuksun neden okulunu aksatıyorsun dediğimde okumanın bir işe yaramadığını kuzenlerinin çoğunun üniversite mezunu ama işsiz güçsüz insanlar olduğunu dile getirmişti” (Ö5)

“Gelecek kaygısı olmayan, maksat okula gidiyorum demek için elini kolunu sallaya sallaya gelen öğrenciler ve dışarda ekstra iş yapıp bu yaşta para kazanmayı öğrenen öğrenciler devamsızlık yapmayı alışkanlık haline getirmişler. Yani bu zorunlu eğitimin bir sonucu da diyebiliriz.” (Ö9)

Tablo 4’e göre araştırmaya katılan velilerin de büyük bir kısmı çocuklarının devamsızlık yapmalarındaki bireysel nedenler arasında en büyük etkenin sağlık sorunlarının olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra veliler, okula kendi isteği ile gitmeme, okulu sevmeme ve okumak yerine çalışmak istemeleri gibi etkenlerin de devamsızlığa sebep olduğunu dile getirmişlerdir. Öğrenci kaynaklı nedenler teması altında sağlık sorunlarından dolayı okula gidemediklerini dile getiren bazı katılımcıların paylaşımları şu şekilde olmuştur:

“Oğlum bir ara bir hafta boyunca okula gitmedi. O zaman çok hastaydı. Zaten onu sürekli doktorlara götürdüm.” (V5)

“Kızım şeker hastası. Hani günlerce tedavi gördü. Hastanede yattı. Bu hastalığından dolayı çoğu zaman devamsızlık yapıyor.” (V7)

“Çocuğumun bünyesi çok zayıf. Yani en ufak bir soğuk aldı mı hasta olur ve okula gitmek istemez.” (V8)

Çocuklarının okulu sevmediği, kendi isteğiyle okula gitmediğini belirten veliler de olmuştur. Çocuğunun hiçbir neden yokken okula gitmediğini düşünen veliler bunun temel nedeni olarak çocuklarının okulu-dersleri sevmemesine ve akademik olarak başarısız olmalarına bağlamaktadırlar. Bu konu hakkında bazı veliler görüşlerini şu şekilde ifade etmektedirler:

“Hiçbir sorunu yok parasını veriyoruz. Babası her sabah onu bırakıyor okul yakın olmasına rağmen ama bazen durduk yere gitmek istemiyor. Neden diyoruz cevap da vermiyor. Çok zorladığımızda okulu sevmiyorum diyor.” (V4)

“Hocam okula hevesi yok. Dersleri de hep kötüydü. Elimizden geleni yapıyoruz ama kendisi gitmek istiyor.” (V10)

V6 kodlu veli aynı zamanda çocuğunun akademik olarak başarısız olduğundan dolayı okulu da sevmediğini, okuldan sıkıldığını ve bir işte çalışmak istediğini şu şekilde ifade etmiştir:

“... yani derslerde de tembel olduğu için hep diyor okula gitmek istemiyorum. Bir işte çalışmak istediğini söylüyor.”

Okul Kaynaklı Nedenler

Bu başlıkta devamsızlıkların okul kaynaklı nedenlerinin alt temaları hakkında öğretmen ve velilerin görüşlerine dair bulgular sunulmuştur.

Tablo 5: Okul Kaynaklı Devamsızlık Nedenlerine İlişkin Öğretmen ve Veli Görüşleri

Alt Temalar	Öğretmenler	Veliler	Toplam
Sosyal Faaliyet Sayılarının Azlığı	3	1	4
Okulu Sevmeme ve Derslerde Sıkılma	4	3	7
Oyun ve Etkinlik Alanlarının Olmaması ya da Yetersiz Olması	3	1	4
Ders Sayılarının ve Sürelerinin Fazla Olması	2	-	2
Fizikî Şartlar	1	-	1
Taşımalı Eğitim	2	2	4
Akran Zorbalığı	-	1	1
İş Garantisinin Olmaması	-	1	1
Okulda Yemek Verilmemesi	-	1	1
Zorunlu Eğitim	2	-	2

Tablo 5'e göre öğretmenler, öğrencilerin devamsızlık yapmalarında okul kaynaklı nedenlerin büyük bir rol oynadığını dile getirmektedirler. Okul kaynaklı nedenler olarak birçok etken sayılabilir. Bunların arasında en büyük etkenin okulun ve derslerin öğrencilere sıkıcı geldiğini belirtmektedirler. Bunun yanında öğretmenler; okul ortamında yeterli sosyal aktivite alanlarının olmaması, okulun fizikî şartlarının kötü olması, ders sayılarının ve sürelerinin fazla olması, müfredatın birçok öğrenciye ağır gelmesi, taşınmalı eğitim, akran zorbalığı gibi etkenleri devamsızlığın okul kaynaklı nedenleri arasında göstermektedirler. Okul kaynaklı nedenler teması altında okulun ve derslerin öğrencilere sıkıcı geldiğini o yüzden öğrencilerin okula gelmek istemediklerini savunan bazı katılımcıların paylaşımları şu şekilde olmuştur:

“Okul öğrencinin ilgisini çekmiyor. Sıkılıyor öğrenci okulda. Zaten derslerde ilgisini çekmiyor. Hal böyle olunca öğrenci gelmek istemiyor. Aslında lise çağında zorunlu eğitim olmamalı. Okulu, dersleri sevmeyen öğrenciyiz zorlamamak gerekir. Diğer öğrencileri de bozuyorlar. (Ö6)

“Genel olarak öğrencilerin sıkılmaları diyebiliriz. Hem okul hem ders ortamı olabilir. Zaten yeni çağımızın hastalığı sıkılganlık. Bu okulu da etkiliyor” (Ö7)

“İkincisi okulların temel olarak sıkıcı olmasından kaynaklanıyor. Yani şu an bir öğrenci burada 6-7 saat geçiriyor. Neden dışarıda hayat dururken, neden ben bu sıkılığa daha fazla katlanayım ki diyor yani.” (Ö9)

Okullarda yeterli etkinlik alanlarının olmaması da devamsızlığın sebepleri arasında görülmüştür. Spor olsun sanat olsun çocukların kendi hobilerini gerçekleştirebileceği alanların azlığı ya da yokluğu sonucu öğrenciler okuldan soğur ve gittikçe sıkılmaya başlarlar. Tabi bunun sonucunda da devamsızlıklar gelir. Bazı katılımcıların bu konu hakkındaki paylaşımları şu şekilde olmuştur:

“Etkinlik alanları okullarda çok önemli. Çocuk okula gelince kendi hobilerini gerçekleştirebilmeli ki sıkılmasın. İmkanlar dahilinde her okulda spor sahaları, sanatsal etkinliklerin yapılacağı alanlar, yüzme havuzları gibi çocukların eğlenebileceği ortamlar yaratılmalı. Yani kısacası okul öğrenciler için eğlence merkezleri de olmalı.” (Ö4)

“Ben aynı zamanda bir veliyim. Kızım ortaokula gidiyor. Geçenlerde okulun da etkinlik alanlarının azlığından yakınıyordu. Mesela kızım voleybol oynamayı çok seviyor. Ama okul bahçesi komple beton olduğu için istediği gibi oynayamıyor. İlerde okul ortamında kızım kendini rahat hissetmezse sıkılabilir. Bir lise öğrencisi için ise bu durum daha vahim. Etkinlik alanları çok ama çok az. Futbolu bile betonda oynuyorlar.” (Ö5)

“Okulu eğlenceli hale getirmek adına sosyal alanlar inşa edilmeli. Çocuklar okullarda sosyalleşmeli hobilerini okullarda gerçekleştirmeli. O zaman devamsızlıklar da azalır.” (Ö9)

Ö7 ve Ö10 kodlu öğretmenler ders saatlerinin ve süresinin fazla olmasının öğrencileri olumsuz yönde etkilediğini ve bunun da bazı derslerde kaçmalara ya da tüm gün okula gelmemelere sebep olduğunu şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Ders sayıları çok fazla. Öğrenci sabah gözünü açarken okula geliyor. Akşam hava kararınca eve gidiyor. Hele ki kış aylarında.” (Ö7)

“40 dk bence ders süresi olarak öğrencileri kısıyor. 30 dk yeterli olabilirdi. Tabi ders sayıları da fazla. Bence 5 saat ders olsa diğer saatlerde de çocuklara istedikleri alanlarda etkinlikler yapılsa çok daha verimli olur.” (Ö10)

Okulun fizikî şartlarının kötü olmasının da öğrencilerin devamsızlık yapmalarına sebep olduğu görülmektedir. Ö3 bu konu ile ilgili şunları belirtir:

“Gördüğünüz gibi okulun fiziki şartları çok iyi durumda değil. Isınma konusunda bazı sorunlar var. Isınma, soğutma sistemi konusunda bazı eksiklerimiz var. Bu da özellikle kışın sert geçtiği aylarda ve yazın sıcak dönemlerinde öğrencilerin devamsızlık yapmalarına sebep olmaktadır.”

Araştırma bulgularına göre ders müfredatlarının öğrenciler için ağır olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. Öğrencilerin gördükleri bazı dersleri sevmemesi gibi durumların da devamsızlığı etkilediği belirtilir. Ö2 bu konu hakkında şunları dile getirmiştir.

“Şu an okullarda uygulanan müfredat bazı öğrencilere çok ağır gelmektedir. Zaten çocuk okula gelmek istemiyor bir de bunun üstüne bazı ders içeriği ona ağır geliyor. İnanın ben liseye geçip de daha dört işlem bilmeyen çocuklar bilirim. Biz ne yapıyoruz bu çocuğu zorunlu eğitim kapsamında zorla okula getiriyoruz ve matematiğin karmaşık konularını anlatıyoruz. Liseye yeni başlayan bazı öğrenciler dört işlem bilmezken ona denklemleri, üçgenleri ve daha da ağır konuları anlatıyoruz. Çocuğu da dinlemesi için zorluyoruz. Öğrenciler sevmediği derslere de girmek istemiyor. Bence tüm okul hayatında öğrenciler görmek istediği dersleri seçmeli bizler onlara dayatmamalıyız.”

Bazı öğretmenler taşınmalı eğitim sisteminden kaynaklı sorunlardan dolayı da öğrencilerin devamsızlık yapabildiğini aşağıdaki şekilde dile getirir.

“Çevre köylerde gelen öğrenci sayısı fazla bu okulda. Bu öğrencilerimiz taşınmalı sistemle geliyorlar. Bu da bazen sorun yaratabiliyor.” (Ö6)

“Taşınmalı eğitim de devamsızlığa sebep olabiliyor. Öğrenci bazen servisi kaçırıyor bazen serviste sıkıntılar oluyor gidemiyor ya da ilk saatlerde geç gelebiliyor.” (Ö9)

Tablo 5'e göre veliler, çocuklarının devamsızlık yapmalarında okul kaynaklı nedenlerin etkili olduğunu dile getirir. Velilere göre çocuklarının okulu sevmemeleri okul kaynaklı devamsızlık nedenlerin başında gelmektedir. Bunun yanında veliler, okul ortamında yeterli sosyal aktivite alanlarının olmaması, taşınmalı eğitim, mezun olduktan sonra çocukların işsiz kalması, okulda yemek verilmemesi ve akran zorbalığı gibi etkenleri de okul kaynaklı nedenleri arasında gösterirler. Okul kaynaklı nedenler teması altında çocuklarının okulu sevmemesinden ve okul ortamında yeterli sosyal aktivite alanlarının olmamasından dolayı okula gitmek istemediklerini savunan bazı katılımcıların paylaşımları şu şekildedir:

“Yani aslında doğru konuşmak gerekirse çocuğum okulu sevmiyor yoksa her ne olursa olur gider. Abisi de sevmiyordu bazen gitmiyordu sonra okulu bıraktı.” (V1)

“Okullarda yapılabilecek hiçbir şey yok ne bir saha bir şey. Çocuklar top oynayamıyor. Sırf top oynamak için mahalleye geliyorlar toprak saha da oynuyorlar. Öyle bir durumda çocuklar okulu sevmes ki benim ki o yüzden kaçıyor bazen.” (V5)

“Her şey bahane okulu sevmiyor yoksa gider” (V8)

Köyde ikamet eden bazı veliler de taşınmalı sistemle çocukların okula gittiğini ve bunun bazı sorunlar doğurduğunu o yüzden öğrencilerin bazen okula gidemediklerini şu şekilde ifade ederler:

“Bizim köyde okul yok. Öğrenciler merkeze gidiyor. Sağ olsun devlet ücretsiz serviste ayarlamış. Ama servis bazen çok erken geliyor çocuklar uykuda kalıyor. Keşke köyümüzde okul olsaydı.” (V2)

“Servis var çocukları okula götürmek için. Yani servisin sağı solu belli olmuyor. Bazen erken geliyor bazen geç hiç gelmediği de oluyor. Yani bizim de imkanlar yok çocukları gönderemiyoruz.” (V7)

Velilerin ve öğrencilerin çevresinde üniversite mezunu olup da herhangi bir iş bulamayan birey ya da bireyler olduğundan okul, veli ve öğrencilerin gözünde bazen işlevselliğini yitirmektedir. Bundan dolayı öğrenci okula gitmediğinde veli de pek sorun etmemektedir. V9 kodlu veli bu durumu şu şekilde ifade eder:

“Oğlum bir gün okula gitmek istemedi. Nedenini sorduğumda okuyup ne yapacağım bak herkes boşta dedi. Düşündüm çocuğa hak verdim. O yüzden zorlamadım. Gitsen iyi olur dedim o kadar.”

V10 kodlu veli okulda yemek verilmediğinden dolayı çocuğunun devamsızlık yaptığını şu şekilde belirtmiştir:

“Valla maddi durumumuz çok kötü. Çocuğa her gün para veremiyorum. Evimizde okula uzak eve gelip yemek de yiyemiyor. Çoğu zaman aç gidiyor. Öğleye kadar kalıyor okulda sonra eve geliyor yemeğini yiyor yani okul uzak olduğundan dolayı bazen geri gitmiyor okula.”

Son zamanlarda okullarda akran zorbalığının gittikçe arttığına yönelik bilgiler bulunmaktadır. Öğrenci devamsızlığı nedenleri arasında akran zorbalığının da etkili bir unsur olduğu veliler tarafından düşünülmektedir. V6 kodlu veli bu durumu şu şekilde ifade eder:

“Hocam çocuğum bir hafta boyunca 3-4 gün okula gitmedi. Nedenini sordum bir şey söylemedi. Okula gittim arkadaşlarıyla konuştum. Meğer ki bir grup öğrenciyle kavga etmiş. Ve bu grup sürekli çocuğuma zulüm ediyormuş.”

Aile Kaynaklı Nedenler

Bu başlıkta devamsızlıkların aile kaynaklı nedenlerinin alt temaları hakkında öğretmen ve velilerin görüşlerine dair bulgular sunulur.

Tablo 6: Aile Kaynaklı Devamsızlık Nedenlerine İlişkin Öğretmen ve Veli Görüşleri

Alt Temalar	Öğretmenler	Veliler	Toplam
Ailenin Sosyo-Ekonomik Düzeyi	4	3	7
Aile İçi Şiddet	1	1	2
Parçalanmış Aile	2	-	2
Çocuğuna Sorumluluk Veren Aile	2	3	5
Cinsiyet Eşitsizliği	2	-	2
Mevsimlik İşçi	3	-	3
Ailenin Eğitim Seviyesi	3	1	4
Okulla İletişimi Olmayan, İlgisiz Aile	4	3	7
Erken Yaşta Evlilik	1	-	1

Tablo 6'ya göre öğretmenler, öğrencilerin devamsızlık yapmalarında aile etkisinin büyük rol oynadığını vurgular. Öğretmenlerin büyük kısmı aile kaynaklı nedenler arasında en büyük etkenin ilgisiz ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük aileler olduğunu belirtirler. Bunun yanında öğretmenler, aile içi şiddet, parçalanmış aile, ailenin çocuğuna bazı sorumluluklar yüklemesi, cinsiyet eşitsizliği,

mevsimlik işçi, ailenin eğitim seviyesi ve çok nadir de olsa erken yaşta evlilik gibi faktörleri de devamsızlığın aile kaynaklı nedenleri arasında gösterirler. Aile kaynaklı nedenler teması altında ilgisiz, sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyi düşük olan ailelerin çocuklarının devamsızlık yaptığını düşünen bazı öğretmenlerin paylaşımları şu şekilde olmuştur:

“Sorumluz ve ilgisiz ailelerin çocukları devamsızlık yapmaya daha meyillidir. Gözlemlerime göre devamsızlık yapan öğrencilerin çoğu fakir aile çocuğu ya da eğitim seviyesi düşük olan ailelerin çocuğudur.” (Ö1)

“Bu okulda köyden gelip babası tır şoförü olan birçok öğrenci var. Baba gider haftalara belki aylarca gelmez. Anne de çoğu zaman yetersiz kalır. Öğrencinin de okula ilgisi yoksa bu onun için büyük bir fırsat olur. Zaten o düşüncede ki çocuk okul okumayı da pek istemez hayalinde sürekli tır şoförü olmak vardır. Çünkü hem maddi olarak iyi getirisi vardır hem de öğrencinin düşüncesine göre kendini fazla yormadan direk meslek sahibi olabilmektedir.” (Ö3)

“Ekonomik olarak maddi durumu iyi olmayan aileler çocukların eğitimi ile pek ilgilenememekte bu da devamsızlığa neden olmakta.” (Ö4)

“Devamsızlık yapan öğrencilere baktığımız zaman genelde çoğu ilgisiz bir aile kültüründen gelmektedir.” (Ö8)

“Öğrenci birçok sebepten dolayı devamsızlık yapabilmektedir. Ama ben aile aile ve aile diyorum. Yani en büyük sorunun ailenin ilgisiz olması, maddi durumunun kötü olması ve eğitimi pek önemsememesi gelmektedir. Özellikle lise çağına gelmiş çocuk arkadaşlarıyla bir şeyler yapmak ister bunun için de para lazım. Yani ben sırf kantine gidemediği için devamsızlık yapan öğrenci bilirim.” (Ö10)

Aile içi şiddet ve parçalanmış aile gibi faktörlerin de öğrencilerin devamsızlık yapmasına neden olduğunu düşünen bazı öğretmenler görüşlerini şu şekilde ifade ederler:

“Anne babanın ayrı olması da çok etki ediyor. Psikolojik olarak kendini kötü hisseden çocuk farklı alanlara kayıp okuldan uzaklaşabiliyor.” (Ö1)

“... bir de parçalanmış aileler ya da aile içi şiddet arasında da büyüyen çocuklar okulu pek sevmeyiz. Şu an bu durumda olan anne babası ayrı olan ve sürekli kardeşleriyle kavga halinde olan birkaç öğrencim var. Bunların devamsızlık gün sayısı bayağı fazla. Mevsimlik işçi sorunu da büyük bir sorun. Çalışkan öğrencilerimizde bu sorundan dolayı maalesef sıkıntılar yaşamaktadırlar.” (Ö8)

Ailenin çocuğuna bazı sorumluluklar yüklemesi, cinsiyet eşitsizliği ve mevsimlik işçi durumunun da devamsızlığa sebep olduğunu düşünen öğretmenlerin düşünceleri şu şekildedir:

“... benim derse girdiğim sınıfların çoğunda genelde dönem başlarında mevsimlik iş için Karadeniz bölgesine fındığa giden öğrenciler olur ve eğitim-öğretim yılına geç başlarlar. Neredeyse her sınıfta öyle bir iki öğrenci olur.” (Ö4)

“Ailenin eğitime karşı duyarsız olması ve mevsimlik işçi devamsızlığa çok etki ediyor ve cinsiyet farkı. Bir kız öğrencim var çokta çalışkan biri. Ama bayağı devamsızlık yapmakta. Ona sebebini sorduğumda kalabalık bir ailede yaşadığını ve eve bakmakla yükümlü olduğunu söylemektedir. Hatta kendi ile aynı sınıfta olan erkek kardeşi okula gelirken o evde kalıp ev işlerinde annesine yardım etmektedir.” (Ö5)

Ö10 kodlu öğretmen erken yaşta evliliğin de az görüldüğü ama bunun da öğrencilerin devamsızlık yapmasına neden olduğunu şu şekilde dile getirir:

“... bir de erken yaşta evlilik de devamsızlığı hatta okul terkini bile etkiliyor. Eskisi gibi pek yok ama az da olsa şahit oluyoruz bazen maalesef.”

Tablo 6'ya göre araştırmaya katılan veliler, çocuklarının devamsızlık yapmalarındaki sebepler arasında kendilerinin de olduğunu dile getirirler. Velilerin belirttiklerinden yola çıkarak aile kaynaklı nedenler arasında en büyük etkenin ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olması ile ebeveynlerin çalışmış olduğu işten dolayı çocuklarını ihmal edip ilgisiz veli denilen profillerin ortaya çıkması olduğu görülür. Ailenin özel şartlarından dolayı öğrenciye evde bazı sorumlulukların yüklenmesinden öğrencilerin devamsızlık yaptığı da anlaşılmaktadır. Bunların yanında veliler; mevsimlik işçi, ailenin ekonomik durumunun kötü olması, aile içi şiddet gibi faktörleri de devamsızlığın aile kaynaklı nedenleri arasında göstermektedirler. Aile kaynaklı nedenler teması altında sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olması ve çocuğuna gerekli ilgi gösterilmediğinden çocuklarının devamsızlık yaptığını belirten bazı velilerin paylaşımları şu şekildedir:

“Valla yaşadığımız köyü biliyorsun hocam. Biraz eğitim seviyesi düşük mahalle. Üniversite mezunu sayısı da çok az. Ben de tır şoförüüm bir gidiyorum aylarca gelmediğim oluyor. Anne de çocuklarla baş edemiyor zaten. Yoksa ben evde olsam onları zorla da olsa gönderirim.” (V2)

“Babaları sabah erken çıkıyor işe gidiyor akşam yorgun geliyor. Direk uyuyor. Hiç çocuklarla ilgilenmiyor. Ben de okul okumamışım hiçbir şey bilmiyorum. Hiç okula gidip çocuğun durumunu da kimse sormuyor. O giderse gider gitmezse gitmez.” (V4)

Aile yapısı ve bazı ailelerin kendi içindeki özel durumlardan dolayı öğrencilerin devamsızlık yaptığı görülür. Bu özel durumlar, genelde erkek çocukların babanın yerini tutup onun görevlerini yerine getirmek, kız çocuklarının ise evin bir annesi ya da ablası olarak görülüp ev içindeki sorumlulukları şeklinde ortaya çıkar. Bu konu hakkında bazı velilerin paylaşımları şu şekildedir:

“İnşaatta çalışıyorum. İşlerimiz zor ve ağır. Ev ile pek ilgilenemiyorum. Bir sorun oldu mu çocuğum ilgileniyor. Annesini kardeşlerini hastaneye falan götürüyor.” (V1)

“2 tane küçük çocuğum var. Çoğu kez kızım okula gitmiyor. Ev işlerinde bana yardım ediyor. Valla dışarda bir işim olsa hastaneye falan gitsem kızım okula gitmez kardeşlerine bakar.” (V9)

Ailenin ekonomik durumunun kötü olmasından dolayı bazen çocukların istekleri, okul ihtiyaçları gibi sorunları yerine getirememektedir. Bazı aileler de çocuklarıyla beraber mevsimlik işçi olarak başka şehirlerde çalışmak zorunda kalabilmektedirler. Bu durum eğitim-öğretim dönemine denk geldiğinde devamsızlığa neden olmaktadır. Bu konu hakkında bazı katılımcıların paylaşımları şu şekildedir:

“Bazen okul için çocuğum para istiyor. Bizim durum da çok kötü. Evin halini görüyorsun. Okula giden 4 çocuk var kime yetişeceğiz. Oğlum para istedi vermedim. Babası da evde değildi o aralar. Para vermediğim için birkaç gün okula gitmedi.” (V7)

“Hocam biz fındık toplamaya gidiyoruz çoluk çocuk. Yani sadece biz değil tüm mahalle gidiyor. Sizin okuldan da bayağı giden var. İşte yani bundan dolayı çocuklarımız okula geç başlıyor.” (V10)

Aile içi şiddet, kavgalar ve tartışmalar da devamsızlığa neden olabilmektedir. Ailede kavga olduğu zamanlar kendini iyi hissetmeyen çocuğun okula gitmek istemediği görülebilmektedir. V4 kodlu veli bu durumu şu şekilde ifade eder:

“Evde geçenlerde kavga oldu. Babalarıyla biraz tartıştık. Çocuklar da korktu. Kızım bundan etkilendi, yanımda olmak istedi ve okula gitmedi.”

Öğretmen Kaynaklı Nedenler

Bu başlıkta devamsızlıkların öğretmen kaynaklı nedenlerinin alt temaları hakkında öğretmen ve velilerin görüşlerine dair bulgular sunulmuştur.

Tablo 7: Öğretmen Kaynaklı Devamsızlık Nedenlerine İlişkin Öğretmen ve Veli Görüşleri

Alt Temalar	Öğretmenler	Veliler	Toplam
Öğrenciyle İletişim Sorunu	3	1	4
Öğrenciye Karşı İlgisizlik	1	-	1
Aileyle İletişim Sorunu	1	-	1
Dersleri Sıkıcı Anlatma	-	1	1
Öğrencilere Karşı Zorba Olma	-	1	1
İş ve İşlemlerde Takipsizlik	1	-	1

Tablo 7'ye göre öğretmenler, öğrencilerin devamsızlık yapmalarında öğretmen kaynaklı nedenler arasında en büyük etkenin öğretmenlerin öğrencileriyle sağlıklı iletişim kuramaması olduğunu belirtirler. Bunun yanında öğretmenler, öğretmenlerin öğrencilere karşı ilgisiz olmasını ve devamsızlık yapan öğrencilerin takip edilip aileleriyle bu durumun paylaşılması gibi faktörleri de devamsızlığın öğretmen kaynaklı nedenleri arasında göstermektedirler. Öğretmen kaynaklı nedenler teması altında öğretmenlerin öğrencileriyle sağlıklı iletişim kuramamasından dolayı öğrencilerin devamsızlık yaptığını düşünen bazı öğretmenlerin paylaşımları şu şekildedir:

“Tabi öğretmenlerin de devamsızlık üzerinde etkileri olabiliyor. Lise çağına gelmiş öğrenci ergen bir bireydir. Öğretmen onlarla nasıl konuşması gerektiğini bilmeli. Bazen farkında olmadan bir söz onları kırabilir bir de buna ergenlik duyguları eklendi mi çocuk okula gelmek istemeyebilir.” (Ö4)

“Burası lise ve her bir çocuk gelişim dönemi itibarıyla farklı bir hayal dünyasına sahip. Bu hayal dünyasına bizler bazen isteyerek ya da istemeyerek girebiliyoruz. O iletişim dengesi kurulmadığı zaman öğrencide hayal kırıklığına sebep olabiliyor. Derste öğrencileri çok sıkmakta sorun yaratıyor. Dersleri fazla sevmeyen öğrenci sıkmaya da gelemiyor ve bunun sonucunda devamsızlık yapabiliyor.” (Ö5)

“Bazı öğretmen arkadaşlarımız öğrencilere gereğinden fazla sorumluluk yüklüyor. Ders olsun, etkinlik olsun bu tarz faaliyetleri her öğrenci pek sevmez. Hele bir de yapamıyorsa çözümü kaçmakta arıyor.” (Ö10)

Öğretmenlerin öğrencilere karşı ilgisiz olmasını ve devamsızlık yapan öğrencilerin takip edilip aileleriyle bu durumun paylaşılmasının devamsızlığa yol açtığını düşünen Ö2 kodlu öğretmen görüşlerini şu şekilde ifade eder:

Bazı öğretmen arkadaşlarımızda devamsızlık durumunu pek ciddiye almıyor. Veliyle iletişime geçmiyor ya da geçemiyor. Belki velinin çocuğunun devamsızlık yapmasında haberi yoktur bile. Bu şekilde çocuk aradan kaynayıp gidiyor. Tabi burada öğretmeni eleştirmiyorum. Onun da imkanları kısıtlı ama ailesine bir şekilde ister kendisi ister idare kanalıyla ulaşılmalı.”

Tablo 7'ye göre araştırmaya katılan veliler, çocuklarının devamsızlık yapmasında öğretmen kaynaklı nedenlerin de olduğunu dile getirmişlerdir. Öğretmen kaynaklı nedenler arasında öğretmenlerin öğrencilerle olan iletişimleri ve dersleri anlatma biçimleri gibi etkenler V7 kodlu veli tarafından dile getirilmektedir. Öğretmen kaynaklı nedenler teması altında öğretmenlerin davranış ve iletişimlerinden dolayı devamsızlık yaptığını dile getiren katılımcının paylaşımları şu şekildedir:

“Çocuğum okuldaki birkaç öğretmenle anlaşamıyor. Bir gün müdür çağırdı gittim çocuğum öğretmenle sınıfta tartışmışlar. Saygısızlık yapmış çocuğum. Oğlumla konuştuğumda öğretmen de ona hakaret etmiş. Yani bence bunlar çocuk öğretmen bilmeli nasıl davranması gerektiğini. Bir öğretmen de dersi kötü anlatıyormuş. İşte bunların derslerine girmek istemiyor yani. Ve birkaç defa kaçmış onların dersinde.”

Arkadaş Çevresi Kaynaklı Nedenler

Bu başlıkta devamsızlıkların arkadaş çevresi kaynaklı nedenlerinin alt temaları hakkında öğretmen ve velilerin görüşlerine dair bulgular sunulmuştur.

Tablo 8: Arkadaş Çevresi Kaynaklı Devamsızlık Nedenlerine İlişkin Öğretmen ve Veli Görüşleri

Alt Temalar	Öğretmenler (f)	Veliler (f)	Toplam
Arkadaş Ortamına Ayak Uydurma İsteği	3	-	3
Arkadaş Ortamından Dışlanma Korkusu	2	-	2
Kötü Arkadaş Ortamı	1	2	3
Okul Okumayan Arkadaş Grupları	1	1	2
Akademik Seviyesi Düşük Arkadaş Çevresi	-	1	1

Tablo 8'e göre öğretmenler, öğrencilerin devamsızlık yapmalarındaki faktörlerden birinin de arkadaş çevresi kaynaklı nedenlerin olduğunu dile getirmektedirler. Arkadaş çevresi kaynaklı nedenlerin arasında en büyük etkenin öğrencinin arkadaş grubundan dışlanmamak için gruba ayak uydurması gelmektedir. Bunun yanında öğretmenler, kötü arkadaş ortamını ve okul dışı öğrenci olmayan arkadaşların etkisinde kalmak gibi etkenleri arkadaş kaynaklı nedenler arasında göstermektedirler. Arkadaş kaynaklı nedenler teması altında gruptan dışlanmamak ve grup dinamiğini bozmamak için yapılan devamsızlıklar hakkında bazı katılımcıların paylaşımları şu şekildedir:

“Evet tabi hocam arkadaş ortamı da çok önemlidir. Arkadaş grubundan dışlanmamak için ya da gruba ayak uydurma adına devamsızlıklar yapılabilir. Geçen başıma gelen olay çalışkan

öğrencilerimden biri dersime gelmemişti. Meğer arkadaşlar arasında karar almışlar beraber son dersi ekip kahveye gitmişler. Neden öyle yaptığını sorduğumda bütün arkadaşlarının gittiğini kendisinin de gitmesi gerektiğini söylemişti.” (Ö5)

Aynı mahalleden ya da başka çevreden okul okumayan arkadaş grupları da bazen çocukların devamsızlık yapmalarına sebep olabilmektedir. Bu durum şayet kötü arkadaş ortamıysa öğrencinin ilerleyen zamanlarda büyük sorunlar yaşayabileceğini Ö6 kodlu öğretmen aşağıdaki şekilde dile getirmiştir.

“Gruptan dışlanma korkusu ona da bazen şahit oluyoruz. Birde ergenliğin getirmiş olduğu birlikte hareket etme duygusuna yeniliyorlar. Az da olsa okul dışı arkadaşlar da öğrencilerin devamsızlık yapmalarına sebep olabiliyor. Çocukla aynı mahalleden arkadaş okul saatleri içinde öğrenciyi bir şekilde dışarı çıkartabiliyor ya da tüm gün okula gelmemesine sebep olabiliyor. En kötü durumlardan birisi de bence budur. Öğrenci kontrolsüz şekilde bu gruplara takılırsa olumsuz davranış sergilemenin yanında süreç okul terkine kadar gidebilir.”

Tablo 8’e göre veliler, çocuklarının devamsızlık yapmalarındaki faktörlerden birinin de arkadaş çevresi kaynaklı nedenlerin olduğunu dile getirmektedirler. Arkadaş çevresi kaynaklı nedenler olarak veliler kötü arkadaş ortamını ve akademik seviye olarak başarısız arkadaşların çocuklarını olumsuz yönde etkilediğini düşünmektedirler. Arkadaş kaynaklı nedenler teması altında devamsızlıklar hakkında bazı katılımcıların paylaşımları şu şekildedir:

“Amcasının oğlu var okul okumuyor. Onu hep derslerden çıkartıyor. Birkaç tane daha arkadaşları var kahveye gidiyorlar sigara içiyorlar.” (V3)

“Benim çocuğum zaten tembel. Okulda ki arkadaşları da hep tembel. Dersleri sevmiyorlar, okula gitmemek için bahane arıyorlar. Yani valla çalışkan arkadaşları olsaydı öyle olmazdı.” (V4)

Çevresel Faktör Kaynaklı Nedenler

Bu başlıkta devamsızlıkların çevresel faktör kaynaklı nedenlerinin alt temaları hakkında öğretmen ve velilerin görüşlerine dair bulgular sunulmuştur.

Tablo 9: Çevresel Faktör Kaynaklı Devamsızlık Nedenlerine İlişkin Öğretmen ve Veli Görüşleri

Alt Temalar	Öğretmenler (f)	Veliler (f)	Toplam (f)
Çevrenin Eğitime Önem Vermemesi	2	1	3
Hava Koşulların Kötü Olması	1	1	2

Tablo 9’a göre öğretmenler, öğrencilerin devamsızlık yapmalarında çevresel kaynaklı nedenlerin de etki ettiğini dile getirmektedirler. Çevresel kaynaklı nedenler olarak öğrencinin yaşamış olduğu sosyal çevrenin eğitime gerekli önemi vermemesi, erken yaşta işe atılma ve hava koşullarının kötü olması gibi etkenler sayılabilir. Çevresel kaynaklı nedenler teması altında öğrencinin yaşadığı çevrenin eğitime gerekli önemi vermemesinden kaynaklı öğrencilerin devamsızlık yapmada rahat olduğunu savunan bazı katılımcıların paylaşımları şu şekildedir:

“Genelde öğrencilerimiz bu mahalleden gelmektedir. Sosyo kültürel seviyesi düşük olan bu mahallede okuma oranı oldukça zayıf. Üniversiteye giden öğrenci sayısı onda bir bile değil. Tabi haliyle bu durum devamsızlığa davetiye çıkarmaktadır.” (Ö1)

“Çevre çok önemli azizim. Okulun az ilerisinde sanayi sitesi bulunmaktadır. Ailenin maddi durumu iyi olsun ya da kötü olsun fark etmeksizin dersleri kötü olan öğrencilere sanayide çalışma

aşkı aşılanıyor. Hafta sonları sanayi de çalışan çocuklar bazen hafta içi de işlerin yoğunluğuna göre gidebiliyor. Daha dün okula gelmeyen öğrencime neden gelmediğini sorduğumda sanayi ki işlerin biriktiğini gitmesi gerektiğini dile getirmişti. Ki ailenin durumu da gayet iyi ama o ailede okuyan yok aile kültürü erken yaşta iş sahibi olmak üstüne kurulmuş.” (Ö3)

Ö8 olumsuz hava şartlarının da öğrencilerin devamsızlık yapmalarına sebep olduğuna aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:

“Özellikle yazın son aylarda devamsızlık sayıları artmaktadır. Bölgenin sıcaklığı malum o dönemlerde dersler çekilmez hal alıyor. Tabi kışın yağmurlu ya da soğuk havalarda eğitim öğretimi olumsuz şekilde etkilemektedir.”

Tablo 9’a göre veliler, çocuklarının devamsızlık yapmalarında çevresel faktör kaynaklı nedenlerin de etki ettiğini dile getirmektedirler. Çevresel faktör kaynaklı nedenler olarak öğrencinin yaşamış olduğu sosyal çevrenin eğitime gerekli önemi vermemesi ve hava koşullarının kötü olması gibi etkenler karşımıza çıkmaktadır. Çevresel faktör kaynaklı nedenler teması altında öğrencinin yaşamış olduğu sosyal çevre eğitime gerekli önemi vermediğinden çocuğunun bundan etkilenip devamsızlık yaptığını savunan V5 kodlu katılımcının paylaşımı şu şekilde olmuştur:

“Yani ne mahallede ne akraba içinde doğru dürüst okula devam eden yok. Okuyan da iyi bir meslek sahibi olmuyor. Yani hep boş bölümler okuyorlar. Yani çocuk bunu gördüğünden okul ona çekici gelmiyor.”

V9 kodlu veli çocuğunun sıcak havalarda okula gitmek istemediğini şu şekilde belirtir:

“Benim çocuk sıcak havayı hiç sevmiyor. Valla mayıs-haziran oldu mu onu zorla gönderiyoruz. Bazen de gitmiyor.”

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu bölümde öğretmen ve veli ile yapılan görüşme bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlar, ilgili alanda yapılmış çalışmaların sonuçlarıyla değerlendirilip tartışılmış ve araştırma sonuçlarına dayalı olarak önerilere yer verilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada ortaöğretimde öğrencilerin devamsızlık yapma nedenleri ele alınmıştır. Ortaöğretim öğrencilerin devamsızlık yapma nedenleri; öğrenci kaynaklı, aile kaynaklı, öğretmen kaynaklı, okul kaynaklı, arkadaş çevresi kaynaklı ve çevresel faktör kaynaklı olmak üzere altı başlık altında değerlendirilmiştir.

Ortaöğretim öğrencilerin devamsızlık yapma nedenleri temasını değerlendirdiğimizde, katılımcılar öğrencilerin devamsızlık yapmasında en büyük faktörlerin okul kaynaklı nedenler ve bireysel kaynaklı nedenler olduğunu açıklamışlardır. Öğrencilerin okula devam etmesinde bireysel nedenlerin başında sağlık problemleri gelmektedir (Kadı, 2000). Bireysel kaynaklı hatta tüm nedenler arasında da sağlık problemlerinin ön sırada olduğu öğretmen ve velilerin çoğunluğu tarafından ifade edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen ve veliler genelde çocukların hasta olduklarında okula gitmediklerini ifade ederken öğrenciler de vermiş oldukları cevaplarda bunu doğrulamıştır. Yıldız ve Kula (2012), Öztekin (2013) ve Sönmez (2019) tarafından yapılan araştırmalarda da sağlık sorununun öğrencilerin devamsızlıklar yapmalarındaki en büyük neden olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Öğretmenlerden elde edilen bulgular incelendiğinde akademik anlamda öğrencilerin yetersiz olması, okulu sevmeme, derslere karşı isteksiz olma, önce ki eğitim kurumundan alışkın olması, şiddet eğilimi, bağımlılık, gelecek kaygısının olmaması ve

üniversiteye gidilse bile boşta kalınacağı gibi faktörlerin de öğrencilerin devamsızlık yapmasında rol oynadığı görülmektedir. Bireysel nedenler arasında sağlık sorunlarından sonra öğrencilerin okulu sevmeme ve akademik olarak başarısız olmalarının da devamsızlık yapmalarını tetiklediği anlaşılmıştır. Velilerin de genel olarak öğretmenlerle aynı şekilde düşündükleri görülmüştür.

Aile kaynaklı nedenler incelendiğinde öğretmenler ve veliler en büyük etkenin ilgisiz ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan aileler olduğu konusunda görüş birliği içindedirler. Pehlivan (2006) yaptığı araştırmasında ilgisiz aileler, aile içi sorunlar ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olmasının devamsızlığa neden olabileceği sonucuna varmıştır. Bunun yanında öğretmenler; aile içi şiddet, ailenin özel şartlarından dolayı öğrenciye evde bazı sorumlulukların yüklenmesi, cinsiyet eşitsizliği, mevsimlik işçi, ailenin eğitim seviyesi, parçalanmış aile ve az da olsa erken yaşta evlilik gibi faktörleri de devamsızlığın aile kaynaklı nedenleri arasında göstermektedirler. Velilerden elde edilen bulgular da bunları desteklemektedir. Yapılan çalışmada bulgulara genel olarak bakıldığında zaman aile kaynaklı nedenlerin öğrencilerin devamsızlığı üzerinde önemli bir etken olduğu görülmektedir. Altınkurt (2008) ve Sakınç (2013) da aynı bulgulara ulaşırken Gökyer (2012) ise öğrencilerin devamsızlık yapmasında ailelerin pek bir rolü olmadığına yaptığı çalışma sonucunda ulaşmıştır.

Öğretmen kaynaklı nedenler incelendiğinde veli ve öğretmenlerin birbirine yakın görüşleri paylaştığı görülmüştür. Veliler öğretmenlerin öğrencilere karşı sınıf içindeki davranışları, öğrencilerle olan iletişimleri ve dersleri anlatma biçimleri gibi etkenleri devamsızlık yapma nedenleri olarak görmüşlerdir. Öğretmenler ise bunlara ek olarak öğretmenlerin öğrencilere karşı ilgisiz olmasını ve devamsızlık yapan öğrencilerin takip edilip aileleriyle bu durumun paylaşılmaması gibi faktörleri devamsızlığın öğretmen kaynaklı nedenleri arasında gösterdikleri elde edilen bulgulardan anlaşılmıştır. Katılımcıların görüşleri incelendiğinde özellikle öğretmenlerin okulda ve sınıf içinde öğrencilere karşı iletişim sorunu yaşadıklarında ya da öğrencilere karşı otoriter bir tavır sergilediklerinde de öğrencilerin okuldan soğumasına ve devamsızlık yapmasına neden olduğu görülmüştür. Ataman (2001) ve Gökyer (2012) de yaptıkları çalışmalarda bu sonuca ulaşmışlardır.

Okul kaynaklı nedenlerin öğrencilerin devamsızlık yapmalarında önemli bir yeri olduğu görülmüştür. Okul kaynaklı nedenlerin birçok etkeni olmakla beraber bunların başında öğrencilerin okulda boş zamanlarda yapabileceği herhangi bir etkinliğin ve zamanlarını geçireceği sosyal alanların olmamasının geldiği anlaşılmıştır (Sönmez, 2019). Bu araştırmanın bulguları incelendiğinde ise katılımcıların büyük çoğunluğu okul kaynaklı nedenler arasında en başta gelen etkenin okulun ve derslerin öğrencilere sıkıcı geldiği görülmüştür. Bunun da sebepleri arasında okulda sosyal aktivite alanlarının olmaması, sportif ve kültürel etkinlik sayılarının az olması ve müfredatın yoğunluğu yer almaktadır. Pehlivan (2006), Adıgüzel ve Karataş (2013) ve Sönmez (2019) de yapmış oldukları çalışmalarda bu sonuçlara ulaşmışlardır. Hatta öğrencilerin büyük çoğunluğu bu etkenlerin kendileri için devamsızlık yapmada sağlık sorunundan önce geldiğini belirtmişlerdir. Altınkurt (2008) ve Balcı (2002) ise okul yöneticilerinin öğrencilere karşı tutumun da devamsızlıkları etkilediğini dile getirmişlerdir. Bu araştırmanın bulgularına göre bunların yanında katılımcılar; okulun fizikî şartlarının kötü olması, ders sayılarının ve sürelerinin fazla olması, müfredatın birçok öğrenciye ağır gelmesi, taşınmalı eğitim, akran zorbalığı gibi etkenlerin devamsızlığı etkilediğine dair ortak görüş belirtmişlerdir. Öğrenciler okulu bitirince bilgilerin işe yaramadığı ve işsiz kalma ihtimalinin yüksek olduğu görüşünün de devamsızlığı etkilediğini savunmuşlardır. Öğrencilerle hemfikir olan bir veli ise öğrencilere ek olarak çocuklarına okulda yemek verilmemesinin de devamsızlık sebebi olarak gördüğünü dile getirmiştir.

Arkadaş çevresi kaynaklı nedenlerin de öğrencilerin devamsızlık yapmalarında önemli bir yeri olduğu görülmüştür. Araştırmanın bulguları incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun ortak görüşünden yola çıkarak öğrencilerin gruba ayak uydurmak ve gruptan dışlanmamak için

arkadaşlarıyla beraber hareket ettiği ve devamsızlık yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Reid (1999), Pehlivan (2006) ve Öztekin (2013) de yapmış olduğu çalışmalarda arkadaş çevresinin grup dinamiğinin öğrenci devamsızlıklarını etkilediğini dile getirmişlerdir. Bunlarla beraber velilerin diğer görüşlerine dayanarak akademik seviyesi kötü olan öğrencilerin arkadaşlarını olumsuz etkileyip devamsızlık yapmalarına sebep oldukları görülmüştür. Okul dışındaki öğrenci olmayan arkadaş gruplarının da çocukları okuldan alıkoyduğu sonucuna bazı öğretmenlerin diğer görüşlerinden ulaşılmıştır.

Çevresel faktör kaynaklı nedenlerin de öğrencilerin devamsızlık yapmalarında etkili olduğu görülmüştür. Araştırmanın bulgularına dayanarak Katılımcıların çoğunun ortak görüşüyle öğrencinin yaşamış olduğu sosyal çevrenin eğitime gerekli önemi vermemesi, çevreden pek kimsenin okul okumadığı, sosyo-kültürel seviyelerinin düşük olduğu ve hava koşullarının kötü olması gibi etkenlerin öğrencilerin devamsızlık yapmasına sebep olduğu sonucuna varılmıştır. Öztekin (2013) de yaptığı çalışmada öğrencinin çevresinin eğitime önem vermemesinin devamsızlıklara neden olduğu sonucuna varmıştır. Ancak aynı çalışmasında kötü havalardan ziyade öğrencilerin güzel havalarda devamsızlık yaptığına ulaşılmış olup Uzun ve Kemerli (2019) de çalışmalarında bu sonuca ulaşmıştır.

Öneriler

1. Araştırmada devamsızlık yapan öğrencilerin okulda sıkıldıkları görülmüştür. Okullarda öğrencilerden görüş alınarak sportif, sanatsal, kültürel ve sosyal faaliyetler düzenlenebilir. Sık sık yapılacak olan bu etkinliklerle okullar cazibe merkezi haline getirilebilir.

2. Sağlık kaynaklı devamsızlıkların önüne geçmek için öğrencilere ve ailelerine kişisel temizlik ve hastalıklardan korunma yolları hakkında uzman kişilerce seminerler verilebilir. Araştırma bulgularında okullarda özellikle tuvaletlerde hijyen sorunu olduğu, bu durumun katılımcılar tarafından devamsızlıkla ilişkilendirildiği tespit edildiğinden okul temizliği konusunda başta tuvalet temizliği olmak üzere gerekli her türlü tedbirler alınabilir.

3. Araştırma bulgularında öğrencilerin okulla aidiyet bağı kurmadıkları, bunun da devamsızlığa sebep olduğu görülmüştür. Öğrencilerin okulla aidiyet bağı kurmalarını sağlamak için öğrencilerin ilgileri doğrultusunda örgütlenip olumlu bir okul iklimi oluşturabilecek etkinlikler düzenlenebilir (Spor turnuvaları, bilgi yarışmaları gibi sosyal etkinliklerin sadece dönem sonlarında olacak şekilde değil tüm dönem içine yayılan bir takvimle gerçekleştirilmesi gibi).

4. Araştırma bulgularında öğrencilerin ve ailelerin devamsızlık konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Bu açıdan rehberlik servisi veya uzman kişiler devamsızlık yapan öğrencileri ve ailelerini bilgilendirmek için seminerler düzenleyebilir.

5. Araştırmada öğretmenlerin, okul idaresinin ve okul personelinin öğrencilere karşı olumlu tutum sergilemeleri ve öğrencilere karşı sağlıklı bir iletişim dili kullanmaları öğrenciler adına yararlı olabileceği katılımcılar tarafından paylaşılmıştır. Bunun için okul idaresi, okul personelleri ve öğretmenlere iletişim becerilerinin geliştirilmesi adına hizmet içi seminerler verilebilir.

6. Araştırma bulgularında bazı öğrencilerin okuldan ve derslerden sıkıldıkları için devamsızlık yapabildikleri görülmüştür. Bu yüzden müfredat hafifletilebilir, ders saatleri azaltılabilir ve ders süreleri kısaltılabilir.

7. Araştırmada derslerin sıkıcı geçmesi de devamsızlık nedenlerinden biri olarak görülmüştür. Bu açıdan öğretmenler dersleri daha eğlenceli şekilde işleyebilir ve derslerde öğrencileri daha aktif kılacak yöntemler kullanabilir.

8. Araştırma bulgularında maddi durumu kötü olan ailelerin çocuklarına bazen harçlık veremedikleri ve bu durumun devamsızlığa sebep olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu yüzden

ailesinin maddi durumu kötü olan öğrenciler için beslenme ihtiyaçlarının ve belli bir miktar harçlık karşılanması amacıyla gerekli tedbirler alınabilir.

9. Araştırmada bazı öğrencilerin mevsimlik işçi olarak çalıştığı ve bunun da devamsızlığa sebep olduğu görülmüştür. O açıdan mevsimlik işçi olarak çalışmak zorunda olan ya da çalıştırılan öğrenciler için gerekli tedbirler alınabilir.

10. Araştırma bulgularında okulun uzak olmasının da devamsızlığa sebep olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun önüne geçmek için ulaşım güçlüğü çeken her öğrenci için de servis imkânı sağlanabilir. Taşıma sistemindeki aksaklıklar giderilebilir ya da yürüme mesafesinde okullar yapılabilir.

11. Araştırmada okullarda yeterli sosyal aktivite ve spor alanlarının olmamasının devamsızlığa sebep olabileceği görülmüştür. O yüzden yeni inşa edilecek tüm okullar eğlenceli okullar mantığıyla inşa edilebilir. Bunun için; kapalı spor salonları, spor sahaları, müzik ve sanat odaları gibi öğrencilerin ilgisini çekebilecek alanlar oluşturulabilir, donanımaya yönelik eksiklikler giderilebilir ve eski okullar da imkanlar çerçevesinde bu minvalde dizayn edilebilir.

12. Araştırma bulgularında okuldan mezun olan öğrencilerin işsiz kalabilme durumunun görülmesinin bazı öğrenciler için okulu fazla önemsememeye ve devamsızlık yapmalarına neden olduğuna ulaşılmıştır. Bu açıdan liseli öğrencileri ve ailelerini teşvik amaçlı üniversite mezunu her gence ya iş imkânı sağlanabilir ya da bir iş bulana kadar işsizlik maaşı verilebilir.

13. Araştırma verilerinde ilgisiz ailelerin de devamsızlığa sebep olduğu görülmüştür. Bu yüzden mazeretsiz olarak sürekli devamsızlık yapan öğrencilerin ailelerine yaptırım uygulanabilir.

14. Araştırma bulgularında zorunlu eğitimin de devamsızlık nedeni olarak bazı katılımcılar tarafından öne sürüldüğü görülmüştür. Bu nedenle 4+4+4 zorunlu eğitim uygulamasının son 4 yıllık bölümünde bir reform çalışması yapılması düşünülebilir.

Kaynakça

- Adıgüzel, A., ve Karataş, H. (2013). Ortaöğretim öğrencilerinin okula ilişkin tutumlarının devamsızlık ve okul başarıları arasındaki ilişki. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(1), 49-67.
- Altinkurt, Y. (2008). Öğrenci devamsızlıklarının nedenleri ve devamsızlığın akademik başarıya olan etkisi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(20), s. 129-142.
- Ataman, A. (2001). Sınıf içinde karşılaşılan davranış problemleri ve bunlara karşı geliştirilen önlemler. L. Küçükahmet (Dü.), Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar (s. 171-191) içinde. Ankara.
- Balcı, A. (2002). Etkili okul ve okul geliştirme. Pegem.
- Demirtaş, H., ve Güneş, H. (2002). Eğitim yönetimi ve denetimi sözlüğü. Anı.
- Gökyer, N. (2012). Ortaöğretim okullarındaki devamsızlık nedenlerine ilişkin öğrenci görüşleri. Kastamonu Eğitim Dergisi, 20(3), 913-938.
- Kadı, Z. (2000). Adana ili merkezindeki ilköğretim okulu öğrencilerinin sürekli devamsızlık nedenleri [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Malatya İnönü Üniversitesi.
- Kearney, C. A. (2008). School absenteeism and school refusal behavior in youth: a contemporary review. Clinical Psychology Review, 28(3), 451-471.
- Özden, G. (2007). Türkiye`de 1980 sonrası uygulanan eğitim politikalarının ilköğretim okullarında yarattığı dönüşümün değerlendirilmesi (Ankara ili örneği). Ankara Üniversitesi.
- Öztekin, Ö. (2013). Lise öğrencilerinin devamsızlık nedenlerinin incelenmesi. (Tez No. 344301) [Yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi].
- Pehlivan, Z. (2006). Resmi genel liselerde öğrenci devamsızlığı ve buna dönük okul yönetimi politikaları (ankara ili örneği). (Tez No. 205195) [Doktora tezi] Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Reid, K. (1999). Truancy in schools. Londra: Routledge.
- Sağlam, A. Ç., ve Dönmez, N. (2016). Meslek liselerinde öğrenci devamsızlığının nedenleri ve olası çözüm yollarına ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi, 3(1), s. 1-9.
- Sakınç, S. (2013). Öğrenci devamsızlığı nedenleri, sonuçları ve çözüm önerileri. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı Zafer Kalkınma Ajansı teknik destek programı.
- Sönmez, A. (2019). Mesleki ve teknik ortaöğretim okulu öğrencilerinin devamsızlık nedenlerinin incelenmesi (Kastamonu ili örneği). (Tez No. 535241) [Yüksek lisans tezi] Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Şimşek, H., ve Katıtaş, S. (2012). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde okulu bırakma eğilimi ve nedenleri (Şanlıurfa ili örneği). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1-72.
- Şişman, M. (2016). Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi. Pegem Akedemi.
- Teasley, M. L. (2004). Absenteeism and truancy: risk, protection, and best practice implications for school social workers. Children and Schools, 117-127.
- Türnüklü, A. (2000). eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel araştırma tekniği:görüşme. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi(24), 543-559.

- Ulusoy, M. D., Demir, N. Ö., ve Baran, A. G. (2005). Ebeveynlerin çocuk yetiştirme biçimi ve ergen problemleri Ankara ili örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 367-386.
- Uzun, K., ve Kemerli, Ş. (2019). Ortaöğretim öğrencilerinin devamsızlık nedenleri: Fethiye ilçesi örneği. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 1-19.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M., ve Kula, K. Ş. (2012). Öğretmenlerin öğrenci devamsızlıkları hakkındaki görüşleri. *DPUJSS*, 32(4), 19-28.

Tevfik Fikret'in 'Sis' ve Abdülbaki Fevzi'nin 'Sis'e Nazire' Adlı Şiirleri Üzerine Bir İnceleme

Bedirhan Ünlü | <https://orcid.org/0000-0003-0507-0596> | bunlu@firat.edu.tr
Fırat Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Elâzığ, Türkiye | ROR ID

Atıf: Ünlü, B. (2025). "Tevfik Fikret'in 'Sis' ve Abdülbaki Fevzi'nin 'Sis'e Nazire' Adlı Şiirleri Üzerine Bir İnceleme". Artuklu Humanities, (18), 108-123. <https://doi.org/10.46628/ahu.1671059>

Öz: "Sis", yazıldığı yıllarda ve sonrasında üzerinde çokça edebî etkilenmenin yaşandığı manzumelerden biridir. Tevfik Fikret, "Sis"te İstanbul'a dair sitem ve serzenişlerini o döneme kadar rastlanılmayan sert bir üslupla dile getirir. Türk şiirinde yeni olan bu söylem, etkisini Cumhuriyet Dönemi'ne kadar sürdürür. Yahya Kemal'den itibaren pek çok şair "Sis" in karşısında veya yanında konumlanmıştır denilebilir. "Sis'e Nazire" manzumesi ise bu iki karşıt durum arasında yer almasıyla öne çıkar. Manzume, "Sis'e Nazire" ve "Sis Naziresinin Mabadı" başlıklarıyla Abdülbaki Fevzi tarafından *Zümrüd ü Anka* gazetesinde iki kısım hâlinde yayımlanır. Türk edebiyatı tarihinde ismi geri planda kalmış olan Abdülbaki Fevzi, çeşitli gazete ve dergilerde manzumeler kaleme alır. Bu manzumelerin bir kısmı, Türk edebiyatında meşhur olan şiirlerin mizahi bir üslupla yeniden yorumlanmasından oluşur. Abdülbaki Fevzi'nin "Sis'e Nazire" başlıklı şiiri hezl türünün özelliğine uygun olarak "Sis"i mizahi bir üslupla yorumladığı manzumesidir. Tevfik Fikret'in bunaltılı ruh hâli, Abdülbaki Fevzi'nin kaleminde maddi sıkıntılar düzlemine kaydırılır. Parasızlık ve sefaletin şair üzerinde bıraktığı etki manzumenin ana konusudur. Eser boyunca mizahi üslubu bırakmayan şair, "Sis" in dış yapı özelliklerini terk etmez. Uyak şekli, aruz ölçüsü ve nazım şekli aynen devam ettirilir. "Sis"le içerik olarak farklı, dış yapı unsurları itibarıyla aynı olan "Sis'e Nazire"nin öne çıkan özelliği ise üslup ve metaforik kullanımlarda görülür. Tevfik Fikret'in yakaladığı özgün metaforik kullanımlar Abdülbaki Fevzi tarafından mizahi bir üslupla ele alınır. Yapılan bu çalışmada Tevfik Fikret'in "Sis" manzumesiyle Abdülbaki Fevzi'nin "Sis'e Nazire" başlıklı şiirleri içerik, yapı unsurları, üslup ve metaforik kullanımlar açısından karşılaştırmaya tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, Sis, Abdülbaki Fevzi, Sis'e Nazire, karşılaştırma.

Makale Bilgileri

<i>Etik Beyan</i>	Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
<i>Değerlendirme</i>	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
<i>Geliş Tarihi</i>	07.04.2025
<i>Kabul Tarihi</i>	24.04.2025
<i>Erken Görünüm Tarihi</i>	13.06.2025
<i>Yayın Tarihi</i>	17.06.2025
<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı-ithenticate.com

<i>Yapay Zekâ Beyanı</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
<i>Etik Kurul İzni</i>	Bu alışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
<i>Etik Bildirim</i>	artukluhumanities@artuklu.edu.tr
<i>Yazar Katkıları</i>	<i>Araştırmanın Tasarımı</i> Yazar -1 (%100)
	<i>Veri Toplanması</i> Yazar -1 (%100)
	<i>Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama</i> Yazar -1 (%100)
	<i>Makalenin Yazımı</i> Yazar -1 (%100)
	<i>Metnin Geliştirilmesi ve Tashihi</i> Yazar -1 (%100)
<i>ıkar atışması</i>	ıkar atışması beyan edilmemiştir.
<i>Lisans</i>	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve alışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır
<i>Dizinleme Bilgileri</i>	Dergi; ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO/(CEEAS), MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory, Linguistic Bibliography'de taranmaktadır.

An Analysis of Tevfik Fikret's 'Sis' and Abdülbaki Fevzi's 'Sis'e Nazire'

Bedirhan Ünlü | <https://orcid.org/0000-0003-0507-0596> | bunlu@firat.edu.tr
Fırat Üniversitesi, Department of New Turkish Literature, Elâzığ, Türkiye | ROR ID

Cite as: Ünlü, B. (2025). "An Analysis of Tevfik Fikret's 'Sis' and Abdülbaki Fevzi's 'Sis'e Nazire'" *Artuklu Humanities*, (18), 108-123. <https://doi.org/10.46628/ahu.1671059>

Abstract: "Sis" is one of the most influential poems in Turkish literature, having inspired numerous literary responses both at the time of its publication and in subsequent years. In this poem, Tevfik Fikret articulates his reproach and disillusionment with Istanbul in an uncommonly harsh tone, marking a stylistic innovation in Turkish poetry. This novel approach continued to influence poets well into the Republican era. Since Yahya Kemal, many poets have positioned themselves either in opposition to or in support of "Sis". What makes "Sis'e Nazire" noteworthy is its intermediate stance between these opposing views. This poem, published in two parts under the titles "Sis'e Nazire" and "Sis Naziresinin Mabadı" in the newspaper *Zümriid ü Anka*, was penned by Abdülbaki Fevzi, a relatively obscure figure in Turkish literary history who contributed humorous poems to various newspapers and journals. Some of these works parody well-known poems in Turkish literature and can be classified within the "hezl" tradition of classical Ottoman poetry. In accordance with the characteristics of the hezl genre, "Sis'e Nazire" humorously reinterprets Fikret's "Sis". While Tevfik Fikret reflects a mood of existential anguish, Abdülbaki Fevzi shifts the focus to the material struggles of poverty and destitution. The main theme of Fevzi's work is the impact of financial hardship on the poet. Despite its humorous tone, the poem retains the formal elements of Sis, including rhyme scheme, aruz meter, and verse form. The primary distinction of "Sis'e Nazire" lies in its style and metaphorical usage; while adhering to the external structure of "Sis", it diverges significantly in content. The original metaphorical uses captured by Tevfik Fikret are handled in a humorous manner by Abdülbaki Fevzi. This study compares Tevfik Fikret's "Sis" and Abdülbaki Fevzi's "Sis'e Nazire" in terms of content, structural elements, style, and metaphorical usage.

Keywords: Tevfik Fikret, Sis, Abdülbaki Fevzi, Sis'e Nazire, comparison.

Article Information

<i>Ethical Statement</i>	It is hereby declared that all scientific and ethical principles were observed during the preparation of the study, and that all referenced works have been properly cited in the bibliography
<i>Reviewers</i>	Two external reviewers / Double-blind
<i>Date of Submission</i>	07.04.2025
<i>Date of Acceptance</i>	24.04.2025
<i>Date of Early View</i>	13.06.2025
<i>Date of Publication</i>	17.06.2025
<i>Ethical Statement</i>	Ethical principles were followed during the preparation of this study.
<i>Plagiarism Checks</i>	Done-ithenticate.com

<i>AI Disclosure</i>	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.	
<i>Ethics Committee Approval</i>	This study does not require ethics committee approval, as it is based on data obtained through literature review and previously published sources..	
<i>Complaints</i>	artukluhumanities@artuklu.edu.tr	
<i>Author Contributions</i>	<i>Conceptualization</i>	Author-1 (%100)
	<i>Data Curation</i>	Author-1 (%100)
	<i>Investigation - Analysis - Validation</i>	Author-1 (%100)
	<i>Writing</i>	Author-1 (%100)
	<i>Writing – Review & Editing</i>	Author-1 (%100)
<i>Conflict of Interest</i>	No conflict of interest declared.	
<i>License</i>	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.	
<i>Indexing Information</i>	The journal is indexed in: ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO/(CEEAS), MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory and Linguistic Bibliography	

Giriş

Tevfik Fikret, Türk edebiyatı tarihinde yaşadığı dönemde ve sonrasında adından söz ettiren sanatçılardandır. Servet-i Fünun dergisinin başına geçerek topluluğun önde gelen isimlerinden olan Tevfik Fikret'in eserleri hem teknik hem de tematik bakımdan çağının sınırlarını aşar. Bu da Tevfik Fikret'i Türk edebiyatı tarihinde güncelliğini koruyan bir sanatçı kimliğine büründürür. Öte yandan "Balıkçılar", "Bir Lahza-ı Taahhur", "Doksan Beşe Doğru", "Halûk'un Amentüsü", "İnanmak İhtiyacı", "Mazi-Ati", "Tarih-i Kadim", "Tarih-i Kadim'e Zeyl"... gibi manzumeleri hem yazdıkları dönemde hem de sonrasında üzerinde tartışmaların devam ettiği eserlerdir. Kaleme aldığı "Sis" manzumesi poetik açıdan "Fikret'in sanatında hakiki bir dönüm yeri olur" (Tanpınar, 1944, s. 14). Devrin siyasi ve sosyal şartlarının şair üzerindeki etkisi, "Sis" şiirinde somutlaşır. Memet Fuat (2008) "Sis" in bir şubat günü Tevfik Fikret'in evi polisler tarafından gözetlendiği sırada denize çöken yoğun sis ortamının etkisiyle ortaya çıktığını söyler. (s. 41). Başkent İstanbul özelinde mevcut yıkıcı atmosfer dile getirilirken Türk şiirinde o döneme kadar görülmemiş bir tarzda kin ve öfke manzumede yerini alır. "Sis" in yayımlanmasından sonra yankısı geniş çapta gerçekleşir. Öyle ki sanatçı manzumenin ortaya çıkardığı etkiyle "Sis şairi" olarak da anılır.

"Sis" in meydana getirdiği yankı pek çok şairin de ilgisini çeker. Yahya Kemal'in "Siste Söyleniş" manzumesi söz konusu ilgiyi yansıtan şiirlerin başında gelir. Yahya Kemal, "Bir devri lânetiyle boğan şairin Sis'i. / Vicdan ve rûh elemelerinin en zehirlisi." (Beyatlı, 2009, s. 201) beytiyle açıkça "Sis Şairi"nin karşısında konumlanır. Bununla birlikte "Sis" in etkisi Cumhuriyet Dönemi'nde kadar uzanır. Necip Fazıl, tıpkı Yahya Kemal gibi İstanbul'u yücelten, sevgisiyle kuşatan şairlerdendir. Tevfik Fikret'in lanet ettiği İstanbul'u Necip Fazıl "sevgi yağmuruna tutar, mazisiyle, mimarisiyle, insanlarıyla onu sahiplenir ve ona 'canım sevgilim' der" (Tat, 2015, s. 304). Ancak İstanbul'a olumlu yaklaşan sanatçıların karşısında tutum sergileyen isimler de mevcuttur. "A. Kadir, Melih Cevdet Anday, İlhan Berk, Cevdet Kudret, Necati Cumalı, Arif Damar, Attila İlhan, Nihat Behram ve Ataol Behramoğlu'nun şiirlerinde karamsar bir bakış, hattâ lânetleme dikkati çeker" (Okay, 2014, s. 142). Nitekim İlhan Berk'in "Balad" şiirinde "İstanbul'un sahip olduğu kirlilik Fikret'in Sis şiirinde de görülen şairin psikolojisinden kaynaklanan olumsuz bir bakıştan kaynaklanan kirlilik" (Ulutaş, 2009, s. 143) olarak ortaya çıkar. Böylece Yahya Kemal'in karşı tavır sergilediği düşünce dünyası, İlhan Berk'te "pis İstanbul'lar" (Berk, 2023, s. 240) ifadesiyle Tevfik Fikret'e yaklaşır. Aynı zamanda İlhan Berk'in "İstanbul" şiiriyle "Tevfik Fikret'in 'Sis' şiirinde çizmiş olduğu tarih anlayışı arasında çok yakın benzerlikler bulunmaktadır" (Özcan, 2017, s. 100). İlhan Berk, bahsi geçen şiirinde İstanbul'u "Sis"te yer alan düşkün kadın metaforuyla tanımlar. Ancak bu benzetmeleri çok fazla argo ifadelerle gerçekleştirir.

Modern döneme kadar tesirini devam ettiren "Sis" in etki alanına giren bir başka isim Abdülbaki Fevzi Uluboy'dur. Edebiyat tarihinde ismi arka planda kalan Abdülbaki Fevzi Bey (1885-1954), (Polat, 2004, s. 49), İbnü'l-Emin Mahmud Kemal'e göre "mizâh ve latife vâdisinde en güzel yazı yazan şâirlerdendir" (İnal, 1999, s. 642). Abdülbaki Fevzi'nin yazdığı bu tarz mizahi eserler, klasik şiirin hezl/tehzil türü içerisinde değerlendirilmelidir. "Türk edebiyatında hezlin yaygın kullanım şekillerinden biri, şekli şairin bir manzumeye nazîre yazarak meydana getirdiği tehzildir. Daha ziyade içinde bulunulan zamanı ve şartları eleştirmek için söylenen tehzilde nükte esastır" (Pala, 1998, s. 306). Bunun yanı sıra Abdülbaki Fevzi, nükteli söyleyiş tarzını Tevfik Fikret'le sınırlamaz. Yahya Kemal ve Ahmet Haşim gibi Türk edebiyatında öne çıkan sanatçıların şiirlerine de aynı bakış açısıyla yaklaşarak çok sayıda manzume kaleme alır. Bunlar arasında Yahya Kemal'in "Mahurdan Gazel"i *Aydede*'de, Ahmet Haşim'in "Piyale", "Yarı Yol", "Bir Günü Sonunda Arzu" ve "Ölmek" şiirleri *Papağan* dergisinde yayımlanır. Söz konusu bu isimler arasında Ahmet Haşim'e yazdığı hezillerde hicvin daha ağır bastığı gözlemlenir.

Abdülbaki Fevzi "Sis" manzumesini; "Sis'e Nazire" ve "Sis Naziresinin Mabadı" başlıklarıyla *Zümrüd  Anka* gazetesinin 63 ve 64. sayılarında yayımlar. Manzumelerin yayımlandığı tarihler ise 16 Ağustos 1339 ile 20 Ağustos 1339'dur. Miladi takvime göre 16/20 Ağustos 1923 tarihlerine denk gelen manzumeler birbirinin devamı niteliğinde olup "Sis'e Nazire" başlığı altında değerlendirilebilir. Manzume hezl türünün klasik anlayışına uygun olarak "Nazire" başlığıyla verilir. Bununla birlikte ironi eserin tamamına hâkimdir. Tevfik Fikret ve eseri Abdülbaki Fevzi tarafından nükteli bir üslupla ele alınır. Öyle ki Abdülbaki Fevzi *Aydede* gazetesinin 9 Kanunusani 1338/10 Cemaziyülevvel (9 Ocak 1922) tarihinde çıkan üç numaralı sayısında "Bu Dahi Olsa da Hoş Olmasa da" başlıklı bir gazeli yayımlanır. Söz konusu gazelde "Ői'r (Fevzi) var iken (Fikret)i artık kim okur" (Uluboy, 1338, s. 2) diyerek Tevfik Fikret'i doğrudan hedef alır. Tevfik Fikret karşısında kendisini öven şair, bununla da yetinmeyerek yaklaşık yedi ay sonra Fikret'in en meşhur eserlerinden biri olan "Sis"i ironik bir bakış açısıyla yeniden yorumlar.

"Sis'e Nazire" şairin içinde bulunduğu maddi imkânsızlıkları dile getirir. Abdülbaki Fevzi'nin kaleme aldığı manzumede "Sis"nin en önemli ögelerinden biri olan İstanbul yoktur. İstanbul'un yerine şairi doğrudan etkileyen fakirlik ve sefalet vardır. Maddi yetersizlikler ve şair üzerindeki olumsuz tesiri şiirin ana konusudur. "Sis"teki kelime ve kelime gruplarının fonetik ve metaforik özelliklerinden hareketle manzume meydana getirilir. Fikret'in sağladığı ahenk de aynı şekilde fonemler ve benzer kelime/kelime gruplarıyla sağlanır. Ayrıca "Sis"nin dış yapısını oluşturan nazım biçimi, uyak ve ölçü aynı şekilde "Sis'e Nazire"ye de uygulanarak mizahi üslupla desteklenir.

Őiirlerdeki Őekil ve üslup zellikleri

İronik anlatım divan ve halk şiiri geleneğinden itibaren Türk edebiyatında uzun yıllar varlığını devam ettiren üslup özelliklerindendir. Nkteli söyleyişle birlikte alay, yergi ve mizah gibi üsluba ait unsurlar ironinin içerisinde değerlendirilir. Divan şiirinde ironik bir anlatıma sahip olan "Hezliyât türü Türkiye'de Cumhuriyet döneminde birdenbire patlama göstermiş[tir]" (Pala, 2009, s. 203). Söz konusu türdeki esas amaç bilinen bir şiiri farklı bir yaklaşımla ele almak, latife yapmaktır. Genel anlamda "nl bir şiire aynı ölçü ve kafiyede, şaka ve alay yollu yazılmış nazîre" (Dilçin, 1983, s. 273) ifadeleriyle tanımlanan hezl türünde, taklidi ve mizahı yapılan şiirlerin dış yapı unsurları devam ettirilir. Anlamdan olabildiğince uzaklaşıp dış yapıda aynı özelliklerin korunması, yeni şiiri estetik değer açısından selefine yaklaştırır. İncelemesi yapılan "Sis'e Nazire" manzumesindeki şekil özellikleri, hezl türünün özelliğine bağlı olarak "Sis"le benzer özellikler sergiler. Şiirin "Nazire" başlığıyla verilmesiyle beraber nazım biçimi, uyak şekli ve aruz kalıbı aynen korunur.

"Sis" birbiriyle bağlantılı olarak iki bentten meydana gelir. Her bendin sonunda "rtn, evet ey hâ'ile... Örtün, evet, ey şehr; / rtn ve müebbed uyu, ey fâcire-i dehr!" (Tevfik Fikret, 2004, ss. 476-478) beyti gelmektedir. Abdülbaki Fevzi'nin bir hafta arayla yayımladığı "Sis'e Nazire" ve "Sis Naziresinin Mabadı" şiirlerinde de bitiş "Defol, yeter ey fakr u sefalet yeter artık, /Artık yeter, artık bu rezalet yeter artık!" (Uluboy, 1339, s. 2) mısralarıyla sağlanır. Genel mısra yapısında ise "Sis" toplam seksen sekiz mısradan oluşurken Abdülbaki Fevzi'nin manzumesinde bu sayı altmış sekizdir. Ayrıca her iki şiirde müstakil olarak "Hele sizler" mısrası aynı yerde tekrarlanır. Mısraların oluşturduğu beyit yapısında kafiyeleniş kendi içerisinde "aa, bb, cc, dd, ee, ..." şeklindedir. Nazım biçimi olarak "Serbest Müstezat"ın görüldüğü manzumelerde ölçü olarak aruz tercih edilir. Aruzun "mefl mefâ'il mefâ'il fe'ln" kalıbı kullanılır. İki manzumenin şekil özellikleri şu şekilde gösterilebilir:

Tevfik Fikret-Sis		Abdülbaki Fevzi-Sis'e Nazire	
Mısra Sayısı	Seksen sekiz	Mısra Sayısı	Altmış sekiz
Nazım Biçimi	Serbest Müstezat	Nazım Biçimi	Serbest Müstezat
Uyak Şekli	"aa, bb, cc, dd, ee, ..."	Uyak Şekli	"aa, bb, cc, dd, ee, ..."
Ölçü (Aruz)	"mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün"	Ölçü (Aruz)	"mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün"

"Sis"te genel üslup atmosferi karamsarlık üzerinden şekillenir. İstanbul üzerine çöken sisle birlikte Tevfik Fikret'teki karamsar ruh hâli nefret söylemiyle birleşir. Böylece "Türk edebiyatında İstanbul, ilk defa Sis ile menfur ve mel'un bir şehir olarak ele alınmıştır" (Kaplan, 2007, s. 110). Ancak şiire hâkim olan "menfur" ve "melun" söylemleri Fikret'in üslubunu aşağı çekmez. Bilakis o, bu şiirinde ahengi sağlamak için pek çok yöntem ve tekniğe başvurur. Bunların başında "şiirde cümlelerin bir mısra veya beyitte bitmeyip diğer mısra, beyit ve bendlere kayması" (Tekin, 1999, s. 50) şeklinde tanımlanan anjambman tekniği gelir. Manzumede anjambman tekniğini birçok kez kullanan Tevfik Fikret'i benzer şekilde Abdülbaki Fevzi de taklit etmeye çalışır:

Ey Marmara'nın mâ'i der-âgûşu içinde

Ölmüş gibi dalgın uyuyan tûde-i zinde; (Tevfik Fikret, 2004, s. 475)

Ey ceblerimin ka'r-ı hazîninde dem-â-dem,

Ölmüş gibi yatmakta olan ecvef-i müdgam. (Uluboy, 1339, s. 2)

...

Milyonla barındırdığın ecsâd arasından

Kaç nâsiye vardır çıkacak pâk ü dırahşân? (Tevfik Fikret, 2004, s. 476)

Milyonla barındırdığın ahzân arasından,

Bir kâime olsun çıkamaz şâtır u handan! (Uluboy, 1339, s. 2)

...

Ey türbeler, ey her biri pür-velvele bir yâd

İkaz ederek sâmit ü sâkin yatan ecdâd: (Tevfik Fikret, 2004, s. 477)

Yerlerdeki ey sakın ü sakit yatan ecdâd,

Bir kere bakın şimdi neler çekmede ahfâd. (Uluboy, 1339, s. 2)

Her iki şiirden de örnek alınan beyitlerde anjambman tekniğinin kullanımı belirgindir. Fikret, İstanbul'u Marmara Denizi'nin derin maviliklerinin kucağında ölmüş gibi dalgın uyuyan canlı

yığımına benzetirken Abdülbaki Fevzi ise parasızlıktan yakınlıkla ceplerinin iç içe geçmiş ölmüş gibi olan yokluğundan bahseder. Tevfik Fikret İstanbul'a hitaben şehrin içinde milyonlarca barınan vücudun arasından kaç tane temiz ve parlak alın olduğunu tek bir cümle hâlinde sorgular. Abdülbaki Fevzi'de ise soru yoktur. O milyonla barınan keder ve sıkıntılar arasından bir kaimenin (para) neşeli ve sevinçli bir hâlde ortaya çıkamayacağından emindir. Örnek alınan son beyitlerde ise Abdülbaki Fevzi mısraların yerini değiştirir. "Sis"te her biri geçmişe ait şamatalı türbeler bulunur ve bu türbelerdeki ecdat sakın ve durgun bir şekilde çevresini ikaz etmektedir. "Sis'e Nazire"de de yerde sakın ve durgun bir şekilde yatan ecdat vardır; ancak ecdadın şu anki torunları sıkıntı çekmektedir. Mısraların yerini değiştiren Abdülbaki Fevzi, Tevfik Fikret'in kullanmış olduğu anjambman tekniğinden faydalanarak mısraları birbirinin devamı olan tek bir beyte sığdırmayı başarır.

Tevfik Fikret'in poetikadaki üslup özelliklerinden biri de tekrarlara yer vermesidir. Şiirlerinde ahengi sağlayan tekrar ifadeler "Sis"te belirgindir. Bu bağlamda "sahn-ı mezâlim", "sahne", "Hep levs-i riyâ", "levs", "mûnis" ve "örtün" gibi kelime ve kelime grupları manzumede öne çıkan tekrar ifadeleridir. "Sis"te "Lâyık bu tesettür sana, ey sahn-ı mezalim! / Ey sahn-ı mezâlim... Evet, ey sahne-i garrâ, / Ey sahne-i zî-şâ'â-i hâ'ile-pîrâ" (Tevfik Fikret, 2004, s. 475) mısralarında "sahn-ı mezalim" ve "sahne" ifadeleri tekrarlanırken "Sis'e Nazire"de "Arz eyleyerek pîşime bir sahn-ı mezâlim. / Ey sahn-ı mezalim, evet ey sahne-i تنها, / Ey sahne-i zî-dağdağ-i gâ'ile-peymâ!" (Uluboy, 1339, s. 2) dizelerinde aynen tekrarlanır. Benzer şekilde tekrarlar "mûnis" ve "mûhiş" kelimeleri de dikkat çekici özelliktedir. "Sis"te art arda gelen "Çeşmân-ı kebûdunla ne mûnis görürsün! / Mûnis, fakat en kirli kadınlar gibi mûnis;" (Tevfik Fikret, 2004, s. 476) dizelerinde tekrarlanan "mûnis" kelimesi Abdülbaki Fevzi'nin manzumesinde "mûhiş"e dönüşerek "Çeşmân-ı âlîlinle ne mûhiş görürsün, / Mûhiş, evet âbâr-ı cehennem gibi mûhiş," (Uluboy, 1339, s. 2) şeklinde ortaya çıkar. Anlam açısından ayrı; ancak fonetik olarak birbirine yakın olan "mûnis" ve "mûhiş" kelimeleri her iki manzumede aynı simetride kullanılır. Böylece Abdülbaki Fevzi, Tevfik Fikret'in oluşturduğu ahengi kendi şiirinde de yakalar.

Kelime ve kelime grupları dışında ahengi sağlayan hitap sözcüklerinden "ey" ibaresi her iki manzumede sıkça tekrarlanır. Tevfik Fikret "Sis"te on dokuzu mısra içinde kırk biri dize başlarında olmak üzere toplam altmış kez "ey" hitap sözcüğünü kullanır. Öyle ki "Şiir, 'Ey'lerle peş peşe sıralanan uzun bir iddianameyi anımsatır." (Yuva, 2017, s. 245). Benzer üslup çerçevesinde Abdülbaki Fevzi de manzumesinde aynı anlama gelen "eyâ" sözcüğüyle birlikte toplam kırk bir kez "ey" sözcüğünü tekrarlar. Bu sözcüklerin ikisi "Sis"te geçen "Ey va'd-i muhâl, ey ebedî kizb-i muhakkak" (Tevfik Fikret, 2004; s. 477-Uluboy, 1339, s. 2) mısrasına paralel olarak doğrudan yer alırken, yirmi beş tanesi dize başlarında kullanılır. Bu tarz kullanımların yanı sıra Abdülbaki Fevzi, on altı kez mısra içinde "ey/eyâ" sözcüğünü tekrarlayarak Fikret'in oluşturduğu ahenk düzenini yakalamaya çalışır. Abdülbaki Fevzi, "Sis"teki ahengi tam yakalayabilmek için hitap sözcüklerinin büyük çoğunluğunu kendi manzumesinde simetrik bir şekilde vermeye gayret eder.

Tevfik Fikret "Sis"te gördüğü İstanbul'u tablo hâlinde okuyucuya aktarma çabasındadır. Her ne kadar pesimist ruh hâli şiirin temel dil ve üslup özelliğini oluştursa da manzumedeki güçlü tasvirler okuyucunun zihninde belirir. İstanbul'un tarihi yapıları ile doğal güzellikleri şairin son derece kötücül bakış açısıyla betimlenir. "Bu geniş, kasvetli, karanlık, köhne, kokuşmuş manzaranın üzerinde sis, tekrar edilen 'örtün...' beyti ile nefret ve lânet dolu bulutlar gibi dolaşır" (Kaplan, 2007, s. 111). Nitekim Fikret'in "örtün" kelime tekrarlarıyla somutlaştırdığı nefret dolu söylemi, tekrarlanan "Örtün, evet, ey hâile... Örtün, evet, ey şehir; / Örtün ve müebbed uyu, ey fâcîre-i dehr!..." (Tevfik Fikret, 2004, ss. 476-478) beyitlerinde gözlemlenir. Abdülbaki Fevzi ise Tevfik Fikret'in tekrarlanan beyitlerine karşı "Defol, yeter ey fakr u sefalet yeter artık, / Artık yeter, artık bu rezalet yeter artık!" (Uluboy, 1339, s. 2) mısralarını söyler. Tevfik Fikret içinde bulunduğu huzursuz ortamı İstanbul'la somutlaştırır. Sembolik açıdan İstanbul, Fikret'in "derin nefretini arz edebilmek için yalnız 'vesile' olarak telâkki edil[melidir.]" (Bölükbaşı, 2005, s. 78). Ona göre bütün kötülükler

somut bir şekilde İstanbul'la bütünleşir ve şehrin hemen her tarafında ortaya çıkar. "Sis"e karşı ironik bir dille manzume kaleme alan Abdülbaki Fevzi'de ise bu durum söz konusu değildir. Abdülbaki Fevzi'nin sıkıntısı Fikret'in bunaltısından farklıdır ve temelinde maddi yetersizlikler yer alır. "Daha çok ünlü gazel ve kasideleri konu alan tehzillerde, günün şartlarına uygun bir eleştiri de grl[mesi]" (Batislam, 2013, s. 235) "Sis'e Nazire"nin öne çıkan özelliğidir. Geçim sıkıntısı, parasızlık gibi günün şartlarıyla örtüşen maddi konular manzumenin ana konusudur. Abdülbaki Fevzi, ritim ve ahenk unsurlarını salt bir taklitle yapmaya çalışırken "Sis"te yer alan özgün metafor yapılarını benzer şekilde eserine yansıtır.

Benzer/Farklı Kelime ve Metafor Grupları

Mensubu olduğu dilin bütün özelliklerini en ince ayrıntısına kadar bünyesinde barındıran şiir, esas itibarıyla dilin metafor gücünden beslenir. Metaforlar her dilin kendine ait sözcük dünyasının çağrışım değerleriyle gelişir ve zenginleşir. Bu bağlamda şiir metaforlarla sanat değeri kazanırken metaforlar ise kaynağını kelimelerin sonsuz yeni anlam birlikteliğinden alır. Bu hâliyle şiirin varlığı seslerin oluşturuğu anlamlı kelime ve kelime gruplarına dayanır. Kelimelerle oluşturuilan mısra/cümle yapısı şiirin estetik yönünü ortaya koyduğu kadar sanatçının da gücünü yansıtır. Sözcük ve sözcük gruplarının mana değerleri sanatçının kaleminden sonsuz anlam ve çağrışım değerlerine açılır. İncelemesi yapılan "Sis" ile "Sis'e Nazire" başlıklı manzumelerde kullanılan kelime ve kelime grupları farklı iki sanatçının şiir evrenini somutlaştırır. Tevfik Fikret'in yer yer özgün imgelerle oluşturuğu "Sis" manzumesindeki genel kelime grupları Abdülbaki Fevzi'de mizahi bir üsluba evrilerek taklit edilir. Abdülbaki Fevzi, şiirini "Sis"teki mısraları göz önünde bulundurarak kelimeleri ya olduğu gibi veya fonetik açıdan benzerleriyle değiştirerek dile getirir. Bu doğrultuda Tevfik Fikret'in "Sis" şiiriyle Abdülbaki Fevzi'nin "Sis'e Nazire" adlı manzumesindeki benzer kelime ve kelime grupları karıştırmalı bir şekilde tablolastırılabilir:

Sis	Sis'e Nazire	Sis	Sis'e Nazire
sarmış	sarar	bünyânına katmış	her nescine
yine	her gün	katmış gibi	katmış nice bin
âfâkını	etrafımı	zehr-âbe-i lâ'net	tar-ı zarûret
dûd-ı mu'annid	dâ'in-i bârid	hep levs-i riyâ,	hep fakr u elem
bir	bir	dalgalanır	dalgalanır
zulmet-i beyzâ	melhame	zerrelerinde	örgülerinde
pey-â-pey	dem-â-dem	bir zerre-i safvet	bir katre-i şâdî
müteẓâyid	müteẓâyid	bulamazsın	bulunmaz
bir	bir	içerinde	içerinde
tozlu	gamlı	hep levs-i riyâ	hep cevri ü cefâ
heybetli	dehşetli	levs-i hased	zulm ü eza
kesâfet	hacâlet	levs-i teneffü'	kahr u eziyet
nazarlar	gözler	ümmîd-i tereffü'	behre-i şefkat
dikkatle	bir türlü	milyonla	milyonla
nüfûz eyleyemez	teveccüh edemez	barındırdığın	barındırdığın
gavrine	kimseye	ecsâd	ahzân
korkar	ürker	arasından	arasından
sütire-i muzlim	giryeye-i muzlim	kaç	bir
sahn-ı mezâlim	sahn-ı mezâlim	nâsiye vardır	kâime olsun
evet	evet	çıkacak	çıkamaz
ey sahne-i garrâ	ey sahne-i تنها	pâk ü dırahşân	şâtır u handan
Ey sahne-i zî- şâ'şâ-i hâ'ile-pîrâ	Ey sahne-i zî- dağdağa-i gâ'ile- peymâ	örtün	defol
şâ'saanın	hâ'ilenin	evet	yeter
kevkebenin	hâcisenin	ey hâ'ile	ey fakr u sefâlet
mehdi, mezârı	mehdi-i kararı	Ey debdebeler, tantanalar	Ey ben gibi bî-vâye

perverde eden	perverde eden	şânlar, alaylar	tehi kîse olanlar
sîne-i meshûf-ı sefâhet	sîne-i menhûs-ı sefalet	sâmit ü sâkin	sâkin ü sâkit
Ey Marmara'nın	Ey ceblerimin	yatan ecdâd	yatan ecdâd
mâ'î der-âğûşu içinde	ka'r-ı hazîninde	yâd	ahfâd
Ölmüş gibi dalgın uyuyan	Ölmüş gibi yatmakta olan	Ey ma'reke-i tîn ü gubâr	dâ'inler
tûde-i zinde	ecvef-i müdgam	sokaklar	sokaklar
Ey köhne Bizans	Ey vâlid-i gam	Ey her açılan rahnesi	Rüyada bugün her biri
ey koca fertût-ı müsahhir	ey koca meflûc-ı muhakkar	bir vak'a	bir lokma
Ey bin kocadan arta kalan	Ey tek metelikten cûda	sayıklar	sayıklar
bîve-i bâkir	müflis-i ekber	vîrâneler,	Ey belde
hüsünde	rûyinde	ey mekmen-i pür-hâb-ı eşirrâ	eyâ masdar-ı envâ-ı belâya
henüz	bütün	Ey kapkara damlar	Ey lâne-i nekbet
tâzeliğin	ekşiliğin	mâtem-i ber-pâ	kasvete me'vâ
sihri	dürdi	temsîl eden	tevlîd eden
hüveydâ	hüveydâ	âsûde ve fersûd mesâkin	medyûn u mürehhin
hâlâ	baktıkça	Ey her biri	Ey her yeri
titrer üstüne	nasıl titremez	bir leyleğe	bir çıplağa
enzâr-ı temâşa	enzâr-ı temâşa	bir çaylağa	bir yoksula
hâricden, uzaktan	âlûde-i eşk-âb	mavtın	mavtın
açılan gözlere süzgün	açılan gözlere her gün	Ey mahkemelerden	Ey bab-ı marufta
çeşmân-ı kebûdunla	çeşmân-ı âlîlinle	sürülen hak	sürünmekte olan hak
ne mûnis	ne mûhiş	Ey seyf ü kalem	Ey ilm ü kemal

görünürsün	görünürsün	ey iki mahkûm-ı siyâsî	ey iki merdd-ı muhakkar
mûnis	mûhiş	Ey behre-i fazl  edeb	Ey mye-i fazl u hüner
fakat	evet	ey ehre-i mensî	ey gevher-i kemter
en kirli kadınlar gibi	âbâr-ı cehennem gibi	ey hande-i zehrîn	ey girye-i zehrin
stnde coşan giryelerin	tesir edemez kalbine	Ey ntika-ı acz  elem	Ey ntika-i kahr u cefâ
hepsine	hiç	nazra-i nefrîn	nazra-i gam-gîn
bî-his	giryeye  nliŝ	hem-ser-i muğber	hem-ser-i muğber
te'sis olunurken	iml olunurken	Ey kimsesiz	Ey a uyuyan
daha	daha	vre çocuklar	körpe çocuklar
bir dest-i hıynet	bir dest-i hıynet	hele sizler	hele sizler

Estetik şiir metaforlar üzerinden değer kazanır. Nazmı düz anlatımdan ayıran en önemli unsurların başında metaforların kullanımı gelir. Böylece metaforlar "dili beylik laflardan ve yavanlıktan kurtaracak" (Aristoteles, 2017, s. 66) olan komplike yapılar şeklinde ortaya çıkarlar. Genel anlamıyla bir ŝeyin başka bir şeye aktarımı olan metaforlar, "kolektif bilinçdışının yansıtıcısı ve özgün anlatım biçimidir" (zcan, 2022, s. 51). Şiirin estetik açıdan değeri sanatçının metaforik söylemi zgnleŝtirdięi oranda artar. Dil içerisinde sürekli kullanılarak sıradanlaŝan metaforların karşısında sanatçının yeni söylem biçimiyle oluşturduğu özgün metaforik yapılar, eseri estetik açıdan değerli kılan unsurların başında gelir. Tevfik Fikret'in de poetikasına genel olarak bakıldığında özgün metaforların özellikle Servet-i Fünun topluluğuna dahil olmasıyla geniŝlik/yetkinlik kazandığı söylenebilir. Nitekim "Sis" manzumesi Tevfik Fikret'in olgunluk dönemi eserlerindendir. Şiirin Tevfik Fikret'in poetikadaki değerini "tanımlamak için, 'Sis'ten önceki ve 'Sis'ten sonraki dönem olarak kavramlaŝtırmak bile mümkündür" (Akay, 2015, s. 71). Manzumeyi Tevfik Fikret'in şiir evreninde bu denli ne çıkaran unsurların başında Türk şiirinde o tarihe kadar rastlanılmayan kin ve nefret söyleminin yer alması yatar. Ancak Tevfik Fikret eserini oluŝtururken sadece İstanbül zelineindeki bunaltısını anlatmaz. O, aynı zamanda tematik olarak yeni olan şiirinde özgün metaforları da dahil ederek eserinin estetik açıdan değer kazanmasını sağlamış bir isimdir.

"Sis"in henüz ilk mısrasında kullanılan "dd-ı mu'annid" terkibi, Tevfik Fikret'in metaforik söylemdeki özgünlüğünü yansıtır. "İnatçı sis" ifadeleriyle günümüz Türkçesine aktarılabilir olan bu terkip, Fikret'in dış dünyada gözlemlediği; ancak kendi ruhsal dünyasından damıtarak ortaya koyduğu söylemdir. Şaire göre sisin inatçı olması ve daha önce "yine" szğyle belirtmesi, okuyucuya verilen dolaylı bir mesajdır. Manzume bu hâliyle karşılaşılan atmosferi salt bir betimlemeyle aktarmaz. Manzaranın ŝairde oluşturduğu karamsar yapı imge dünyasıyla desteklenerek devam edecektir. Böylece Tevfik Fikret, şiirin hemen başında "dd-ı mu'annid" terkipleriyle metaforun daha özel ve gelişmiş bir kullanımı olan imgesel anlatımı yakalar. Genel olarak

"Sözcüklerin herkesleşerek kaybolan anlamını, yaratıcı bir özde yeniden" (Korkmaz, 2002, s. 274) biçimlendirmek olan imge, burada Tevfik Fikret tarafından başarıyla kullanılır. Öyle ki dönem içerisinde herkesin bildiği siyasi yapı (II. Abdülhamit Dönemi), yine hiç kimsenin kullanmadığı bir terkiplle dile getirilir. Hükümdarın uzun yıllar devam eden iktidarı ve mevcut siyasi ortamın yapısı "dûd-ı mu'annid" terkihi ve "yine" sözcükleriyle aktarılır. Tevfik Fikret'in "dûd-ı mu'annid" terkihiyle oluşturduğu imgesel anlatım, Abdülbaki Fevzi'nin eserinde "dâ'in-i bârid" şeklinde ortaya çıkar. Soğuk alacaklı anlamına gelen "dâ'in-i bârid" terkihiyle Abdülbaki Fevzi, Fikret gibi manzume hakkında ilk ipucunu verir. Şiir böylece okuyucuya şairin yaşadığı maddi sıkıntılar ve karşılaştığı zorlukları aktaracaktır. Tevfik Fikret'te sürekliliği ve uzun bir zamanı ifade eden "yine" sözcüğü, Abdülbaki Fevzi'de "her gün" ifadesiyle belirtilir. Şairin etrafı soğuk alacaklılar tarafından her gün sarılmıştır. Alacaklıların soğuk olarak nitelendirilmesi, özgün metaforik bir kullanımdır. Bu soğuk tavır şairi yalnızlığa sevk ettiği kadar içinde bulunduğu topluma karşı yabancılaşmasına neden olmaktadır. Abdülbaki Fevzi'nin çevresine karşı olan bu yabancılaşmış tavrı, Fikret'in "Sis"i yazdığı dönemdeki uzlet hâlini hatırlatır.

"Sis'e Nazire"nin yazılış tarihi 1923 yılının ağustos ayıdır. Bu tarih uzun yıllar devam eden askerî ve siyasi olayların son merhalesidir. Uzun süre devam Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarının olumsuz etkileri Türk toplumunu derinden sarsar. Manzumenin yazıldığı dönemde Cumhuriyet henüz ilan edilmemiş ve siyasi boşluk devam etmektedir. Bu durum savaş yıllarının getirdiği ağır koşullarla birlikte Türk toplumunu maddi yetersizliğe sürüklemektedir. Tevfik Fikret'in içinde bulunduğu II. Abdülhamit yıllarının karşısında Abdülbaki Fevzi'nin yaşadığı olumsuz koşullar birbiriyle örtüşür niteliktedir. Bu bağlamda Tevfik Fikret uzun yıllar devam eden II. Abdülhamit Dönemi'ni "yine" ile belirtirken Abdülbaki Fevzi yaşanan uzun savaş seneleriyle olumsuz etkilerini "her gün" ile nitelendirir. Öyle ki Abdülbaki Fevzi bu savaş yıllarını ikinci mısırda kanlı savaş anlamına gelen "melhame" sözcüğü ile dile getirerek çağrışım değerini destekler.

Tevfik Fikret'in yer aldığı sosyal ortamdan sadece şair değil, diğer insanlar da etkilenir. Abdülbaki Fevzi'de öncelikle şairin kendisini etkileyen olumsuz bir durum vardır. "Sis"te "nazarlar" denilerek kastedilen İstanbul'da yaşayan insanlardır. Abdülbaki Fevzi'de karşılığı olan "gözler" şairin kendisidir. Abdülbaki Fevzi bu hâliyle insanlardan "ürker", "Sis"teki insanlar ise "korkar". Bu "korku" ortamının sahibi Fikret'e göre "sahn-ı mezâlim" dediği İstanbul'dur. Aynı ibareyi Abdülbaki Fevzi de kullanır; ancak ondaki zulümler alanı İstanbul değildir. "Sis'e Nazire"nin "sahn-ı mezâlim"i şairin içinde yaşadığı sosyo-ekonomik ortamdır. Bununla birlikte bahsedilen olumsuz ortamda şairin gözlerinde "bin girye-i muzlim" bulunur. Fikret'in "süt-re-i muzlim" diyerek sisi kastedilen kullanımı Abdülbaki Fevzi'de uğursuz göz yaşı anlamına gelen "girye-i muzlim" terkihiyle karşılanarak özgün metaforik yapı sağlanır. Aynı zamanda Tevfik Fikret, "Ey sahne-i zî-şâ'â-i hâ'ile-pîrâ!" (Tevfik Fikret, 2004, s. 475) dediği İstanbul'u faciayla süslenmiş gösterişli bir sahneye benzetir. Fikret'teki bu özgün benzetme yapısı, aynı terkip düzeniyle Abdülbaki Fevzi'de "Ey sahne-i zî-dağdağa-i gâ'ile-peymâ!" (Uluboy, 1339, s. 2) ifadeleriyle ortaya çıkar. Abdülbaki Fevzi'deki ortam keder ölçen gürlütlü bir sahnedir. "Sis"te şatafatın (şa'aa'nın) ve gösterişin (kevkebenin) beşiği (mehdi) bulunurken "Sis'e Nazire"de trajedinin (hâ'ilenin) ve endişenin (hâcisenin) beşiği yer alır. Nitekim "Sis"te İstanbul zevk ve eğlenceye susamışları bağrında beslerken "Sis'e Nazire"de şairin içinde bulunduğu keder ve eziyetlerle dolu ortam sefaletin uğursuz göğsünden beslenir.

Abdülbaki Fevzi'nin muhatabı fakirlik ve sefalettir. Maddi sıkıntısını Tevfik Fikret'in İstanbul için oluşturduğu metaforik söylemler üzerinden aktarmaya çalışan Abdülbaki Fevzi içinde bulunduğu sefalet hâlini yer yer özgün benzetmelerle ifade eder. Bunlar arasında Fikret'in "mâ'î der-âgûş", "köhne Bizans", "fertût-ı müsahhir", "bîve-i bâkir" terkiplerinin karşısına "ka'r-ı hazîn", "vâlid-i gam", "mevlûc-ı muhakkar", müflis-i ekber" benzetmeleri yerleştirilir. Tevfik Fikret, İstanbul'u doğal ve tarihî güzellikleriyle birlikte olumsuzlarken Abdülbaki Fevzi maddi sıkıntılarını

herhangi bir olumlu özellik kullanmadan doğrudan dile getirir. İstanbul'un tarihî özelliklerinden biri Fikret'e göre Bizans'tan gelen köhnemiş mazidir. "Sis, bu yapısıyla Türk Şiirinde bir Şehri hem geçmişiyse, hem tarihî değerleriyle, hem kutsal mekânlarıyla hem de yaşayan unsurlarıyla aşğılayan ilk örnektir" (Parlatır, 2012, s. 72). Bu tarz özellikleriyle İstanbul, yaşlanmış bir büyücü kadına ve daha da ötesi bin kocadan arta kalan el değmemiş bir dul kadına benzetilir. Abdülbaki Fevzi ise parasızlığın sıkıntısını tarihî açıdan gam babasına benzetir. Böylece yoksulluk babadan kalan mirası çağrıştıır ve manzumenin sonunda "aç uyuyan körpe çocuklar"la aynı değerler düzlemine getirilir.

Öte yandan Tevfik Fikret'in Şiirindeki kadına ait metaforlar Abdülbaki Fevzi'de bulunmaz. O, sefalet hâlini doğrudan büyük parasızlığa benzetir. Tevfik Fikret İstanbul'u "en kirli kadınlar"a benzetirken Abdülbaki Fevzi'de kadın imajı bulunmayıp parasızlığı cehennem kuyusuyla (âbâr-ı cehennem) dile getirir.

Tevfik Fikret "Sis"te İstanbul'un somut olarak görülen özelliklerine ek olarak Şehrin manevi çöküntüsünü de Şiire dahil eder. Adalet sistemindeki bozulma Fikret'in temas ettiğı konulardan biridir. "Sis"te daha önce çatısı çökük "mahkemecikler" şeklinde betimlenen mahkemelerden adalet "mütemâdi" bir şekilde sürülmekte, kovulmaktadır. Abdülbaki Fevzi'de ise adalet liyakat üzerinden Şekillenir. "Sis"te yer alan "mahkemeler"in karşısına "bab-ı maruf" terkibi yerleştirilir. Nüfuzlu/nl kişilerin kapısına gidenler burada "sürünmekte"dirler. Dönem artık Namık Kemal'in "izzet ü ikbâl ile" çekildiğı ortamın çok uzağındadır. Gelir adaletinin olmadığı ortamda halk nüfuzlu kişilere intisap etmek durumunda kalmıştır. Yoksulluk içindeki insanlar söz konusu bu kişilerden medet ummaktadır. Bu tarz kullanımla Abdülbaki Fevzi, eserini "Sis"in tamamlayıcısı konumuna getirerek estetik değer kazandırır. Bütün bu olumsuzlukları Tevfik Fikret sisle örtmeye çalışırken Abdülbaki Fevzi "defol" diyerek tamamen yok olmasını istemektedir.

Sonuç

"Sis" hem yazıldığı yıllarda hem de sonraki dönemlerde gerek temasıyla gerek üslubuyla modern Türk Şiirinde çığır açan manzumelerden biridir. "Sis"in yarattığı büyük etki Cumhuriyet Dönemi'ne kadar varlığını sürdürür. Yahya Kemal'in açık bir dille karşı çıktığı manzumedeki düşünce ve ifadeler, birçok isim tarafından ise kabul görür. Etkile(n)me bağlamında "Sis"in karşısında veya yanında yer alan iki ana "sis grubu" ortaya çıkar. Abdülbaki Fevzi'nin "Sis'e Nazire" başlıklı Şiiri ise "Sis"in oluşturduğu genel gruptan farklı bir alanda konumlanır. Şair "Sis'e Nazire"yi klasik Şiir içinde yer alan ve mizahi bir üslubun hâkim olduğu hezl/tehzil türüyle kaleme alır. Edebiyat tarihinde adı pek fazla ön plana çıkmamış olan Abdülbaki Fevzi, Tevfik Fikret'in yanı sıra Ahmet Haşim ve Yahya Kemal gibi sanatçıların Şiirlerine de manzumeler yazarak ismini duyurmak, sanatçı kişiliğini göstermek ister. Abdülbaki Fevzi, özellikle Ahmet Haşim'in Şiirlerine karşı meydana getirdiğı manzumelerinde hicvin sınırlarını zorlarken "Sis'e Nazire"de ironinin dışına çıkmamaya gayret eder. "Sis'e Nazire"de Abdülbaki Fevzi, mizah yaparken mizahi bir malzemenin konusu hâline gelme tehlikesine düşmez.

"Sis'e Nazire" dış yapı unsurları itibarıyla "Sis"in özelliklerini sergiler. Nazım biçimi, uyak Şekli ve ölçü gibi yapıya ait unsurlar "Sis"le aynı Şekilde kullanılır. Yine "Sis"te öne çıkan üslup özelliklerinden anjambman tekniğı ile ahenğı sağlayan ögeler "Sis'e Nazire"de devam ettirilmeye çalışılır. Özellikle "Sis"te yer alan "ey" hitap sözcükleri büyük ölçüde "Sis'e Nazire"de aynı simetrik düzen içerisinde verilir. Dış yapı unsurları ile ahenk ve ritmi sağlayan ögeler salt bir taklitte aktarılır. Abdülbaki Fevzi'nin amacı "Sis" gibi büyük bir Şiir aracılığıyla kendi sesini duyurmaktır. Her ne kadar ahenkte salt bir taklit yapsa da içerik olarak eserini "Sis"ten ayırır. Bu doğrultuda benzer

kelime ve kelime grupları içerisinde Tefik Fikret'in yakaladığı özgün metafor yapıları Abdülbaki Fevzi tarafından da yer yer başarılı bir şekilde kullanılır.

Tefik Fikret "Sis"i bireysel bunaltı temelinde oluşturur. Bununla birlikte onun İstanbul özelinde simgeleştirdiği hezeyanları dönemin sosyal, siyasi ve ekonomik yapısına kadar genişler. "Sis'e Nazire"de ironik üslup manzumenin tamamına hâkimdir. Abdülbaki Fevzi yaşadığı maddi sıkıntıları aktarma amacındadır. Farklı yıllarda yazılmalarına rağmen her iki şiirde görülen toplumsal yapının şairleri olumsuz anlamda etkilediği açıktır. Ancak Tefik Fikret'in İstanbul üzerinden lanetlediği sosyal, siyasi ve ekonomik olaylar Abdülbaki Fevzi'de toplumu ilgilendiren genel bir sorun hâline gelmeyip birey merkezlidir. Bu bağlamda Abdülbaki Fevzi'nin muhatabı toplum değil, doğrudan kendisini etkileyen maddi sıkıntılar ve ben üzerindeki yansımalarıdır.

Kaynaklar

- Akay, H. (2015). *Tevfik Fikret*. Őule Yayınları.
- Aristoteles (2017). *Poetika-Şiir sanatı zerine*. (Ari okona Ömer Aygün, ev.). Türkiye İŞ Bankası Yayınları.
- Batıslam, H. D. (2013). Divan edebiyatında latife ve hezl. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 229-242.
- Berk, İ. (2023). *EŐik 1947-1975 toplu Şiirler I*. Yapı Kredi Yayınları.
- Beyatlı, Y. K. (2009). *Yahya Kemal bütün Şiirleri*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Bölükbaşı, R. T. (2005). *Tevfik Fikret*. Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (1983). *rneklerle Türk Şiir bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İnal, İ. M. K. (1999). *Son asır Türk Şairleri*. C.1. Atatürk Kültür Merkezi BaŐkanlıđı Yayınları
- Kaplan, M. (2007). *Şiir tahlilleri I Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. Dergâh Yayınları.
- Korkmaz, R. (2002). *İkaros'un yeni yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*. Akçağ Yayınları.
- Memet Fuat (2008). *Tevfik Fikret*. Yapı Kredi Yayınları.
- Okay, O. (2014). *Edebiyat ve edebî eser zerine*. Dergâh Yayınları.
- zcan, T. (2017). *Aykırı ve Şair İlhan Berk insan-eser*. Kesit Yayınları.
- zcan, T. (2022). Şair/Şiir neden metafora ihtiyaç duyar?. *Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, (586), 47-55.
- Pala, İ. (1998). Hezl. *İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.17, 305-306.
- Pala, İ. (2009). *Ansiklopedik divan Şiiri sözlüğü*. Kapı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2012). *Tevfik Fikret*. Akçağ Yayınları.
- Polat, N. H. (2004). "Musavver Erganun" dergisi. *TÜBAR-XV*, 39-63.
- Tanpınar, A. H. (1944). *Tevfik Fikret hayatı, Şahsiyeti, Şiirleri ve eserlerinden parçalar*. Shule Kitabevi.
- Tat, M. (2015). "Sis" ve "Canım İstanbul" Şiirleri erevesinde Tevfik Fikret ve Necip Fazıl'ın İstanbul tasavvurları. zcan Bayrak (ed). *lmnn 100. yılında Tevfik Fikret*. (s. 293-306) içinde Kesit Yayınları.
- Tekin, A. (1999). *Edebiyatımızda isimler ve terimler*. Ötüken Yayınları.
- Tevfik Fikret (2004). *Tevfik Fikret bütün Şiirleri*. İsmail Parlatır-Nurullah etin (haz). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uluboy, A. F. (1338). Bu dahi olsa da hoŐ olmasa da. *Aydede*, (3), 2.
- Uluboy, A. F. (1339). Sis'e nazire. *Zümrüd  Anka*, (63), 2.
- Uluboy, A. F. (1339). Sis naziresinin mabadı. *Zümrüd  Anka*, (64), 2.
- Ulutaş, N. (2009). İlhan Berk'in Şiirlerinde İstanbul teması. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (2), 129-149.